תנ״ך · ראשונים

תקות אנוש על איוב

רבנו זרחיה חן

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

תקות אנוש על איוב

רבנו זרחיה חן

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/תקות-אנוש-על-איוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
פרק א 15
פרק ב 26
פרק ג 30
פרק ד 41
פרק ה 48
פרק ו 52
פרק ז 57
פרק ח 60
פרק ט 63
פרק י 69
פרק יא 73
פרק יב 75
פרק יג 80
פרק יד 82
פרק טו 84
פרק טז 88
פרק יז 91
פרק יח 93
פרק יט 96
פרק כ 98
פרק כא 101
פרק כב 104
פרק כג 111
פרק כד 113
פרק כה 119
פרק כו 120
פרק כז 122
פרק כח 124
פרק כט 128
פרק ל 130
פרק לא 134
פרק לב 137
פרק לג 140
פרק לד 145
פרק לה 148
פרק לו 150
פרק לז 157
פרק לח 162
פרק לט 169
פרק מ 171
פרק מא 174
פרק מב 177

הקדמה

זה ספר איוב הנשקף על דברת בני אדם ועל חוג שמים מתהלך.
אמר זרחיה בן יצחק בן שאלתיאל ראיתי את כל ישראל על הרי החכמה נפוצי׳ וכצאן אובדות הנה והנה רצים ועליהם נוגשי החכמה אצים ובקרבם מתרוצצים וכעין נחשת קלל נוצצים ובלהט חרב תבונתם מתהפכים להאיר דרך הולכי חשכים ואמלטה רק אני לרעות את צאני צאן מרעיתי ולאסוף את נדחו, אלהים שלחני ורוחו להשיב מעקשים למישור לכל אשר משא יסור ובעמי יעצור, וכאשר עד כה אלהים עזרנו ועלתה בידינו כוונתינו והצליחה מלאכתנו בפירוש משלי אשר פירשנו על דרך החכמה כן נחלה פני יוצרנו אלהי יעקב אשר תהיה ידו לעזרנו בפירוש ספר איוב, וקודם שאתחיל לבאר כוונת זה הספר אקדים הקדמה ואומר כי כל הרוצה לפרש ספר חכמה צריך שיהיה יודע שלשה ענינים, הראשון שבהם הוא שיהיה יודע דקדוק הלשון וכוונתו והשמות המשותפים והמושאלים, והדבר השני הוא שתהיה לו ידיעה במלאכת ההגיון להבדיל בה האמת מן השקר ולדעת האפשר מן הנמנע על דרך האמת, והדבר השלישי הוא שתהיה לו גם כן ידיעה בחכמות הטבעיות והלימודיות כי אין ספק שיש בדברי הנביאי׳ ובשאר ספרי החכמ׳ מה שהוא מזה הכת, וצריך המפרש הזה שירגיש בכל המקומות אשר יהיה רומז בהם חכמה מן החכמות או דבר מן הדברים אשר ענינם מוסכם ומשותף עם ענין מעניני החכמה ההיא, ומי שאין לו ידיעה בכל אלו השלשה ענינים שזכרתי אין פירושו הולך על סדר החכמה ולא על דרך האמת, וידעתי גם ידעתי כי כת הסכלים אשר אין בהם חכמה ולא רוח דעת ותבונה יברחו מפירושי זה ומפירוש משלי באמרם שאני הארכתי תחת אשר קצרתי וילאו להגות בהם ולא ילאו לשבח ברחובות ובשוקים לשמוע דבת רבים, והספרים לא חברו לסכלים כ״א לחכמים אשר אינם לואים לקרוא הספרים.
ואחר שהקדמתי מה שיהיה ראוי להקדי׳ אשים מגמתי לפרש מה שהסכמתי עליו לפרשו, ונאמר כי מה שאתה צריך לדעת תחלה הוא כי זה הספר כלו הוא למשל וכונתו הראשונה אמנם היתה להודיע בו כוונות תוריות ובלתי תוריות ואמונות מתחלפות אשר אנשי העולם בכללם למיניהם נבדלים בהם כמו שאנו עומדים לבאר זה אחר זכרנו מה שראוי לזכור, כבר ידעת כי חז״ל הלכו גם כן בזה הספר אחר זאת ההסכמה באמרם איוב לא היה ולא נברא אלא למשל היה, ומלבד זה יש לכל בעל שכל להשתכל במלות אשר הונחו בתחלת זה הספר והוא שהתחיל איש היה ולא זכר בו מי היה זה האיש וגם זמן לא זכר לענין זה האיש וכל זה אמנם היה להורות לנו ולהודיענו כי דברי׳ אלו היו דברים מחוברים כאחת ממשלי הממשלים שמחברים שמות אנשים ושמות שאר

בעלי חיים ושמות מדינות וענינים אחרים רבים להודיע בכל זה ענינים מועלים לבני האדם בהנהגתם קצתם עם קצתם והדומה לזה, וגם מלת עוץ כמו שזכר בו הרב ז"ל הוא דבר קרוב מאוד להבין מזה השם שהוא לרמוז בו בענין העצה כלומר להנהיג עצה ותבונה בענינו כי בלא ספק הרבה מדינות היה יכול המחבר לזכור ממדינות העולם שהם נמצאות ונזכרות בספרים, אבל המחבר הזה שחבר ספר איוב בלא ספק כיון לזכור זה השם הרמוז אליו ענין העצה להורות גם כן שזה הספר חובר וסודר בהסכמה ועצה לרמוז בו סודות ועצות הנבונות והראויות לכל חכם לדעת אותם ולהתעורר על ענינם כי אין ענין האמונה כשאר הענינים אשר אין להשגיח בהם כל ההשגחה הזאת ולהשתכל כל ההשתכלות הזה רק הוא דבר שעניני הנפש כלם תלויים בהם כי עם הספד האמונה יפסדו עניני הנפש ועניני הגוף יחד, ואם עלה על דעתך להקשות עלי ולומר זה המחבר שחבר ספר איוב למה הסתיר זאת הכוונה ר"ל כוונת ספר איוב כיון שיש בה זאת התועלת המעולה לנפש ולגוף ולמה לא באר לנו שהספר הוא משל לענין כך ולענין כך ושהוא כתוב ומחובר בעבור זה התועלת כלו, תשובתי לך על מה ששאלת היא זאת כי זה הענין שכיון המחבר להסתירו ולהעלימו אמנם הוא לשתי סבות, הסבה האחת היא שהוא דבר נהוג מאוד אצל כל חכמי העולם מאומתנו ומשאר האומות שהם מסתירים מן ההמון הסודות האלהיות כענין ההשגחה והענינים הטבעים כענין מעשה בראשית אשר מכל מה הענין רמז בו בספר איוב רמז גדול מאוד כמו שאנו עתידים לבאר זה כלו בקרוב, והסבה השנית היתה שאם גלה המחבר כל עניני זה הספר כביאור מוחלט ואמר שהוא למשל באמת היו רוב בני אדם או כל בני אדם. בורחים ממנו והיו מלעיגים על כונת הספר ועל שאר ענייניו והיה משלם זה המחבר על נפשו רעה תחת טובה והיה ההזק נופל על שהספר יהיה נשכח ובלתי נמצא היום אצל בני אדם והיתה תועלתו נעדרת מכל וכל ממנו ומשאר אנשי העולם, ובעבור אלו הסבות גם כן היתה ההסכמה והעצה לבלתי היותו זוכר בביאור שם מחברו כי שאר ספרי המקרא שנכתבו ושנאמרו ברוח הקדש היה מן הראוי והנכון לזכור בהם שם המחבר והזמן שנאמרו אותם הדברים או שנתחדשו אותם הענינים הנזכרים באותו הספר מספרי המקרא כי אין אדה רשאי לחלוק על דברי האמת השם יתברך או על כונתו המצוה על ידי שלוחיו ועבדיו, אבל הדבר שהוא נאמר או מחובר להראות דעת מן הדיעות או להודיע כונה מן הכונות אין לו לכתוב בהם זמן ולא לזכור שם מחברו מאחר שהכונה היתה הסכמה אנושית לבד אע"פ שהיא נרצית מן האל יתברך כאחת מן העבודות הטובות והפעולות האנושיות המרוצות ממנו יתי על כן מפני שספר איוב לא באר לנו שענינו בא מפי הגבורה לא הותר למחבר

ולא ראה בהסכמתו לזכור בו שם המחבר ולא על צד רמז נעלם מאוד כי על אלו הפנים כלומר על צד ההעלם זכר לנו מי היה המחבר ואע"פ שלא באר זה בביאור מוחלט.
אבל לפי המובן מענין הספר יש לנו לומר ולהאמין שמשה רבינו חברו וכבר ידעת שח"ז אמרו בביאור כי משה כתב ספרו וספר איוב, כי אין הפרש בין כתב וחבר בזה המקום אבל ההפרש אשר בין שני הספרי' הוא שספר משה רבינו נכתב וחובר ברוח הקדש ומפי הגבורה וספר איוב נכתב וחבר מדעת משה רבינו ומשפע חכמתו וכיון להודיע בו אמונות ההשגח', ואפשר שחבר אותו עם הרצון האלהי ששופע עליו ממנו יתי כאשר ספרי הנביאים שחוברו ושנכתבו ברוח הקדש, ואני אבאר לך בקרוב כי ז"ל אמרו האמת בזה הדעת ר"ל שמשה רבינו חבר ספר איוב והוא הנכון שבדיעות ואביא לך ראיה מאי זה צד יש להאמין זה, וממה שצריך שתדעהו גם כן הוא שאני מפני שלא ראיתי שום מפרש שפירש זה הספר אלא על דרך הפשט לבד ושלא זכרו בו שום דבר חכמה שלא בכלל ולא בפרט כמו שלא ראיתי מי שפרש ספר משלי על דרך החכמה כלל עד שפרשתי אני כמו שזכרתי לך זה בהקדמה, עוררתני תאותי בשני אלו הספרים לפרשה ולא עוררתני תאותי לפרש קהלת ושיר השירים כי ראיתי חכמי דורי שפרשו אותם על דרך החכמה בפירוש מספיק וראיתי שאם הייתי אני נכנס עליהם לפרשם הייתי מפסיד בזה או עליהם או על עצמי ועל כן נמנעתי מתת מחשבתי לפרש קהלת ושיר השירי' ושמתי מגמתי לפרש שני אלו הספרים ספר משלי וספר איוב כפי אשר השיגה יד חכמתי בהם, ועתי אשיב לבאר מאי זה ענין נוכל לדעת ולהאמין כי משה חבר ספר איוב ולא אחוש אם אני כמגלה סוד במה שאנו מבאר עתה אע"פ שאני זוכר זה על צד הרמז לסד כי נשענתי על שהתועלת בזה יותר מן ההזק. כבר ידעת שאין דרך שתגיע החכמה האלהית אשר בה האדם משיג דעות שכליות ופעולות תוריות אלא אחר הגיע החכמה הטבעית כמו שבאר זה הענין הרב הגדול רבינו משה ז"ל בתחלת ספרו ועל כן התחלה תורתנו במעשה בראשית הנאמר בו שהוא חכמת הטבע, ואחרי כן ספר לנו הענינים התוריים והאמונות והדעות אשר ראוי להמשך אחריהם כדי לתתנו שלימים והגיע לנו שתי השלמיות והם השלמות הראשון והשלמות האחרון אשר בהם נקרא האדם שלם, וידעת גם כן ענין אדם וחוה והנחש ושאר השמות הנזכרי' בספר מעשי בראשית שהכל ענין נמצא במין האדם ובטבענו כמו' שידעת ואחר שספר אותם הטבעים הנקראים מעשה בראשית בא להודיענו ההנהגות והדעות והאמונות התוריות המגיעות אחר החכמה האלהית כמו זה הענין בעצמו אם תשתכל בו תמצא ספר איוב כולו בכלל שהוא נחלק לשני אלו הענינים האחד יודיע בו ענינים טבעיים נמשכים אחר

מציאות. האדם והוא היותו מספר בני אלהי׳ והשטן ונפש איוב כמו שזכר אדם וחוה והנחש ובאר מה שזכר מענינים והמבין יבין. והענין השני הוא ספרו דעות החמשה בענין ההשגחה שהוא ענין אשר אחריו יהיו נמשכות האמונות התוריות והדעות המעשיות ומפני זה היחס וזה הדמין הנמצא בשני אלו הספרי׳ ר״ל ספר התורה וספר איוב הוא ראוי לאמר על שניהם מחבר אחד חברם. ונראה לי כי בעבור זה הטעם בעצמו אמרו ז״ל משה כתב ספרו וספר איוב. ואם זה הפירש שפירשתי לך עתה בזאת ההערה לא היה מי שקדמנו בה ולא רמז בה שום מחבר זולתי אין להקל בה כי היא שורש גדול בזה הספר אם יש לנו ראיה שמשה רבינו חבר אותו, ואם יביא המקש׳ ויאמר למה היה ענין איוב משל והלא זכרו הנביא עם נח דניאל שלא היה למשל כי נראה מזה שהנביא היה מאמין שאיוב היה בלא ספק ולא היה משל יש לנו על זה ג׳ תשובות. האחת היא שאע״פ שהנביא היה בדעתו והסכמתו שאיוב היה ולא היה משל אין אנו מוכרחים בעבור זה להרחיק דעת מי שאומר שהוא למשל כי אין מי שיודע סודות הנבואה שיאמין שהבורא אמר לנביא ההוא במראה הנבואה שאיוב היה ונברא אם כן אין ראיה אם הנביא אמר שאיוב היה, ועוד נוכל לאמר כי הנביא שזכר איוב אע״פ שלא היה מאמין שאיוב היה זכר אותו כאלו היה כדי להסתיר ענינו מן ההמון ושלא יחשבוהו למשל כדי שלא יקלו בו. והתשובה השלישית היא שהנביאים רגילי׳ לדבר במשלי׳ ורוב דבריה׳ הם משל על כן אינם חוששי׳ לזכור בתוך דבריה׳ דבר אחד שאין לו מציאות על כן אין להקשות או לתפוש על הכונה האמיתית הזאת הנאמרת בספר איוב מדברי הנביא ההוא שזכר איוב נח ודניאל. והחכם ר׳ אברהם נ״ע אשר כתב בפירושו וגזר אומר כי ענין איוב לא היה משל נראה לי׳ ממנו כי בפעם הזאת עם דעתו הלך חשכי׳ ושכלו אבד ולנו היה בבית הבד כי מהגדת שני המעני׳ האחרוני׳ שענה השם לאיוב ומסיפורם הזר והארוך יקח כל בעל שכל ראיה ומופת כי ספר איוב כולו משל כמו שבארתי זה במקומו בראיות דבקות אל המושכלות הראשונות ומוסכמות עם הדעות האמיתיות, אבל אל עיני׳ עורות לא יאירו המאורות ועל ארץ מלחה לא יחצבו הבורות. ואחר שבארתי כי זה הספר משל במאמר מספיק והתבאר אצל כל בעל טבע כי הענינים הנזכרי׳ בפתיחת ספר איוב הם רמזי׳ אל ענינ׳ טבעיים יהיה גם כן התבוננותך בכללם היות מספר המעני׳ כולם אשר בספר איוב כמספר ההקדמות אשר בהם יתבאר מציאות האל ית׳ ושהוא אחד ושאינו גוף ולא כח בגוף לפי שזכר בה הרב הגדול זה בספר מורה הנבוכי׳ והם כמו כן כמספר השם הנכבד שאינו נקרא באותיותיו ודע זה כלו כי לא אוכל להאריך בביאורו והבינהו. וממה שנראה לי גם כן שצריך לבקש לו ענין ולהשתכל עליו הוא שם זה האיש איוב

שענינו לפי שרשו איבה ושנאה על שהיה נאוב ונרחק מאד מן הנורא י"ח תחלה שנמסר ביד השטן חנם ולא על פשע כמו שהעיד בו הכתי באמרו ותסיתני בו לבלעו חנם. ולא עוד אלא שאפילו מן הבריות היה שנוא ונתאב כאויב שפשע והפליג בעול כמו שתראה כל מה שנגזר עליו מאיבוד הממון על ידי הכשדיי ואיבוד הבניי כשנפל הבית עליהם. ועוד שעם הצרות שחלו עליו חבריו הפליגו להוסיף בכעסו ובצרתו כשהיו חולקים עליו וסותרים דבריו כי מן הראוי היה על חבריו שאפילו חלו עליו הצרות ההם מפשע שעשה או מחטאיי שגרמו עליו האיבוד הגדול ההוא היה להם לקבלו ולנחמו ולנוד לו על כל מה שקרה לו אבל חבריו באו לו על דעת לעשות כן ועשו ההפך כמו שיורה על זה מה שהפסוק אומר כי אע"פ שישבו חבריו אתו לארץ שבעת ימי אבלות לא השיגו לדבר לו דברי נחמות ולא לנוד לו על בניו ועל בנותיו ולא דברו לו דבר מרוב צערו וכאבו עד שהתחיל איוב לדבר להם מתחלה קודם שחבריו ידברו לו שום דבר ועם כל זה חבריו לא חמלו עליו אבל הרשיעו וחייבוהו כאחד מן הרשעיי הגמוריי והוא היה לפי שהכתי מעיד עליו איש תם וישר וירא אלהיי וסר מרע. אבל כל משכיל ומבין ספר יוכל לדעת אל כמה עולה סכלות מי שלא יבחין בשכלו כי כגון אלו הענינים והכתובי והמסודריי בלא שום סדר טבעי לפי פשוטיהם ושאינם הולכיי אפילו כסדר הנהוג באנשי העולם כולם הם למשל. כי איך יעלה אפילו בלב הסכל שהבורא י"ת שמו יהיה נפתה לשטן או לשום נברא מנבראיו ואפילו אם היה מלאך כל שכן שהיה שטן מזיק לבריות בלא פשע ובלא עון כי זה לבדו היה מספיק להוציא כל סכל וכל פתי מהיותו מאמין שאיוב היה כלל בשום זמן או נברא בשום פניי כמו שיחשבו אנשיי שמוחם מלא מזוהמא שאינה נפסקת מהם לעולם ואין ראוי שתפסק מהם כיון שעלה בהמותם וסכלותם לזה הגדר כלו שיאמינו שאיוב היה או נברא בשום פניי בעולם. ואם לא יספיק לזה הכתי מה שזכרנו מראיות על שאיוב היה משל נוסיף עוד להביא ראיה על שזה הספר הוא מחובר למשל. ואם תרצה לאמר שאיוב וחבריו היה על כל פניי יבוא השואל וישאל אותך איך חוברו סדרי אלו המענים ואם תאמר שהאנשיי ההם התקבצו יחד וכל אחד מהם דבר דבריו וכתב במליצתו ושאליהו בא אחר מיכן ודבר דבריו וכתבם והשם בא אחר מיכן ודבר דבריו יענה השואל וישאל עוד ומי חבר דבריהם בספר אחד אחר שגמרו מלדבר דבריהם אין לך בזה תשובה, ואם תאמר כי משה רבינו מצא דבריהם כתובים מפוזרים ומפורדיי וחברם וכתבם דברי האל אנא מצאם ומי חברם מפי השם וכתבם אם תאמר החבריי ואיוב כתבו דברי השם ישיב השואל עוד ויאמר וזה דברי מופלא שיהיה ששה מדבריי ולא יהיה הפרש במליצתם וכל אחד מהם ידבר דבריו כדברי חברו במליצה

והלא אנו רואים בדברי הנביאי' שכל דבריהם מרצון אחד והוא רוח הקודש מליצת אחד כמליצת חברו ודבריהם נכרי' זה מוה ונבדלי' כהבדל הלבן מן האדום והארוך מן הקצר שהרי בתרי עשר נראה כי כל נביא מהם מדבר במליצה מבדלת מאוד ממליצת חברו וזה באמת דבר טבעי באדם כי בהשתנות המזגי' והטבעים באנשי' ישתנו גם כן מעשיהם ודבריהם, על כן אם היה ענין איוב וחבריו כפשוטו וכמשמעו ולא היו למשל היה נראה מדבריהם ההפרש המבואר אשר בין זה לזה במליצה ובדיבור לבד כי בענין כבר נראה הפרשם ודעתם הנבדל זה מזה, כמו שאנו רואי' שדברי הנביאי' נבדלי' במליצתם ואחד אינו מדבר כדמות חברו, אם כן כל יודע ספר ודקדוק הלשון יכיר וידע כי איוב מראשו ועד סופו מליצה אחת היא ועל אופן אחד הולך ומליץ אחד חברו וחדשו ואין בדבריו ומליצתו הפרש, וההפרש הוא בעניני' ובדיעות לבד ודע זה והבינהו. ומלבד אלו הראיות כי לפי מה שספר בסוף ספר איוב מהכפלת הקניני' שנקפלו לו היה מספיק להבין בו כי הכל היה משל, אך זה החולי נתפשט מאוד במוחות אנשי דורנו להאמין שיהיו דברי הנביאי' כלם כפשוטם ושאין בהם משל כל שכן שהוא קשה עליהם להאמין כי ספר איוב כלו יהיה משל, ודי בזה רמז וראיה שזה הספר משל, ואחר שזכרתי לך כונת ספר איוב בכללו ומי חברו ולמה לא היה ראוי' לכתוב לו זמן ולא לזכור בו שם מחברו ולא כן מי היה ושהוא למשל בלא ספק בין שחברו משה רבינו או נביא אחר זולתו כי אין ספק שזה הספר אם לא חברו משה ע"ה לא ימלט מהיותו מחובר או בימי הנביאים או בימי האבות שקדמו להם, שאם זה הספר לא היה מפורסם בימי הנביאי' לא היה הנביא ההוא זוכר שם איוב עם נח ודניאל, ראוי לנו עתה לזכור כל דעת ודעת מאלא החמשה דעות דעת איוב ודעת חבריו ודעת אליהו ובמה היה נבדל דעת אליהו מדעת חבריו אע"פ שהרב הגדול אור הגולה רבינו משה ז"ל לימדנו תחלה הארבעה דעות בספר מורה הנבוכי' בחלק השלישי, ואחר זה כלו נתחיל לפרש כל פסוק ופסוק מספר איוב כפי יכלתנו וכפי אשר תשיג חכמתנו החלושה. ואין צריך להביא בפירושי זה כל מה שזכר הרב מענין הקדמת ספר איוב כי אם הייתי עושה זה היה ממני מותר מפניי שכונתי היתה לחבר זה הספר למי שידע והרגיש בדברי חכמה וכל שכן בדברי הרב וכונתו במורה הנבוכי', ואם באתי לזכור סוד או סודות יהיה זה על דרך רמז והערה למה שאני מוכרח לגלות ענינו ולזכור כונתו כמו שהנהגתי זה הסדר וזה האופן בפירוש משלי, וממה שראוי לשאול ולבקש לו ענין הוא זה שאם חברי איוב צדקים במאמרם בהיותם חופשי' על דעת איוב מדוע הבורא ית' אמר להם כי לא דברתם עלי נכונה כעבדי איוב ואמר גם כן אליהוא עליו וירשיעו את איוב כאלו לא אמר איוב דבר שהיה בו צד

רשע ושחבריו הרשיעו אותו בלא סבה מבוארת כי נרא' בזה המאמר שאיוב היה הזכאי וחבריו היו המרשיעי' ושלא אמרו בדבריהם כנכון וכראוי, ולפי דברי חכמי' אנו רואי' הפך זה שאמרו עפרא בפומיה דאיוב ואמרו שאיוב כופר בתחיית המתי' היה וקראוהו ג"כ מחרף ומגדף, וגם לפי דברי חבריו נראה גם כן שהיו מרשיעי' אותו בענין ההשגחה ומחייבי' ענינו, אבל יש תשובה מבוארת לזה והוא שהמחבר חלק לשני חלקי' מתחלפי' דעת איוב ועל האחד והוא הראשון היה איוב טועה בכונתו ועליו חייבוהו חבריו והוא שהיה אומר בעצמו כי לחנם ועל לא פשע חלו עליו הצרות ההם והיה תופש בזה על דרכי השם ועל השגחתו וכשחזר מזה הדעת וראה שלא היה דעת נכון כמו שהתוכחו עמו חבריו בזה התחדש לו דעת שני וחזר מן הדעת הראשון והתחיל ואמר הן קלוחי מה אשיבך ידי שמתי למו פי ואמר לכן הגדתי ולא אבין נפלאות ממני ולא אדע ואמר עוד בסוף כל דבריו על כן אמאס ונחמוני על עפר ואפר, ועל זה הדעת האחרון שחתם בו איוב דבריו אמר הבורא לאליפז וחבריו כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב, כי הבורא יתי' לא ראה לאחד מחברי איוב שכונו בדעתו לדעת האמתי בהשגחה עד שבא אליהוא ולקח דעת אחרת יותר קרוב ועל כן זכה הבורא לאיוב במה שבחר בשתיקה ובחרטה ושכל אדם היה נעדר היריעה בדרכי האל ובהשגחתו בזה העולם באמרו על זה נפלאות ממני ולא אדע והחרטה היתה באמרו על כן אמאס ונחמתי כלומר שאדם שהוא עפר ואפר אי אפשר שישיג אמת בדרכי השם והשגחתו וחכמתו והנהגתו בזה העולם ובחר בשתיקה באמרו ידי שמתי למופי, ועל זה אמר הבורא על חברי איוב ואיוב עבדי יתפלל עליכם על שלא קבלו התשובה והחרטה על דבריהם כמו שעשה איוב כיון שלא ידעו לומר הדרך הנכון בהשגחה וחזק הבורא זה הדעת כלומר שתפש עליהם באמרו להם פעם שנית כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב וגם חייבם חיוב שהיה צריך כפרה באמרו ועתה קחו לכם וכו' וכל זאת הפעולה והמעשה שצוה לעשות במשל הזה אמנם הוא לחזק הדעת והאמונה על דבר זה והוא שכל אדם תועה בעצמו כל זמן שיחשוב לבוא אל תכלית ההשגחה ואיכות ענינה, ואפילו היה השלם שבחכמי' או הגדול שבנביאי', ומה מאוד הפליג הרב ז"ל בהרגישו על שלא זכר באיוב שם חכם או משכיל או מבין אבל זכר משאר השמות שאינם מורי' על חכמה אמתית אשר לכל זה כיון המחבר ספר איוב מאחר שטענותיו ודבריו של איוב לא היה בהם דבר שהיה מורה על חכמה כלל אבל זכר בו שהיה תם וישר וכו' כי בכל אלו השמות הארבעה אינה צריכה חכמה ומפני שחבריו לא ראו בו חכמה הסכימו לסתור דבריו ולתפוש על כונותיו בעניני ההנהגי וההשגח' כמו שנאמר איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל. וגם חז"ל הקלו בענינו

ובדעתו באמרם עפרא בפומיה דאיוב וגם הוא בעצמו הרגיש בטענותיו שלא היה בהם דברי חכמ' שאמר בסוף דבריו פן קלוחי וכו' לכן הגדתי ולא אבין וכו'. וממה שצריך גם כן לדעת לו סבה הוא שכל חברי איוב וגם אליהוא בכללם היו מספרי' בכלל דבריהם ענינים טבעיים ושבחות על עניני הבורא וספורי' אחרי' מזה הכת מבולבלי' ומופלגי' ומאיימי' דעתו של אדם עם היות לכל אחד מהם דעת אחד בפני עצמו בענין ההשגחה כמו שהתבאר זה ולא היה כל אחד מהם סר מלהראות כי כל אחד מהם היה אומר דברי' ומספר עניני' דומי' לדברי חברו עד שהנראה מכלל דבריהם היה שדעתם דעת אחד ודרך אחד והוא שכלם יהיו תופשי' על איוב ועל דבריו שהיה אומר שחנם חלו בו נגעיו ובאו לו הפסדיו והיה תופש על דרכי השם ועל הנהגתו בזה העולם כי זה היה ענין דבק מאוד להמון ר"ל מה שהיו חברי איוב תופסי' על דעת איוב ומנערים בו בדבריהם ואפילו לכל התמים שאין להם חכמות אמתיות הוא זה הדרך נאות להם כלומר שזאת תהי' הכונה כלה בספר איוב בכללו לא דבר אחר זולתו ומפני זאת הסבה שאמרתי לך העלימו אותם החכמי' ר"ל חברי איוב כל הדיעות ההם אשר ספר איוב נכון עליהם ודברו דברי' אשר מכללם יתבאר לכל אדם בתחלת העיון ומבלתי השתכלות גמור שהספר הזה יהיה הולך אחר דעת אחד וכוונה אחת, וגם מדברי הרב יתבאר לך זה הדרך הנאה מאוד שפירשתי לך עתה ותבין ענינו. וממה שצריך להיות גם כן הקדמה לזה הספר הוא שאיוב היה הראשון שבכולם והוא היה העיקר ועל שמו נקרא הספר בעבור שתי סבות האחת מפני שחלו בו מיני הצרות ההם אשר הם משל לכל מיני המקרים שיקרו על בני אדם וזכר בו ההפלגה הגמורה במיני ההפסד אשר מהם ילמוד האדם אותם ומה שלמטה מהם ושלא יהי' האדם תמה על אחד מהם וחופש על ההנהגה האלהית איך היא כן ומה הוא הדבר שגרם הוא כולו או מה הסבה בכל זה ההפסד ואם ימצא עצמו זך ונקי אין לו לתפוש בעבור זה על הכוונ' האלהית ושאר מחשבות ודמיונות שאדם חושב ומדמ' כשרוא' בעצמו או באדם אחר מהפלגת נגעים ופגעי' בגוף או בבני' או בממון בכל אלו המאורעי' והמקרים למדנו בענין איוב שאין לנו לחשוב בהם מה שאין לחשוב ולא לתפוש על מה שאין ראוי לתפוש אבל יהי' כל אדם שמח ומברך באהבת השם יותר ויהי' תולה כל מה שיקרה עליו ללא ידיעה ממנה. ולא השגה בהנה בהנהגתו י"ת והשגחתו בעניני העולם. ואם יקרו לו רעות רבות וצרות יהי' מקבלם באהבה כמו שא' ז"ל על כמו זה הענין עושין מאהבה ושמחין ביסורין כמו שתראה שרמז לך כל זה הענין באיוב, כי אחר שחלו עליו כל הצרות ההם אמ' בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלהים ולא נתן גם כן יכולת לחומר המשותף אשר רמז בו הכת' וכנהו באשת איוב שרצתה לפתותו ולהוציא' מדעתו

באמרה אליו ברך אלהים ומת, ואיוב לא קבל מאמרה ולא נתפתה לדבריה והשיב לה יהי שם ה' מבורך, כי אפילו בעת כעסו לא אמר דבר שיהיה בו מה שנתפוש עליו כי בקלל אדם דבר שאין לו מציאות אין לו בזה חטא כי היום אשר קלל איוב היה דבר שכבר עבר וגם אין לזמן מציאות כשאר הנמצאי', וגם שאר הדברים שאמר על עצמו במענה הראשון כולם היו דברי' שעברו ואין להם מציאות קיים כאלו לא היו וכל זה רמז ומשל להיות אדם נזהר בדבר הקטן שבדברים שלא יתיר בו רסן לשונו וכעסו וכל שכן יהי' אפשר שהשם יתי' יגמול לו טובנה בסוף ימיו על מה שסבל ונשא ותהי' תכליתי שמור' לו לטובתו ולהרבות לו יותר משהי' לו קודם זה כמו שהי' זה לאיוב או שהי' לו גמולו שמור לחיי העולם הבא כמ' שתראה שאליפז אמר לו כי הוא יכאיב ויחבש ימחץ וידיו תרפינ', ואמ' וידעת כי שלום אהלך ופקדת נוך ולא תחטא ובלדד אמ' לו אם זך וישר אתה כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך, והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגא מאוד, זאת היא הסבה האחת משתי הסבות שאמרתי לך. והסבה השנית והיא העיקר היא שאיוב אחר שהצטער מאוד בדבריו ונטה אחר הדעת המגונה והנתפש מחביריו והתחיל לתפוש על דרכי השם אחר מיכן חזר בו ובחר בתשובה ובחרטה בסוף כל מעשהו והתחיל לאמר לבורא הן קלותי מה אשיבך ידי שמתי למו פי, ואמר בסוף דבריו על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר, ובשכר זאת התשובה שעשה והחרטה שנתחרט מדבריו קראו השם יתי' עבדו כאחד מן הנביאי' ואמר לחבריו ואיוב עבדי יתפלל בעדכם בכל זה הוא משל ורמז על התשוב' שהיא עיקר מן העקרי' הגדולים ושהשם מרוצה לעבודתם מאד על כן נרא' לי שבעבור אלו הסבות כלם שזכרתי לך עתה הי' איוב עיקר הספר ובו התחיל ובו גמר כל הענין וכל הכוונ' המכונות במציאות זה הספר היתי' תלויה באיוב בין שהי' איוב משל או לו הי' משל. ואחר שהקדמתי לך כל מה שהי' ראוי להקדים בפי' זה הספר אתחיל לזכור דעת איוב ודעת חבריו שהם כנגד ארבע' דעות אשר לארבע' כתות מכתות אנשי העולם במה שהם מאמיני' בהשגחת השם יתי' בזה העולם, ונזכר זה על הפנים אשר חלקם הרב ז"ל בחלק השלישי מן המורה ולא הוספתי ולא גרעתי מדבריו באלו הדעות אלא דבר מועט. ונאמר כי דעת איוב בענין ההשגח' היתי' שאיוב הי' מאמין שאצלו יתי' שמו הי' הצדיק והרשע דבר שוה והוא ששניהם היו נעזבים אצלו ובלתי מושגחים כלל וכל זה מהיות מין האדם נבזה בעיניו כאמרו אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה ואמ' עוד אם שוט ימי' פתאום למסת נקיים ילעג כלומר שאינו חושש על הרעה שתבוא על הנקיים מהעון, וחזק זה הדעת באמרו עוד זה ימות בעצם תמו כלו שלאנן ושליו, ואמ' וזה ימות בנפש מרה ולא אכל בטובה, יחד על עפר ישכבו

ורמה תכסי עליהם, והביא עוד ראיי לדבריו בזכרו הצלחת אנשי הרשע ואמ' ואם זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פלצות מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל זרעם נכון לפניהם עמם וצאצאיהם לעיניהם, ואחרי כן התחיל לומר ולבאר שאין תקוה אחר המות ושלא נשארה תוחלת לאדם באמרו בטרם אלך ולא אשוב ארך חשך וצלמות, ואמר כלה ענן וילך כן ירד שאול לא יעלה, זה היי דעת איוב בענין ההשגחה. ואמ' הרב בה שהוא דעת שהאמינוהו קצת מן המעיינים, ואמ' בו גם כן שהוא דעת אריסטו באמונת ההשגח'. ואמנם דעת אליפז בזה הענין הוא גם כן אחת מן הדעות הנאמרות בהשגח' והוא שאמ' שכל מה שחל באיוב היי לו כדין וכמשפט ושהיו לאיוב עוונות וחטאיי עד שהיי ראוי בגללם לכל אשר קרה לו והוא שאמ' לאיוב הלא רעתך רבה ואין קץ לעוונותיך, ואחרי כן התחיל אליפז לאיוב לאמר כי כל אשר היי חושב איוב ונשען עליו מיושר הפעולות ולכתו בדרכיי הישרים והטובי' אינו ענין שמחייב היותו שלם אצל השם ית' עד שלא יהי' נענש אמ' על זה הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהל', אף שכני בתי חומר אשר בעפר יסודם ידכאום לפני עש, ולא סר אליפז מלכת בדרך הזה ר"ל היותו מאמין כי כל מה שישיג לאדם הוא במשפט ומה שיקרי' לו מעונש הוא דבר נעלם ממנו בהיותינו נענשים ומחוייבים בעבודתו. זה הוא דעת אליפז והרב אמ' בו שהוא דעת הולך אחר דעת תורתינו. ודעת בלדד השוחי בזה הענין הוא אמונת הגמול והתמורי וזה הוא שאמ' לאיוב שאלו הקורות העצומות שקרו לך אם אתה נקי ואין לך חטא סבתם הוא להגדיל גמולך ושכרך, ויעש' לך הטובי' שבתמורות וזה כלו הוא טוב לך ורבות טובתך אשר תשיג אליי בעולם הבא וזה הוא שאמ' לאיוב אם זך וישר אתה כי עתה יעיר אליך וכו', ואמ' הרב וכבר ידעת פרסום זה הדעת בענין ההשגח' ר"ל שהוא נוט' אחר דעת חכמי' גם כן, ועל זה הדעת שהוא דעת בלדד אמ' הרב גם כן שהוא דעת המעתזלה שהיא אומת ישמעאל שיש לה זה הדעת שאמ' שכל דבר שיקרי' לאדם יהיי לקבל שכרו לעולם הבא וזה הענין שגור מאוד בפיהם. ודעת צופר הנעמתי הוא דעת מי שרוא' שהכל נמשך אחר הרצון לבד ולא תבקש לפעולות האל סבה כלל ושאין ראוי לאמר על הבורא למה עשה זה ולמם לא עש' זה ומפני זה לא יבוקש דרך היושר ולא גזרת חכמיי וכל מה שיעש' השם ית' הוא שעצמותו ואמתתו מחייבי' שיעשו מה שירצ' ויד שכלנו קצרה מלדעת חכמתו אשר ממשפטה לעשות מה שתרצ' לא לסב' אחרת והוא שאמר מי יתן אלוה דבר ויפתח שפתיו עמך ויגד לך תעלומות חכמי כי כפלי' לחושי', ואמ' לו גם כן החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא, וזהו דעת צופר, והרב אמ' בו שהוא דעת נמשך אחר דעת אומ' אחת הנקראת אשעריה והם כאומת הכשדים, ואמר הרב על אילו שהם

הדעות הקודמות בהשגח' ואמ' ואחר כן תתחדש דעת אחרת בהשגח' והוא דעת מיוחס לאליהו ולזה שיבח בסדר הדברים ההם והתחיל לבזות ולגעור באיוב וליחס לו הסכלות בהיות תמה איך באו עליו צרות והוא עוש' טוב וכן תפש שלשת חבריו וספר בתוך דבריו חידות ונפלאות כשיתבונן המתבונן בדבריו יתמה ויחשוב שלא אמר דבר נוסף על מה שאמ' אליפז ובלדד וצופר והשיב דבריהם במלות אחרות והוסיף בביאורם והוא אינו יוצא מענין הכהוי והגער' באיוב, ואמ' שעם השם הוא היושר וספר נפלאות במציאותו ושהוא ית' לא ירגיש בעבודת העובד ולא במרד המורד והמורה ואלו העניני' כבר אמרם כולם חבריו אבל עם ההשתכלות הטוב יתבאר לך הענין הנוסף אשר אמר אותו אליהו והיא היתי' הכוני'. ואמר הרב עוד והענין אשר הוסיף אותו אליהוא לא זכרו אחד מהם והוא אשר המשילו בהלצת מלאך. והנהיג הרב זה הענין כולו בלשון סתום לבאר שדעת אליהו היה נוסף על חבריו, ואחר כן ספר הרב ז"ל כל אותם הספורים שספר אליהו מענין הדברי' הטבעיים אשר באויר כברקי' וכרעמי' וזכר קצת בעלי חיים ופעולותיהם אשר אין אנו משיגי' איכות היותם וכל זה לרמוז לנו שאין לנו ידיעה בהם וכמעשיהם כן אין לנו ידיעה באיכת ההנהגה האלהית. ואחר כן אמ' הרב כי זאת היתה כוונת ספר איוב לתת זאת הפנה באמונה ולהעיר אותנו שנלמד מן העניני' הטבעיים עד שלא תטעה ותבקש בדמיונך שתהיה ידיעתנו כידיעתו והשגתו והנהגתו כהנהגתנו וכי שידע האדם זה יקל עליו כל מקרה ולא יוסיפו עליו המקרי' למצא ספיקות על השי"ת ואם ידע השם או לא ידע או ישגיח או יעזוב אבל יוסיף עליו האדם אהבה ונחמה כמו שאמ' בסוף בזאת הנבואה על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר, ואחר כן אמ' הרב ואתה תשתכל בכל מה שאמרתי לך כל ההשתכלות שצריך להשתכל בו בזה המאמר ותעיין עניני כל ספר איוב ויתבאר לך הענין ותמצא בו שכבר כללתי ותפשתי בכל עניניו לא ימלט ממנו דבר אלא מה שבא בסדר הדברים והמשלים כמו שבארתי לך זה פעמי' רבות. הנה כתבתי לך בקיצור כל אלה הדברי' שזכר הרב בדעות החברי' ובכוונת ספר איוב, ומפני שראיתי בהם תועלת לזוכרם בפירושי זה אע"פ ששניתי בלשון ובחרתי הקיצור. וממה שצריך גם כן בזה הפירוש הוא לדעת מדוע הרב לא גלה דעת אליהוא אלא ברמז רחוק וצורך השתכלות כמו שגלה דעת איוב וחביריו כי זה באמת צריך לבקש לו סבה והיא זאת: דעת איוב וחבריו הם דיעות ידועות לפי כתות האמונות כמו שחלקם הרב ז"ל וענינם גם כן ידוע אצל רוב החכמי' ועל כן לא היה צריך להסתירם כהסתר דעת אחד זר מאד אצל כל בעל דת, ובעבור זה הודיעך הרב דעת אליהוא ושלא יבינהו כל אדם ועל כן תמצא רוב בני אדם שהם חכמי' ועמדו על זה הענין וראו מה שאמ' בו הרב ועם כל

זה לא ירדו לסוף דעת אליהוא ובמה היה נוסף על חבריו לפי כוונת הרב כי אתה אם תסתכל בדברי הרב תמצאנו כי בכל המקומות שהוא רואה שום פרץ או הרס בגילוי סוד מסודות התורה או לגלות על דבר זר או על דעת שלא יהיה קרוב מבעלי הדת הוא ארחיק עצמו מלגלות בו שום דבר מן הנרצה בו ואינו מדבר עליו אלא ברמז רחוק יבינהו מי שהוא חזק הדעת ומבין מדעתו כמו שעשה בענין אליהוא שאמ' לך בו ועם ההשתכלות הטוב יתבאר לך הענין הנוסף והוא דעת שלא אמרו זולתו מחבריו ועל זה הדרך בעצמו תמצא שהולך הרב בכל המקומות שיזכור בהם ממעשה בראשית ובמעשה מרכבה כי כל אשר יהיה הענין סוד גדול או דבר מופלא יהיה הוא יותר מפליג להסתירו, ואני לא רציתי להסתירו עתה לזכור דעת אליהוא כי נשענתי על מי שהוא מבין בספר מורה הנבוכי', ואפשר כשנגיע למקומו בזה הפי' נבאר דעת אליהוא. וממה שצריך לבקש לו סבה הוא למה לא זכר באיוב ולא באחד מחבריו שם יו"ד ה"א וא"ו ה"א בספר כלו אבל זכרו בדבר השם או בדבר אל השם כיון שהוא ראוי לחבר זה השם אל השם וליחסו אליו מפני שהוא מורה על מציאותו ועל עצמותו אבל בעבור זה לא זכרוהו איוב ולא חברו בדברם קצתם עם קצתם מפני לדבריהם משל ובענין שהוא משל ודברי שלא היו אין לזכור בו זה השם הנכבד המורה על עצמותו יתי' וזה הדרך תמצאנו שנהגו בו כל ישראל בפירושים ובמגילות ובמליצות. ועתה נתחיל לבאר כל פסוק ופסוק מזה הספר בעזרת שדי.

פרק א

פסוק א

איש היה ולא אמר מתי היה ולא כן מי היה כי כל הזה הוא רמז על שהספר הוא משל ומלת עוץ גם כן לענין כמו שידעת זה כבר ושם איוב גם כן הוא לענין כמו שפרשתיהו לך בהקדמה. ואמנם מה שזכר בזה **האיש** התמות והיושר וכו' הוא לרמוז לך שהיה איוב נעדר החכמה וכן העיד הוא בעצמו תם אני ויעקשני, תם אני לא אדע נפשי, וידע אלוה תומחי, עד אגוע לא אסיר תומחי, ועל מדת **היושר** אמר ידעתי כי אני אצדק, מה נמרצו אמרי יושר. ועל יראת השם שהעמיס על עצמו אמר דרכו שמרתי ולא אט, מצות שפתיו ולא אמיש וכו' בחנני כזהב אצא; **וסר מרע** היא מדה **שהיא** מיחס אחד עם התמות ואין ביניהם הפרש, ועל היות' סר מרע אמר אם תדברנה שפתי עולה וכו' ולא נתתי לחטוא חכי, וכל הפסוקי' שהיה איוב אומר על עצמו הם ראיה שהיה ראוי להיותו נקרא בהם ומכונה עליהם, ועל זה יהיה כונה מן המחבר לסדרם בתחלת הספר בעבור שהוצרך

גם כן לקראו בהם בתוך דברי חבריו כמו שתראה שאליפז זכרם על איוב נאמרו הלא יראתך כסלתך וכו' זכר נא מי הוא נקי אבד וכו' ושם נקי הכניס אליפז תחת וסר מרע ובאמת מי שהוא נקי מן החטא הוא סר מרע בלא ספק. ואם ירצה אדם לשאול על זה למה נקרא **ירא אלהים** והלא הוא היה תופש על דרכי השם אשיב שהמחבר קראו ירא אלהים מפני שלא יצא מדעתו בזמן הכעס כשאר בני אדם שדרכם להיותם נמשכים אשר כעסם ואיוב אמר גם את הטוב נקבל והשיב לאשתו יהי שם ה' מבורך. ונקרא איש תס כי בדבריו שהיה אומר לחבריו לא כיון בהם לשום דיבור רע ולא לכונה רעה אבל בחום לבו היה טוען עם חבריו במה שהיה מאמין ובעבור זה הקדים לזכור בו מדת התמות תחלה לרמוז כי אם היה איוב נוטה בדבריו מקו האמת והיושר שהכל היה מתמות חכמה וידיעה שהיתה בו ושלא היתה כונתו לפרץ או להרס על דרכי השם והראיה בזה שלבסוף נתחרט וחזר מכונתו הראשונה.

פסוק ב

אחר שספר שם האיש ספר תולדות **בניו** ואמר שהיו **לו שבעה בנים** שהשבעה הוא מספר ידוע לימי השבוע ולשאר ענינים טבעי' וכיון גם כן למספר ממוצע בבני' אינו נוטה לריבוי ולא למיעוט כי אם היו בניו פחות משבעה בני' לא היה נקרא בתוך אנשי דורו עשיר מבני', וכיון להיות לאחד מהם אלף צאן כי כן יפול המנין אלף לאחד אשר הוא עושר ממוצע, וכיון **לשלוש בנות** לבד מפני שריבוי הבנות אינו הצלחה כריבוי הבני' והיו כמספר הגמלי' אלף גמל לכל אשה כדי להיותה עשירה כאחד מן הבני' כי הגמל ערכו שלשה כבשי' לא יותר, והממשל שחבר ספר איוב כיון בלא ספק לכל אלו הכונות.

פסוק ג

המספר **מחמש מאות צמד בקר ואתונות** היה לצורך שני ענינ' האחד שאם הבני' היו רוצי' להפרד מאביהם שיהי' נשאר לאביהם עושר שני מלבד עושר הבני' כדי שיוכל לשבת בכבוד **גדול** בין גדולי הדור, והענין השני היה לצורך המקרי' שיקרו על בני אדם מגזרת מלך או מסבה אחרת מן הסבות הבאות אל בני אדם שממונו ימלטנו מהם. **ועבודה** הוא הקרקע כמו השדות והכרמי' והגנות והפרדסי' כי בכל מה שזכר ישלם עושר בני אדם גדול, שהגדולה כוללת הכבוד והעושר ושאר הענינים הנמצאי' באנשי השלמי' בעושר, ומלת קדם ירצה בו מכל מה שהי' לפניו ואפשר שירצה לומר אנשי מזרח.

פסוק ד
זכר זה הסדר והוא שהתקבצו בבית אחד מפני שזוכר למטה שכלם היו נמצאי' בבית אחד כשנפל הבית עליהם, וזכר גם כן שהם **הלכו** מעצמם בעסק המפורסמות ולא הלכו ברשות איוב אביהם כי היראי אלהי' אינם מתקבצי' בבית **המשתה** ואפילו עם בניהם ואנשי ביתם ועל כן כשקראו בני איוב **לשלשת אחיותיהם** לא **קראו** אביהם.

פסוק ה
והיה הוא בעצמו מתעסק בזה המעשה שלא יהיה הוא חייב על בניו כשהיה מניח אותם לעשות חפצם בדבר שלא היה מותר להם לעשות ממנו יותר מן הראוי כי הם היו עושים פעולת **המשתה** שהוא בכלל המפורסמות יותר מן הרשות ובעבור זה הריבוי היה מוכרח לכפר עליהם **ולקדשם** מחטאתם בכל זמן שבניו היו עושים אותם המעשים.

פסוק ו
אם הייתי מפרש זה הפסוק כפשוטו הייתי מעדת הכופרי' אבל אני אפרשנו על דרך החכמה ואהיה מכת המאמיני' ומעדת המאמיני', וקודם שאפרשנו אקדים הקדמ' ואומר כי עדת הסב לי' אשר באומתנו **היום** הם באמונתם בדברי הנביאי' נחלקו' לד' כתות מהם כת אשר יאמינו כי כל הדברי' אשר ידברו בהם הנביאי' אין בהם דבר שלא **יהיה** כפשוטו ולא ירגישו על המנעות כלל וישימו הנמנע ושאינו נמנע על גדר אחד ואפילו אם יפליג המשל להיותו נמנע בתכלית ההמנע אין בהם שום ידיעה ולא שום הרגשה באותו המשל שיאמינו שהוא למשל אבל יקחוהו כלו כפשוטו ויבינוהו כמשמעו ועל זה הכת אמר שלמה אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאי' ינוח, והכת השני היא בגנות ובהריסה למטה מן הכת הראשון והם אנשי' אשר בראותם בדברי הנביאי' משל מן המשלי' ויפליג אצלם המנעותו יראו שאם יבינוהו בפשוטו יהיה זה בתכלית הגנות והדופי ויאמרו עליו שהוא משל. וכשיראו שאין הפלגה להמנעותו יסכימו בעצמם לאמ' שאינו משל אבל הוא כפשוטו כי סכלותם תחזק בהם ותפרוץ פרץ על פני פרץ להיות שכלם נגד באף סכלותם ונמשך בחמת אכזריותם להוציא כוונת הנביאי' ממקומה ולהחליף הנסתר בגלוי והודאי בבדוי בהאמינם מה שאין ראוי להאמין בדברי השם ית' כמו שאמ' על כמו זה הכת הוי החוקקי' חקקי און וכו' האומרי' לרע טוב וכו', והכת השלישית הם אנשי' מסופקי' שאין להם חכמה וגבורה לגזור על המשל שהוא משל והם מסופקי' בו ופעם יאיר עליהם אור שכלם להיותם נוטי' אחר הדעת האמתי במשלי הנבואות ופעם יפסק בהם אורם ולא תשיג דעתם כלל לבוא עד תכלית הכוונה בדברי הנביאי' ומשליהי' ופוסחי' על שתי הסעיפי' ועומדי' תלויי' באמונתם וסברתם בדעות האמתיות ובדעות

השכליות ועל כמו אלה האנשי' אמר הפסוק יומם יפגשו חשך ובלילה ימששו בצהרי' וזה הכת קרוב מן הכת השני אבל אינו הוא בעצמו אם תשתכל בו; ויש גם כן כת רביעי, והם אנשי' שאומרי' כי כל דברי הנביאי' הם סתומי' כל כך עד שאין משיבין דבריה' ויניחום כפשוטם כולם כאשר הם ואינם סומכי' על עצמם לבחור להם דרך מפורש לומר על מה שהיה באמת משל שהוא אצלם גם כן משל אבל אומרי' שאין בדברי הנביאי' משל אלא מה שיזכור בהם שהוא משל ושאר הדברי' והנבואות שלא יזכור בהם משל אינם משל ומה שלא יבינו מפשוטי הנבואות אינם אומרי' שיהיה משל לשום דבר מן הדברי' או לשום ענין מן העניני' אבל תולי' דברי הנביא ההוא ללא ידיעה מהם ולהעדר השגה לדעת כוונת הנביאי' וגם מזולתם אינם רוצי' לקבל שום דרך שיוציאם ממכשול אמונתם וממרי דעתם. וזה הכת גם כן קרוב מכת המסופקי' אבל אינם מין אחד, ועל זה הכת אמר שלמה אוטם אזנו משמע תורה גם תפלתו תועבה, וזה הפסוק שאנחנו עתה בפירושו מענין **בני האלהי' והשטן** ושאר הסיפור כולו הוא מזה המין אשר זכרנו עתה, כי יש אנשי' שיאמינו שעכ"פ השטן בא לפני השם ושהשם דבר עמו ואין זה הדעת עמם מכת הנמנע אבל יקחוהו מכת האפשר הקרוב ויאמינו שהסיפור הזה כלו יהיה כפשוטו וכמשמעו ואלו הם מכת הראשון שזכרנו. ויש אנשי' שהם מסופקי' בענינו ואינם גוזרי' שהענין היה משל ולא גם כן יאמינו שהוא כפשוטו ואין מי שיוכל להוציאם מכוונת' זאת אבל אומ' כי הענין מסופק ואילו ממין הכת השני. ויש כת אחרת שאומרת כי זה הספור הוא ספור נעלם מאוד ושהידיעה נעדרת מכל אדם לדעת אמתתו והם מוסכמי' לעמוד כל זמניהם בזה הדעת ואלו הם מכלל מכת הרביעי וקרובי' גם כן מכת השלישי, ומזה מכת האחרון ראיתי הרבה בני אדם אשר בעקשותם ומרי סכלות' בורחי' מן המקומות אשר ידרוש בהם שום אדם מזה הענין או שירצה לבאר לפניה' שום דבר חכמה טבעית או מחכמה אחרת ואומרי' כי הם חכמות חיצונות ולא ירגישו כי הם חכמות פנימיות אמיתיות נמשלות לאבני' טובות ומרגליות ולא להם ולא למשליה' מזה הכת חוברו ספרי החכמות ולא להם גם כן חברנו אנחנו פירוש משלי ולא פירושנו זה, אבל חיברנוהו וחידשנוהו למי שלבו בחכמה זך ונבר ומבין דבר מתוך דבר, ונאמר כי מה שהוא ראוי תחלה לשאול בענין בני אלהי' הוא מדוע זכר לנו בזה המקו' כי בני האלהי' האלה באי' להתיצב **על ה'** והלא לא דברו לשם כלל ולא הושאלה ממנה ית' גם כן, אם כן מה צורך היה למחבר זה הספר לזוכרם בזאת הפתיחה, ואם תאמר שישיבה שלמעלה היא כך להיות שם מלאכי' אם כן זכירתם בזה המקו' ללא צורך היתה מאחר שהשם לא דבר להם ולא הם דברו לו מענין איוב, אם כן היה די לזכור הכנסת השטן לבדו ויציאתו מלפניו,

אבל זה הענין ממציאות בני האלהי' והשטן באלו ההכנסות כאחד הוא להורות על מה שהתבאר בו מן הענין הטבעי הרמוז עליו והמבין יבין. ועתה ראוי לנו לזכור תחלה על דרך קיצור כוונת הרב במה שזכר בענין בני האלהי' והשטן בחלק השלישי מן המורה ואחר כן נוסיף אנחנו ביאור אע"פ שאני בזה פורץ גדר כי לא היה ראוי לגלות אילו העניני' הנסתרי' לכל אדם מפני שהם עניני' יקרי' ועליוני' בעיני החכמי' הגדולי' ונבזי' ושפלי' בעיני ההמון מפני שאינם יודעי' שיעורם ולא יכירו מעלתם, וכמה הפליג הרב לעשות הישר בזה הענין כשלא גלה סודותיו בספר המורה אבל זכרם ברמז באמרו תמיד והבן הזה, ובאמרו וממה שצריך שתתעורר עליו והדומה לזה כי אפילו דעת אליהוא לא רצה לגלות מפני שהיה דעת זר להמון אע"פ שהיה קרוב מאוד לחכמי' כל שכן בענין השטן וענין בני אלהי' שלא היה ראוי לגלות אלא ברמוז, דע כי הרב ז"ל הודיעך תחלה שהשטן בא בכלל בני האלהי' בשני הפעמי' כי אע"פ שבא השטן בפעם הראשון ובשני מכל מקו' לא אמר בשטן **להתיצב** עליו אלא פעם אחת ואמר לך שענין אמרו **גם השטן** ולא אמ' ויבאו בני האלהי' והשטן עמהם כאחת היה לענין רמז, ושענין **להתיצב על ה'** הנאמר בבני האלהי' והשטן הוא ענין אחד בעצמו עם ענין אמרו גם כן בנבואת זכריה מהתיצב על אדון כל הארץ הנאמר על ארבע רוחות השמי' הידוע ענינם, ובאר לך הרב אחר מכאן וגלה לך כל הסוד הזה באמרו לך כי יחס בני האלהי' ויחס השטן אינו דמיון אחד ולא יחס אחד במציאות, וגם אמר מתחילת הספור על השטן בעצמו ואין בינו ובין העליוני' יחס כלל ואין לו בו צד הכנסה כלל, ואמר אבל בני האלהי' יותר קיימי' תמידי', ואמר גם כן שהשטן יש לו חלק במציאות למטה מבני האלהי' זה מה שהספר הרב על בני האלהי' ועל השטן וכמעט שדי רמז במה שהעידותיך על ענין זה אע"פ שלא הוספתי דבר על מה שזכר הרב אבל מפני שלא מלאתי חסרונך במה שפירשתי לך מדברי הרב אני מוכרח עתה לפרוץ פרץ ולעבור גדר השבועה שהשביע הרב בהקדמת ספרו, ואוסיף לך רמז ביאור עד שתבין ענין בני האלהי' והשטן ונפש איוב גם כן מה שאמר השם לשטן בסוף המעשה הספור אך את נפשי שמור. דע כי בני האלהי' הוא רמז לצורות אשר לאישי הנמצאות הטבעיות והמיניות ויען ה' וענין השטן הוא החומר אשר אותם האישי' הטבעי' מורכבי' משניהם ר"ל מן החומר והצורה ומה שאמר באחרונה אך את נפשו שמור הוא דבר מורה על השארות הנפש כמו שבאר הרב באמרו בזה הענין והוא הדבר הנשאר מן הנפש והוא שאין השטן שליטה עליו, סוף דבר שאם תרצה להבין אלו העניני' השתכל בכל דבר ודבר והנהיגהו לפי העניני' הטבעיי' ואל תונה עצמך להיות מטה שכלך לשום דבר אחר חוץ מן העניני' הטבעיי' שהרי תוכל לראות ולדעת כל מה

שסדר הרב בתחלת זה הספר שהכל הוא הולך אחר המאמרי הנזכרי בספרי הטבעי. וגם תמצא בפרקי הרבה במורה הנבוכי שזכר קצת מאלו העניני אחד מהם בזכרו מיני הנמצאות שאמ בהם שהם תמידי ומסודרי מיושבי ומקיימי במציאותם כמציאות אישי הגלגלי וגם בפרק צלם ודמות זכר הצורה הטבעית והצורה המינית ואני אוסיף לך ביאור בזה הענין ואפרש לך דברי הרב אע"פ שהם דברי סתומי וחתומי ולא יבינם אלא מי שמבין מדעתו אילו העניני מהרגל שהרגיל בהם או מחכמה שתהי לו מספרי אחרי, דע כי מה. שאמר הרב על השטן ויש לך חלק אחד במציאות למטה מהם כלומר מבני האלהי האמת אמר כי מדרגת החומר הנקרא שטן למטה ממדרגות הצורות כמו שזכרו זה כל הפילוסופי וכמו שזכר זה אבונצר אלפרבי בספר ההתחלות בהיותו זוכר מספר כל המדרגות מן השי"ת עד החומר השפל אשר אתנו, ומה שאמר שאין יחס השטן ובני האלהי יחס אחד זה גם כן מבואר מן הענין הטבעי והוא שהחומר מיחס ההוויה וההפסד ומשתנה תמיד והצורות המיניות אינם נפסדות, וזכר גם הרב שבני האלהי באו להתיצב על ה' והשטן בא עמהם ובכללם כי לא אמר **ויבאו בני האלהי** והשטן להתיצב על ה' כאלו הכל יחס אחד אבל אמר ויבאו בני האלהי תחלה ואחר כן **ויבא גם השטן בתוכם**. ומאמר כמו זה אמנם נאמר במי שבא בלתי מכוון לעצמו ואינו מבוקש אבל בא בכלל הנכנסי זה מה שאמר הרב. ואני אבאר לך זה הענין כמו שבארתי מה שלמעלה מזה כל מה שזכר הרב משותף השטן עם בני האלהי ושהשטן בא עמהם כמי שלא בא לצורך עצמו ומה מאד הפליג הרב לדקדק בזה הדבר המופלא ומאד עיין בו עיון טבעי וזר בהפלגה והודיענו בזה הרמז המופלא והדק לכל מה שזכרו הפילוסופים בענין החומר והצורה ושיתופם ומדרגתם בספרי הטבעי, כמו שזכר מענין זה בספר השמע הטבעי לאריסטו שאמר שהחומר אין מציאותו לעצמו אלא לצורך הצורות ותכלית מציאותו הוא כדי להעמיד הצורות והחומר למטה מהצורה במעלה, והצורה היא הראויה להיותה נקראת בשם טבע יותר מן החומר ונם ידוע שהחומר אין בו צורך אלא ללבוש הצורות תמיד צורה אחד פשוט צורה כמו שהתבארו אילו העניני בדברי יותר בספרי הטבעיי ומפני מציאות החומר עם הצורות והכרח, שיתופם נאמר בשטן להתיצב על ה' בפעם השנית, וזה היה מה שאמר הרב על השטן וגם יש לו חלק אחד במציאות, ומה שאמר הרב למטה מהם כבר התבאר למעלה, ואחר כל זה הוסיף הרב לבאר לנו ענין החומר הנמשל לשטן ומעוט חשיבותו ורוב גנותו נזכר השטן ואמר שזה השטן הוא שט בארץ ומטלטל ושאין בינו ובין העליוני שום יחס בשו' פעם וכל ענינו ותשובתו אמנם היו בארץ לא יותר כמו שתראה שזכר כגון זה הענין בעצמו בתורה בזכרו הנחש שאמר בו

מה שדומה למה שנאמר בשטן באמרו על גחונך תלך ועפר תאכל, והוסיף הרב עוד ביאור בזה הענין והודיענו טבעו החומר ואמר כי כל ההפסד הבא על האדם הוא בא מצד החומר והוא מה שאמר באיוב שזה האיש התם והישר נמסר ביד זה השטן וכל מה שהיה בו מן ההפסד בממונו ובבניו וגופו היתה סבתו השטן הרמוז בו החומר כמו שבארנו. כי כל ההזקי' הבאי' על האד' כולם הם באי' עליו מצד החומר. ובאר הרב גם כן שזה המצב כלומר להתיצב על ה' ומצב זכריה הנאמר בו גם כן מהתיצב על אדון כל הארץ הוא ענין אחד וענינם שכל זה בא מסבתו יתּ' ושהוא יתּ' המציא זה החומר כמו שרמז בתורה מזה הענין המופלא באמרו ותחת רגליו על החומר הראשון שהוא מסיבתו אשר הוא סבת כל שאר החמרי' -. ואם תרצה לפרש אדון כל הארץ ירצה בו הגלגלי' אשר הם אדוני הארץ ומהם ישפע מה שישפע אלו הנמצאות אשר מתחת גלגל הירח אין הזק בזה מאחר שהכל סבתו יתּ' כלומר תחתוני' ועליוני', הנה בארתי לך ענין בני האלהי' והשטן, ובארתי לך כל מה שזכר הרב מזה הענין בספר מורה הנבוכי' בחלק השלישי כי בבארי לך כל דבריו שזכר בזה הענין התבאר לך כל מה שיהיה צריך לבאר בזה הפסוק כי זה הפסוק אשר יזכור בו בני האלהי' והשטן הוא חלק גדול מאד מכוונת זה הספר כי בעמדך על כל מה שפירשתי לך עתה ומה שפרשתי לך בהקדמה עם היותר יודע הארבעה דיעות אשר לחבירי איוב עומדת על כוונת הספר הזה על השלמות עם השלימי לך לבאר דעת אליהוא הנוסף על דעת איוב אחר מחבריו כי זה לבדו אתה חסר, ואני אזכרהו לך בהגיענו לענין אליהוא וכל מה שנשאר מעתה לבאר מזה הספר הוא. פשוטי הפסוקי' ומליצתם וויכוחם קצתם עם קצתם כמו שנבארם בעזרת שדי בהגיענו למקומם. על מי שמפרש אלו העניני' כפשוטם יש לשאול למה הבורא היה שואל והלא אין דבר שיהיה נעלם מלפניו, אמנם מפני שזה הסיפור בכללו הוא משל הנהיגו המחבר על דרך אנשי העולם שהאדם כשירצה לדעת שום חידוש ישאל לאחד מחבריו מאין תבוא, והשטן ענהו משוט בארץ כאלו הוא היה ממוני' על ענין זה לחפש הארץ ולדעת מי העושה הטובות ומי העושה הרעות בה,

פסוק ח

יש לשאול גם כן בזה הפסוק לפי הפשט מדוע אמר **שאין כמוהו בארץ** זה דבר מופלא שאדם אחד לבדו **יהיה** בכל העולם שלם ולא יהיה בכל העולם אדם אחר כמוהו והיה **לשטן** להשיב כי אנשים אחרים היו בעולם **כאיוב** ביראת השם וביושר ובתמות.

פסוק ט

וכי חנם יש **לאיוב** כל אלו המדות הטובות אלא בשכר הטובות שעשית עמו, ועוד יש לשאול למה היה לו **לשטן** לתפוש על הבורא מדוע נתן לו העושר לאיוב בעבור שהיה ירא אותו ועוד היה לו לדעת שבעבור דבריו לא היה עושה הבורא עול לאבד ממון איוב ולהמית בניו ולמסור גופו בידו של השטן מאחר שנתן לו זה בשכר יראתו וישרו או נאמר שהשטן היה יודע כל זה אבל היה מכוון לדמות לבורא ולהוציאו מדעתו בפיתויו כאלו היה השם יתי אשה אחת סכלה או נער קטן סכל וזה דעת מגונה מאוד ורחוק מהיותו אפילו לדעת מי שיאמין שזה הכל היה כפשוטו. ואם תשוב **ותאמר** ואם היה זה משל מדוע סדר הממשל דבר שאי אפשר ושהוא קשה לציירו אשוב לך שאם היה בעל השאלה הזאת חכם ומרגיש בפילוסופיה והיה יודע אלו הדברי' לאי זה מן העניני' הם משל לא היה מקשה עלי בזאת הקושיא כי אין במשל דבר זר ולא קשה מלציירו.

פסוק י

שכת מענין הנני סך את דרכך בסירי', כלומר היית לו כסכה וכמגן לכל מי שרוצה להזיקו וכמוהו הסר משוכתו והיה לבער. ופי' הפסוק שהשטן אמר לבורא כאדם שמדבר לחבירו ולא ידע שום דבר מעניניו, ואמר לו ולמה לא יהיה איוב ירא אותך כי את שמרת כל מה שיש **לו מסביב** וגם **ברכת** כל **מעשה ידיו וכו'** אם כן מן הדין יש לו להיותו ירא שמים ואוהב השם. ולפי אמיתת המשל יהיה כל זה הסדר מעושר ומברכת מעשה ידיו כוונה מן המחבר להודיע כי סבת הפסדם ואיבודם הוא החומר הרמוז אליו שם השטן ושטבע המציאות חייב כן להיות כל הפסד והזק בא מצד החומר ומסבתו לא מצד הצורה שהרי תוכל לראות אם תשתכל בכל זה הענין מראשו ועד סופו שבני האלהי' לא היו נשאלי' מן הבורא כלל ולא גם הם דברו אליו כלל לא היו מקדימי' לבקש על דעת איוב כמו שהיה השטן מקדי' ובא לפני יתי כדי להלשין את איוב ולאבד ממונו וגופו. ובזה הכל לא זכר בו בני האלהי' ולא מה שנגזר על איוב היה בהסכמתם אבל היה מציאותם והזדמנותם לפניו יתי כמו שבארתו בפסוק ויהי היום.

פסוק יא

אחר שהשטן אומר לבורא על דרך הציווי בלא היותו מקדים על זה שום הקדמה אחרת כמצוה לחברו או לעבדו ואמר לו שישלח ידו ויהיה נוגע **בכל אשר לו** להשחיתו ולאבדו בלא סבה ועתה יבא נא הסכל המאמין זה הפסוק כפשוטו והוא נשען על זה השקר ועל זאת והכפירה הגמורה והוא שזה השטן או זה הרוח בא לפני הבורא יתי להזהירו ולצוות לו לעשות זה הרשע וזה החמס להשמיד אדם שהשם קראו עבדו ואיש תם וישר ירא

אלהי' וסר מרע והשטן יהיה מעיז **פניו** לפני הבורא ויאמר לו לשרש עבדו זה מעשרו ומבניו באמור לו **וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך** עם שהיה השטן יודע לבו של איוב מה היה עושה אחר היות לו ההפסד ההוא יותר מהבורא עד שיהיה אומר לו אם לא על פניך יברכך או נאמר שהבורא בדבר לו השטן נתבלבלה דעתו ושכח כל מה שהיה יודע ושב כשאר בני אדם שיתבלבל דעתם וישתוממו אם היה השטן מדבר להם די לזה הסכל גנאי ודופי בפסוקו' שעברו אם יאמינם כפשוטם עד שיוסיף על חטאתו פשע בהאמינו גם כן זה הפסוק כפשוטו'.

פסוק יד

ונראה מפשוטו של זה הפסוק שהשטן נצח לבורא יתּ' עד שהבורא נטה אחר דעת השטן בכל מה שאמר לו יהיה נפתה לדבריו ושמע לעצתו שאמר לו וגע בכל אשר לו ויש לתמוה על זה כמה פעמי' יותר מתמוה על מה שעבר כי היה בלא ספק לפני' משורת הדין שהוא יתּ' שאין לפניו לא עולה ולא שכחה שיהיה שומע לדברי השטן במעשה העול הגמור, חלילי' לאל מרשע ולשדי מעול על זה הדעת הזר והאכזר להאמין שום דבר מזה כפשוטו כי אין זה נסיון שאמר אדם שהבורא רצה לנסות את איוב אם יהיה כופר בו ורצה להרוג בניו ולהפסיד ממונו כדי לראות אם יצא איוב מאמונתו ויהיה כופר בו אין זה אפילו לשום סכל לחשוב בו ולהעלות זאת הדעת על לבו כי בזה הדעת תהיה יותר כפירה מכפירת המאמין מה שעבר, ואם תשאלני **ותאמר** לי ולפי היות זה כלו משל מה יהי' פירוש זה הפסוק, אשיב; כבר ידעת ממה שבארתי לך מה הוא ענין השטן בכל זה הספור ורמז לך בזה הפסוק שכל פעולות האדם ותנועותיו ומוצאיו ומובאיו שהם צרכי הגוף הם קיימי' באדם עם מציאות גופו אשר הוא החומר הנושא אותם וכל זה ביד חומר האדם אם הוא דבר הפסד החומר יהיה סבתו ואם הוא מעניני' אחרי' מצרכי הגוף גם כן החומר הוא צריך להם ונפקד עליהם, ומה שאמר רק אליו אל תשלח ידך יהיה רומז בזה אל צורתו השכלית הנבהלת מן החומר בכל עניניה וכוחותיה וזה שפירשתי עתה הוא דקדוק יתר בזה הענין כי הכוונה בזה המאמר שצוה הבורא לשטן הוא להמשך המשל אחר הענין הנרצה בו, והוא שכל מה שהי' לאיוב ואפילו גופו הו' נמסר ביד השטן כמו שהתבאר זה הענין וכוונתו במה שעבר, ושהבורא שצוה זה הציוי הוא להורות שהוא סבת כל זה כמו שהתבאר זה גם כן למעלה מזה, ומה שאמר ויצא השטן מאם פני ה' יהיה גם כן רמז למה שהתבאר מזה הענין והוא שאין לחומר שתוף עם הענינים האלהי' ואם לא, ראה והשתכל בזה המשל המופלא כי לא תמצא שיאמר בשום מקום מזה הספור שבני האלהים יצאו מעם פני השם כמו שזכר בואם לפניו.

פסוק טו
התחיל לספר סדר ההפסד שבא לאיוב הפסד אחר הפסד וכל זה במיצוע השטן וספר היום ולא אמר אי זה היום הי' מן השבוע ולא מן השנ' וכל זה רמז שהענין הנמשל הוא בכל זמן ותמיד ואין צריך להאריך בפירש זה הענון כי כבר התבאר במה שעבר, וזה הסדר שספר עתה כבר הקדימו בהיותו מספר הקפת ימי המשתה ונראה מזה כי זאת ההקפ' שזכר בזה המקום היתה הקפת שניה מפני שאמ' בבית אחיהם הבכור כי לא היה ההפסד הזה שהתחיל בהקפ' הראשונ' שהרי אמר כי בהיותם גומרי' הקפה אחת היה איוב מקדשם ומעלה עולותיו בעבורם אם כן היה זה אחר הקפות רבות או ההקפה השנייה.

פסוק טז
אמר שבא לו המלאך שזה היה שליח ששלחו בניו של איוב להודיע לו זה המקרה והוא שאומת שבא **נפלה** עליהם ולקחו האתונות והבקר והרגו הרועי' אותם ונשאר השליח **לבדו** בענין ולספרו לאיוב.

פסוק יז
ספר במהירות כמו שליח אחר שליח להראות הפלגות הפסד איוב ושלא נמצא לו מי שיהי' מאריך על צרותיו אפילו מעט זמן, וספר שהאש נפלה מן השמי' ואכלה הצאן והנערי' ושנמלט אחד מן **הנערי'** כדי **להגיד** זה לאיוב, הפלי'ג בספור זה המשל מאד יותר מהפליגו בשאר הספורי' והוא שאמר שהאש נפלה מן השמי' ואכל' שבעת אלפי צאן והרועי' אותם שהיו למיעוט עשרים איש **ואמר** שהאש שרפם, **זה דבר** באמת שכיון בו הממשל לספר בו מה שאי אפשר להיות אלא אם היה זה על דרך הפלא כי לא הי' דבר זה דבר שהי' כנהוג הטבעי כי אש הברקי' הם היורד' למטה בתנועתם החזקה ושורפים אילן אחד או אדם אחד אם יפגשם אש הברק החזק, אבל שישרוף שבעת אלפי צאן ונעריהם ברגע אחד או ביום אחד זה דבר שאי אפשר לפי הנהוג הטבעי אבל זה הכל היה להפלגת המשל כדי להורות שאין מי שיחשוב כי כל זה הענין הי' כפשוטו ושהוא רחוק מן הציור השכלי וקשר הממשל הזה בחכמתו נמנע אחד בין שני אפשרי' קרובי' וכל זה עשה המחבר כמתכוון לרמוז מן הנמנע האחד על ששלשתם הם משל.

פסוק יח
ספר בזה המקר' השלישי שנפל עליו בהפסד' הגמלי' וספרו על הנהוג הטבעי והוא שבאו השבאי' ולקחו הגמלים והכו את הנערים שהיו שומרי' אותם וזה הספור הוא ממין מספור הראשון באפשרות ואל כל זה כיון המחבר ספר איוב כדי שלא ירגיש במשל מי

שאין ראוי להרגיש והניח בזה מקו' לדעת האורדי' ולאותם שלא תנוח דעתם על ממשלי' וכיון גם זה בספור **הדבר** הנמנע לחזק על אמונת המאמין כי זה הענין משל כמו שזכרתי זה כבר.

פסוק יט

זה הספור הוא אמצעי עומד בין שתי אפשרים האחד רחוק והאחד - קרוב כי זה המקרה מנפילת **הבית** ברגע אחד על בניו ועל בנותיו **ועל הנערי'** שמתו כולם מן הנפיל' ההיא הוא דבר רחוק מצד וקרוב מצד, רחוק מצד מפני ששש להפלא עליו שתבא רוח **ותפל** הבית על כל מי שבתוכו ולא ימלט אחד מהם, וקרוב מצד מפני שרוח יש לו כל כך חוזק עד שאינו רחוק מהיותו פועל כל זאת הפעולה החזקה וישאר **הדבר** הזה אמצעי בין הנמנע ושאינו נמנע והוא מין בפני עצמו בלתי דומ' לאחד משני המיני' האחרי' מן ההפסד, וכן יהיו אלו **הארבע** פני' מן ההפסד נחלקי' לג' מיני' מן האפשרות הראשון מהם והשלישי הי' קרוב באפשרותו והשני הי' רחוק מאד באפשרותו והרביעי הי' האמצעי באפשרות, וכבר התבארו כולם באפשרות הפסדם וכל זה היה חכמ' מן המחבר שזכר הפסד איוב מורכב מן הנמנע ומן האפשר מן הנמנע להיות לרמוז לו שהענין משל על כל פנים וכל שכן למביני' ולבעלי הדעת ומן האפשר להסתתר וליישר דעת ההמון והממאני' כמו שבארנו זה למעלה. והוסיף המחבר לתת רמז אחד באמרו **ויפל על הנערי'** ולא זכר הבני' והבנות בנפילת הבית אלא הנערי' לבדם כי בכל זה הרא' כוונתו כי הענין משל כי אין גנאי למושלי' אם יוסיפו או יגרעו או יחליפו דבר בדבר.

פסוק כ

כוון המחבר לזכור ענין ההשתחויה להפליג על יושר איוב ועל יראתו ותמתו שאע"פ שאבד כל מה שהי' לו לא סר להודות לבורא ומהשתחות לו על הצרות כמו על הטובות.

פסוק כא

זה הפסוק מור' גם כן על הפלגת יראתו בשם ועל הפלגת שאר מדותיו באמרם כדברי' האלה אחר היות לו כל אותו ההפסד שזכר לגליו ועל ענינו, וחוק זה הענין עליו מאד באמרו אחר כן וכו'.

פסוק כב

תפלה הוא מענין היאכל תפל מבלי מלח והוא הדבר שאין לו שום טעם נוטה לשום איכות מכל מיני הטעמי' ופירושו שלא הוציא מפיו שום דבר שיהי' נאמר בלא טעם כלומר שהיה נוט' לשום צד כפירה או לשום צד מדברי מינות ולא לשאר הדברים שיוכל אדם לתפוש עליו בהם.

פרק ב

פסוק א

הסתכל בזה הפסוק איך הוסיף בזה המצב השני **להתיצב על ה'** עם זכרו **השטן** מה שלה עשה כן מתחלה, כי בתחל' לא זכר להתיצב על השם אלא על המלאכי' לבד, וכבר פירשתי לך זה הענין באר היטב למעל' מזה במצב הראשון ואין צרוך לשנותו פעם אחרת.

פסוק ב

השתכל גם כן איך שנ' בזה הפסוק דבר זה והוא שאמר **לשטן אי מזה תבוא** ובפעם הראשון אמר לו מאין תבוא, נרא' לי כי זה השנוי הי' מפני שירגיש המבין סוד זה הענין ר"ל שבזה הפעם שזכר להתיצב על ה' באחרונ' על השטן הוא לענין הרמוז עליו והמבין יבין.

פסוק ג

זה הפסוק נזכר כבר בפעם הראשונ' אבל הוסיף בזה הפעם **ועדנו מחזיק בתמתו** וכבר זכרנו במה שעבר מה שיש להפלא על דבר זה שאמר הבורא **לשטן ותסיתני בו לבלעו חנם** והוא שהבורא יהי' נפתה וניסת מן השטן כי זה הדרך אפילו על דרך משל בכל המקרא אין אנו מוצאים כמותו ואע"פ שדרכנו לאמר דברה תור' כלשון בני אדם זה אינו מזה הדמיון ולא מזה. הכת והוא שהבורא נפתה לעשות דבר שהוא. חוץ משורת הדין וכל שכן דבר גדול וזר כמו זה של איוב שהי' בעצה שהתחלתה וסופי היתי על ידו השטן אבל זה הענין כמו שאמרתי לך מבואר מאד שהוא משל לכל מה שהתבאר כבר ענינו ונגל' סודו לאי זה מן העניני' יהי' רומז בו המחבר שחבר ספר איוב, וזכרנו גם כן שהחומר הזה הנקרא שטן לפי הענין הנסתר הוא סבת כל ההפסדים הבאים על האדם בכלל ובפרט כמו שתוכל לראות שהשטן הזה הנזכר בכל הפסד. שבא לאיוב הוא בעצמו הי' סבת בכל ההפסדים ההם.

פסוק ד

אמר **שהשטן** אמר לבורא **ואמר** לו שהאדם נותן איבריו וממונו כדי להיות לו מחיצ' בינו ובין המות, וזכר העור מפני שהוא מסך על הבשר בפגעו הדברי' הקשים. שלא יהי' נזוק בהם, וכל זה הסדר שזכר ממשלשינות השטן ומתוספת בקשתו על הפסד איוב הכל הוא רמז ומשל למה שהתבאר למעל' על ענינו אבל להודיענו תכלית ההפסד הבא מן

השטן הוא שזכר זה המין האחרון מן ההפסד. שבא על גוף איוב מפני שהוא דבר יותר קשה לנגוע לגוף מנגוע לממון.

פסוק ה

השטן הי' אומר לבורא שהוא ישלח ידו ויהי' נוגע **בעצמו** ובבשרו כמו שאמר בפעם הראשוני שלח **נא ידך וגע** בכל אשר לו **אם לא** על **פניך** כי הממשל תלה זה הענין על הבורא אפי' מצד השטן כי לא אמר השטן ועתה אשלח ידי ואגע בכל אשר לו וכן אגע **אל עצמו** אבל אמר שהבורא יעש' אלו המעשי' כולם, ואחר כן זכר שהבורא. הי' עושה **אותם** באמצעות השטן בצוות לו האל ית' שיעש' אותם המעשי' בעצמם שהשטן הי' מבקש. עליהם להביאם לידי גמר מעשה, על כן יש לדעת ולהתבונן כי סדר ההולך כך אמנם הוא לרמוז לנו בו שאע"פ שהחומר הנמשל לשטן הוא סבת אלו ההפסדי' כולם מכל מקום האל ית', הוא סבה ראשוני למציאותו אע"פ שבאמצעותו נעשי' אותם ההפסדי' ובאים לידי מעשה, וזה הענין נמשך אחר כונת חז"ל שאמרו על השטן נוטל רשות ונוטל נשמה כמו שהתבאר זה במה שעבר עם לא על **פניך יברכך** כלומר שלא ברצונך וברשותך יטיח דברים כלפי למעלה כשירגיש בכאבו וצערו.

פסוק ו

מסר איוב ביד **השטן** לעשות בו רצונו אבל על תנאי זה שלא יהי' לשטן שליט' על **נפשו** וכבר התבאר זה למעל' בזכרנו נפש איוב ואמרנו שדבר זה הוא להורות על הנפש הנשארת והיא שאין לחומר כך להפסיד עליה הפסד גמור והיא הנקראת הנפש הנשארת אשר אמר שלמ' עלי' והרוח תשוב אל האלהי' אשר נתנ'. ונרא' לי כי דבר ראוי הי' לשאול שאם הספר משל לעניני הפנימיי' מה הי' לו למחבר לזכור בתוך אלו הדברי' והעניני' נפש איוב כי כוונת הספר תשלם בשאר העניני' הנזכרים בו ולא הי' צריך לזה זכירת הנפש שהרי השטן לא זכר הנפש כלל ולא בקש עליה אבל אמר וגע אל עצמו ואל בשרו ולא אמר וגע אל נפשו, וכן הי' המספוק בזה הענין שהבורא הי' משיב לשטן בזה הפעם והי' אומר לו הנה עצמו ובשרו **בידך** ולא היה אומר לו **הנו בידך** כי באמרו לו הנו בידך היה נפשו נכללת במאמר הנו בידך והוצרך השם לזכור לו הנפש להוציא השטן מזה הספק, ואם תאמר לי והלא גם כן מתחלה לא זכר לו השטן הגוף והבורא השיב לו רק אליו אל תשלח ידך אני משיב לך על זה כי בעבור זה זכר השם ית' לשטן גוף איוב מפני שהשטן אמר לבורא תחלה וגע בכל אשר לו אשר הוא דבר מסופק מאד שמא הי' השטן רוצ' את גופו של איוב כמו שרצ' אותו בפעם השנית לא זכר השטן דבר שבכללו הי' מוכן נפש איוב כי באמרו וגע אל עצמו ואל בשרו לא יובן מדבר זה שיגע לנפש

אם כן השאלה במקומו היא עומדת, אבל התשוב' שעלי' היא כמו שזכרנו זה בתחלת דברנו והוא שזה הספר מוכרח לדבר תחל' בהתחלות הטבעיות שהם החומר והצור', ומפני זה הוצרך המחבר לזכור קצת מעניני' אלהי' והוא ענין הנפש אחר היותו זוכר הדברי' הטבעיים כי החומר והצור' כמו שידעת הם מן הדברי' הטבעיים אבל החומר בעצם והצור' במקר' והנפש שזכר בזה הפסוק הי' מוכרח לזכרו גם כן בזה הענין מפני שהוא דבר נכנס בכלל העניני' האלהים, וכבר זכרנו בהקדמתנו כי מפני שזה הסדר הוא ממין אחד עם סדר תורתנו היא ראי' גדול' למה שאמרו חכמים ז"ל שמש' כתב ספרו וספר איוב.

פסוק ז

[ז-ח] אמר **שהשטן** הכה **את איוב בשחין רע** זה השחין מין ממיני הגרב **שהוא** מיני' רבי' ויש ממנו מין אחר שמתחיל באבעבועות הצומחות על הבשר ומתבקעות מאליהן ונעשות קליפות שורפות העור עד שהאדם רוצ' להתגרד סביבם ולהתחכך בהם והם באות מליחה כמו שהתבאר ענינ' בספרי הרפואות. ועל כן אמר על זה **ויקח לו חרש להתגרד בו**, ואפשר שיהי' זה השחין ענינו דומ' לאותם הגרעיני' שיוצאי' לכל הנערים מקטנותם וקורין אותה בארצנו וירולא, ובתושקנה קורין אותם מורביליוני, ונרא' לי שעל כן ספר בו זה החולי ולא זכר חולי אחר משאר החליים מפני ששאר החליים מונעים הדבור באדם אבל זה המין מן החולי שנתן לאיוב אינו חולי שמפסיד על תנואות הדבור כי הגרב אינו מונע הדבור כלל ואפילו אם הי' אותו המין השני שזכרנו לא הי' מונע לו גם כן הדבור ותמצא שבעלי הגרב ידברו ברצון עם בני אדם כדי לשכך כאבם בדבריהם.

פסוק ט

ויש לשאול על זה הענין מדוע הוצרך בזה הספר אשת איוב, ואם **תאמר** זכרה בעבור היותו זוכר תשובתה לה להראות ישרו של איוב ויראתו לשם, ישיב לך המשיב ויאמר שכבר הראה על איוב זה הדעת מאד באמרו למעל' בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלהי' אמנם התשוב' הגמור' שיש לנו על שאלתנו זאת היא שאע"פ שהשטן רמז בו החומר מכל מקום כבר ידעת שנאמר בשטן הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, ואם תקח שם השטן על היצר הרע תהי' לך אשת איוב דבר מור' על החומר ושם איוב על הצור' וכמו שידעת כי באמצעות חוה נזק אדם כן אשת איוב רצתה להכשיל את איוב עד שאמר' לה **ברך אלהים ומת** חייבתו דבר שיהי' בו חייב מית', זאת היתה עצת האשה אחר שאמר' לה **עודך מחזיק בחמתך** וזה הדבר בעצמו אם תשתכל בו תמצאנו שוה עם דבר חוה לאדם עד שהשכילתו ואכל מענו הדעת אשר בעבורו נתחייב מית',

סוף דבר בין שתהי' אשת איוב משל ליצר הרע והשטן יהי' משל לחומר או שהשטן יהי' היצר הרע ואשת איוב החומר הכל דבר אחד הוא ושניהם שמות משותפים הם כל אחד מהם כולל שלשה אלו שטן ויצר הרע ומלאך המות שאמרתי לך זה למעלה שחכמינו ז"ל אמרו הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות, והתבונן עוד אם אתה מכת המתבונני' איך חתם סיפור כל ההפסדים וכל הצרות לזכרון האשה כי זה דבר שלא נזכר לאיוב כשזכר אלו הטובות שהיו לו מבנים וממון לא זכר בו שם **אשתו** אבל זכר' בסוף ההפסד, וכל זה רמז בענין להורות כי האש' והדבר הנמשל לה הוא סבת כל הרעות וכל ההפסדי' לא סבת כל הטובות ואם לא ראה כי בכל משא ומתן שעבר ושהי' בין השטן והבורא ית' לא נזכר בו מות וכשנכנסה אשת איוב במעש' מיד התנכל' על איוב להביא עליו עונש המות ואמר' אליו ברך אלהים וימת ולא הוסיפ' לדבר עמו יותר, התחלתה הית' רעה באמרה לו ברך אלהים ומת כמכל זה כדמות שני עדים שמעידים על תכלית רעתה.

פסוק י

אמר **שאיוב** השיב לאשתו על שאמרה לו ברך **אלהים** ומת **כדבר אחת הנבלות תדברי** תפש על עצתה **ואמר** לה על דרך התמיה **גם את הטוב נקבל מאת** השם **ואת הרע לא נקבל** ר"ל בזה שהטוב והרע משותפי' באדם פעם זה ופעם זה ומה שאמר פעם שנית **בכל זאת לא חטא איוב** הוא לחזק על מדותיו כלומר להיותו חזק בהם ולבלתי סר מהם.

פסוק יא

התחיל לספר איך התקבצו **רעי איוב** וספר שמותם אבל לשמותם אין לנו רמז למה נקראו כך ולא יקראו בשם אחר, אמנם מה ששמעתי מקצת מפרשים שרעי איוב היה לכל אחד מהם אילן בביתו והיו עומדים בארבע פנות העולם וכשהיו נופלים **עליו** או מצתמקים הי' כל אחד מהם יודע שאחד מחבריהם הי' חולה וזה כלו טעות מכמ' פנים כי אפי' הי' זה הדבר אמת הי' צריך כל אחד מהם להיותו הולך לכל אחד מהם קודם היותו יודע מי מהם החול', והפנים האחרים שזה הענין הי' צריך לפלא גמור שהאילן בעודנו באבו ובחידושו יפלו עליו ממנו או יצתמקו הי' די' זה אלו הי' כל אחד מהם כמשה ואליהו עד שהבורא ית' יחדש פלאותיו באילנם של חברי איוב כל זמן שיחל' אדם אחד מהם או יהי' לו סער, ואמר שבאו **לנוד לו ולנחמנו** כמו שדרך האוהבי' והרעים לעשות כן קצתם בקצתם.

פסוק יב

כל זה הסיפור הוא על הסדר הנהוג אצל שאר בני אדם המתאבלי' על בניהם או על אחד מקרוביהם ומה שאמר **שלא הכירוהו** הוא להפליג על צרתו עד שנצטער כל כך עד

שנתחלפו צורותיו ונשתנו לצורות אחרות מרוב חליו או מרוב כחש ורזון שנתחדש בו או מרוב מרה שחור' שגבר' עליו והשחית' צורותיו מכל וכל וכל זה המין המסופר על איוב עד שלא הכירוהו חבריו הוא להורות על הפלגת סערו, כי אין ר"ל ולא הכירוהו חשבוהו לאדם אחר אבל אמר ולא הכירוהו בצורתו הראשונ' כי אם לא היו מכירי' אותו למ' הי' אומר **וישאו קולם ויבכו** אבל שהוא הי' באמת איוב כשראוהו אבל בעבור שנשאר בצורותיו מהעדר בריאתו. שהי' לו אמר ולא הכירוהו.

פסוק יג

זה גם כן הולך על סדר האבלים והם **שבעת** ימי אבלות שהוו נוהגים בנו אדם מקדם ועל כן תקנוהו חכמי' ואמרו שלא דברו לו חבריו שום דבר מרוב צערו, שראו לו עד שהתחיל איוב לדבר להם.

פרק ג

פסוק א

התחיל איוב להראות לחבריו רוע מקריו ופגעיו עד שהתחיל לקלל **את יומו** שנולד בו כי כן דרך הנביאים כשהיו כועסים שהיו מקללים את יום שנולדו בו כמו שאמר ירמיהו ארור היום אשר יולדתי בו, וכבר אמרתי לך כי קללת היום אינו דבר שיוכל אדם להעמיס עליו שום עון ולא שום חטא מפני שהזמן שאין לו מציאות בהבחנת עצמו וכל שכן על היום שעבר. ואחר שפירשנו בפתיחת איוב כל מה שהי' אפשר לפרש בה וזכרנו כוונתו לפי דעת הרב וכוונתו וגלינו מסודותיו ופירשנו דבריו הסתומים והחתומי', והוספנו אנחנו מענינים **אחרים** שהרגשנו בדברי זאת הפתיחה ראוי לנו עתה לפרש כל מענם ומענ' פסוק אחר פסוק ולא נחסר דבר כמו שעשינו בפירוש משלי כי כל הדברים הנזכרים בספר איוב מן המענ' הראשון עד סוף הספר הם מוכרחים לפרשם לפי הפשט. ואל תחשוב שכל הפסוקים הנזכרים בתוך דברי אלו החברים של איוב יהי' נמשכים אחר הכוונ' המכוונת בספר לפי שזכרנוה בזכרנו כל דעת ודעת מחברי איוב ולפי כוונתו האמתית בכלל כי כשתשתכל בכנוי הדברים וחלקיהם לא יתבאר לך מהם כוונתו הראשונ' כלל. אבל יהי' נרא' לך מדבריהם כשתשקיף מהם בתחלת המחשב' ומבלתי השתכלות שכלם יהיו תופשי' על איוב על דרך שוה וכבר נאמר למעלה חילוק דעתם זה מזה ואין צורך לזכור זה הענין פעם אחרת ובפי' איוב שעשה הר' משה ב"ר נחמן ראיתי שדעתו הי' שעכ"פ. הי' איוב וראיתי שחיפש יחס לכל אחד מחברי איוב ותולדותם ומקומותם והנהיג ענין בני האלהים והשטן כפשוט' ואין להפלא על זה האיש

משה כי קרי לו זה מפני שלא היי לו דיעות טבעיות שהיי תולי בהם דעתו בהשקיפו על הענינים הטבעיים ועל הסודות החתומים הנמצאים בדברי הנביאים והרחיק דעתו מאד מדעת הרב בן מימון אור הגולי בכונת ספר איוב ואין להאשימהו על זה כי חכמת הרי משה ב"ר נחמן היתי חכמת התלמוד אבל בפילוסופיה לא היי לו בה שום הכנסי ולא שום מבוא כלל ועל כן תפש בדברי רבים על הרב בן מימון בפי חומש שלו בעניני ההשגות הנבואיות והיי לו. לבחור בשתיקי מהדיבור בכל אותם העניניי שתפש עליו כי אין למכריע להכריע על שני ענינים אי זה מהם יכשר עד שידע בשניהם מה שראוי לדעת בהם ודי בזה רמז והמבין יבין. ועתה אשוב לפרש.

פסוק ב

דבר ראוי היי שאיוב היי המתחיל מפני שחבריו הרגישו על כוונתו והניחוהו שיגלי דעתו ואחרי כן יהיי עונים לדבריו ואע"פ שבאו על דעת לנחמו ולדבר על לבו טובות, ההסכמי היתי מאם לשמוע טענותיו במעני הראשון ואחרי כן יענו לדבריו כפי הנראי להם ובעבור זה היי המעני הראשון **לאיוב**, כי **ויען** הראשון הוא מענין ועתה שמה כימי נעוריי, כי כל אלו השמות הם התחלת המעני למי שירצי לומר ולהשיב על ענין מן הענינים או על דבר מן הדברים, כי איוב רצה לענות ולהוכח עם חבריו על המקרים שקרו לו, והתחיל **ואמר**.

פסוק ג

נראי לי כי זה שאמר **יאבד יום אולד בו** אינו קלי עד שיהיי, צריך להקדים עליה ויקלל את יומו, כי ירמיי באמת קלל את יומו באמרו ארור היום אשר יולדתי בו אבל איוב אמר יאבד יום כי זה המין מן הדבור לא היי צריך לאמר, כי זה דבר ידוע אצל הכל כי היום שעבר הוא נעדר ונאבד והלך לו כבר אבל כל זה היי מכוונת המחבר לחזק על תמות איוב וישרו ויראתו לשם והוא שאפיי היום שעבר לא רצי קלל אבל זכר בו לשון אבידי על דרך ההשאלי כי זה באמת לשון מושאל מפני שאבידי נופלת על הדבר המורגש כשהוא נעדר ונאבד, אבל על דבר שאינו נאבד או על דבר שאינו נמצא לא יושכל בו לשון אבדי אלא על דרך ההשאלי, ואם תאמר והלא נמצא בזה המעני לשון קללה באמרו למטי מזה יקבוהו ארריי היום אני אשיב לך שאפילו בדבר זה לא היי איוב מקלל את יומו אבל אמר שאחרים יהיו מקללים אותו והם אוררי יום אבל איוב עצמו לא. והרי משה ב"ר נחמן ז"ל פירש בזה הפסוק פיי זר מאד בפיי איוב שלו והוא שאמר כי דעת איוב היי נוטי אחר דעת החוזים בכוכביי ופתח דבריו לאמר כי ממשלת הכוכבים והמזלות בימי הלידי ורגעי ההריון נותנין לנולד הרעי והטוביי, נטי בזה לדעת הובריי שמים המהבילים ולכן פתח יאבד יום אולד בו, עד כאן מה שפירש כמו שראיתיו בפירושו ולא הרגיש

החכם הזה כי הסתיר׳ נכנסת על פירושו זה מכמ׳ פנים וביאור זה הענין הוא שאם היו דעות איוב וחבריו חמש׳ כמו שזכרנום לפי דעת הרב בן מימון זצ״ל הי׳ לאיוב גם כן דעת שני והאחד מהם שקר מפני שהאחד סותר את השני, כי באמרנו שדעת איוב הולך אחר המקר׳ כמו שהונח פירושו עם דעות חבריו אין ענינו דבק לענין היותו נמשך אחר גזרת הכוכבי׳ כי זה סבה קיימת מביא׳ לידי הגדול׳ או לידי העניות והגריעות והסב׳ והמקר׳ הם כדמות שני הפכים או בשני נגדים, ועוד שאם נבטל דעת איוב המוסכם עליו יהיו גם כן בהכרח בטלים עמו שאר הדיעות בעבור פי׳ אחד שאינו נסכם עם אלו הדיעות החמש׳, ועוד שזה הפי׳ הזר אם הי׳ ניאות לדעת איוב ונסכם עמו הי׳ משיבו איוב וזוכר אותו תמיד בכל מעני ומעני והוא לא זכר מזה הדעת שום דבר בשום מקום בעולם כמו. שאנו רואים שמספר תמיד דעתו המנוי עם החמש׳ הדעות והוא שבני אדם נופלים תחת המקרים בלא כוונת מכוון להם אבל הם משולחים לפוגעי׳ ולמקרי׳ כמו שיזדמן, וזה הי׳ הדעת אשר היה איוב נמשך אחריו עד שנתחרט וקבל התשובה מזה הדעת באמרו בסוף דבריו על כן אמאס ונחמתי, ונשוב למקומנו ונאמר כי אולד בו לפי הדקדוק הנמצא אצלנו היום אינו עובר שיהי׳ מדבר על העבר אבל הוא מוכרח לדבר או על העתיד הגמור או על ההוה, ואפשר שאצל הקדמונים בעלי הלשון עתיד א׳ המדברת בעבור עצמו כשהיא בנקוד׳ אחת שתהי׳ עומדת במקום העבר בלא שום זרות. **והלילי אמר הרה גבר**. בא חסר כי הי, צריך לאמר והלילי שאמר בה האומר שהור׳ זה האיש הנקרא גבר, וזה דבר זר שהילוד יהי׳ נקרא גבר אבל קראו גבר על שם העתיד כלומר שהוא עתיד להיות גבר וכל שכן שהוא נקרא במקומות אחרים גבר לגבר אשר דרכו נסתר׳, מי גבר כאיוב, ואמנם יש לדבר בשם הפעל הזה והוא הרה גבר מה יהי׳ משפטו, כי אם יהי׳ ענינו מענין הריון יהי׳ בהכרח מבנין פועל למשקל גולָה צוָה ויהי׳ שרשו הרה ויהי׳ בו זה הזרות שההריון שהוא מור׳ על הנקב׳ יהי׳ גם כן מור׳ על הזכר וזה דבר מגוני מאד, וכן אם תאמר על האש׳ הור׳ בא שלא כמשפט כי משפטו הי׳ לאמר הורת׳ ויהי׳ גם כן חסר מאד והי׳ משפטו לאמר והלילי שאמר עלי׳ האומר, שאם איוב היתי הרה מזה האיש הנקרא גבר כי כל זה צריך להוסיף בזה הדבר עם היות בו כל זה הגנאי והגריעות שמלת הורה יהי׳ במקום הורת׳, אבל פירושו האמתי הוא שיש להור׳ גבר שני פנים מן הביאור והמל׳ הזאת בעצמ׳ יהי׳ ענינ׳ ענין אחד והוא ענין יהיה ויאמר ירה ויור כי העבר מן ויור הוא הור׳ והוא מעלולי הקצוות מהפעיל ושרשו ירה ושני הביאורים שאמרתי לך האחד שהוא שהור׳ גבר ירצה לאמר שהור׳ מבטן אמו לארץ בזמן הליד׳ וזה היותר נכון לפרש בו, והביאור השני שענינו גם כן יהי׳ מענין ירייה

אבל תהי' זאת היריה חן הטיפי שנפלה ברחם אמו בזמן התשמיש שנתהווה ממני איוב שהזרע צריך להיותו יור' כחץ אם יתילד ממנה ולד וזה הי' גם כן פי' נכון אם הי' מוסכם עם והליל' אמר, כי זה הענין מיריית הזרע ברחם האשה אין נהוג אצל בני אדם לזכרו כלל בהיות האש' הרה אלא אם נאמ' שאומר' הי' אביו של איוב כלומר שאביו אמר הור' גבר באותה הליל' ששימש מטתו עם אשתו וירה זרע ברחמ', כי אם נפרש אותו על אלו הפנים לא יהי' ענינו רחוק כל כך, ולפי פירושו האחר יהי' והלילה אמר הורה גבר והלילה שאמ' בה האומר שאיוב נולד ויצא לאויר העולם כשהרחם פלטה אותו בכח הדוח' והחזק והמופלא אשר לה שהוא דומ' לחץ הירוי בכחו ועל כן אמר בו הור' ולא אמר הושלח או יצא או נפל. ואם ישאל השואל למה אמר והליל' אמר כי שמא נולד איוב ביום, אבל מענ' הזאת השאלה היא כי המחבר כוון לזכור בלידת איוב היום והלילה להוציא עצמו מן הספק ויהי' פירושוועניו כן יאבד יום אם נולד ביום ואם נולד בלילה, ואמר בה האומר שהור' גבר גם כן נאבדת כי יאבד יום יהי' משמש ליום וללילה אבל זה הפסוק בא חסר ומבולבל מאד על כן לא ראיתי בו בפי המפרשים נכוני, ויש דרך אחרת לפרש בזה הפסוק והוא פי' אמתי ונכון לדעת אנשי החכמ', דע כי היום אצל החכמ' ובעלי הטבע כ"ד שעות וגם התור' זכר היום והלילה יום אחד באמרו ויהי ערב ויהי בקר יום אחד וכשאמר החכם שחבר ספר איוב יאבד יום רצה לאמר בו היום והליל' שהם יום אחד בשם אמתי והוא היום הטבעי אשר בו כ"ד שעות כמו שאמרתי לך וכשאמר והליל' אמר הורה גבר כיון בזה הדבר לזכור שני ענינים סבת ההריון והוא כשהזרע נפל והורה ברחם אמו, והענין השני כשנולד ויצא לאויר העולם, ויהי' יאבד יום אולד בו נאמר על זמן הלידה ויהי' והליל' אמר הורה גבר נאמר על זמן שהורהו אביו ברחם אמו אשר נתהוה איוב מאותה הטיפ', וזכר הליל' מפני שדרך התשמיש להיותו בלילה, ויהי' אמר פירושו שאמר אביו בלבו ועלה במחשבתו להתיחד עם אשתו לעשות אותה הפעול', ואמנם אותם האנשים שרצו לפרש הורה גבר מענין לידה ולקחו ראיה מהם ממה שאמר הפסוק ותהר את מרים ואת שמי, וגם שאמר בפסוק ברכות אביך גברו על ברכות הורו ובמקום אחר שאמרה אנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו, אמרתי שאותם האנשים אלו ידעו לפרש שלשה אלו הפסוקים לא הביאום לראייה ולא אמרו מה שאמרו.

פסוק ד

הוסיף לדבר על **היום** דברים שאין הכוונה בהם אלא להפליג במליצה ולהעמיס על היום כל גנאי וכל דופי על היום שנולד בו איוב, וכבר אמרתי לך כי היום הטבעי הוא מכ"ד

שעות אבל לפעמי' ישימנו יום ממש והוא מזריחת השמש על שטח הארץ עד שקיעתו ולפעמי' תהי' הלילה משותפת עמו. אמר שאותו היום שאמר **עליו** יאבד יום אולד בו יהי' שב לחשך וזה תמה כי מאחר שיהי' היום נעדר ונאבד ויהי' כדבר שלא ימצא איך אמר בו אחר כן **אל ידרשהו אלוה ממעל** אבל כל אלו הדברים סדרם המחבר כמתכוין על בלתי סדר המציאות כדי להרגיש על שדברי איוב כולם הם למשל ועל כן אין לדקדק בדברים אם לא באו כסדר הטבעי. ואמר על דרך ההשאלה אל ידרשהו אלוה ממעל כלומר ליום הנזכר והוא שלא **תופע עליו נהרה** כלומר שלא יחזור עליו אור השמש, כי תופע הוא מגזי הופיע מהר פארן ומשפטו הי' תופיע על משקל תודיע. נהרה אינו מן ונהרו אליו כל הגוים כי ונהרו הו' מושאל מענין הנהר ההולך במרוצ', הבנהרים חרה ה', אבל נהרה קרוב מאד להיות נגזר מן הערבי שקורין ליוה נהר ולזה בעצמו כיון הפסוק והוא שרצה לומר **שהיום ההוא** לא יהי' לו שחר ולא יום שיאירנו, ואפשר ששם ובמנהרות (שופטי' ו' ב') הוא מזה הכת בעצמו והוא שאותם המחבואות והמערות הי' עליהם חור שאור היה נכנס בהם.

פסוק ה

גם זה הלשון הוא זר כי הגאולה הוא לענין שבת בכל שאר המקומות אבל בזה המקום שם אותו להפוך ואמר כי בצל המות שהוא דבר חשוך יהיו גם כן גואלים היום אבל רצה לאמר **יגאלוהו** יחליפוהו **בחשך וצלמות**, ומה שאמר **תשכן עליו עננה** בא שלא כמשפט כי העננה הוא דבר מתחת מדרגת החשך, כי החשך יותר חזק בהעדר האור' מאד מן העננ' כי בענן אדם רואי את חברו ואפי' בחשך שבו אבל בחשך לא, אבל נרא' לי כי זה ראוי לאמר והוא שבא מעט חסר ורצה לומר **יגאלהו חשך וצלמות** אם תשכן עליו עננ' כלומר שאותם הגואלים ישימו החשך בצל המות תחת העננ', ואמנם צלמות היא מלה מורכבת משני עניני מצל וממות כי הצל הוא דבר חשוך לפי אור השמש והחשך מחובר עם המות, ועוד שהאדם מיום שנולד הוא מתקרב אל המות והוא בזה דומה לצל שלא יסור מהיותו הולך ומתקרב אל חשך הלילה ובעבור זה היחס והדמיון חובר הצל למות במלת צלמות, ואומר הפסוק ג"כ כי צל ימינו עלי ארץ והצל והמות האחד מהם טבע והשני מקרה. **יבעתוהו וכו'** ר"ל שהחשך והצלמות יהיו מבעתים היום כמו שיבעתו אל בני אדם החליים המתחדשים מן המרה האדומ' המתילדת מחמימות היום בימי היות השמש בכוכב הכלב אשר באותם הימים תרבה המרה האדומה ותגדל בגופתנו, ולכן דע כי זה הספר לפעמים הוא מאריך ומכפיל הדברים מאוד ולפעמים הוא מקצר מאוד עד שהם צריכים לתוספת מרובה, והצד האחד אשר תקח ממנו המשל הוא יבעתוהי

כמרירי יום כי לולי התוספת הי' פירושי יוצא מעוות שלא יוכל שום מפרש לתקנו, ואל תביט בזה הספר ובספר משלי למה שפרשו המפרשים כי אפילו הגדולים שבהם שהם אבן עזרא ור' דוד קמחי לא זכרו בפירוש שני אלו הספרים שום דבר חכמ' ולא עוד אלא שאפילו על דרך הפשט לא דקדקו מה שהי' צריך לדקדק בו לא בענין ולא במלות אם שקרה להם זה מפני השכחה והטרד' או מקצר חכמ' והשגה.

פסוק 1

אחר שדבר על היום עוד שב לדבר על **הליל'** ואמר **הלילה ההוא יקחהו אפל** כפל לשון למה שאמר היום ההוא יהי חשך כי החשך הוא האפל בעצמו ושניהם דבר אחד. יחד פירשוהו מענין חדוה ויתנו לו דומה ויחד יתרו, ולפי דעתי הוא נגזר מלשון הערבי שהוא לשון הקדש ושרש אחד להם כמו שזכרתי זה בפי' משלי על שרשי המלות הזרות, ולשון הערבי שממנו נגזר זאת המלה הוא שאומרים לגדר חד ולגדרים חדוד וירצה לומר **אל יחד** שהלילה ההוא לא יהיה נכנס בגדר שאר הלילות כי גדר הליל' הוא שתהיה משותפת עם היום לפי הנהוג הטבעי ור"ל הלילה הזה לא יהי' לו יום ולא יהי' נגדר עמו בגדר אחד. ואם יהיה זר בעיניך מה שגזרתיהו מן הערבי אני אוסיף לך בזאת המלה ביאור והוא שאפילו נאמר שמלת יחד תהיה מענין חידוד יהי' גם כן ענינה מענין גדר. דע כי הדבר המחודד אי אפשר שיהיה חידודו אלא בקצהו ובשפתו והקצה והגדר שוים בעיניהם אם יוקחו לפי ענינם ועל דרך ההשאלה, והוא שתאמר על דרך משל זאת הקורה או זה השלחן מקצהו ועד קצהו יש כך אמות וכן תאמר בכל שאר הדברים מאי זה דבר שיהיו, מלמד הענול העשוי ככדור אינו נכנס בזה הגדר כי הכדור אין לו לא קצה ולא קצוות כשאר הגופות אבל הוא כלו על דמיון אחד אין שיור בחלקי שטחו כי כלו ראשו ושוה בערך קצתו אל קצתו, התבאר מזה כי הקצה והגדר שוה כי תאמר קצה השלחן קנצי למלין, אם כן יהי' אל יחד מענין הגדר ולא יהי' נגזר מן הערבי אבל אני גזרתיהו מפני שבא ענינו יותר מבואר. ואל יהיה זר בעיניך היותנו גוזרים תמיד השמות והמלות מן הערבי כי זה בעוונותינו קרה לנו לקוצר שרשי לשון העברי שרובו נעדר ונאבד מאומתנו העברייה שנתמעטה ונעדרה היא וחכמתה כי אם לא היינו עושים היום זאת התחבולה וזה החיפוש לא היינו יכולים לעמוד על אמיתת שרשים ועל ענינים. ואני אביא לך משל וראייה על זה הדבר נעתם ארץ (ישעי' ט' י"ח) לפי שורש זה הפעל אין לנו גזר' ממלה אחרת זולתה שיוכל לדעת ענינו כי לא עממוהו ויועם זהב אם הם מזה הענין אינם מזה השרש כי שרשם עמם, ונעתם שרשו עתם, על כן בא בעל הכנפים והגיד הדבר ואמר כי נעתם ארץ ענינו נחשבה הארץ והוא נגזר מלשון הערבי שאומרים לערב

עתמה, ומזה הדבר האחד תקח ראיה על האחרים שהם במקרא שאין להם גזרה אם לא מן הערבי, אבל המון עם הסכלים כשישמעו מלה אחת נגזרת מן הערבי הם בורחי' מזה הדעת מאוד וחושבים כי בעבור זה תהי' מדרגת לשוננו תחת מדרגשת אומת ישמעאל במעלה ובקדושה, ולא ירגישו אותם הפתיים כי כל אלו השרשים היו לנו בנחלה בקבלה מן האבות עד שאומת ישמעאל שהי' בן אברהם למד מאברהם אבינו כל אלו השרשים וזה הלשון הנקרא לשון ערבי, אבל גלותנו היום גרמה לנו שאנו צריכים ללקט אלו הגזרות והשמות תחת שלחן אומת ישמעאל וזה הגנאי אינו מגיע לגנאי גלותנו אלא כשהגיע טיפה מן הים אל שיעור מי הים, ונשוב למקומנו ונאמר כי מה שאמר **במספר ירחים** הוא נאות ודבק מאוד מפני ששני הדברים שוים בכוונת הענין ומפני שהחדש מחובר מן הימים כלומר שאותו היום שאמר בו יקחהו אפל לא יהי' נכנס במספר ירחים והזמנים המחוברים מן החדשים באמצעות הימים כי בביטולם יתבטל הזמן ומציאותו שהוא דבר שאי אפשר כי אם הי' היום נעדר לא היה הזמן נמצא.

פסוק ז

בזה הפסוק לקח דרך אחרת והוא שנעתק מן ההעדר אל המציאות כי מתחלה בקש שהלילי והיום יהיו נעדרים ונאבדים ועתה אמר **הנה הלילי ההוא יהי גלמוד** חייב המציאות ללילה באמרו עליי הנה הלילי ההוא אבל אמר בה שתהי' ערומ' ומשוללת מכל תנוע' ורנני, ואמר **רננה** מפני השמח' מעוררת התנועות מאד יותר משאר הענינם ועל כן חייבו הנביאים וגם הפילוספים תכלית השמח' בעליונים כמו שאמר דוד ע"ה על השמש ועל תנועתו הממהרת והחזק' ישיש כגבור לרוץ אורח, ומלת גלמוד לא מצאתי לה גזר' אבל חבר יש לה סור' וגלמוד'.

פסוק ח

עוד שב להלחם עם הליל' ולמצוא עליי עלילות דברים ואמר שהאנשים הרגילים לקלל היום תמיד מרוב דאגתם ודלותם מפני שאין להם שום הצלח' אמר שאותם הם אנשים שיקללים זמנם מלב ומנפש ואין להם נחת רוח אלא בהיותם מקללים הזמן וכל מה שבו ומאררים אותו, לכמו אלה האנשים הפקיד איוב הליל' שנולד בו שיקללוה ושיאררוה ואמר שאלה האנשים עומדים מזומנים לעורר בכייתם ויללתם, ומלת **לויתן** הוא אצלי זרה בזה המקום כי אם אני מיחס אותה בזה המקום כמו שהיא במקומות אחרים לא יהי' לנו בה שום תועלת בזה הפסוק ועל זה התאפקתי ושמתי' מענין מה שאמי' ז"ל האש' לא תעורר לויתה במועד, כלומר יללת' ואבלה אבל אין דעתי מיושב בזאת המלה עד שאפרש בו זה הפירש והוא שתהי' מלת לויתן נגזרת מן הנלוים אל ה', ילוה אישי

אלי, והרב' מהם אחרים שהם מזה השרש **וארר יום העתידי ערר לויתן** יר'צ' לומר על האנשים שהם מזומנים ועומדים להכריז בעיר על המתים ולהודיע בעיר שיתקבצו האנשים והנשים לעשות האבל הידוע, כדרך שעושי' למתים וכל שכן לחשובים שבהם ויהי' לויתן ענינו קבוצם ויהי' הנו"ן כנוי לנקבות מפני שהנשי' הם המתקבצות והמקוננות על המת יותר מן האנשי' כמו שאמר הפסוק קראו למקוננת ותבואנה וקרא אליו האנשו' שעומדים על זה הענין כלומר המעוררים בני אדם להתקבצם על המתי' ארר' יום מפני שהם מתאוים שימותו האנשים ומקללי' אותם מפני שהם מרויחים מהם כי זאת היא מלאכתם והם ממונים על זה הענין.

פסוק ט

לקח בזה הפסוק דרך אחרת שלא זכרו עדיין והוא **שאור הכוכבי'** לא יאירו באות' הלילי' וזה למען היות החשך יותר גמור ויותר שלם כי הלילי' אע"פ שהשמש הוא נסתר ממנ' מכל מקום הכוכב יש בהם אורה עד שעוברי הדרכי' יראו בהם הדרך ועל כן זכר חשכתם להיות הלילה נעדרת לגמרי מכל אורה גדולי' וקטנה. ואם תאמר למה לא זכר הירח שהיא מאיר' כל כך, החשוב' בזה אמנם תהי' הירח גם כן הוא בכלל הכוכבי' והוא הקטן שבהם לפי שיעורו וכמותו וכשאמ' יחשכו **כוכבי נשפו** לא הוציא הירח וכללם מפני שהוא כוכב אמר **יקו לאור ואין** ר"ל שהאדם כשיקום משנתו בלילי' ויהי' ממתין אור היום לא יהי' מאיר עליו אבל תשאר הלילה ההיא בחשך גמור ולא תהי' זוכה שיאיר עלי' אור השמש והיום כשאר הימי', ואל יר'א' בעפעפי שחר הוא דבר כפול עם ענין יקו לאור ואין, ומה שזכר העפעפים לשחר הוא לשון משל כי אין לשחר **עפעפי'** ולא עינים אבל בעפעפינו שאנו פותחים העין תר'א' האור' ועל כן יחס העפעפי' לשחר מפני שהשחר היא גם כן הסבה להיותינו רואי' אורו וכמו זה הדבר בעצמו תמצא בפסוק אחד במשלי אמר רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמכו, כי רצה לומר זה מרגלי האיש ומצעדיו ההולכי' אחר האש' והנמשכי' אחריה וכנה רגלי האיש רגליה של האשה כמו כן בזה הפסוק כנה **עפעפי שחר** עפעפי האיש אשר בהם יהי' השחר ושאר מיני האורות נראי' לעין כשיפתחם האדם אחר השינ' ובזמנים אחרים.

פסוק י

עד עתה היתי' תלונתו כלה על הזמן ועל מציאותו ועתה נעתק מזה וחזר להתאונן ולתצטער על עצמו למה הי' נמצא ולמי יצא לאויר העולם ואמר כמתחיל לאמר דברי' אחרי' שעדיין לא זכרם **כי לא סגר דלתי בטני** לא יכול להיות שדלתי בטן אמי שהם דלתות בטן איוב היו סוגרים כדי שלא הייתי יוצא מהם, וכן הי' מסתיר **מעיני** זם העמל

והטרח שאני בו ולא הייתי רואי אותו בעיני, אמנם הפתח אשר בא בואי"ו **ויסתר** לא כמשפט כי משפטו הי' ויסתר הואי"ו בשוא שהוא מור' על העתיד הגמור וכן יהי' דבק על הפי' ואל הענין שרומז בו כי הוי"ו פתיחי' הבא' על העתיד תשיבנו עבר ואם **הי' ויסתר עמל** עבר הי' ענינו בלתי דבק למה שפרשתי בו ולמי שפירשו בו אחרי' אבל לתפארת המלה באה זאת הוי"ו בפתח כי אם היתה בשוא באה נכרת הלשון והתנוע'.

פסוק יא

כלומר מאחר שלא הי' אפשר שדלתי בטן אמי היו סגורות יהי' נגזר עלי שהייתי מת **ברחם** אמי או גוועתי והייתי באותו רגע **שיצאתי** מרחם אמי בלא שום המתנה בעולם, כי הי' מספיק לו שהי' מת באחד מאלו המיתות שבקש שהיו שלש' בקשות והם או שלא יצא מרחם אמו אבל הי' מת שם או שהי' מת בעת הלידי' או שהי' מת מיד שיצא לחוץ, וכיון לזכור בזה שלש' מיני' מן **המות** כמו שהם נמצאות באנשי העולם כי האנשים ימותו או מית' טבעית או מית' מקרית או מית' עונשית, כי כשאמר תחלה כי לא סגר דלתי בטני כיון לזכור בה מות העונש ורצ' לומר בזה הדבר שאמו לא תהי' זוכה מן השם ית' שתמלט מלדתה כמו שהנשי' מתות בשעת לדתן על אחת מן העברות כמו שאמרו זה הדבר זצ"ל וכשאמר **למה לא מרחם אמות** כלומר מיד שיצא מן הרחם כיון לזכר בו המית' הטבעית וכשאמר **מבטן יצאתי ואגוע** זכר בו המות המקרית והוא שהי' נולד בלא עתו ושלא מלאו ימיו וזה הוא המקר' שיקר' לנשי' או מחולשת הרחם שאין בה כח העוצר חזק או מסבות אחרות הבאות מבחוץ כמו שתקר' לה פחד או שתפיל או משאר הסבות והמקרים שזכרו הרופאים במיתת העובר.

פסוק יב

ואם באחת מאלו המיתות שזכרתי לא יכולתי להיות מת והוכרחתי לצאת מרחם אמי חי **מדוע** מצאתי מי שנשאני מן האדמ' כשנפלתי בה בזמן הלידי' ושמני על **ברכיו** כלומר שאם לא לָקחתי ולא הושמתי על הברכים והֻנחתי בארץ ערום אפשר שהייתי מת באותה שעה, ועוד אמר ומאחר שהושמתי על הברכי' ונמלטתי שלא הייתי מת בעודי באדמ' למה ומדוע נזדמנו לי **השדים לינק** מהם כדי שאהי' חי, כל זה הסדר ספר בזאת המליצ' מפני שהוא נהוג להיות כן אצל בני אדם מיום שהולד מתעורר לצאת חוצה.

פסוק יג

אמר שאם קרה לו שהי' מת באחת ממיני אותם המיתות שזכר או שלא קדמוהו ברכי' לעמוד עליהם או שלא מצא מי שהניק אותו והי' מת, אמר שהגיע לו מזאת המות מן ההנא' והתועלת עד שהי' כאדם יש שלא ירגיש שום דבר או כאדם שוכב כפגר מת

ששוכב ואין מי שיעורנו וכל אלו ההשאלות שזכר הם לבקש המנוחי מן הצער ומן הצרי שהיי איוב בהם לפי המשל הנמשל בו.

פסוק יד

[יד-טו] זכר בשני אלו הפסוקים שלשה כתות מבני אדם שהם בעלי חשיבות ומדרגי במציאות הכת האחת הם **המלכים** שהם בעלי היכולת והכח בכל הענינים כי כח המלכים הוא חזק יותר משאר הכתות הנמצאות באדם מפני שהם עושיי רצונם ואין מי שימנעם ומשנים הדבריי אל הפכם כמו שאמר על המלך נבוכדנצר די הוה צבא הוה **מרים** ודי הוא צבא הוה משפיל, והכת השני הוא בעלי החכמיי והעצה שהם **היועציי** והדייניי שהם במדרגי שניה למלכיי בחשיבות בעבור חכמתם ועל כח שני אלו אמר הבוניי חרבות למו מפני שהבנין וכל שכן במקומות החרביי הוא דבר גדול ולא יוכל בו כל אדם, והכת השלישי מבני אדם הוא כת העשיריי והשריי והם אשר להם הזהב והכסף המרובי ועל כן לא זכר בזה הכת ענין **הבנין** מפני שהעוסק בו לא יהיי עולה לקיבוץ הממון המרבי כי הם שני העניניי הפכים ונגדיים קיבוץ הממון וההשתדלות בבנין המקומות החריבי שהם יותר הוצאי לבנות בהם מלבנות במקומות שאינם חריבים, ואמר איוב כי כל אלו יהיי לו חבריי בענין המות כלומר שאינו חושש אם יתאוה המות יותר מסבול צרותיו ונגעיו כי אנשיי גדולי בתכלית הגדולה יתחברו עמו בו.

פסוק טז

ואם לא היי אפשר שהייתי מת עם אותם הכתות מן האנשים שזכר שהיי משותף עמהם במנוחת המות הייתי רוצי וחפץ שהייתי **כנפל טמון לא** שאהיי חי כמו שאני היום, ואם תרצה לפרש **לא אהיה** כאלו אמר **או כנפל טמון לא** אהיי היום ויהיי אהיי לשון הוה ואפשר שיהיי לא אהיי עתיד במקום עבר כמו שבא אולד בי, והנפל הוא העובר שמת ברחם והפילתו האשה קודם זמנ וקראו טמון מפני שעמד העובר ההוא ימים רבים מת במעי אמו כדבר נאבד שאין לו פקידה וזכרון עם שאר בעלי חיים כי הדבר הטמון הוא נשכח ובלתי מנוי עם הדבריי הנמצאי, כעוללי לא **ראו אור** כלומר שעדיין **לא ראו אור** והוא כפול ענין לנפל טמון, וקראם עולליי על שם שהיו עתידים להיות אם לא הקדימ בהם המות.

פסוק יז

זכר עתה כתות אחרות מבני אדם מלבד הכתות הראשונות שזכר למעל ואמר שהמות תבטל תנועתם כתנועת הרשעיי המרגיזיי בני אדם בתנועתם ובעת המות תנוח תנועתם

ורגזם והטורחי׳ והיגועי׳ שם יקחו מנוח׳ כלומר אצל המות, כי באמרו שם אין למות מקום שיאמר בו שם אלא אם רצ׳ לאמר שם המקו׳ שהאדם נקבר בו.

פסוק יח

[יח-יט] זכר עוד כל שאר האנשי׳ שבעולם שהמות תעשם בני חורין מעמלם ומטרחם ויקחו להם מנוח׳ במות והם האסירי׳ והעבדי׳ ובכלל **קטן וגדול** מבני אדם **שם הוא** תכליתו ללכת ושם תהי׳ לו מנוח׳ ולא ירגיש **לקול הנוגש** ולא יחוש לדברי המושל הנוגש אותו לבא לפניו לדין, **והעבד** גם כן לא יפחד **מאדניו** שיטריחנו ויקראנו לעבודתו כי המות עשאו **חפשי** ממנו.

פסוק כ

בזה הפסוק לקח דרך אחרת בדיבור ודבר על דרך התמה מרוב. היותו מצטער מענין כזה, ואמר ומאחר שחלקו של האדם יהי׳ בעבור שיטרח האדם יהי׳ לו חלק רע בזה העולם עד שלא תסור ממנ׳ מרירות נפש למה יהי׳ זה **העמל** או זה הטורח חי באמת כי היתי׳ לו המות יותר טובה מזה, או זה האיש מר נפש גם כן למה יהי׳ לו **חיים** כי מאחר שחלק אלו האנשים אינו כחלק שאר אנשי העולם הי׳ יותר טוב להם שהיו מתים.

פסוק כא

זה נקשר עם הפסוק שעליו והוא שרצ׳ לבאר בזה הפסוק שאותם המרי נפש והעמלים הם כל כך דואגים על עצמם ועל חלקם הרע שחולק להם בזה העולם עד שהם **מחכים** שתבוא עליהם יותר מהיות האדם מחפש וחופר למצוא הטמון תחת הקרקע וכל זה מרוב דאגתם ומרירותם עד שיתאו ולחפש אחריה כאדם שמחפש המטמונות, ונוכל לאמר גם כן שזה הפסוק אינו נקשר עם הפסוק שעליו אבל יהי׳ הפסוק הזה התחל׳ לענין אחר ויהי׳ דבק עם הפסוק הבא אחריו ויהי׳ פירושו **שמחכים למות** והשמחי׳ אלי גיל כולם הם שמחי׳ למצוא הקבר שיקבר בו לגבר אשר דרכו נסתר׳ והוא איוב, ונ״ל שפירוש הראשון יותר נכון.

פסוק כב

[כב-כג] **השמחים אלי גיל** אמר על האנשי׳ שכל ימיהם הם עסוקי׳ במיני השמחות והתענוגי׳ והם אנשי׳ שבכל המקומות שירגישו השמח׳ הם רצים עליה להשתתף בה מרוב השמח׳ שבהם וממיעוט שיש להם בעניני׳ אחרי׳ מעניני העולם, והם אנשים שניתן להם זה החלק וזאת המנ׳ שיש להם ממה שיהיו שמחים כל מיני הדאגות רחוקי׳ מהם, לזה המין מבני אדם קראו השמחי׳ אלי גיל ואמר על צד ההפלג׳ כי אפילו האנשי׳ שאינם רוצי׳ לשמוע מן המית׳ הם שמחי׳ למצוא **קבר לגבר אשר דרכו נסתר׳** כלומר שהשם

אינו משגיח בו, **ויסך אלוה בעדו** ענינו מחיצה וכסוי מוחץ בינו ובין השם עד שאינו מושגח ממנו ומזה יסכוהו צאלי', להסך את רגליו, וכל אלו הם מן הכפולים.

פסוק כד

עתה שב להתאונן על חייו ולספור מעוט מנוחתו ורוב **אנחתו** בכל זמן ואפילו בזמן האכיל' שדרך בני אדם ששוכחי' דאגתם באכילתם ושמחי' במזונם, ואמר **כי לפני לחמי אנחתי תבוא** כלומר שהקדי' האנח' למזון למען לא ייטב לי המזון, **ויתכו כמים שאגתי** בא חסר כי אם הי' כן כפשוטו לא הי' דבר רע אם נתכו כמי' שאגותיו אבל הי' דבר טוב בעבור איוב, אבל הוא חסר מלת בי כלומר שחלו בי השאגות ומיני המהומות והפגעי' כמו שיחולו המי' הנתכי' ארצה ברדת הגשם על הארץ כן יחולו בי כלומר שיתקיימו בי, שאגתי לשון מושאל מפני שהשאג' ענינו הראשון הוא נופל על שאגת הלביא או הארי' כמו שאמר הפסוק שאגה לו כלביא, כארי' ישאג.

פסוק כה

אחר שאמר שנתעו שאגותיו בו אמר שהוא פחד על כל זה שבא עליו ולקח זה הדרך מפני שהוא נהוג על בני העולם כשיש להם צער שאומרי' שהם יראים ממה שקר' להם, מפני ששכל אדם יש לו זה הכח שהוא מרגיש על רוב המקרים שיקרו לו לאדם וכל שכן אם השכל הוא חזק כי באנשי' שנפשם תתחזק עם שכלם ויתחדדו יחד יקר' להם זה, שלפעמי' יראו העתידות וידברו בהם וזהי העניין יקר' יותר בעת השיני שההרגשות אינם טרודות, ועל כן היו הנבואות חלום בחלום ובזמן השינה ברוב הנביאי'.

פסוק כו

חתם דבריו בדבר זה ואמר שעם כל מה שאמרתי מעניני ודברתי דבר משלי על עצמי כדי למצוא מנוחי לצרתי ותקוה לאנחתי מאי זה צד שאביט בעצמי, אמצא עצמי בלא מנוח' ובלא שלוה אבל אני ברגז שבא עלי תמיד, ונוכל לפרשנו על דרך אחרת **לא שליתי ולא שקטתי** אם עלה בדעתי בשום זמן שארצ' לקחת מנוח' לא תגיע המנח' להיותה עומדת שקטה ונחה אלא הרוגז בא עליה, ושני הפירושים נכונים, נשלם המענה.

פרק ד

פסוק א

[א-ד] והשיב לו **אליפז התמני** כי הי' הראשון מחביריו, **הנסה** המפרשים שמוהו עבר ורצו בו הנסה המנסה ונרא' לי שהוא עתיד ונבלעה נו"ן השרש בדגש ומשפטו הננס', הנו"ן הראשונ' שהיא לסימן העתיד ותהי' בשוא והנו"ן השנייה בפתח למשקל נציה

נצפה נקוה, כי לתפארת המלה באה הנו"ן בחירק, **ואמר** אליפז בעבור עצמו ובעבור חבריו או שאמר זה בשביל עצמו לבדו מדבר בלשון **רבים**, **הנסה דבר** אם אנו מנסים **לדבר אליך** שום דבר ולגלות לך דעתנו במה שאנו מאמינים בעניניך **אליך תלאה** כלומר יהי' קשה בעיניך לשמוע טענותינו, **ועצר במלין מי יוכל** אבל מי זה יוכל לשתוק לך ושלא יענה לך כשאתה כועס כל כך ומסתער על המקרי' שקרו לך והצרות שחלו בך, ויש לשאול מדוע אמר אליפז אלה הדברי' לאיוב שאמר לו **הנה יסרת רבים** ושאר הדברי' שדבר בשני הפסוקים והלא איוב עדיין לא גלה דעתו לומר למה באו לו המקרי' ההם ולא נתן לשם שום נטיה כמו שעשה במענ' השני שאמר בו כי חצי שדי עמדי בעותי אלוה יערכוני ושאר מה שזכר במענ' ההוא ובשאר המענים, כי על היותו איוב מתאונן ומסתער בעצמו לא הי' לו לאליפז לגעור בו ולתפוש עליו אם כן על אי זה דבר סדר אליהוא דבריו במענ' השני ולומר לי אלו הדברים ? אבל התשובה שהשיב אליפז לאיוב היתה על שאמר במעל שעבר דבר אחד ובו הרגיש אליפז דעת איוב לאי זה דעת הי' נוטה, והוא שאמר לגבר אשר דרכו נסתר' כי בזה הדבר לבדו כפר איוב בהשגח' האלהית ובגמול אשר דרכו נסתר' ירצה לומר שהוא נאדר ההשגח' כלומר שלא הועילו לו ישרו ותומו ויראתו לשם שהרי הבורא עזבו, משולח למקרים ולפגעים עד שחלו בו כל אותם הצרות על דרך המקר' לא מדרך הדין והמשפט, וזאת היתה ההסתר' שזכר ובאר זה הענין באמרו אחר כן ויסך אלוה בעדו כמו שפרשנוהו במקומו, ועל זה הדעת שהי' עם איוב ועל זאת האמונ' השיג לו אליפז הנה יסרת רבים כלומר עשית אתה המעשי' הטובי' כולם שבהם תהי' מושגח מן הבורא אם אתה ישר וירא אלהי' הוא מספיק לך שיהי' גופך לבדו נשמר בעבור זה וניצל מן המות, אבל אם עשית מעשי' אחרי' ופעולות אחרות טובות מלבד אותם המדות הטובות שהיו בך היו בניך וממונך נצלי', והוא שהיית מייסר הרבה בני אדם במוסרך הטוב ומסיר אותם מן הדרך הרע בדבריך הטובי' ולהשיבם למוטב בפיתוייך ובמתיקות לשונך כמו שאמר הפסוק ורבים השיב מעון, והענינים שאין להם כח לבקש מחיותם ולעשות מלאכתם מרוב חולשת או מחולי או מזקנ' או מסבות אחרות אתה היית **מחזק** אותם בממונך, **כושל וכו'** והאדם שנכשל באחד ממיני הכשלין היית מדבר בעדו לשופט אם הוא נכשל בטענותיו, **וברכים כרעות תאמץ** ענינו כפול ומפני שמיני הכשלון הבאים על בני האדם רבים זכר ג' ענינים **ידים רפות**, כושל, וברכים כרעות.

פסוק ה
על כן אין אנו יכולי׳ לעצור מלדבר כי אנו רואים **כי עתה** כשתבוא לחשיב בעצמך על מה שקרי׳ לך תלאה ממצוא לזה סבה שדעתך תהי׳ נוחי׳ בה, תגע כמו תגיע כי הנוגע הוא חבר למגיע בדברים הגופנים כי לא יגע הנוגע עד שיגיע למקום שיגע, **עדיך** כינויו חוזר לו כי כמו שתעשה עדי ועדנו תעשה עדיך ופירושו כשתגיע עד עצמך, **ותבא אליך ותלא** ותנע **עדיך ותבהל** הוא מאמר כפול לחיזוק הדבור והמליצי׳ והצחות וכן כל דברי הספר הזה הם מפליגי׳ בצחות הלשון ובמליצה מכל ספר שחובר לנו.

פסוק ו
כסלתך מענין כסילית, ואל תשובו לכסלה, זה דרכם כסל למו, ואמר אליפז מה שאמרת בדבריך כי פחד פחדתי ויאתיני הי׳ כסילות ממך בהיות שלא הקדמת לעשות מעשים כאותם שזכרתי לך כדי שהיית מבטל בהם זה הפחד, וזה הפסוק נקשר מאוד עם מה שקדם לומר הנה יסרת רבים, **תקותך וכו׳** ר״ל תקותך שתלית **בתם דרכיך** היא גם כן **כסלתך** כשבטחת על תמותך וחשבת שהבורא לא יעשה לך שום דבר שהי׳ מזיק לך ומצר אותך.

פסוק ז
[ז-ח] מה שחשבת להיות שלם ונקי מכל עון וחשבת לעמוד בטוח בבניך ובממונך **זכר נא** העתים שעברו ואותם שהם היום, אם **ראית** בהם שום **נקי שאבד ואיפה** הם **הישרים שנכחדו** ונעלמו מן השם והשגחתו עד ששלטו בהם המקרים והפגעים כמו ששלטו בך, כמו **שראיתי חורשי** עון **וזורעי עמל** וקוצרי העמל שהם הפך הנקיים והישרי׳ שהם נאבדים מנשמת אלוה כלומר ברצונו ובגזרתו, ומרוח אפו יכלו הוא מאמר כפול.

פסוק ט
[ט-י] הר׳ משה ב״ר נחמן זצ״ל פי׳ כי **שאגת** ארי׳ חסר בית וירצה לומר כי **מנשמת אלוה יאבדו בשאגת אריה** או ששולח בהם אריות שואגים וכפירי׳ נלתעו לטרוף אותם, ונראה לי כי שני אלו הפירושי׳ בטלי׳ ונפסדי׳ כי אחר שאמר שחורשי און הלכו לאבדון ועשו כלייה מה צורך הי׳ לאבדם בשאגת ארי׳, ועוד ששאגת הארי׳ וקול שחל אינם ממיתים בני אדם ששומעים אותם, ואחרי׳ פרשו שהוא משל על הרשעים שיהיו נאבדים בתקפם ובכחם אשר היו כאריות וככפירים, **ואני** אומר שאליפז אמר אל יהי׳ דבר מופלא בעיניך מה שאמרתי לך על הרשעי׳ חורשי און שהולכים לאבדוןברגע אחד וספים וכלים פתאום כי האריי׳ והשחל שהם חזקי׳ יותר משאר בעלי חיים הם נאבדים ומתים כשהבורא יתברך שמו לא יזמן להם טרפם, ליש אבד מבלי טרף ובני לביא מתפרדים

מרוב רעב מאביהם והולכי' נאבדי' כי לא ישאג האריי אלא בעמדו על בקשת הטרף כי אחר שהטרף בין שניו או בין רגליו אינו שואג וכן אמר הינהק פרא עלי דשא, ודוד באר זה באמרו **הכפירים** שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם, כי באמרו הישאג אריי ביער וטרף אין לו בא חסר כי משפטו לומר וטרף אין לו לבקש על דרך התימה כי כשהוא עומד על הטרף אז הוא שואג, **נתעו** כמו נלתעו כלומר שהתחילו מלתעותיהם לצאת, רוצה בעודם כפירי' ואמר זה להורות על שחוזק הרעב בכפירים וכח תאותם לבקש המזון באותו זמן שיתחילו לצאת בהם מלתעותיהם כשהם נערים וחדשי' בשני', ואע"פ שזה הפי' הוא נכון עם כל זה נרא' לי כי אינו הולך אחר כונת אליפז וגם וא"ו ואלי דבר יגונב היא וא"ו הדבקות והמשך לענין שאגת אריי ולפי זה הפירוש אין שום דבקות כלל, ע"כ תשמע מה שאני מבאר לך, דע כי שני אלו הפסוקים הם התחלת מאמר והקדמה לענינים באים חלים על הנביאים בהשגתם כדמות **שאגת אריה וקול** השחל והקדים אליפז לזכר אלה הדברים קודם ספרו ענייני הנבואה באמרי ואלו דבר יגנב ושאר הסיפור ההוא עד בואו לכוונת הנבואה שבאה לו בסעיפים מחזיונות לילה ואמרה לו האנוש וכו' וכן תמצא הנביאי' שמקדימי' ענין זה בהשגותיהם כאמרו אריה שאג מי לא ירא וכו' הקדים לזכור שאגת אריה ופחדו על הבריות קודם זכרו השגתו ונבואתו, ובפסוק אחר אמר ה' כאריה ישאג, ומה שזכר בזה הפסוק **ושני כפירים** הוא ר"ל שאז תהיה תאותם חזקה למזון כמו שפרשתי למעלה ואז תהי' המיתם ושאגתם חזקה ויותר מפחדת, ובני לביא יתפרדו מתפרדים לבקש טרפם ומזונם כי בין כך ובין כך הם צועקים ושואגים, וכבר אמרתי לך כי אליפז דבר דבריו במאמר כפול ואין צריך לחפש ענין לכל דבר ודבר כי אחר שזכר תנועת האריה ותנועת בני הלביא יספיק בהורא' על שהם נוהמי' ושואגים, וכל זה משל על הנבואה שהיא באה למשיגים בפחד ורעדה, ואל תונה עצמך לפרש בשני אלו הפסוקים על פניי אחריי,

פסוק יב

[יב-יג] וא"ו **ואלו** הוא וא"ו הקשירה, **יגנב** כלומר שדבר הנבואה תבוא בנחת כדרך הגנבה שנעשית בנחת ובדממה, ואל יטעך מה שאמרנו על הנבואה שהיא חלה ובאה על הנביא כדמות שאגת אריה כי זה הוא קודם שתחיל הנבואה וקודם שידבר השם לנביא והוא בפתיחת ענין ההשגה כמו שתמצא ביחזקאל שזכר בתחלת ההשגה ענן גדול ואש מתלקחת והנגה והברק, שמץ רמז בזה שההשגות הנבואיות לא יושגו על שלמותן, **בסעפים** וכי כי כל אלו ההשגות הנבואיות באות במחשבות ודמיונות כדמות החלום

שבא **בלילה**, וזאת **התרדמה** שזכר אליפז היא תרדמת הנבואה כמו שאמר ותרדמה נפלה על אברם ואמר בדניאל נרדם על פני ארצה.

פסוק יד

[יד-טו] ואמר אליפז כי קראהו הקול **בפחד ורעדה** שיחולו על המשיג, **ורוב** עצמיתיו ר"ל כל **עצמותיו** כאשר הם רבים בגוף האדם, **ורוח על פני** ר"ל רוח הנבוא' כמו שאמר ויוציאני ברוח ה', ותבא בי רוח, והרבה מהם שיש במקרא שהם מזה הכת, כל אלו הסיפורי הם לרמז על שדבר הנבוא' הוא דבר בלתי טבעי באדם וקשה עליו כשהוא מוכרח לבוא על הנביא ושאין בא לכל אדם ולכל זמן, אבל בנביאי' שהם בתכלית השלמות אין צריך זה ההקדמה כמשה ואליהו.

פסוק טז

זכר בזה הפסוק מה שיראו הנביאים בהשגתם והם הצורות אם צורת אנשי כאברהם או צורת המלאכי' כלוט, ומה שאמר **ולא אכיר מראהו** יש לתמוה עליו כי מאחר שהנביא ישיג וישמע ויראה בהשגתו לא הי' לו לומר ולא אכיר מראהו אבל אמר זה מפני המונעים הפוגשי' לנביאי' בהשגתם וכל שכן באותם שאינם שלמי' ומפני מה שהחומר מוחץ בינם ובין השגתם השלמה, כי ולא אכיר מראהו הוא כאלי אמר לנו שזה הוא ענין שלא יושג אמתתו על שלמותו אבל אמר שהוא שומע **הקול** הדומם והשקט והוא קול מדבר דברי הנבואה ומודיע בה, וכמעט שאפשר שאפרש בזה הפסוק אחד מסודות הנבואה אע"פ שיהי' זה הדעת רחוק מאוד אצל הרבה אנשים שהם חכמי' גדולי' בעיניהם ובעיני המון העם, והוא שרמז לנו אליפז באמרו ולא אכיר מראהו שאין שם מראה ושום צורה ברואה חוץ לשכל המשיג אבל הכל במראה נבוא' והשגה שכליית פנימיית. ואם הייתי רוצה להאריך בדבר זה הייתי זוכר לך מהם אחת שנראה לפי הכת' שהיתה כלה בראיית עין בהקיץ, ובאר בה הרב אור הגולה בן מיימון זצ"ל שהיתה במראה הנבוא' והשוה אותה בנבואה אחת הדומה לה בשמיתי' ובעניניה וכל העולם מודה בה שהיתה משל ורמז לענין מן העניני' לא מריאת העין ולא דבר מורגש הי' בה ואיני רוצה להיות בה מגלה סוד והמבין יבין, והר' משה ב"ר נחמן ברח מאד זה הדעת שזכרתי עתה וגלה דעתו מאד בזה הבריחה הגמור' בענין אברהם ושרה בבוא אליו המלאכי' כמו שזכר זה בפירוש חומש שלו וכל העולם נטה אחר דעתו מלבד אחד מעיר ושנים ממשפחה והשרירי' אשר קורא; וחזק אליפז זה הדעת שפירשתי לך וגלה סודו באמרו **תמוני לנגד עיני דממה וקול אשמע** באמרו כי מן התמונה שהיתה נגד עיניו לא הגיע לו ממנה בהשגתה אלא הקול לבדו, כלומר שאותה התמוני לא היתה לה מציאות חוץ לשכל המשיג כי הקול לבדו

היה הדבר המושג, וכל זה רמז ומשל להחזק דעת מי שירצה לומר שהנביאי' רואי' צורות נבראות בראותם האדם בהקיץ ושאין שם ראיית מלאך או איש או אנשי' ההשגה שכלית פנימית רק אומרי' שהכל הוא לבראיית חוש ובהרגשה מבוארת חוץ משכל המשיג, והם אומרי' שאפי' בחלום הנבוא' יראֿ הנביא ההוא צורת איש ממש ברואה לשעתה מדברת עמו כמו בהקיץ ועל זה הכת' והנמשך אחריו בזאת האמונ' אומר הפסוק לב חרש מחשבות און.

פסוק יז

[יז-יח] כל מה שהקדים לדבר אליפז באלו הפסוקי' שעברו הכל הי' הקדמ' לזה הדבר שאמר עתה, והוא האנוש מאלוה יצדק וספר בהתחלת בוא הנבואה ואיכות השגותיה ומהות עניניה לאמת ולחזק מה שאמר אחר כן ושהוא ידע זה והשיג אמתתו מצד הנבוא', והוא שאמר האנוש מאלוה יצדק שאי אפשר לבר אנש שיצדקו דבריו לפני השם ולפני הנהגתו לדעת **דרכיו** בשום פני', כי אם נפרש האנוש מאלוה יצדק כפשוטו לא היה צריך לזה הענין ולאמתתו שום נבואה כי כל העולם יודע זה כי אין אדם בעולם שיצדק יותר מן האל, כי באמרו גם כן אם מעשהו יטהר גבר אינו כמשמעו עד שרוצה לומר שהאדם יהי' טהור יותר מבוראו, אבל ירצה לומר יטהר בדבריו ויצא נקי בבאו לחשוב פעולות האל והנהגותיו על הבריות אמר לזה דבר שאי אפשר ואמר זה על דרך התמה ועל דרך השאלה בדבר שאון חולק עליו, ומרוב אמתת אלו הדברי' יחס אליפז לענין הנבואה מפני שאין בה שום ספק, ומה שאמר אחר כן סמוך לזה הן בעבדיו לא יאמין כל זה הי' להביא ראי' על דבריו, והוא שהאנוש לא יצדיק לפני האל כי אפי' בעבדיו אינו בוטח בהם כלומר שידעו הנהגתו בזה העולם כמו שזה ידוע במשה רבינו שנאמר לו כי לא יראני האדם וחי ונאמר לו ופני לא יראו ונאמר לירמי' את רגלי' רצתה וילאוך, ומה שאמר ובמלאכיו **ישים** תהלה ירצה לומר שאפי' משרתיו המלאכי' לא ישיגו אמתתו ואינו בוטח בהם אבל ישים בהם מבוכה מבוהלת ואינם חשובים לפניו בתת היחס ביניהם אע"פ שאין בינו ובין ברואיו שום יחש ולא דמיון, והרב בעל המורה פירש הן ר"ל בעבדיו השכלי' הנבדלי' ובמלאכיו הגלגלים וכמה הפליג בזה הפירוש והוא שערך התחתונים אל העליונים ויחסם הוא רחוק מאד במעלה ובמדרגה, כי אם בעליונים אין הבורא מאמין איך יאמין בתחתונים ואם העליוני' לא ישיגו דרכי השם איך ישיגו השפלים שהם מחומר ומעפר.

פסוק יט

רמז בזה על כל מיני בעלי חיים המורכבים מארבעה היסודות שהם המים והאש **והרוח** והעפר ועל כן זכר העפר יותר מן השלשה הנשארים אשר האדם מורכב מהם באמרו אשר בעפר יסודם מפני שהאדם ושאר בעלי חיים כשהם נתכי' מאליהם אחר מותם לא ימצא מהם כי אם העפר לבדו כי האש והרוח לקלותם נפרדים מהם בהסתרה והעלם והמים נגרים מהם ומתנגבים מעט מעט והעפר מפני שאינו דבר נגד יהי' בעבור כבדותו נשאר במקומו ונראה לעין בגופות המתים, כי באמרו בתי חמר כלל בו כל הד' יסודות מאחר שהם חומר כל מתהוה בהווים הנפסדים, ואמנם מה שאמר ידכאום לפני עש רצה לזכור בו סיבת היות כל בעלי חיים נפרדים בהם יסודותיהם לפני העיפוש הנכנס בהם והוא המביא אותם לידי ההתכה הגמור' וההפסד הגמור, כי הדברי' כלם לולי שהם מקבלים העיפוש לא היו מקבלים אבל היו קיימים ועומדים עד שתמצא שהדברי' שלא ישלוט בהם העפוש יעמדו כמה אלפים מן השנים כזהב ונחשת ואבן יקרה ואבני שיש והדומים להם לאלו במזגם ובהרכבתם, אבל רוב העצים ומיני בעלי חיים נשארים זמן מועט כי העיפוש גובר עליהם מפני לחותם העודף, וזכר עש מפני שהוא נמצא בדברי' המתעפשים כמו שיחשבו כל בני אדם אבל הוא בעצמו שה העיפוש ממש, והאמת כי בארצי בברצלונא לועזים אותו ארינא ורוצים לומר בו התולעת הנמצא בבגדי' ובעצמם ובניירים וכדומיהם, ויש לנו בזה פי' אחר ויהי' לפני עש כוכבי עש שהוא נזכר עם כסיל וכימה והם כוכבים עומדים נפרדים בגלגל ויש להם הבטה על כל מיני ההפרדות וההתכות כמו שיש לכימה הבטה על הדבקות והחיבור, על כן זכרו אליפז בזה המקום כי רצה לרמוז בזה שהגופות נפרדי' /ונתכים מן הכוחות העליונות המקיפות עליהם וגורמי' להם ההוויה וההפסד על ידי הסבות הקרובות הנמצאות בהם לפי טבעם ומזגם המשתנה בהם תמיד בלא מנוחה אבל הסבות הרחוקות הם הגרמי' העליונים והתנועות העליונות.

פסוק כ

[כ-כא] ואמר כי שבני בתי חומר שזכר הם **מתים** ונאבדים מגופם ביום אחד כשתבוא להם המיתה פתאום, כי באמרו **מבלי משים** ירצה לומר מבלי מלחמ' וכלי קרב כי משים הוא כמו שימו וישימו שענינו שימו כלי זיין, ואמר על אלו כי במותם תלך עמם גאותם וגאונם ושררתם היתרה, באמרו **הלא נסע יתרם בם** הוא כמו יתר שאת ויתר עז שענינו הגאוה והשררה הנוספת, ומה שאמר **ימותו ולא בחכמ'** יש לשאול מה רצה בזה המקום לזכור אליפז שאלו האנשים ימותו בלא חכמה מאחר שלא כיון לזכור הנה אלא שכני

בתי חומר למשל שהם נבזים לפני השם ית', אבל כיון אליפז לומר זה מפני שהוא דבר נקשר אם אמרו תחלה האנוש מאלוה יצדק להודיע בדבר זה שאין אדם שתהי' לו חכמה שתספיק לו לדעת דרכי השם ית'. ובעבור זה נרא' לי שאמר בזה המקום על כל בני אדם בכלל ימותו ולא בחכמה.

פרק ה

פסוק א

[א-ב] אחר שזכר אליפז ענין הנבואה שאמר לו ששום אדם אין לו ידיעה אמתית בעניני הבורא והנהגתו עם הבריות חזר לאיוב ואמר לו **קרא נא היש עונך** כלומר קרא נא עדת החכמי' והנבוני' עם תמצא מי שיענה לדבריך ויאמר לך אלא מה שהגדתי לך והוא שיאמרו לך **כי לאויל יהרג** כעס וכן הפתי תמיתנו קנאתו, ורמז בזה על כעס איוב ועל קנאתו על דרכי השם שאינם הולכי' על סדר אחד שוה ואחר כן האריך לדבר אליפז על האוילי' והרשעי' מה שיקרה להם והתחיל

פסוק ג

[ג-ה] ואמר: שהוא ראה **אויל משריש** כלומר חזק וקיים בביתו בלא שום פגע רע **ואקב נוהו פתאום** אמרתי בעצמי וחשבתי שאי אפשר שישאר אותו הרשע וביתו באותה השלווה כי לבסוף ילך הוא וביתו לאבדון, וזה הוא שאמר **ירחקו בניו מישע וידכאו בשער ואין מציל** כלומר שלקותם תהי' במקוה מפורסם שכל אדם יראה ברעתם ולא יהי' מי שעוזר אותם, ואמר **אשר קצירו רעב יאכל** שקצירו אשר הכין לעצמו יבוא אדם רעב ויאכלוהו **ויקחוהו** אפי' מבין הקוצים וילקטוהו ולא יניח לו שום דבר כי אפי' מה שיצמח מן הקציר בין הגדרי' ומקום הקוצים לא יעזוב לו, **ושאף צמים חילם** חוזר לבניו של האויל והוא שאמר כי חילם ממונם שקבצו ואספו ישאפו עליו אנשי' רעבים וצמאים וישללו אותו מביתם, ואם תרצה לפרש צמאים כמו צמי' מענין צום ויהי' הדגש נוסף והוא תואר, אבל לא תמצא כמוהו בתארים שיהי' מנחי העין, על כן אנו מוכרחי' לומר בו שהוא זר בבואו עם הדגש' או שהדגש יהי' נוסף ויהי' ושאף מענין כעבד ישאף צל כלומר יביט אותו וישגיח בו, ויהי' ושאף צמים ושאף כל אחד מהם, ותוכל לאמר כי חילם של בני העויל יהי' שואף וממתין לאותם הצמי' הצריכים לו ויהי' זה נאמר על דרך ההשאלה.

פסוק ו

[ו-ז] סבת הרשע והאון אינו בא מן **העפר** ולא מתילד ממנו כמו העשבים אבל יצא **ויצמח** מן האנשי הרעי ומפעולתם הרעה ורמז בזה כי הרעה שתוחל על האדם אינו חלה עליו בלא סבה ואחר זה הדעת נטה אליפז מתחילת דבריו כי אין מיתה בלא חטא ולא יסורי בלא עון כמו שהתבאר זה באמרו כאשר ראיתי חורשי און ושאחריתם היתה מנשמת אלוה יאבדו, ומה שאמר **ומאדמה לא יצמח עמל** הוא מאמר כפול לכי **לא יצא מעפר** עון כי עמל בזה המקום יהי מענין והבט. אל עמל לא תוכל, ומה שאמר **כי אדם לעמל יולד** הוא נקשר עם המאמר הסמוך עליו שהוא ומאדמה לא יצמח עמל, ופירושו כי מפני שהרעות יוצאות מן האדם לא מן העפר ולא מן האדמ והאדמ מוכן לטורח ולעמל יש לו לראות שלא יהי נמשך אחר העון והעמל ולא יהי דומה **לבני הרשף** שמגביהים לעוף ופתאום הם נכבות ונאבדות באמרו **ובני רשף יגביהו עוף** כן האדם צריך לדקדק במעשיו וענינו מה יהי סופם ולא יהי בוטח במעלתו ועשרו העתידי לרדת ולהפסד מהרה כבני הרשף המתעופפי הנכבי מהרה, ובני רשף הם הניצוצות הדקות היוצאות מן האש ועולות למעלה ומיד הם נכבות.

פסוק ח

[ח-י] אחר שהרא אליפז לאיוב שהדרך שהוא נוטה אחריו לא הי דרך טוב והודיע לו מדרך הנבואה כי אין מי שיצדק לפני האל, הראה לו גם כן דרך אחרת שהוא טוב לכל אדם להיותו בוחר בה ואמר **אולם אני אדרש אל אל**, אם הייתי אני במקומך מסופק בדרכי השם הייתי בוחר לעצמי זה הדרך והוא לדרוש לשם ועליו הייתי **נותן** בטחוני והנהגתי, כי **דברתי** יהי לפי זה הפי מענין וידבר עמי תחתי שענינו הנהיגם תחת רצונו, ותוכל לפרש בו שיהי דברתי מענין דבר ודברי, ויהי פי אולם אני אדרש אל אל שאדרשנו ואשקוד עליו תמיד בדברי **שאשים** ואסדר לפניו, וסדר הדברי יהי לזכור **נפלאות** השם ית ומעשיו בזה העולם והוא שהוא ית עושה **גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר** ובזה הייתי תולה מחשבתי, והוא שענין האל הוא כל כך גדול ומופלא עד **שאין** מי שיוכל לרדת לסוף הנהגותיו ומעשיו בזה העולם השפל, **הנותן מטר על פני ארץ** ושהוא ממטיר על הארץ ברצונו ובהשגחתו, ומה שאמר **ושולח מים על פני חוצות** הוא מאמר כפול לאמרו תחלה הנותן מטר על פני ארץ וכן דרך אליפז לכפול דבריו תמיד וכל זה מרוב המליצה והצחות כמו שאמרתי לך.

פסוק יא

[יא-יב] הוסיף לספר עוד בדברי בענינים שהולכי לפני גזרתו ורצונו ית' ושאין מי שיודע סבתם והוא שהאנשי השפלי ישימה עליוני ובני אדם שהיו הולכי בפני זועפים ממעוט טובה שתהי בהם בזה העולם סבב להם הבורא סבות וענייני אשר בעבורם יהיו נשגבים ונושעי, **מפר מחשבות ערומי'** שהאנשי הערומי והחכמים לא תועיל להם חכמתם כשהבורא ירצה להפר עצתם ולקלקל שורתם, **ולא תעשנה ידיהם תושיה** ירצה לומר שתתבטל בהם חכמתם ותפסד ולא תצא למעשה מפני שהבורא ית' רצה בהם זה.

פסוק יג

[יג-יד] אמר שהחכמי יהיו נלכדי בערמתם והוא שלא תועיל להם חכמתה וערמתה כשרצון האל אינו משותף בם שיוציאהו לידי גמר המעשה ולפעמי כשירצה הבורא תצא עצת הנפתלי שהיא הפך עצת החכמי, ועל ערמתם על דרך משל **יומם יפגשו חשך** כשהבורא לא ירצה בהצלחת וטובתם עד שהדבר הברור אצלם והנראה לעין כצהרי ישוב להם להפסד ולהזק ולא יצליחו בו ויהיה דומה ענינם ללילה החשך.

פסוק טו

[טו-טז] **ויושע מחרב מפיה'** בא חסר מאד כי נבלע כינויו, והספיק לו באמרו **ומיד חזק אביון** וירצה לומר מחרב מפיה' שהושיע האביוני מחרב אפילו מפיה' של בעלי החרב שהוא יותר רע מחרבם ויותר מפסיד על הדלי והאביוני, **ותהי לדל תקוה** שהבורא יתן משאלותיו שחנן לו מכל ימי דלותו, **ועלתה קפצה פיה** שלא תהי' לה כח ולא ממשלה להזיק.

פסוק יז

[יז-יח] אחר שהשלי אליפז בזה המענה על איוב ולהתווכח עמו חזר לדבר עמו טובות ולנחמו מצרתו ועשה כמו שאמר ז"ל שמאל דוחה וימין מקרבת, ואמר לו **הנה אשרי אנוש** שהבורא **יוכיחנו** במיני הצרות והחליים, **ומוסר שדי אל תמאס** נפשו אבל תקבלנו ברצון ותאמין כי כל מה שבא מן הבורא הוא כדין וכמשפט ומן הראוי הוא לעשות כן **כי הוא יכאיב ויחבש** תחת היותו סובל כאבו יחבש השם מכתו וירפאנו מחליו, **תרפינה** היוד שהוא למד הפעל היא במקו' אלף כמו שדרך אותיות אהוי שמתחלפות הוא מן הקלי למשקל תבענה תצפינה.

פסוק יט

לקח בזה הפסוק הדרך שלקח שלמה במשלי שאמר שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו ואלו **השש צרות'** והשביעית לא ראיתי שום מפרש שידע לחלקם.

פסוק כ

[כ-כג] המפרשי' לא מנו אלו השבעה ולא חלקו' ונראה לי שהם שמונה לא שבעה אבל כשתחלקם בזה החילוק תהיינה שבעה לא יותר, הראשונה תהיה **ברעב פדך ממות** כלומר שאם **יבוא** רעב בעולם שיהי' לך מזון **בביתך** די ספקך, והשנית תהיה **ובמלחמה מידי חרב** כלומר שלא תהיה נספה במלחמה, והשלישית תהיה **בשוט לשון תחבא** בשוט הוא מקור והוא מענין משוט **בארץ** ור"ל בו הדבר המשוטט והסובב כל הלשונות והעמי' מפני שהוא דבר שסבתו מן השמי' ומפעולות הכוכבי' וסבות אחרות גם כן יש לדבר שאינם מפעולות הכוכבי' כמו שהתבאר זה בחכמות הרפואות, ואמר **כי בבוא** אלו הסבות הגורמות הדבר ההוא יהי' איוב נשמר מהם שלא ימציאוהו כי השגחת השם תשמרנו מהם, והרביעית תהי' ולא **תירא משוד כי יבוא** רצה בו השוד ששודדי' אנשי הצבא בבואם להשחית ארץ אויביהם, והחמישית תהיה **לשוד ולכפן תשחק** ומפני שכבר זכר הרעב באמר ברעב פדך ממות יהיה זה הרעב הבא ממצור שיהיה על עיר משוד שהחיל עושה בארץ האויב בקציר ובמיני הזרעי' ואמר שהוא יהי' לו בר ומזון בבית ולא יחוש על מה שיש לו **בשדה** ואמר תשחק להפליג על שלותו ועל היותו בטוח מהזק השוד והכפן, והששית תהיה **ומחית הארץ אל תירא** ר"ל חית הארץ כמו הכלבי' ונשיכתם והעקרבי' כי כולם בכלל בעלי חיים כי שם חיה כולל בו כל מיני בעלי חיים, ונ"ל כי מחית הארץ אל תירא ירצה בו החיות שממיתות הצאן והבקר ושאר הבהמות ואותם החיות הם הזאבי' והאריות והנמרי' והדובי' והשם הכולל הוא הערוב כי כל אלו מקיפי' לטרוף הבהמות תמיד למאכלם, והשביעית תהי' כי **עם אבני השדה בריתך** ויהי' אבני השדה אבני הברד הנופלי' בשדה ומשחיתי' בענבי' וכל שאר הפירות וגם פרחי האילנות ומזה שיעמוד בטוח ולא יקבל היזק ויהיה עמהם בברית וזה על דרך ההשאלה וצחות הלשון, ומה שאמר **וחית השדה השלמה לך** הוא דבר נכנס בכלל אמרו עם אבני השדה בריתך לפי מה שנרא' לי וענינם ענין אחד אם תשתכל בו, כי השלמה היא מלה פעולה כי היא מהופעל שלא נזכר שם פועלו ולפי זה הדקדוק תהיה חית השדה שמורה ובטוחה לאיוב ואין זה מספיק להיות רכוש איוב ומרעהו שמור מחית השדה ואין כוונת אליפז על זה אבל זה הוא הפי' הנכון בזה הענין שאמרו וחית השדה השלמה לך רצה לומר שיהי כל מה שיש לאיוב בשדה ממקנה ומרכוש שמור ובטוח מאבני הברד הנופלי' פתאו' בשדה והוא שבאותו זמן יהיו בבית או שהבורא יתי' ישמרם לו באחת ממיני השמירה שלא יקבל מהם הפסד וזאת תהי' הברית שיהיה לאיוב עם אבני השדה.

פסוק כד

[כד-כה] הוסיף אליפז אלו הטובות והברכות אחר שיהיה בטוח מן השבעה צרות, ואמר שיהי' בטוח שאנשי ביתו יהיו **בשלום** להיותם בריאי' בגופם וצאנו ובקרו ושאר מה שיש לו במעונו ובנוהו שכל רכושו עומד שם, לא יחטיאו לו והוא לא **יחטא** בהם כלומר שמקנהו יהי' פרה ורבם בכל שנה ושנה, **ולא יחטא** בזה כמו שאמר הפסוק על בעל הצלחה שורו עבר ולא יגעל וכו', והדרש שדרשו חז"ל כבר **ידעת** ואין צריך לזכרו כי איננו מאופני פירושנו זה, **כי רב זרעך** שהחטה והשעורה שזרע בשדה ישקדנו וידע שהוא מרובה, **וצאצאיך** הוא מאמר כפול ואפשר שרמז בזה על רבוי הבני' עד שיהיו דומי' לעשב השדה.

פסוק כו

[כו-כז] ואחר שגמר מלברך אותו בבניו ובזרעם ובכל מה שהיה לו בשדה ובבית חתם לו שסופו ומיתתו יהי' בזמן הבישול והוא **כעלות גדיש בעתו**, כלומר שימות זקן ושבע ימי', **בכלח** תרגו' זועפי' כלחין כלומר יבש' ומצומקי', וכן דרך הזקנ' שמייבשת הגוף ומצמקתו אותו, וכן פני הזקני' זועפי' מהעדר הדם והליחות והצימוק הנראה בהם בעבור היובש הגובר בהם, ואמר אליפז זה הענין שאמרתי לך וזה הדעת **חקרנוהו** על אמתתו וידענו שהוא כן ועל כן **שמענה** קבל דעתנו והבינהו, **ואתה דע לך** יהיה ידוע אצלך שאין לחלק עליו.

פרק ו

פסוק א

[א-ג] כעסו היה כל כך כבד עד שאה היה אפשר **לשקל** אותו היה כבד יותר **מחול** הים, **ואמר יכבד** ולא יכבדו מפני שהעיקר היה הכעס בעבור הוותו שהיה סובל, ושם הוה נגזר מהוי' לעו הוא זר ואינו הולך על דרך הדקדוק ואמרו בו שהוא הפוך מן ילע וענינו מיחוי והפסד, ונראה לי כי לעו יהיה חסר פא הפעל והוא הבית ומשפטו נבלעו כלומר נבלעו **דברי** בגרוני ואיני יכול לאומרם מרוב **כעסי**, ומה שזכר כעסו הוא מפני שאמר לו אליפז במענה שעבר כי לאויל יהרג כעס וע"כ ענהו כמתנצל.

פסוק ד

[ד-ו] רצה איוב לתת טעם וסבה לכעסו ואמר תחלה **כי חצי שדי** היו עמי ר"ל שחליו היה חזק ונכנס בבשרו כמו החצי' עד שחמת החצי' הי' מפסיד **רוחו** ומאבדו ושותה אותו כלומר שמכחידו כדבר השתוי שהוא נכחד ונעלם מן העין, **בעותי וכו'** רצה לרמוז

בזה שאר הפסידי שהשם סבב עליו ע"י השטן, וכמו שהפרא אינו צועק כשאין לו סבה אבל כשיש לו סבה לנהוק הוא נוהק, כן אני אם לא היתה סבה לכעסי לא הייתי כועס, **אם יגעה וכו'** הוא מאמר כפול **להינהק**, והוסיף משל על משל ואמר **היאכל תפל וכו'** כן אין כעסי בלא סבה וטעה, וזכר לובן הביצה מפני שהמלח צריך לו יותר מכל דבר.

פסוק ז

כל כך אני **נגוע** ומוכה מחצי שדי עד **שנפשי מאנה לנגוע** בי כלומר שאני בעצמי איני יכול לנגוע בי, **המה כדוי לחמי** ר"ל חצי _שדי שהם לו בתחלואי בשרו ומדוי נגעיו כאלו רצה לומר שהוא מוקף משני צדדי מצד הבורא באמרו ביעותי אלוה יערכוני ומצד חליו ונגעי בשרו, כי לחמי ר"ל בשרי וכן בלשון ערבי לחם בשר, וזה לפי דעתי, אבל המפרשי' שמוהו מענין מזון ופרשו שחבריו היו לו כחליים הבאי' לו בעת שיקח מזונו והוא פירוש רחוק.

פסוק ח

[ח-י] שלשה אלו הפסוקי' הם תשובה על מה שאמר לו אליפז הנה **אשרי** אנוש וכו' ואמר על דרך ההקדמה **מי יתן תבא שאלתי** שהשם יוסיף בתחלואי ובנגעי יותר משחלו בי עד שיהי' נשחת מגופי, באמרו על זה **ויואל אלוה וידכאני** וכל זה אמר מכעס שהי' בו, כלומר שאם יתן לו השם עוד צרה הוא לא הי' מכחד בו ומרחיק אותו כמו שאמר על זה **כי לא כחדתי אמרי קדוש**, כי אמרי ענינו רצונו ומאמרו ותוספת הנגעי', ורצה איוב לומר לחביריו בזה שאפילו אם היה הבורא מוסיף לו עוד בנגעיו עם כל זה לא הי' הוא יוצא מישרו ומתמתו, ולהפליג הענין אמר בתוך דבריו **ותהי עוד נחמתי** כלומר זה הייתי אני רוצה ושואל והי' לי לנחמה, שבהיותי צועק הוא יתברך לא יהיה חומל עלי שעם כל זה לא הייתי כופר בציויו, **ואסלדה** מלשון הערבי יסלד על הדבר כשישמע קולו.

פסוק יא

[יא-יב] עתה חזר איוב לדבר עם עצמו ואמר **מה כחי** מה תקוה יש לי בכחי שאוכל לסבול נגעי ומה יהיה קצי ותכליתי עד שהחליים לא ימיתוני **ואאריך** וכי כחי ככח **אבנים וכו'**.

פסוק יג

[יג-יד] האם כמו הלא כלומר האמת הוא שאין בי **עזרתי** שאוכל לעזור לעצמי או שיהי' על דרך התמוה כלומר האם אינכם מאמיני' שאין בי שיעזרני מצרותי ולא ידעתם **כי התושיה נדחה ממני** כלומר הדין והמשפט, וכל זה אמר איוב כנגד מה שאמר אליפז זכר נא מי הוא נקי אבד וע"כ אמר אם הוא דין ותושיה שהנקי לא יהי' אבוד זאת התושיה

וזה הדין אינם נמצאי׳ בי אבל נדחו ממני כי אני נקי ונאבד, למס וכו׳ וגם בזה נדחה ממני תושיה ששמתם אותי בכלל המואס ועם אדם שעוזב **יראת שדי** כאלו אמר להם ששמוהו בכלל הרשעי׳ שאין בהם יראת השם ויען שאמר אליפז אני ראיתי אויל משריש וכו׳ אמר זה.

פסוק טו

שחבריו שהיו לו כאחי׳ שבאו לנוד לו ולנחמו שבו לו בוגדי׳ כמו הנחל שהוא שוטף ועובר ואין לו קיום וגם מי שעובר אותו יהי׳ נמשך אתו (מושך אותו?) כך היו חבריו עמו כשאינם עומדי׳ עמו בדעת אחת ובהסכמה אחת.

פסוק טז

[טז-יז] קודרי׳ מענין קדרות והוא השחרוח כלומר מרוב הקור והקרח היו נשרפי׳ שלק הי׳ נכר קרירות השלג לקרירות מהיותו מרובה, וכל זה הוא משל על חבריו שהקלו בו ושלא הסכימו עמו בענין ההשגחה, וקראו אותם קודרי׳ ושרופי׳ מרוב הקרירות כי הקרירות באמת שורף האוירי׳ ומפיל אותם, והמשילם לקרירות מפני שדבריהם אצלו היו קרות ונקפאות ובלא טעם, והיום הוא משל בפי ההמון על העצה או על הדבר שאין לו טעה שאומרי׳ על דבר קר ועצה קרה כשאין לה מקום, ואמר **בעת יזורבו נצמתו** על מי השלג שזכר הנמשלי׳ לחבריו, כי כשהם נתכי׳ ורצי׳ הם נצמתי׳ ונפסקי׳ כי נצמתו כמו נכרתו, **בחומו** ר״ל מי השלג יחמו בחום השמש המכה בהם, **נדעכו** נפסק רישומם לרוב מרוצתם והתכתם בחום השמש כי נדעכו מגזרת דעכו כאש קוצי׳ שהוא אש מקוצי׳ שאין לה קיום והשארות, יזורבו דומה ללשון הערבי שאומר מזרוב והוא כלי כשהולך במרוצה ותוכל לומר בו שהוא הפוך ממחזב שהוא כלי שהמי׳ רצין **עליו** בגנות וכן בלשון ערבי קורין אותו מרזב והרמב״ן פי׳ יזורבו מן צרבת ומענין ונצרבו כל פני׳ וזה הפי׳ אינו נכון ופירושו גם כן בכל אלה הפסוקי׳ פירוש זר מאד ע״ש קר משלג ורחוק מכונת איוב.

פסוק יח

[יח-יט] כל זה גם כן אמר איוב על חבריו ורצה לומר בהם שדעתם היה בלתי אמתי אבל מעוות ופתלתל באמרו **ילפתו ארחות דרכם** ואמר **יעלו בתהו ויאבדו** כלומר שדבריהם וטענותיהם תוהו וסברותם אובדות, ואמר **הביטו ארחות תימא** למשל על שדבריהם הולכי׳ ומביטי׳ נוכח הדרכי׳ והארחות הארוחות והיוצאות מן הקו השוה מרוב היותם רחוקות מן היישוב הממוצע, וכל זה משל מאיוב על שדברי חבריו רחוקי׳ מן המוצע והיושר ושאינם קרובי׳ מדעתו ומכוונתו אבל רחוקי׳ כהתרחק **הליכות שבא** וארחות

תימא מן היישוב הבינוני לאנשי העולם בכללם, וכל זה הי' רומן איוב על אליפז שנתן לו תקוה שאמר לו כי הוא יכאיב ויחבש, כי היה נראה לאיוב כי אותו הדרך היה רחוק ממנו כארחות תימא וכהליכות שבא, ובעבור זה אמר קווי למו כלומר שהם מאמיני התקוה, ואמר למו להראות שאינו עמהם בזאת ההסכמה והיא הסכמת התקוה.

פסוק כ

[כ-כא] זה הפסוק גם כן רמז בו לאליפז שנתן לו התקוה והבטחון ויהי' בשו עבר מן הקל לגזרת פעול כי **בשו הי'** משפטו למשקל שבו באו, ואמר בשו חברי על הבטח שנתנו לי, **באו עדיה** באו לחשוב בזאת האמונה והיא אמונת התקוה, **ויחפרו** קבלו בישה ממנה כי איני מאמין בה ועל כן איני רוצה לקבל מהם, **כי עתה הייתם לו** בא חסר מאד כחסרון **בשו כי בטח** ויהי' פירושו ולואי שעתה הייתם משותפי' לו לאיוב בצרותיו ובנגעיו, כי לו לפי הקרי יהי' כנוי על עצמו ולפי הכתב באלף יהי' לא, **תראו חתת** על דרך התמיהה ופי' תיראו חתת כי בהיות זה השיתוף בינינו בנגעי' ידעתי כי אז הייתם מתפחדי' ויראי' מן **החתת**, **ותיראו** שתהי' בהם יראה נוספת על יראתי מן הנגעי' וזה פי' נכון מאד.

פסוק כב

[כב-כד] שלשה אלו הפסוקי' יש בהם שני פירושי', האחד יהי' פירוש נקשר עם מה שלמעלה ממנה והוא הנכון, והפי' השני אין בו קשירה, ויהי' הכי **אמרתי** אמת **אמרתי הבו לי** התחלת דבור בתמיהה עם שאלה, ויהי' הכי אמרתי אמת אמרתי לכם אני שתתנו לי מממונכם או אמרתי לכם שתתנו שיחד בעבורי ושתמלטוני בו **מיד צר** בהיותי נמסר אליו, או אמרתי לכם **שתפדוני** מיד **עריצי'** ושבאים כשתחזיקו בי ובממוני, זה לא ביקשתי מכם אבל זה בקשתי מכם **הורוני ואני אחריש**, שאם לכם חכמה יתירה על חכמתי שתירו אותה לי **ואני אחריש**, **ומה שגיתי** ואם אני שוגה בדברי **תבינו לי** ותעמידני על דרך האמת זה הוא הפירוש האחד ואם הי' נקשר על מה שלמעלה ועם מה שלמטה הי' פי' נכון מאד אבל מפני שאין בה קשירה ולא דבקות אינו נכון, אבל פי' האמתי באלו הפסוקי' הוא זה והוא פירוש דבוק ונאות עם מה שלמעלה ממנה ועם מה שלמטה ממנו, אמר איוב לאליפז ולחבריו הכי אמרתי הבו באמת שאם הייתם משותפי' עמי בנגעי הייתי אומר לכם הבו לי כלומר תנו לי חלק בסבלנות שאני סובל והשתתפו עמי בו כמו שאמר להם זה בפסוק שעבר כי עתה הייתם לו **ומכחכם שחדו בעדו** וגם מכחכם כלומר מכח בשרכם תנו לי חלק לסבול עמי נגעי ויהיה זה בעבורי בנתינת שחד ואז הייתי אומר לכם **ימלטוני מיד צר ומיד עריצים תפדוני** מאחר שאתם משותפי' עמי בסבל הנגעי', כי איוב הי' קורא צרותיו ונגעיו בשם צר ועריצי' על דרך ההשאלה, הורוני

ואני אחריש אמר להם כיון שאתם חברי ומשותפי הייתי אומר לכם הורו לי מה יש לי לעשות **ומה שגיתי הבינו לי** ובדבר שאני טועה בו תהיו מביני' אותי, וכל מה שאמר איוב בשלשה אלו הפסוקי' הכל' הי' לעג ממנו בחביריו כי רצה לומר להם שהם נותנין לו תנחומין של הבל ודברי תהו ושאלו היה במקומו בסבל הנגעי' או משותפי' עמו בהם היו מפחדי' ונשברי' יותר ממנו אבל כל חכמתם היתה דברי' וטענות בטלות והראי' על מה שפירשתי לך עתה הוא מה שאמר' להם איוב אחר כן.

פסוק כה

[כה-כו] אחר שהקל בחביריו ולעג עליהם בא לספר בגנות תוכחתם ומוסרם יאמר **מה נמרצו אמרי יושר** באמת כי אמרי היושר הם חזקי' ואמתי' אבל אמריכם אינם כן אבל הם אמרי' חלושי' ואיני מודה בהם **ומה יוכיח הוכח מכם** רצה לומר מה התוכחת שיוכיח המוכיח בה בקבלו התוכחת **מכם**, **הלהוכח מלים תחשבו** להוכיח עמי בדברי' לסתור בהם כוונת רוח אמרי אדם נואש כמוני שאתוכח עמכם ותחשבו לנצח אותי במליכם, ותוכל לפרוש **ולרוח אמרי נואש** שדברי חבריו דומי' לדברי איש שאחריו נואשי' ושאין בהם חשיבות.

פסוק כז

אמר לחביריו כל כך אני חושד אתכם בדברכם תוכחותיכם שאפי' על היתומי' הייתם נופלי' בעצתכם לרמות אותו ולהזיק לו **ותכרו על ריעכם** אפי' על ריעכם **הייתם** חופרי' וחורשי' עליו רעה לקחת ממנו כי ותכרו הוא כמ' בור כרה ויחפרהו, אזני' כרית לי.

פסוק כח

[כח-ל] אמר איוב לחביריו מי יתן שתהיה רצונכם עתה שתביטו בפני ותכירו בי בעמדי **לפניכם** חזק כי איני **מכזב** במה שאני אומר לכם ושעמי הדין והמשפט, **שובו נא אל תהי עולה** כי כל אשר תשובו לנסותי ולהביט בי לא תמצאו בי **עולה**, **ושובו עוד צדקי בה** וגם אם תשובו עוד להביטני פעם שלישית תמצאו כי צדקי בה כלומר בהבטתכם בי, **היש בלשוני עולה** אתם סבורי' שהדברי' שאני אומר לכם יהיו דברו **עולה**, **אם חכי לא יבין הות** או תחשבו שאין בחכי חוש להבין דברי הות וכל זה בתמיה מעורבת עם שאלה, ודע כי שלשה אלו הפסוקי' שהם **ועתה** שובו נא היש בלשוני אמר אותם איוב להקדמה למה שרצה לבאר דבריו והוא שהאדם אין לו תקוה כי ימיו רגע אחד ולא ישיג לראות טובה וכל זה אמר נוכח דברי אליפז שאמר לו כי הוא יכאיב ויחבש ושאר הדברי' שזכר באותו המענה כי איוב כיון הפכם עד סוף זה המענה, וזאת היתה כוונת איוב בזה המענה לנגד דברי אליפז ולסתור כוונתו, כי כמו שהאריך אליפז להראות לאיוב בסוף

דבריו שבסופו יהיה לו טובה כן איוב סתר דבריו והראה לו הפכם והוא שסוף האדם הבל ושאין לו תקוה והתחיל באלו הטענות ואמר כמתחיל לבאר חיי האדם וקוצר ימיו עם תוספות המכאובות והחליים שהיו לו לאיוב.

פרק ז

פסוק א

[א-ב] ואמר כי האדם יש לו זמן ידוע שיהיי בו **שימיו** דומיי לימי **השכיר** שהם ימים נגבליי וידועיי והוא כמו **העבד** שיביט לצל מתי והיה לילה שיהיה פטור מאדוניו, **וכשכיר יקוה פעלו** דבר כפול **לעבד ישאף צל** והכל משל על מהירות לכת האדם מזה העולם ומתקרב למיתה ושכל ימיו טורח ומשא וכעבד וכשכיר.

פסוק ג

[ג-ד] אחר שספר בגריעות חיי האדם בזה העולם ספר שיש לו לאיוב תוספת צער על הצער והטורח שיש לכל אדם בימיו כלם שחי בהם, ואחר **כן הנחלתי לי ירחי שוא** כלומר שהיו ראויים לימנות עם שאר חיי האדם כי כל ימי חדשו ולילותיו היו שוא ועמל ולא ראה בהם טובה, ומנו כמו הפקידו וכמהו מנו את מאכלכם, ומי שמפרש מנו ממנין הוא טועה, ואחרי כן הוסיף לספר במיני תחלואיו ואמר שהוא מתאוה לשכב ואם הוא שוכב הוא מתאוה **לקום** באמרו **אם שכבתי ואמרתי מתי אקום ומדד ערב** שיעבור שיעור הלילה כי מדד ערב הוא המשך הערב ושיעור התפשטותו, **ושבעתי** נדודיי עדי נשף שאהיה שבע מנדוד הלילה כי **עדי נשף** ירצה לומר בו בעודנו נשף, ונוכל לפרש זה על פנים אחרות מתי אקום ויאריך לבוא זמן הערב ואשבע גם כן בו מן **הנדודים** והמחשבות עד שיבוא הלילה שהוא הנשף.

פסוק ה

[ה-ו] לקח בשני אלו הפסוקיי דרך אחרת והוא שספר עד כמה עלו חלייו ועד כמה הפליגו בפעולתם בגוף איוב, **לבש בשרי רמה** אמר שהעפוש כסה בשרי כלו ואפשר שיהיה רמה התולעים בעצמם אך היותר נכון שיהיי רמה העפוש ונקרא בזה השם מפני שהעפוש מתרומם ומתפרד מן הבשר הבריא ואמר איוב על צד ההפלגה שהעפוש נתפשט בבשרו כלו ולבשו, **וגוש** היא מלה שאין לה חבר ולא גזרה אבל לקחוה המפרשיי לפי ענינו ואמרו שהוא תולעת האדמה וני"ל שאין זה אמת אבל יהיי וגוש עפר הסדקי והבקעיי המתחדשים בעפר ובאדמה כשהמטר ירד עליהם ויורה על זה מה שאמר **עורי רגע וימאס** כי כשהעפוש מתחדש בעור ההוא מתבקע סביבו ויהיה נתך מה שנתעפש,

כי וימאס מענין התכה כמו ימאסו כמו מים יתהלכו למו שענינו יצאו ויתכו, רגע התבקע וכמוהו רגעי ארץ, **וימי קלו מני ארג** ירצה בו חתיכת הבגד כלה שהיא מתגוללת בעץ עד שתכלה מאריגתה וירצה לומר מני ארג יותר מן האריגה כלומר שימי דומים לאריגה במהירות כלותם, **ויכלו באפס תקוה** פירשו בו חוטי האריגה וכמוהו את תקות חוט השני הזה, ונ"ל שאין זה אמת כי באמרו מני ארג רצה בו כל החתיכה הנארגת מן הבגד ומה שיאמר ויכלו באפס תקוה הוא חוזר לימי' לא לאריגה, על כן היותר נכון הוא לפרש. ויכלו באשם תקוה ימיו כלו בלא תקוה ותוחלת ויהי' זה נאות ודבק לכוונת איוב.

פסוק ו

[ו-ח] אמר כי ימי האדם כלי' וספי' מהרה כבגד האריגה **ותקוה** אין להם ואמר שכל אדם יהיה **זוכר כי** חיי האדם תלויים ברוח הנשימה שהוא דבר שאם היה נעדר רגע אחד היה האדם מת מיד, ואמר **לא תשוב עיני לראות טוב** כי אחר שימות וישוב אל העפר לא היה נראה לאיוב שישוב אותו הגוף כבתחלה וזה היה דעת איוב ועל כן אמרו בו חכמי' עפרא בפומיה דאיוב ואמרו עליו איוב כפר בתחיית המתי', ואמר **לא תשורני עין ראי** רצה לומר בו שום עין שרואה, **עיניך בי ואינני** כלומר שעתה אתה רואה האדם ומיד תשמע עליו שהוא מת.

פסוק ט

[ט-י] דמה איוב האדם במותו לענן שהוא כלה ונחך מאליו ואחר מותו **ישובו** ליחותיו ליסודותיהם הראשוני', אין לו פקידה שישוב להיות פעם אחרת ובזה הדבר חתם כוונת אמונתו שאין לאדם תקוה ולא תקומה אחר ההפרדה.

פסוק יא

[יא-יב] אחר שהשיב איוב לדברי אליפז בענין האדם ותכליתו חזר להשיב לו גם כן על מה שאמר לו כי עתה תבוא אליך והלא תגע עדיך ותנהל והראה לו מינו תחלואיו כדי להתנצל בהם ממה שהי' מסתער עליהם ומתנגע מהם, ואמר לו **גם אני לא אחשך פי** שלא אודיעכם בנגעי ובתחלואי, ואמר להם זה עם רוח צרה ונפש מרה הים **אני אם תנין כי תשים עלי משמר** כלומר כשתשגיח בי כי אע"פ שלא זכר שם האל בזה המקום דברי איוב היו עמו באלו הדברי' שאמר, וזכר הים מפני שיש לו גבול ידוע ושהבורא שם השגחתו בו שלא יתפשט יותר ולא יכסה הארץ, ורצה איוב לומר בזה כי איני כל כך איוב האדם הגדול אצל הבורא עד שיהיה צריך להשגיח בי מטוב ועד רע, וזכר גם כן התנין מפני גדלו ורוב כוחו בים כאותם הדגי' הגדולי' הנקראי' בלינו שהם גדולי' כמו ההרי' הגדולי' ורצה השם שלא יזיקו בים והוא שנתן בטבעם זה שלא ירגישו חוצה

מהם, כי אם היו מרגישי׳ כשאר בעלי חיים היו מחריבי׳ כמה ספינות בים ועל כן הם צריכי׳ למשמר כדי שלא יזיקו.

פסוק יג

[יג-יד] אחר שאמר שהוא היה נשמר מן הבורא יתי׳ לפקוד על צרותיו ולראות על פגעיו זכר ממקריו וממכאוביו, ואמר כי באמרו בעצמו שיבוא לנוח במשכבו ובמיטתו כדי שימצא שום מנוחה כשאר בני אדם שימצאו מנוחה במטתם מטרחם ומגיעם **ישא בשיחי משכבי** מרוב צעקי וצערי משכבי ינשא ויתרומם מרוב היותי מתהפך ומסתער בו, **וחתתני בחלומות** ולא די ממה שירגיש בעודנו נעור כי אפילו בשינתו אין לו מנוחה כי חלומותיו משברי׳ אותו ומרוב חזיונות שיראה בחלומו הוא נבעת מהם, ותוכל לפרש ישא בשיחי משכבי שמשכבו יעזור לו לצרות עמו סבל תחלואיו והוא כדבר כפול לאמרו **תנחמני ערשי**.

פסוק טו

[טו-טז] ספר בהפלגת נגעיו ואמר כי היה טוב שיהיה מת במיתת **החנק** מהיותו סובל המות המתחדשת בו מנגעי עצמותיו, וזכר חליי העצמות **מפני** שהם חליים קשי׳ ורעי׳ בעבור שהחליים העמיקו לבוא בהם ואינם מקבלי׳ רפואה כחליי הבשר, **מאסתי לא לעולם אחיה חדל ממני** מאסתי החיים כי ידעתי כי אינני חי לעולם ועל כן אמר לבורא חדל ממני שלא תשגיח בו כלל מאחר שימי חיי הבל ומהיותם מעטי׳ לא היה לך להשגיח בהם.

פסוק יז

[יז-יח] חיזק בזה הפסוק מה שאמר תחלה חדל ממני כי הבל ימי, כלומר שלא היה ראוי להיותו מושגח ובעבור זה אמר עתה **מה אנוש כי תגדלנו** כלומר מה הוא האדם ומה יש לו ממעלה ומחשיבות עד שאתה תגדלנו אצלך בהשגיחך בו, **וכי תשית אליו לבך** באר בזה הדבר מה היתה הגדולה והיא ששית לבו אליו וזאת היא ההשגחה, **ותפקדנו לבקרי׳** הוסיף לבאר עוד בזה הפסוק ההשגחה הזאת **לרגעי׳ תבחננו** שתמיד תביא עליו צרות לנסותו ולבחון אמונתו.

פסוק יט

תשעה, ענינו רפיון ועזיבה כמו השע **ממני** והראיה **לא תרפני עד בלעי רוקי** פירושו כמה זמן הוא זה שלא **תשעה** כפך ממני לעשות לי רעה או שלא תשא השגחתך ממני ולא תרפה אותי רגע אחד עד שאבלע רוקי, וכל זה אמר להפליג על עצמו שלא היה לו שום זמן שהיה מוצא בו מנוחה והיה תולה כל זאת המניעה ממנוחתו על הבורא יתי׳

מכעס שהיה לו לא מאמונה שהיתה בו, כי לפי רוב דבריו ולפי כוונתו הוא לא היה מאמין שהבורא היה משגיח באדם אחד בשום פני' אבל היה אומר אלו הדברי' כדי לשתק חבריו ולשכך כעסם עליו, והיה נמשך בזה אחר דעתם והוא שהבורא משגיח באנשי' ובמי שפשע ונוקם ונוטר עליהם כמו שאמר לו אליפז הנה יסרת רבי' ושאר דבריו שמורי' על ההשגחה הפרטית ולהראות לחבריו שהוא נמשך אחר דעתם בהשגחה.

פסוק כ

אמר איוב לבורא מאחר שאתה **נוצר האדם** ומשגיח בו חשוב שאני **חטאתי** לך מה אתה רוצה ממני **שאפעל לך** ושאעשה לך, כי אם חטאתי אתה גרמת זה כשבראת אותי **ושמתני למפגע** העונות ולמכשול החטאי' ואני בזה למסע על עצמי.

פסוק כא

אמר איוב מה זה שלא **תשא פשעי** ולא **תעביר עוני** כלומר מה הסבה בזה שאתה תרצה לדרוש על פשעי האדם ועל עונותיו אשר חייו הבל והוא שב **לעפר ואיננו** נמצא, כי בשחרך אותו לא תמצאנו חי כלומר שאין לו חשיבות שיהיה לו כח לעמוד חי לפי חפצו ורצונו אפי' יום אחד, כי באמרו **ומה לא תשא פשעי** אינו רוצה לומר למה השם לא יכפר חטאתיו כי זו היתה שאלה בלא טעם אם היה שואל זה, אבל רצה לומר מה זה שאתה משגיח באדם עד שאתה רואה מפשעיו ומביט בעונותיו כמ' שאמר בפסוק שעבר מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך כמו שפירשנוהו. נשלם המענה, ואחר כן ענה בלדד.

פרק ח

פסוק א

[א-ג] זה הדבר חוזר למה שאמר איוב ותושיה נדחה ממני ועל כן אמר לו **ורוח כביר אמרי פיך**, כלומר דבר קשה הוא לומר שהאדם והיה משולח ונעזב ושהאל לא יעשה לו **משפטו ואמר** לו אחר זה **האל יעות משפט**, ודעת **בלדד** מוסכם עם דעת אליפז שאמר לו זכר נא מי הוא נקי אבד.

פסוק ד

[ד-ז] הוא הדבר בעצמו שאמר לו אליפז הנה יסרת רבים, והוא כמו שאמר לו אליפז ימחץ וידיו תרפנה בשש צרות יצילך ושאר הספור ההוא כלו דומה למה שאמר לו שרצה לבאר לו בלדד גם כן, והוא ענין העונש והגמול שהוא דבר שהיה אצלם מבואר נגלה ולאיוב היה קשה להאמינו ועל כן הסכימו לחלוק **עליו** בזה, ועל כן אמר לו בלדד אם

הייתי זך במעשיך ולא היית חוטא **כי עתה יעיר עליך**, היה מעיר עליך הבורא גמול הטוב והיה **משלם** לך כפי **צדקתך**, ואם בתחלת ימיך היתה לך מן הטובה דבר מועט בסוף ימיך היה מרבה לך דבר מרובה ונוסף על מה שהיה לך מתחלה.

פסוק ח

[ח-י] זה הפסוק הוא התחלת מאמר והקדמה לבאר לאיוב מה שאמר לו אחר כך כן ארחות כל שכחי אל ותקות חנף תאבד, כמו שהקדי' אליפז **באמרו** קרא נא היש עינך וגו', ואמר אחר כן אני ראיתי אויל משריש ואקב נוהו פתאום, ירחקו בניו מישע כן רצה לומר בלדד {ל}איוב באמרו **שאל נא לדור ראשון** שהם אנשי' קדמוני' בחכמה ומקובלי' מאבותם, **וכונן וכו'** ודור שכונן לדעת מה שחקרו **מאבותם**, **כי תמול אנחנו** כי נערי' אנחנו ואתמול אנחנו נולדי' ואין לנו ידיעה בעניני', **כי צל** וכו' שימינו כצל השטוח על האדמה ועדין לא עשה השמש, עליו כן אנחנו בחורי' ולא התפשט בנו הזמן ולא האריך עלינו ולא עמדנו בו זמן גדול כאותם שהם זקני', והם כמו השמש שעלה על הצל ושב הצל לאחור מפניו, כלומר שעמדו בעולם זמן גדול, כי אם תרצה לפרש שהאדם הוא כצל עובר ושאין לו ידיעה בחייו הוא פירוש שאין לו שורש בזה המקום והפסוק לא יהי' נקשר עם מה שלפניו ולא עם מה שאחריו, אבל לפי פרושי הוא נכון מאד ונקשר עם מה שאמר אחר כן **הלא הם יורוך וכו'**, כלומר שאותם האנשי' שאמרתי לך עליהם שאל נא הם יורוך וילמדוך במשליהם ובדבריהם.

פסוק יא

[יא-יב] זה הוא משל על דברי איוב שאמר הינהק פרא וכו', והשיב לו בלדד **היגאה גמא וכו'** כלומר שלא תבוא רעה על האדם בלא סבה, בצה הוא הטיט והרפש שהגמא יגדל עליו במים השוכבי', **ישגה אחו** משל כפול, והוסיף בלדד ואמר **עודנו באבו וכו'** ר"ל שאם האדם לא עשה מעשי' טובי' יקרה לו כי בעודנו בתוקף בריאותו וריבוי טובותיו ישבר וילך לאבדון וישוב **כחציר יבש**, באבו ענינו בלחותו ובחידושו ובתוספת גידולו, וכמוהו באבי הנחל וחודש אביב נקרא כן בעבור שהאילנות נתכנסו מן העלי' ויצאו פרחי הפרות, **לא יקטף** ענינו חיתוך וכריתה ופירושו קודם שיושג להיותו נחתך לעשות בו המלאכות הנעשות ממנו יהיה יבש קודם יבש **כל חציר**, וי"ו **ולפני כל חציר** נוספת כמו אם זכרתי ונבהלתי, ומשמע ודומה, ואלו הווי"ם הם לתפארת המלה ולדמות למלות האחרות הבאות עמהם, כמו אם יחלוף ונסגור ויקהיל ומי ישיבנו, כי וא"ו ומי נוספת, וזה ענין אחד עם מה שאמר אליפז אשר קצירו רעב יאכל וכו'.

פסוק יג
כמו שיבש החציר כן יהיו דרכי האנשי' שאין להם בטחון באל ולא יאמינו בהשגחתו, **ותקות חנף**, החנף הוא מי שהוא אחד בפה ואחד בלב ויש לו תקוה שיחשוב שיהיה לו שכר כשהוא נותן בטחון לבני אדם בדברי' לא במעשה.

פסוק יד
[יד-טו] החנף וכת שכחי אל כל אחד מהם **יקוט כסלו**, יקוט מענין ונקוטותם בפניכם, אקוט בדור, והרמב"ן פרשו מענין קט מעט ולא אמר הנכון, כי קט אינו משרש יקוט, תקותו תדמה **לבית העכביש** שאין בו כח להסמך עליו, ועכביש אמרו שהוא שרץ שאורג **ביתו** במקומות המעופשי' וקראוהו כן מפני הערבי שקורים לזה השרץ عَنْكَبوتْ, **ישען** חוזר לעכביש שביתו כל כך חלוש עד כשהוא הולך עליו ישבר ויפול, ונוכל לומר שיהיה חוזר על החנף שזכר בהיותו בכחו ועשרו ויחשוב לעמוד בטח בביתו יפול **ולא יקום**.

פסוק טז
[טז-יז] אותו החנף היה חטוף ולח שמן ודשן **לפני שמש**, שלחותו היתה כל כל חזקה עד שחום השמש לא היה יכול לובשו, **ועל גנתו** שעצו היונק והמשלח פארותיו עלה למעלה על עצם גנו, וכל זה משל שהחנף הזה מתחיל להיות מצליח יותר משאר האנשי' הצליחי', **על גל וכו'** שאותם הענפי' והפארות ישתבכו ויתאחזו על ריבוי שרשם עד שיראה **בית אבני'**, ר"ל עד שיעלה על הבתי' ויעלה עליהם, בהיותו מתפשט בפארותיו על הבתי' הבנוים מאבני' שהם גדולי' וגבוהי' יותר מן הבתי' העשוי' מעצים, וי"מ **יחזה** מקרן תזות והוא טעות מפני שזכר בו בית אבני', על גל ר"ל גל אבני' גדול כי במקו' שרשו נעשה כמו הר קטן מרוב עביו ורבוי **שרשיו**.

פסוק יח
[יח-יט] בשני אלו הפסוקי' נתבלבלה דעת המפרשי' וגם הרמב"ן זצ"ל נתבלבל גם כן בהם ולקח ראיה מן התרגו' שהוא כעיר מקלט לכל המפרשי' כשלא ימצאו דרך אחר לפרש בו הפסוקי' הזרים, אבל זה פירושה: אם כמו אמנם, וכמוהו אם חרוצי' ימיו וא' שהבורא אמנם יבלע זה האילן וישרש אותו ויסורנו **ממקומו** בסערתו, **וכחש בו** עד שישכח בו מי שראהו תחלה, והוא שלא יאמין מפלתו ובילעו מרוב תמה עליו, ואמר עליו על דרך התמיה **לא ראיתיך**, כאדם שאומר על הדבר שהיה לפניו ונאבד פתאום והלא ראיתיך עתה, או שיהיה וכחש בו הבורא ויאמר הרואה לא ראיתיך מהיותו נעלה מן העין, וכל זה משל על החנפי' ועל שכחי אל, **הן הוא משוש דרכו** ר"ל שזה הבילוע שקרה לעץ יהיה תחת משוש דרכו של הנמשל לו שהוא קוה לשמוח בגופו ובממונו

ופתאום נפל, ומה שיצא מהם ויצמח לא יהיה משרשם ולא מעפרם אבל **מעפר אחר** ומשרש אחר, כלומר שאם יהיו לו בניי ובני בניי שיצמחו כלומר שיצאו לאור ויצליחו לא יהיה זה מטוב אביהם וגם לא למדו מדרכי אביהם אלא ממקום אחר קבלו וירשו שאין בו רשע ולא עון.

פסוק כ

שאם בניהם של אותם הרשעיי היה להם תמות ויושר, הבורא לא ירחיקם ולא **ימאסם**, וגם זה רמז לאיוב שאם הוא היה חם וישר הבורא לא ירחיקנו ולא ימאסנו כמו. **שלא יחזיק ביד מרעיי** והוא שלא ישאירם בעולם ולא יתן להם עוזר ועצה בחייהם.

פסוק כא

[כא-כב] עתה חזר בלדד בסוף דבריו לנחם איוב כמו שעשה אליפז בסוף דבריו, ואמר שהבורא יתן לך מן הטובה, אם אתה תם וישר, עד שפיך שקללת בו ושדברם בו דברי אבל וזכרת בו מיני צער תהיה מלאה משמחה ומשחוק ומרוב השמחה ותהיה מזמר ותריע, ואם היה לך מי שהיה שמח ברעתך עתם כשיראו הטובה שעשה לך הבורא **ילבשו** בשתם, **ואהל רשעיי**, שהבורא **יעלה** הטובה לצדיקיי ולטוביי אחר שתקרה להם שום רעה, כן אהל רשעיי אם צלחו בשוה זמן כשתשתכל בהם לא תמצאם כי הבורא יאבדם.

פרק ט

פסוק א

[א-ב] זה המענה התחיל איוב לדבר בו דבריו בלא עשות בהם תשובה לבלדד, אבל בא לגלות דעתו בענין ההשגחה, ומה שאמר **אמנם ידעתי כי כן** אינו חוזר לדברי בלדד רק מכוותו: ידעתי שהוא אמת שהאדם לא **יצדק** עם הבורא שלא תועיל לו תמותו וישרו עד שיהיה נחשב צדיק לפניו, והודה בזה לאליפז שאמר **האנוש** מאלוה וכוי וכל זה אמר איוב מפני שהיה נראה לו כי אותו הדבר שאמר אליפז נוטה לדעתו בענין ההשגחה והוא שהבורא אינו משים לב באדם להשגיח בו וגם במלאכיו אינו נותן הידורו כל שכן באדם, אבל בשאר דבריו לא הודה.

פסוק ג

ריל בזה לא יצדק אנוש עם אל, שאם יש לו לאדם לבוא עם הבורא במשפט **לא יעננו**, כלומר שישיב גמול לעושה הטוב ולא שיעננו גם כן לעונש לעושה הרעה פעם אחת בין אלף פעמיי.

פסוק ד
ואפילו היה האדם **חכם לבב ואמיץ כח** לדבר דבריו ולספר טענותיו ויבוא להקשות על הבורא בהנהגו שעושה. עם אנשי העולם, **וישלם** כלומר שיוכל לצאת מזה הענין בשלום והוא שלא יהיה בו מסופק, ואפשר שחכם לבב וכו' נאמר גם כן על הבורא כדעת שאר המפרשים.

פסוק ה
מאחר שאמר שהאדם נחשב למאומה בעיני השם בא לתת טעם לדבריו והתחיל לספר בנפלאות השם ורוב כחו ולהתנצל על עצמו גם כן באמרו שהאדם כל כך שפל ונבזה עד שהבורא לא ישגיח בו, ואמר שהבורא יעתיק **הרים וכו'** וישים מה שלמעלה למטה ולמה שלמטה למעלה, כאשר נמצא תמיד בכלד חלקי הארץ וכל שכן במקומות שהם על שפת הים, והוא שהאויר מתהוה תמיד מחלקי המים המשתני' אליו בתוך הארץ ומתקבץ שם במקומות החלולי' ולא ימצא לו מקום שיצא משם בשום פני', וכשיהי' כמותו כמות מרובה וירצה לחזור אל טבעו שהוא גלבל האויר ויהיה מוכרח לצאת, ובצאתו פתאם ישרוף מי שימצא עם החימום המתחדש עם התנועה החזקה ההיא, ובצאתו יתבקעו מפניו ההרי' ויתהפכו מכח צאתו ותנועתו החזקה והעצומה, בשוב אותו הרוח הנבלא אל מקומו ואל טבעו ומזה יתחדשו כל מיני הרעש בארצות ובמקומות אשר אותו הרוח עצור מתחתם וזאת היא הסבה האמיתית ברעש.

פסוק ו
ענין זה הפסוק כענין הפסוק שעבר, אבל ההפרש אשר ביניהם הוא בריבוי ובמעוט, כי **המרגיז ארץ** הוא גם כן מהכלאת הרוח אבל זה הרוח אינו כל כך חזק שיהיה לו כח לצאת ועל כן הוא מרעיש הארץ, ולא ידעו וכו', שאין מי שיראה זאת הפעולה הנעלמת מן העין ולא ידע בה אדם ולא ירגיש עד שתתחדש פתאם בצאת אותו הרוח וזה ההעלם והעדר הידיעה הוא בהפכם אבל ברעש אינו דבר נעלם, פירוש רמב"ם בשני אלו הפסוקי' רחוק מאד מכוונת הפסוקי' הסמוכי' להם כי איוב לא כיוון לזכור בהם כח הרשעי' ומקום הצלתם אבל בא לזכור בהם עניני' טבעים הרי' וכחות אלהיות.

פסוק ז
אמרו כי חרס הוא השמש, ויש להפלא מזה הפסוק כי מתי היה שהשמש אחר שנברא שלא זרח, כי אם רצה לומר שהשמש הולך בלילה תחת כדור הארץ זה לא היה בו שום פליאה וזרות עד שישים זה עם שאר העניניי' הזרי', ואה **תאמר** שזה נאמר על לקות השמש כדעת הרמב"ן ז"ל, אין בזה הענין העדר זריחה, או יהיה טעם **ולא יזרח** כטעם ולא

יאיר, ע"כ פירוש הרב נפסד גם במה שאמר כי דעת איוב באמרו **ובעד כוכבי' יחתם** הוה כדי לסכל עצת החכמי' והוברי שמי' והחוזי' בכוכבי', ואם ירצה שום מפרש לפרש ובעד כוכבי' יחתום על היום שהכוכבי' נעלמי', אין בזה דבר זר, אבל נ"ל שאיוב רצה לזכור גם כן בעליוני' מה שיש בהם מאונס ומהכרח התנועה, והוא שהשמש מזרחו האמתי הוא המערב אבל גלגל תשיעי הוא האונס אותו מתנועתו הראויה לו ומכריח אותו לעשות זאת התנועה האנוסה והמוכרחת עם עשותו ההטייה לצפון ולדרום מעורבת עם תנועתו הישרה, וע"כ אמר ולא יזרח כלומר מן המקום שהיה לו לזרוח על האונס הנמצא בתנועתו, ותלה כל אלו הענינים כמו כי לשלג יאמר הוי ארץ באמירתו יתברך, מפני שאין דרך לזכור אלו הענינים אלא על דרך הרמז לבדו, והספיק לומר ולא יזרח כי בטח בזה שהמבין יבין כונתו וכל שכן שאין מי שיבין מתוך אמרו שהשמש יעמוד ממרוצתו ומסיבובו, ואם רצה שום מפרש לומר כי זה הפסוק כלו נאמר על יום המעונן ושאין הכוכבים נראים בלילה ראוי להשיבו על זה שאין זריחת השמש נפסקת לא ביום הענן ולא בעם הבשם, ועוד כי אם הענן יהיה במקום אחד אינו במקום אחר, ובעד כוכבי' יחתום ר"ל על הכוכבי' הידועי' והמושלי' שהם שבעה כוכבי לכת ושני' עשר מזלות, אשר לכל אחד מהם פעולות ידועות בכדור הארץ וחידושי' זרי' מתחדשי' מהם באויר ושאר היסודות, ומפני שהבורא יחתום ויעשה אלו הפעולות והמעשי' ע"י הכוכבי' אמר ובעד כוכבי' יחתום.

פסוק ח

הבורא **לבדו** נטה השמי' ותנועתם לרצונו ולא ישתתף עמו בהם זולתו מן הנבראי', ואחר שזכר האויר ופעולתו וזכר הארץ בהיותו נרגזת מפני האויר המניע אותו וזכר יסוד האש וכמו ותנועתו בזכרו השמש אשר מתנועתו מתהוה יסוד והאש, זכר ג"כ יסוד **המים** וסמך עיקר מציאותם ופעולתם לים.

פסוק ט

אלו הם כתות מכוכבי' הקבועי' בגלגל שמיני חוץ מן השני' עשר מזלות הקבועי' בו והם מתחברי' בפעולתם עם אלו המזלות, ואע"פ שאם יותר מארבעה צורות הספיק לו בזכרו אלו הארבעה שהם כיתידות להם והוא הדין בצורות האחרות.

פסוק י

כלל בזה הפסוק כל **הנפלאות**, ואחר שזכר קצת מהם אמר על אותם שלא זכר **עשה גדולות וכו'** כי בכל יום יתחדשו בעולם פלאות השם וכחות באות מאתו, אם שיהיה זה באנשי העולם או שיהיה בשאר נבראיו.

פסוק יא

[יא-יב] עתה בא לזכור חולשת האדם ושאין לו כח להשיג עניני האל **ואמר** הן וכו' יעברו סבותיו עלינו ואין לנו כח לראותם ולדעת איכותם, **ויחלוף ולא אבין** מאמר כפול, **הן יחתף וכו'**, ר"ל כשהבורא ירצה לעשות אחד מן העניני' בעולמו ויעשם בבת אחת בלא המתנה כדבר החטוף שיעשה פתאם, להורות כי אין לו מונעים שישיגוהו מחפצו **מי יאמר** לו **אעשה** אין מי שיוכל לסתור **עליו** ולתפוש על דרכיו, ורצה איוב לומר שהבורא יעשה מה שירצה **ולא יראה** בו אם הוא נעשה חץ מן הנראה לבני אדם, והראיה על זה מה שאמר למטה והרבה פצעי חנם.

פסוק יג

והבורא **לא ישוב** מרצונו כשירצה לענוש הבריות עד שיהיו נכנעי' מתחתיו אותם שהולכי' אחר הגאוה והשררה, רהב כמר אזכיר רהב ובבל, ולא פנה אל רהבים.

פסוק יד

[יד-טז] מאחר שהבורא כל כך יקר ועליון מבני אדם עד שאין מי שיוכל לומר אליו מה תעשה, ואפי' אם נעשה לפני' משורת הדין כל שכן אני אם הייתי מדבר עמו שלא הייתי נשמע ממנו, שאפילו היה הדין והאמת עמי לא היה לי רשות לענות לדבריו או להשיבו מרצונו, שאם היה לי לעשות עם שופט אחר ולהריב עמו היותי מחלה פניו ומתחנן אליו שישמעני, אבל הבורא אינני **מאמין** שהוא **יאזין קולי**, והאמת כי שני אלו פסוקי' דבר בהם איוב בקצור גדול עד שהם צריכי' לתוספת.

פסוק יז

אם הייתי יודע שהשם יאזין קולי הייתי אומר לי, כי בעבור דבר מועט שהוא תלוי **בשערה** הוא משבר אותי ומנפץ בשרי.

פסוק יח

והוסיף להתרעם על הבורא ולזכור מה שהיה סובל בעבורו, כי הוא לא יניחנו אפי' להשיב **רוחו** מרוב היותו שבע מרורות, ויש בזה תמה שהרי איוב היה טוען קודם זה שהבורא מרוב עילויו לא היה האדם שוה לפניו כלום עד שיהיה משגיח בו, באמרו על זה לא יעננו אחת וכו', אבל הטעם בזה כי איוב היה נמשך בדבריו אחר דעת חביריו, שהיו בהסכמה אחת שכל מה שיקרה לאדם מצרות הוא מפני שום עון, ע"כ איוב כדי לשתק חביריו היה עונה להם כפי דבריהם והיה אומר בדבריו תמיד שהשם גרם לו כל הרעות, אבל אמונת איוב לפי האמת לא היה נוטה אחר מה שהיה הוא טוען. וזה תקחנו

לשרש גדול בזה הענין ולא יתבלבל דעתך בדברי איוב אם תראה תמיד סותרי' זה את זה וכן חברי איוב נראה מדבריהם שכלם בהסכמה אחת בדברם על איוב ואינו כן.

פסוק יט

אם שיהיה זה מכח שיהיה לבורא אם שיהיה **ממשפט** שיהיה לי, מי יהיה מעיד עלי כנגדו להצדיקני בריבו עמי ולא יועיל לי שום תחבולה שאצא זכאי מעמו.

פסוק כ

ואם **אצדק** בטענותי עד שיהיה עמי הדין והמשפט **פי ירשעני** כלומר שדברי פי כל כך מספרי' בזכותי ובחמס זולתי החולקי' בי עד שהבורא ירשיע בהם ויאמר שאני רשע ואם אני אומר על עצמי שאני איש תם הוא יאמר שאני עקש.

פסוק כא

[כא-כב] ואף שהבורא ישימני עקש במקו' תם **אני לא** אעזוב תומתי, אבל אין בי חכמה שאדע סודות הנפש ומה ענינה בהפרדה מן הגוף **על כן אמאס** ואבחר במותי, ונ"ל כי בעבור זה גלה זה הדעת ר"ל שהבורא **יכלה** את התם ואת **הרשע** בלא שום רסן ומבלתי רמז מפני שזה הענין היה גם כן קשה בעיני הנביאי' כאמור מדוע דרך רשעי' צלחה ואמר שלום רשעי' אראה.

פסוק כג

והביא ראיה לדבריו שאם יבוא שטף בעולם ויהיה הנקי שהוא הצדיק נכשל בו ויבואו עליו צרות, הבורא **ילעג** עליו ויבזה בו ולא ישוה אותו הצדיק אצלו מאומה להצילנו.

פסוק כד

בזה ספר מגדולת הרשע ומהצלחתו שיש לו בזה העולם ואמר שהארץ **נתנה** בידו כלומר שינהיגנה לרצונו עד **שיכסה** בה פני השופטי' הממוני' עליה להנהיגה ואין להם רשות לעשות שום דבר אלא במצותו של אותו הרשע, ואם אין זה כמו שאני אומר **מי הוא** זה ואיזהו אשר מלאו לבו לחלק עלי בזה.

פסוק כה

אחר שספר מה שיקרה לנקי במכשול ולרשע מהצלחה, בא לדבר על עצמו ולספר מפגעיו וממקריו והאריך בזה על דרך המשל והמליצה, ונראה לו כי זמנו היה עובר מלפניו כעבור האיש הרץ וזה היה מפני שלא ראה **טובה** בימיו, וזה האמת כי האדם כשהוא ממתין להיות לו טובה ולא באה, כל מה שעבר עליו מזמן אינו מרגיש בו והפכו מי שעומד בהנאה שידמה לו שהזמן יגדל לפניו ויאריך לו בהשיגו הטובות וההצלחות בזמן מועט.

פסוק כו
זה הפסוק משל כפול לפסוק שעבר, **אניות אבה** הם אניות ארוכות כאני שיט שהולכות לרצונם למקו' שירצו ואינם צריכי' לרוח כשאר אניות הגדולות שאין להם יכולת ללכת במשוט, כי אבה ענינו הרצון ומענינו יאבה ללכת, **יטוש** מלה זרה ואין לה חבר ותקחנו לפי הענין כמו ימהר.

פסוק כז
[כז-כח] אם אני מניח צעקותי ותרעומותי ואעזוב גם כן חמתי שיש לי על נגעי ואשכח אותם **ואבליגה** ואתחזק ואסבול, יגורתי אני מתירא שמא לא אוכל לסבול זה מפני רוב עצבותי, שהם כל כך מרובי' שאין בי כח לדחותם מעלי ולשתקם בתנחומין של הבל, וגם ידעתי כי בעבור זה הסבלנות לא תהיה מנקה אותי עד שתניחני ולא יחולו נגעיך בי.

פסוק כט
[כט-לא] אם אני באמת רשע לפני האל, **למה זה** אני טורח ומיגע עצמי חנם לחפש תחבולה להיות זכאי לפניו בטענותי, ואם הייתי מתרחץ מכל עון כהתרחץ האדם במי השלג מרוב חפצו לטבילה ולא ידאג לקור השלג, והייתי מזכה כפי ומנקה אותם מכל דבר רע, **אז בשחת תטבלני** אפילו אחר מותי בהיותי בשחת, היית טובל אותי במי נקמתך והיית נפרע ממני מכל מה שאתה חושב עלי מעונות ומחטאי' עד שבגדי יהיו מאסי' אותי מרוב נגעי, וכל זה שאמר להפליג במשל ועל דרך ההשאלה כי הבגדי' אין להם ידיעה לשנא או לאהוב, וכן ההרי' ירקדו כאלים.

פסוק לב
כי **לא איש כמוני** ראוי שהבורא יאמר בעבורי **אעננו** עד שנהיה באים **יחדיו למשפט** כשני אנשי'.

פסוק לג
ולואי שהיה הענין כן עד שהיינו באי' יחדיו למשפט והיה **ביניינו המוכיח** שיוציא לאור משפטנו, **וישת ידו** עלינו עד שנהיה מוכרחי' לעמוד לפני הדין ושלא נברח ממנו עד שיבא הדין לידי גמר, ישית ידו **ענינו** הקנין שנוהגי' בו בני אדם לקיים דבריהם.

פסוק לד
[לד-לה] שאם היה רוצה להסיר **מעלי** שבט חמתו ופחדו אז הייתי מדבר עמו בלא פחד, שאין דעתי סובל **שעמדי** ידבר השם, ואני לא אירא ממנו מפני שאני חשוד אצלו בעבור שיחשבני חוטא כי אע"פ שאני זכאי אצל עצמי כל זמן שהוא יחשבני לחוטא יש לי לירא ממנו. וא"ת לא היה לו לומר **ולא איראנו** מאחר שהיה לו לפחד מן הבורא בדברו

עמו, אשיב לך על זה שזה מאמר מסופק כאלו אמר **אדברה** עמו בלא פחד אם אוכל אבל אני מסופק בזה. פ"א אדבר דברי עם הבורא בלא פחד כאדם זכאי לפני בעל דינו **כי לא כן וכו'** מפני שאין אני עם עצמי כאשר הבורא וחברי חושבי' בי.

פרק י

פסוק א

זה הפסוק נקשר עם זה שלפניו, תחילת מה שאני **אדבר** לבורא יהיה **נקטה נפשי וכו'** ואני עוזב **שיחי** שלא אגלהו כלו אבל קצתו, ר"ל שלא אשלח רסן תרעומתי אבל אדבר עמו מה שאדבר במרת נפש.

פסוק ב

ואמר לו שלא יחשבני לרשע ואשאלהו מה ראה בי מעון עד שיריב בי וישימני במדרגת הרשעי'.

פסוק ג

ומאחר שלא תוכל לבאר לי שאני רשע ואין לך עלי פתחון פה, מדוע אתה עושק בני אדם שהם **יגיע כפיך**, ויותר מזה אתה עושה **שעל עצת רשעי'** שלחת ברכתך **והופעת** עליהם ועזבת מעשות טובה לצדיקי'.

פסוק ד

[ד-ו] המפרשי' וגם הרמב"ן לא ידעו לקשור אלו הפסוקי' וענינם עם אותם שעברו, ואני אומר שאיוב טען **העיני בשר וכו'** כלומר מה זה שקרה לך ואתה אלוה ותעשוק ותמאס והופעת על עצת רשעי', כי אלו אינם פעולות אלוהיות אבל פעולות בשר ודם שטבעיו ישתנו בו, ויכעס וינקום וימאס ויעשה הטובות והרעות ולא **יראה** למי ולמה ועל מה, כאתה צריך לכלי שיעזרוך לדעת האמת כשתשפוט את האדם, **הכימי אנוש ימיך** שתהיה חכמתם לפי ימיך כמו האדם שימיו מוסיפי' בו חכמה, **ותבקש לעוני** כדרך שבקשי' בני אדם וחוקרי' על הדין, **ותדרוש** עלי בחקירות ובראיות וכל זה לפי **ראות** עין ולפי שמיעת אזן ואתה אינך צריך לכל זה.

פסוק ז

ואפילו אם היה לפי **דעתך** שאני לא רשעתי אין לי בזה שום יתרון עמך, מפני **שאין מידך מציל** שאין בעולם אדם חוטא או לא חוטא שלא יבוא לפניך למשפט, אם כן אני חטאתי או לא חטאתי לידך אבוא וידך בראני ועשני, וע"כ ספר בפסוקי' הבאי' כל תולדת האדם ובנינו.

פסוק ח
יצרתני בחכמה וקשרתני בעצבי המחזקי' האברי' וכחם, ושמת אותם **סביב** העצמות לקשור האברי' קצתם בקצתם, **ותבלעני** אין זה וי"ו המהפך את העתיד לעבר מפני הפתח, כי הפתח בזה היא לתפארת המלה ושבאה בסוף פסוק נדחקו תנועותיה ובאה הוי"ו בפתח שלא כמשפט והוא כמו ותבלעני בשורק, ופירושו ואתה עתיד למחות אותי ולהשיבני אל יסודותי וחזק זה הדבר באמרו אחר זה:

פסוק ט
שהאדם נוצר בבטן אמו **מחומר** דומה לחומר הלבני' ובמותו יתכו יסודותיו וישוב אל עפרו ולשאר יסודותיו, וזכר העפר מפני שנשאר בקברו ונראה אחר היות הגוף כלו מחוי וניתך ושאר היסודות נמחי' והולכי' להם ואינם נראי' כלל.

פסוק י
[י-יא] כהתוך **החלב** משדי הבהמה כן האדם התחלתו מן הזרע המותך מן האדם מאברו ויותן בו הכח המצויר, כמו שהתבאר זה בספרי הטבעי' המדברי' בתולדות האדם **ובשאר** בעלי חיים, **וכגבינה תקפיאני** שמתחלה יהיה נקפא הזרע כהקפיא הגבינה ונעשה חתיכה אחת בהתקבץ ברחה דם האשה עד היותו עובר חי מתנועע, ואחר שקבל העובר צורתו השלמה רוקמו בו **העור והבשר**, ואחר שיתקשו בו מעט אבריו יתבארו בו העצמות והגידי', ושם גידי' שם משותף פעם יאמר על הגידי' שהם העצבי' והם שאין בהם דם, ופעם על גידי הכבד ועל הדומי' להם כמו גידי פחדיו כי אינם עצבי' אבל גידי' בהם דם, מפרנסי' הבצי', וכן כאן באמרו **ובעצמות וגידי'** לא רצה לומר גידי' דוקא רק הקשרי' והחבלי' ישאר מיני הגידי', מפני שאלו כלם צריכי' לקשירת האברי' קצתם בקצתם וכל שכן בהיות אלו האברי' גדולי' כעצמות השוקי' והזרועות.

פסוק יב
בזה הפסוק זכר **החסד** שעשה לו הבורא והחיים שנתן בו והיא הנפש אשר בה האדם שלם כיון שהנפש שלמות הגוף הטבעי, ומפני שהנפש דבר חי נצחי בלתי מת אמר **חיים וחסד**, כי החסד שעשה הבורא לאדם הוא שנתן לו הנפש, **ופקודתך שמרה רוחי** כי כח השם ופקודתו המציא גם כן באדם הרוח היסודי הנקרא אישפירוטו שהוא משכן הגוף, ובאמצעות זה הרוח הנפש נשארת בגוף ועומדת בו, וכשהרוח יתך ויפסד אם מחולי או מסבה אחרת הנפש תהיה נעדרת מן הגוף מיד, ומפני שהנפש הוא דבר שאין לו מעמד ומנוחה אלא בדבר שתהיה בתכלית הדקות והזכות הוצרך האדם להוות בו זה הרוח למען היותו משכן ומקו' מנוחה לנפש, מאחר שאין בשאר חלקי הגוף שום דבר שיהיה

סובל את הנפש ונושא אותו אלא הוא עד שהרבה בני אדם חושבי' שהרוח תהיה הנפש וששניהם דבר אחד, ואין הענין כן כי מה שאמר שלמה והרוח תשוב אל האלהי' רוח שם משותף, פעם יאמר על הרוח דוקא ופעם יאמר על הנפש הנשארת, ונשיב למקומינו ומפני שאין יכולת לזה הרוח להשען ולעמוד בשום חלק משאר חלקי הגוף, נתן לו הבורא ית' מקום להיות זה הרוח משכני בו והוא החום הטבעי המנהיג הגוף בפעולותיו אשר אין זה מקומו לזכרם בו, ובאמצעות שני אלו העמוד' שהם הרוח היסודי והחום הטבעי הנפש מצורה בגוף ותעשה פעולותיה בו ועל כן אמר סמוך לזה הענין:

פסוק יג

כלומר שזה הענין כלו מבטן האדם והנפש שחנן לו השם ית' ושיתופם ומציאותה יחד בגוף האדם הוא דבר מופלא מאד ונעלם אצלנו סודו ועינינו, והוא צפון אצלך ונחבא **בלבבך** אשר לא ידענו זולתך מן הנבראי', **ידעתי כי זאת עמך** כלומר דבר ברור אצלי וידוע כי זאת החכמה והידיעה היא עמך לבדך ולא עם זולתך וידיעתנו והשגתנו קצרה לדעת ענינה.

פסוק יד

פירושו מאחר שהאדם כל כך יקר אצלך שנתת בו זה הנפש הנכבדת ועלית אותו בה, על כן **אם חטאתי** אין לך להפרע ממני באותו שעה אבל עליך לשמור ולהמתין עד עת קץ, **ומעוני לא תנקני** איני אומר לך שתנקני מעוני ותעזוב לי מכל וכל, אבל תעשה עמי בחמלה וברחמנות כמי שחס על מעשה ידיו.

פסוק טו

אמר כי מן הראוי הוא שתחמול עלי ושתמתין בי אם אני ענוש אצלך, כי אני ידעתי כי **אם רשעתי** כמו שאתה חושב בי **אללי לי** יש לי להיליל על עצמי על מה שחטאתי, **וצדקתי** ואם אני אצדק כמו שאני חושב בעבור זה **לא אשא ראשי**, כלומר שאין לי יתרון בדבר מה שאני ילוד אשה ועשוי מחומר, ועל כן אני **שבע קלון וראה עניי**, וראה מגזרת וימיתהו במגדו כראותו אותו.

פסוק טז

כשחל **שיגאה** על טרפו ועל צידו אתה צודה אותי, כלומר שתשליכני מבריאותי בתתך לי החליים והנגעי', ואחר עשותך בי זה המעשה **תשוב תתפלא בי** תעמוד נפלא איך אוכל לסבול כל זה הסער, והר"מ ב"נ לקח דרך אחרת ושם כנוי ויגאה לעוני ואמר בזה הלשון: ויגאה העוני ויגדל עד **תצודני** בעבורו כמו **השחל**, שאדם מרים עליו החנית עד שיצודנו, עד כאן מה שפירש וטעה בזה המקו' בשלא שם השחל הוא הצד ציד אבל שם

אותו צדוי כאיל או כצבי, ולא הרגיש כי דקדוק הלשון מבריח שהשחל אינו הנפעל אבל פועל באמרו **כשחל תצודני**, כי תצודני הוא הפועל והשחל הוא הנמשל לו אם כן השחל הוא הצודה, ועוד כי דבר מגונה היה במשל אם יושם השחל או האריה נרדף כשאר בעלי חיים, מפני שלעולם הם הרודפי' והם פחדי' שאר הבריות מרוב כחם וגבורתם, על כן אינו דבר נאה לשום מפרש שישומם רדופי' וצדויים מבני אדם, וגם מה שפירש ויגאה על העוני היה דבר זר מאד מפני שאין יחס בין הגאות והעוני עד שיאמר בו ויגאה העוני ויגבה כמו שאמר הוא, ועתה נשוב למקומו.

פסוק יז

אחר שהתחיל לספר במה שחלו עליו מצרות, ספר מהם עד להפליג במשל כמנהגו כי הבורא **יחדש** עליו עדי' לבוא כנגדו ולהענישו מתחלה אחר ששתק ממנו מעט זמן, כי חידוש העדי' יהיה אחר שתהיה לו המתנה בדין על ענשו, ועל כן אמר **ותרב כעסך עמדי** שזה היה הכעס שהיה לו על זה הענין, שאחר שיחשוב להיות פטור יבואו עדי' אחרי' ויחייבוהו ויענשוהו, **חליפות וצבא עמי** אחר היות לו זמן שחלף ועבר יצא זמן אחר עליו שיתעוררו בו צרותיו ועונשיו, וכל זה הפלגת מליצה מאיוב במה שרצה לבאר על ענינו.

פסוק יח

[יח-יט] אחר שאמר שהצרות והכעסי' יתחדשו בו על זה ולא יתנו לו מנוחה, אמר **שהיה** יותר טוב אליו שלא יצא **מרחם** אמו והיה מת, **ועין לא תראנו כאשר לא הייתי אהיה** ר"ל שהיה היום כאלו לא היה נולד ואם היה נולד שהיה מת באותה שעה עד שהיה **מובל מבטן** אמו אל קברו.

פסוק כ

פירושו מאחר שימי האדם מועטין כל כך, מן הדין היה שתחדל מלהזיק לי, **ושית ממני** כמ' וסור ממני וזה לפי הענין, או תאמר על צד הדוחק שיהיה ושית ממני ענינו שית ידך על זולתי והסירנה **ממני**, **ואבליגה** ואחחזק מעט בין כך ובין כך.

פסוק כא

חזר איוב בזה הדבר לחזק בדבריו הראשוני' שזכר במענה הראשון, ואמר שהבורא ישפע עליו מחמלתו טרם היותו הולך למקו' החשך **והצלמות** שהוא המות.

פסוק כב

האדם אחר היותו הולך למקו' הטורח והעיפות ומקו' שאין בו סדר שמש ולא סדר כוכבי' והזריחה, שבתוכה דומה לחשך ולאופל לא לאור השמש, וכל זה שאמר היא למשל על המות שענינו דומה לטורח ולעיפות אצל בני אדם. נשלם המענה החמישי.

פרק יא

פסוק א

[א-ב] מפני שאיוב האריך לדבר מאד בזה המענה שעבר והפליג בתענותיו ומאמריו, אמר לו צופר **הרב דברי' לא יענה**, כלומר תחשוב כי בהרבותך בדברי' עלינו לא נשיב אותך, **ואם איש שפתי' יצדק** או תחשוב כי האדם בהיותו בעל דברי' ינצח ויצדק בריבו, ומפני שתפש צופר על איוב בריבוי הדברי' כיון צופר בזה המענה לדבר עם איוב בקצור דברי' ולא האריך עמו כמו שהאריך אליפז ובלדד.

פסוק ג

[ג-ד] **בדיך** מענין בדה מלבו כלומר כזביך, ויש אומרי' שהוא מענין פארות על דרך ההשאלה שהדברי' יוצאי' מן האדם כפארות האילן שיוצאי' מן האילן ושני הדעות נכוני', **מתים יחרישו** יחרישו בני אדם השומעים דבריך, כלומר שכל כך דבריך בתכלית הכזב עד **שאין** מי שירצה להשיב אותך בהם, **ותלעג ואין מכלים** וכל דבריך דברי לעג ואין. מי שיתפוש עליך ויכלימוך עליהם, ואלו הם דברי הלעג שאתה אומר **זך לקחי**.

פסוק ה

[ה-ו] **מי יתן** שהאל היה מדבר והיה פותח **שפתיו עמך** להודיעך שאתה נעדר **החכמה** והידיעה **ויגד לך תעלומות חכמה** שאין לך שום ידיעה בה ובענינה **כי כפלי' לתושיה**, תושיה היא חכמה ותורה והיה מגיד לך הבורא כי לחכמה יש דרכי' כפלי' ממה שאתה חושב, **ודע כי ישה לך אלוה מעונך** שאם ידעת דרכי החכמה הבורא היה מודיע לך עונך והיה משה לך מהם, כלומר שלא היה נפרע ממך עליהם לפי ריבוים וזה פירוש נאה לפי פשוטו ויהיה ישה מענין משאת מאומה, והנושה בא, והם הרבה, ויש מפרשים שהוא מענין נשה, כלומר שהבורא משכח עונותיך ולא תזכור אותם ועל כן תאמר שאתה נקי מהם, והפירוש הראשון יותר נאות לענין ויותר נכון.

פסוק ז

[ז-ט] סדר לפניו בגדולת הבורא וזכר לו מעשה ידיו כמו שעשו חבריו, ואמר לו **החקר אלוה תמצא**, כלומר ירדת לסוף דעתו של בורא במה שברא בעולמו וידעת שיעורי הגופות העליוני' והתחתוני' וידעת גם כן **תכלית** האל וכוונתו בהם, **גבהי שמים מה תפעל** כלומר מה תפעל מתחבולה לדעת שעורם, **עמקה משאול** ר"ל **הארץ** ועמקה, ומפני שזכר הארץ אחר כן לא רצה לזכרה שני פעמי', כי הארץ שהיא עמוקה עד שאול תחתית, והיא **ארוכה ורחבה מני ים** במדתה לא תדע בקטריה ובשטחיה ובעמוקה

ובארכה ושיעור הקפה, וזכר צפר לאיוב כל אלו העניני לרמז לו בהם, כי בדברי שהוא רואה בעיניו ומשתכל בהם תמיד אין לו ידיע כל שכן בדרכי השם הנעלמי והנסתרי שאין לו בהם שום ידיעה ועל כן זכר לו מהנהגת הבורא בפסוק הבא אחר זה.

פסוק י

זה הפסוק לא ראיתי מפרש שפירש בו נכון, כי לא ידעו דעת צפר ולא דעת כל אחר מחבריו וגם הרמב"ן טעה בזה וא"ע שנטע כאן לפירושו, ואני אומר אחר שספר צפר על דרך הרמז שהנהגתו יתברך והשגחתו בעולם הוא דבר נעלם באמרו החקר וכו', ושהעניני שהם למטה ממנו לא נדע ולא נשיג כ"ש רצונו, אמר דבר נקשר ודבק לזה **אם יחלף וכו'**, וזכר ג' פני מן ההנהגה האלוהית, א' כי פעם יעבור מעליהם ויחלוף ולא יבין להם, ר"ל לא ישים לב על ענינם כמו שאמר וירא און ולא יתבונן, ב' שיסגיר על האדם או על אנשי ר"ל שימנעם מכונתם לא יצליחו בפעולתם שרוצי לעשות, **ג' ויקהיל** ר"ל שיתקן על ענינם וינהיגם בהשגחתו בהם ותעלה מחשבתם בידם ותבוא לידי גמר, ועל כן אמר **ומי ישיבנו** כלומר מי יתפוש עליו במה שירצה לעשות.

פסוק יא

בזה באר אחת מן ההנהגות האלהויות ההולכות לפי הרצון לבד, ואמר **כי הוא ידע** העניני ולא ישים להם השגחה ויניחם כמו שיזדמן, ואפילו באנשי העול לא ישים לב לפעולתם, והספיק לצופר לזכור המשל על האחת לבדה שהיא זאת, בעבור איוב שתלה החמס על הבורא ולא על עצמו ומפני שכיון לקצר בדבריו כמו שאמרתי למעלה.

פסוק יב

חזר לדבר עם איוב כדברי חבריו כדי להעלי' מה שהיה בדעתו, אע"פ שגלוהו ברמז נעלם ושלא ירגישו בו ההמון, והתחיל אמר **ואיש נבוב ילבב** האדם המבין ושלבו חלול לקבל החכמה ילבב, כלומר יטה לבו לחכמת כל העניני וישכילם וישאל עליהם מרבו, **ועיר פרא אדם יולד** כי אין האדם נולד חכם עד שידע הדברי בלא למוד, וכל זה אמר לרמוז על מה שגלה בזה המענה מדעתו ומכונתו בענין החכמה האלוהית המנהיגה את העולם.

פסוק יג

[יג-יד] דבר צופר לאיוב כמו שדברו לו חבריו, בלדד שאמר לו **אם אתה** תשחר אל אל ואל שדי תתחנן, ואליפז שאמר לו הנה יסרת רבים וידים רפות תחזק, כי אע"פ שכל אחד משלשה אלו החברים היה לו דעת בפני עצמו, כלם היו מראי' לאיוב בטענותיהם כי כפי שעשה מצא וכפי שהיה קרוב מהשם בעשותו המעשים הטובים יקבל שכרו עליהם.

פסוק טו
כלומר אם עשית אלו ההכנות בעצמך נוכח הבורא והטיבות דרכיך לפניו **היית** אז נקי מכל מום, ואמר **תשא פניך ממום** ששום אדם לא יבייש אותך על מום מפני שאתה לא עשית אותו, **והיית מוצק** ענינו מזוקק וטהור כזהב או ככסף המוצק שלא נשאר בו סיגים.

פסוק טז
[טז-יז] אמר כי בהיותך נקי ומזוקק מן העונות **תשכח** כל העמל **שהיה** לך מפחדם שלא היית נענש עליהם **כמים עברו תזכר**, תשכח פחדך מן העונות מהרה כמהירות עבור המים הנגרי' שיעברו מהרה מלפני האדם ואין אדם זוכר אותם אחרי עברם, ואחרי כן אמר **ומצהרי' יקום חלד תעופה כבקר תהיה**, כי כשיקום דבר מחודש בצהרי' שהוא חצי היום בזמן החמימות מחולי או מדבר אחר, כמו הדבר המתחדש באויר אם שיהיה זה סבתו החום הנוסף או מסבה אחרת עליונית שהאדם לא ידע לה סבה מבוארת, תעופה כבקר תהיה תנצל ממנה מהרה כעוף המתעופף ותהיה בריא כמו הבקר שהאויר קר וזך ולא ישלוט בו חמימות השמש.

פסוק יח
[יח-יט] **ובטחת כי יש תקוה**, יהיה לו בטחון בגמול השם. **וחפרת** לך מקום **שתשכב** בו בטוח ותעמוד בלא פחד, **ורבצת ואין מחריד** תהיה עומד במקומך חזק כאריה רובץ ואין מי שיעורנו לזוז ממקומו' וחלו **פניך רבים** בני אדם יבואו אליך לחלות פניך לעזרם בעת צרה.

פסוק כ
חתם צפר בדבריו ואמר לאיוב כמו שאמר לו בלדד, שאמר לו שנאיך ילבשו בשת ואהל **רשעים** איננו, והטעם בזה הוא שהאדם שיהיה לו טובה הרבה יהיו לו מקנאים ושונאים הרבה, ואני נהנה מטובתו כל זמן שיהיה שונאו לפניו, ועל כן זכר לו כליית הרשעים ושלא יהיה לו סמך **ומנוס** שיברחו לו אבל תהיה תקותו **מפח נפש**, כלומר שיהיו נשברים **מתקותם**.

פרק יב

פסוק א
[א-ג] אני יודע **שאתם עם** חכם וכשתמותו **תמות עמכם חכמה**, כלומר שתהיה נעדרת מכם ומבני אדם שלא יבואו לשמוע חכמתכם ואעפ"כ אינני פחות מכם בחכמה, ובזה הדעת שיש לכם ודבר זה ידוע לכל אדם, ר"ל אותם הטענות שטענו עמו ב' חבריו כמו

שעתיד לספרם בזה המענה בזה היה מחלוקת, **שאיוב** אמר שהבורא היה מדקדק על אדם יותר מן הראוי לו לפי מעלתו באמרו אף על זה פקחת וכו', העלה נדף תערוץ וכו', וחבריו אמרו כי האדם נדון לפי מעשיו, **ואמר** לו אליפז כאשר ראיתי חורשי און, ובלדד אם בניך חטאו לו, וצופר אם אתה הכינות לבך, אבל בשאר העניני שהיו חברי איוב תולים על הבורא בספרם גדולתו, היה איוב מודה להם והיה מפליג ומספר מכוחותיו יותר מהם, ועל כמו אלו העניני אמר **ואת מי אין כמו אלה**.

פסוק ד

נראה לי מכח דבריכם ולפי טענותיכם שאתם תופשי' אותי למאומה עד שאני עמכם כאדם ששוחק על דברי חברו, באמרכם לי כל היום ובכל מענה ומענה שאם הייתי **קורא לאלוה** היה עונה אותי, וזה הוא שעשיתם עלי והוא **צחוק צדיק תמים**, כלומר שאני צדיק ואתם חשבתם לעשות שחוק על אדם פושע וחוטא כמוני לפי דעתכם.

פסוק ה

זה הפסוק נקשר עם שלפניו וכך אמר איוב, אני רואה כי אדם שיהיה נחשב **כלפיד בוז** בעיני האדם ובעיני השם והוא ראוי להיותו **נכון למועדי רגל**, כלומר מוכן לקבל העונש וההפסד שהוא **שאנן**, ר"ל הוא עומד בטוח ושקט במחשבותיו שאין לו פחד מעונש אבל הוא סומך בהצלחתו, וכמו שחשב בעצמו לעמוד שאין כן היה לו, **עשתות** הוא מענין עשתונותיו כלומר מחשבותיו.

פסוק ו

הוסיף **להביא** ראיה וחיזוק לדבריו שאין הטובות נמשכות אחר מי שדבק בשם ולא לפי עבודת העובד, והוא שאמר שהשודדי' ועושי הרעות **אהליהם** וכל אשר להם בשלוה **ובטוחות למרגיזי אל**, והרשעים המרגיזים את האל והמכעיסים אותו במעשיהם הרעים עומדי' בטוחי' בכל מיני הבטחון כי בטוחות רבים מבטח, **לאשר הביא אלוה בידו**, י"מ שמרגיזי' את האל הם אותם שעובדי' ע"ז ונושאים בידם פסל טעותם אשר הם משתחוים לו, והוא פירוש קרוב מן הענין ומקטנותי שמעתיו מפי הרב שלי שלמדני המקרא, אבל נ"ל שאין צריך לפרשו כן אבל פירוש, שאיוב אמר כי מרגיזי אל הם עומדי' בטוחי' לכל אשר הביא השם ליד כל אחד מהם, ר"ל כי בכל עסק שיהיה לו ובכל דבר שבא לידו יעמוד בטוח מן ההפסד שלא יבוא לו וכן דרך פסוקי המקרא שיתלו כל העניני' על השם ואפילו בזה שיאכל, כמו שאמר הפסוק ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו, וכבר פירשנו זה הענין בפירוש משלי שלנו.

פסוק ז
[ז-ח] לאמת דבריו ולחזק הדעת הזה שזכר אמר על דרך ההפלגה ועל צד השאלה **ואולם שאל נא בהמות**, כלומר שאפילו הבהמות שאין להם ידיעה ושכל יורו לך זה הדעת שאמרתי לך שהוא אמת, וגם העופות יורו לך זה הענין שהוא כן, כלומר שישליו אהליי לשודדיי ושאר מה שזכר למטה מענין הנהגת הבורא בעולם, **או שיח לארץ ותרך** שאפילו הארץ שהוא דומם ואין לו הרגשה אם היה לו שיח, כלומר שידבר היתה מוסכמת לומר לך מה שאני אומר לך **ויספרו לך דגי הים** ואפילו דגי הים היו מספריי לך זה, וכל זה הספור כמו שאמרתי לך הוא משל, ואמר אותו להפליג בענין ולהראות כח סברתו במה שרצה לבאר לחביריו בזה המענה.

פסוק ט
כלומר שהדבר ידוע הוא אצל כל הנבראיי בעלי חיים ושאינם בעלי חיים, כי זאת ההנהגה האלהית שאינה שומרת סדר לפי ידיעתינו ולפי ראות ענינו היא מרצונו יתי ומאתו, אבל זה הענין נעלם ממנו צורתו ואיכתו ולא נספיק להשיגו.

פסוק י
רייל בזה הפסוק שהוא עושה בבריותיו מה שירצה מפני **שבידו** נפשות האדם ונפש שאר בעלי חיים בו, **ורוח כל בשר איש** הוא כפל לשון.

פסוק יא
כלומר כמו שאזן האדם מבחנת הדבריי והחך טועם המאכליי, כן יכול כל אדם לדעת ולהבחין הדבריי אם הם כמו שאני אומר אותם.

פסוק יב
וגם בזקניי יש **חכמה** לדעת כל זה ועם **אורך הימים תבונה** להבין גם כן.

פסוק יג
כלומר שעם הבורא יתי חכמה **וגבורה** לעשות מה שירצה בעולמו ולהתנהג עם בריותיו כמו שתחייב חכמתו, לא לפי שתחייב חכמתינו וידיעתינו בהנהגתו,

פסוק יד
התחיל לספר ממעשי הבורא בעולמו וזכר תחלה **הן יהרוס ולא יבנה יסגר על איש ולא יפתח**, מפני שצופר אמר לו הן יחלוף ויסגיר, השיבו איוב באותו הדבר בעצמו והודה לו בו, כי לא היה המחלוקת תלוי בזה, ואמר לו שהבורא הורס ואין מי שיש לו כח לבנות ולעבור רצונו, על דרך שאמר הנביא המה יבנו ואני אהרוס, כלומר אבטל פעולתם

ומחשבותם, יסגור על איש שהבורא יבטל מחשבתו וכונתו מה שירצה לעשות אם הוא דבר שיהיה כנגד רצונו יתי.

פסוק טו

אחר שדבר בכח הבורא על האדם ספר גם כן בכח שיש לו על שאר הנבראי, ואמר כי כח **המים** לפעמי הם נעדרים לפי רצונו, והוא בהעצר הגשמים אשר בעבור זה **ייבשו** מהנחלים והיאורים ולא ירוצו, או בעבור החמימות ובעת שירבו הגשמים וירבו המים בנחלים ירוצו בשטף חזק עד **שיהפכו הארץ** מיסודה ומשרשה, ובנין שעליה גם כן יהיה נהפך ונהרס, והרמב"ן הוסיף ללא צורך כי **יעצור שמים ויבשו** הזרעים.

פסוק טז

השוגג לעצמו **והמשגה** לאחרים הוא לפי רצונו, כשירצה הבורא יהיה זה היועץ שוגה בעצתו או משגה לאחרים.

פסוק יז

ישוללו **היועצים** מחכמתם שהם יועצי המלכי והשרים מרוב ידיעתם, ואם ישים בהם הוללות וסכלות לא ישערו שהבורא עושה להם זה, אבל יחשו כי דעתם בהם כמאז ויעמדו בסכלותם.

פסוק יח

הרמב"ן אחר שפירוש **מוסר מלכי** כשאר המפרשים, פירש **ויאסר אזור** לשבח המלכי ולתפארתם והוציא הפסוק מפשוטו ומענינו ואמר בזה הלשון, ואוסר אזור להיות להם תוקף ומלוכה כענין מהעדא מלכין ומהקם מלכין, והביא ראיה מן התרגום ומן בעל הערוך וכולם טעו, כי אם תשתכל בזה הענין תמצא כי איוב לא דבר בכל אלו הפסוקים אלא על דרך השוללות, כלומר ששולל מאותם האנשי שזכר מה שהיו להם בחכמה ומכח ומכבוד והדומה לזה, ע"כ אני אומר לך פירושו הנכון ולא אחוש לתרגום שיחלוק עלי ולא לבעל הערוך כי האמת יותר חזק מהם: מוסר הוא שם משותף פעם יאמר על מוסר האב לבן והדומים לו וזה הוא לפי הנחתו הראשונה, ופעם יאמר על מה שהוא מושאל מהנחתו הראשונה ומשותף לה כמו המוסר שיעשה המלך על שריו ועל עבדיו כדי ליסרם במה שפשעו בו, והוא שיאסרם וישימם בבית הסהר ובכלי ברזל ומזה הכת בעצמו הוא **מוסר מלכים פתח**, כלומר שיסיר מידם אסיריהם ויפתחם ביתה וישלחם מתחת ידם שלא תשלוט עוד בהם, מפני שהבורא רצה להסיר כח זה המלך וזה אנו רואים תמיד כי בהיות המלך מנוצח כל מי שימצא בבית הסהר יצא וילך לו, ומה שאמר אחר כן **ויאסר אזור במתניהם** הוא להפליג על שפלות אותם המלכי ועל רדתם מכבודם,

כי במקום חגורות הכסף והזהב והמשי שהיו חוגרים על מתניהם נתנם הבורא לזה השפלות והדלות, עד שילכו גולים ואין להם מאומה וחוגרי׳ אזור שהוא מבגד פשתן ואין בו לא כסף ולא זהב ולא משי, ולא תמצא אזור בכל המקרא שהוא נזכר לשבח עם שאר מיני המלבוש אבל לגריעות, והאזור שזכר ביחזקאל שנשחת תחת הקרקע אין בו דבר שיהיה לנוי או לשבח אבל היה מפשתן בלא ספק ואע״פ שאותו הענין כלו היה במראה הנבואה, ובבגדי הכהונה לא תמצא שזכר בו אזור אבל אמר ובאבנט בד יחגור, וגם בלשון הערבי קורין לסדין או לסודר הגם איזאר, ומפני ששם אזור אינו נופל על דבר שיהיה בו חשיבות לא זכרו בסוף ספר משלי אבל זכר ואמר סדין וכו׳ וחגור נתנה לכנעני, כי חגור נופל על חגורת כסף ועל חגורת משי בלא כסף, אבל אזור אין לו הכנסה בשום דבר מזה.

פסוק יט

[יט-כא] **מוליך כהנים שולל**, הכהנים שדרכם ללכת בכבוד ובתפארת חכמתם ישיבם הבורא שילכו יחידים ומשוללים מכבודם, **ואיתנים יסלף** הם האנשי׳ החזקי׳ בממנם ובביתם אמר כי השם יסלף דרכם וילכו לאבדון, **מסיר שפה לנאמני׳** שהם חזקי׳ בדבריהם ובטענותיהם ויש להם יתרון על שאר בני אדם בחכמת הדבר אמר כי הבורא יסיר כח לשונם וחוזק דבריהם, וכן **טעם זקני׳** שהם מדברים דבריהם **בטעם** ובהשגחה מפני שאין דמם רותח כמו בנערים ובבחורי׳ הבורא ישנה טעמם ויפסיד דעתם וישובו טפשים נסכלים, **שופך בוז על נדיבי׳** שהם רגילי׳ לעמוד בכבוד וכשהאל ירצה לבזות אותם ישימם נבזים ושפלי׳ בעיני האנשים שהיו מכבדי׳ אותם, **ומזיח** מענין אין מזח עוד וענינו כח ותוקף, **אפיקים** ענינו אנשי׳ תקיפי׳ שהבורא ירפא כחם ויבטל מעשיהם.

פסוק כב

ר״ל שהעניני׳ העמוקר והנסתרי׳ מבני אדם וחשוכים אצלם **כצלמות**, הבורא יגלם ויוציאם **לאור**, ולקח בזה הפסוק כדרך שלקח דניאל באמרו והוא גלי עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא.

פסוק כג

כשהבורא יתי׳ ירצה ישפע על אומה עד שתשגא ותרבה ותשוב לעם גדול ועצום ויתן להם מקום ושטח בעולמו שיתפשטו בו כרצונם, וכשירצה **יאבדם** מכל וכל ולא ישאר להם מקום לשבת בה, וזכר האיבוד בין שתי הקדמותיו כמו שזכר לעשתות שאנן בין לפיד בוז ונכון למועדי רגל וכל זה מכח המליצה והרחבת הלשון.

פסוק כד
[כד-כה] הוסיף עוד לזכור מזה הכת בעצמו שזכר, והוא שהבורא כשירצה מבטל כונת מנהיג עד שיתעו אחריו אנשי המדינה וילכו אחרי **התהו** ויטו מן הישר, ופסוק **ימששו חשך ולא אור ויתעם כשכור** הוא משל ומאמר כפול.

פרק יג

פסוק א
כל אלו הענינים מפעולת האל וממעשיו נראי׳ לעין מהיותם מפורסמי׳, וכן מפי השמועה שמעתי שהענין כן כמו שראיתיהו.

פסוק ב
חתם בזה הפסוק כונת כל מה שאמר וספר ממעשי השם, ואמר שדעתו ודעת חבריו בזה דעת אחת וכמו שאמר בתחלת המענה גם לי לב כמוכם **לא נופל אנכי מכם**, וגם בעבור זה חרף אותם בסיימו אלו הספורי׳ וקרא אותם טפלי שקר ורפאי אליל, מפני שסדרו לפניו דברי׳ שהיה הוא כבר יודע אותם, והמפרשי׳ לא הרגישו בשום דבר מזה.

פסוק ג
[ג-ה] אבל אני מחפש לטעון עמכם בזה, והוא שרצוני **לדבר** עם הבורא וחפצי הוא להתוכח עמו, אבל אתם אינכם משיבי׳ לי כפי שאלתי ורצוני אבל תחליפו לי כונתי בכונה אחרת שאינני שואל עליה והיא אצלי שקר, **טופלי** מלה נדרשת לפי ענינה, והקרוב שהטי״ת במקום תי״ו וכן יהיה ותטפל על עוני, ר״ל שתבקש עלי דברי׳ שאין להם טעם, אליל מענין אל, ופי׳ כמו הרופא שאין לו **חכמה** שיכיר בה החולי כן אתם עמי תדברו אלי דברי׳ שאינם לי רפואה ולא נחמה לצרותי, ויותר טוב היה לכם שתחרישו וזה תהיה חכמתכם.

פסוק ו
שאם **תשמעו** ממני במה שארצה להתוכח עמכם תבינו כוונתי ותדעו רצוני ודעתי לאי זה דבר הוא נוטה.

פסוק ז
[ז-ח] למ״ד **הלאל** ולו ולאל הם כמו למ״ד בעבור, וכי בעבור האל לכבד אותו **תדברו** לי **עולה** ודברי **מרמה** ובאתם לכבד פני הבורא בדברי׳ שלא שאלתי עליהם או **תריבו** עמי בעבורו ובעבור אהבתו.

פסוק ט
[ט-יא] כמה היה טוב שהבורא היה מנסה **אתכם** במיני היסוריי ויחקור בהם מה שבתוך לבבכם מאמונה, לראות אם אתם סובלי אותם כמוני ואז הייתי רואה אני אם אתם תהיו צועקי חמס על מה שחל **עליכם** כמו שחל עלי אם לא פשעתם כמו שלא פשעתי אני, והיה **מוכיח אתכם** באותם היסוריי לדעת אם תעמדו קיימים שלא תתפשו עליו **בסתר**, כלומר בתוך לבבכם, כי בגלוי אי אפשר שתצדיקו **אותו** ותשאו **פניו** כמו שעשיתי אני שאמרתי יהי שם ה' מבורך, אבל בתוך לבי ומחשבתי אני תמה למה חלו בי הצרות חנם, **הלא שאתו וכו'** כי באמת ידעתי כי שאתו של הקב"ה היה **מבעת אתכם** כמו שבעת אותי **ופחדו** גם כן היה נופל עליכם כמו שהיה נופל עלי.

פסוק יב
כלומר מרוב הפחד והבעתה שתהיה לכם מן הבורא בהיותו מוכיח אתכם תהיו נמשלים לאפר ולאפר כאדם שמפחד מן המיתה שפניו מעופריי, ור"ל באמרו **זכרוניכם** אפילו כשיעלה זאת התוכחת על מחשבתכם וזכרוניכם תשובו כמו **האפר**, **לגבי חמר גביכם**, גופכם גם כן יהיה נמשל לחומר מרוב פחדכם, והרמב"ן כבודו יונח במקומו פירושו הוא רחוק מאוד.

פסוק יג
מאחר שדבריהם אינם בהסכמה אחת עם דעתי הניחו אותי שאדבר, ואל תדברו אתם ובזה יהיה לי שום נחת רוח, פ"א **שיעבור מעלי מה** שאני מתרעם עליכם.

פסוק יד
בזה הפסוק הודיע לחבריו **על מה** היתה תלונתו עליהם כשלא היו מודים לדבריו, ואמר להם תאמרו לי **על מה אשא בשרי בשיני** מחוזק כאבי ומרוב צערי והחלאי הביאוני עד שערי מות **ונפשי** תחלוף מעלי כאלו היתה עומדת **בכפי**, פ"א מרוב כאבי אדבר דברי כפירה על השם ואסכן בזה על נפשי פן תהיה נענשת.

פסוק טו
[טו-טז] ואם כל זה אפילו היה הבורא הורג אותי לא הייתי מספיק תוחלתי ממנו, ומה שאני רוצה הוא שאתוכח עמו, ועל כן יש לי תקוה **שגם הוא וכו'** ואבוא **לפניו** כאדם זכאי כי אם הייתי רשע לא הייתי **בא לפניו**.

פסוק יז
[יז-יט] אחר שהתחלתי לגלות לכם על מה אני מתרעם אוסיף לטעון עמכם, ובעבור **אחותי** עמכם יהיו נא דברי קרובי לאזניכם, כי רצוני לערוך **משפט** עם כל אדם ועם

הבורא שאני יודע **כי אני** אנצח, עתה הייתי **מחריש** מתרעומותי עליו ולא הייתי חושש עם הייתי מת אחר מיכן מרוב תאותי להתוכח עמו.

פסוק כ

[כ-כא] זה שני ענינים היה אומר לו שלא יעשה עמו ואז היה יודע כי לא היה **נסתר** מהשגחתו.

פסוק כב

תערוץ ענינו כמו תפחידנו, ולפעמי' הוא בודד כמשפט הפעלי' הקלי', כמו אל תערץ אבל בזה הפסוק הוא יוצא, המפרשי' אומרי' כי בסד כמו בסוד ואין לו טעם, וא"א שהסמך במקום הצדי ופירושו רשת, ר"ל **ואני** נלכד במצודתך והמצודה תקחני בשרשי רגלי שם הכפות ותעמוד בהם חקוקה עד שאיני יכול להוציאה מרגלי.

פרק יד

פסוק א

[א-ד] חזר לספר בגנות האדם ולהראותו שפל לפני בעל דינו לתלות החמס על בעל דינו מפני שהוא מדקדק כל כך על האדם.

פסוק ה

[ה-ו] אם כמו אמנם, **חרוצי'** נכרתי' מענין כלה ונחרצה, **מספר חדשיו אתך**, אתה ידעת מספר **ימיו** וחדשיו כי מאחר שיש להם הפסקה הם בעלי מספר, שאם לא היו נפסקי' היה הולך מספרם אל לא תכלית ולא היה נודע, שעה ענינו כמו הרפה כמו השע ממני ואבליגה ויכול להיות מענין הבטה, ר"ל לא תשגיח בו ותביט בזולתו.

פסוק ז

[ז-י] אלו הפסוקי' הם משל על האדם ועל **קוצר** ימיו, ואמר כי העץ **יחליף** פארות וענפים אחר היותו **נכרת**, **ויונקתו** הוא הלמות שמושך האדם משרשיו ויתן לו החיות, וזאת הפעולה בכל הצומח שהוא בעל נפש צומחת אשר בו ישאר חיותו זמן גדול כשאר בעלי חיים, כל זמן **ששרשו** יהיה נשאר תחת הקרקע **וגזעו ימות**, **מריח מים** יהיה מתגדל עד **שיפריח ויעשה** פרי או נטע שהוא שם על אילן קטן או על נצר אחד ממנו, והאדם ימות והשואל עליו כשלא ימצאנו יאמר איו.

פסוק יא

[יא-יב] מי הים ילכו ממקומם למקום אתר כשהסערה תנשב בהם ותיבשם, **והנהר** גם כן **ייבש** לרוב הימי' כלומר שאפילו הדברי' החזקי' בטבעם והעומדי' קיימים כמנהגם

יקבלו שינוי וחילוף לענין אחר שאינו מטבעם, והאדם אחר שימות שכוב בעפרו ולא תהיה לו שום פקידה מן הבורא **שיקום** ויעמוד אבל נשאר בקברו לנצח ולא **יקיצו** כל ימי היות השמי', שאין נמצא זמן **בלתי שמים**.

פסוק יג

[יג-טו] **מי יתן** שהייתי צפון בקברי ולא היה גופי נפסד וניתך והייתי נסתר שם עד עבור אפך ממני והיית נותן לי זמן ידוע שהיית זוכר אותי ואפילו אם היה הזמן ארוך לא הייתי חושש, אמנם האדם **ימות** אבל יהיה אפשר בשום פנים **שיחיה** אחר מותו, **צבאי** ר"ל זמני הקצוב, אם תקראני מקברי **ואני אענה** אותך אז הייתי יודע ממך כי **למעשה ידיך תכסוף**.

פסוק טז

[טז-יז] אבל אתה אינך עושה זה אבל תשים דעתך בי **לספור צעדי** ואינך ממתין **על חטאתי** שלא יפול ממנו שום דבר ארצה ככסף המנוי והצרור, ואתה משתדל לבקש **על עוני** ולחקור עליו.

פסוק יח

[יח-יט] **אולם** ההר הגבוה שמרוב גבהו נראה כאלו הוא **נופל** יהיה נובל ונופל ארצה, **וצור נעתק ממקומו** קודם היות לאדם פקידה וחיים אחר מותו, והמים בתקפם ובכחם יסיעו **האבנים** וישחקום קצתם עם קצתם ויוליכם **בשטף** המים, **ספיחיה** הוא שם מושאל מספיח שהוא דבר המתעכב מלבא אחר הדבר שהוא סבתו, כן ספיחיה נאמר על המלאה הבאה אחר רדת המטר וישטפו **עפר הארץ**, או הוא מלשון ספחני נא ושני העניינים קרובי' ומושאלי', **ותקות** האדם היא **נאבדת** ונשטפת, ונוכל לפרש ג"כ **אבני' שחקו מים** שהמים ישחקו אותם ולא ימצא מה שישחק מהם וכן ספיחי המים ישטפו עפר האק ולא ימצא ממנו דבר כי הוא נאבד ומעורב עם המים, כן תקות האדם נאבדת ונמחית ממנו, והרמב"ן ושאר המפרשי' טעו בפירושיהם, כי היה קשה עליהם שיהיה ספיחיה נאמר על המים על דרך ההשאלה ואמרו שהם הספיחים הצומחי' על עפר הארץ ודעתם בטלה.

פסוק כ

[כ-כב] **תתקפהו** או מענין תוקף ר"ל תתחזק **עליו** לאבדו ויותר קרוב שהוא מלשון הערבי שאומר מתקף לאדם נעצר בבית הסהר, **ויהלך** אחר שהלך לו אל בית עולמו, ובמותו ישתנו **פניו ותשלחהו** במקום שלא ישוב משם, ואחר מותו **יכבדו** עליו בניו בעשותם הבכי והאבל הכבד והוא לא ידע בזה **ויצתערו** עליו ויקוננו אותו **ולא יבין** להם, כי הוא

לבדו ישא הצער והכאב **ונפשו** לבדה היא המתאבלת על גופו שנאבד, וזה הולך על דרך ההשאלה כי האדם אחר מותו אינו מרגיש עד שיאמר בו **אך בשרו וכו'**, ונפשו אינו מתאבלת אבל היא שמחה מאוד בצאתה מן הגוף הנבזה והשפל, עד שאין בנבראים כלם דבר עמוק יותר מזה ויותר מופלא ממנו שימצא דבר אלוהי זך וטהור ובלתי גשם דבק בגשם כבד ומעופש, ושיתוף הנפש בגוף אין בריה יכולה להשיג סודה. ונוכל לפרש גם כן כי האדם בראותו המות קרובה לבוא **יכאב** עליו בשרו קודם שימות מפחד, ונפשו בעודה בגוף מתאבלת עליו בהיותו חושב במות.

פרק טו

פסוק א

[א-ג] הפסוק הראשון נאמר על דרך התמיהה, מלת **יסכן** אס היא כמו ערי מסכנות אז הוא כמו הערבי יסכן ליושב במקום, וטעמו **מוכיח בדבר** שאינו מתישב בלב, ואם תאמר שהיא מענין ותהי לו סוכנת או אל הסוכן אז אין ניאותית בזה.

פסוק ד

לפי דעת הרמב"ן ושאר המפרשי' איוב הוא המפר **יראה** והגורע **שיחה**, ושם תפר בודד אבל תפר הוא פעל יוצא וטעמו הוא מפר יראת השם באותם הדברים, והוא שאין **לבני** אדם תקוה בשם אחר מותם, כי בעבור זה אינם יראי' את השם מאחר שאינם ממתינים לקבל ממנו שכר, ושיחה ענינה התפלה ושאר דברים שאדם מתודה לפני הבורא.

פסוק ה

כי מפני זה הדעת שאמרת על האדם באיבוד התקוה ממנו יהיו דברי פיך נמשכים אחר **עונך** שהעמסת על עצמך באותם הדברי' המגונים; ומלת **יאלף** היא כמו תאלף אורחותיו ומענין ואאלפך חכמה, ואין להם לעז שיהיה מורה על פירושם אלא בדמיון רחוק, כי אין כל המלות נעתקות **מלשון** ללשון כמוהו, אבל כשתעתיק מלת יאלף או תאלף ללעז הערבי תהיה היא היא בעצמה, כי הערבי אומר מאלוף לדבר הקרוב לדבר והנדבק בו והמחובר עמו, ואין אומרי' שענינם הוראה ויהיה **כי יאלף עונך פיך** שעונך יורה את פיך לדבר כך, ואתה בוחר בדבריך לשון חכמי' לדבר בהם ולא יועיל לך שום דבר כי בזה הענין ירשיעך פיך ולא אני, כלומר שבזה הרשע איני מוסכם עמך בו.

פסוק ז

[ז-ח] האתה הוא **הראשון** שבנבראים מבני אדם ונוצרת קודם ברוא הארץ עד שתרצה לדעת הענינים והסודות האלהיות ושמעת אותם מפי הבורא, עד שהחכמה המצויה

אצלנו תהיה גרועה אצלך מרוב ידיעתך, ונוכל לפרש ג"כ אם אתה רוצה להבין סודות האל, כל **חכמה** שבך תהיה נגרעת לפניו כי וא"ו **ותגרע** נוספת.

פסוק ט

[ט-י] ומאחר שלא נוצרת מיד הבורא בעצמו כאדם הראשון, בהכרח אתה כאחד **ממנו** ילוד אשה וחכמתך מיחס אחד עם חכמתנו, **תבין ולא עמנו** כפל ענין, ואם תרצה לומר שאתה גדול בשנים ושהחכמה הולכת אחר רבוי השניי, יש בשלשתנו מי שהוא זקן **וישיש** וגדול **מאביך** בשנים כל שכן ממך, **וכביר** היא שוה בניקוד ובקריאה לערבי.

פסוק יא

דבר קטן הוא אצל מה שהבורא עושה עם בני אדם שאחר שיביא עליו הצרות יתקן על ענינו עד שיהיו לו תנחומין מאתו, **ודבר לאט** על דרך התמיהה הן אצלך כדבר נקל, כמו לאט לי לנער, או היש בעיניך **תנחומות אל דבר** נמנע ורחוק מפני היות ענינו בא בנחת ובעיכוב, כלומר בסוף הימי' על דעת שאמר לו בלדד ואחריתך ישגא מאד.

פסוק יב

[יב-יג] **ירזמון** כמו ירמזון, ואמר על דרך התפישה והויכוח מה עלה בלבך ומה רמזו עליך **עיני** חכמתך עד שתפשת על דרכי השם ודברת עליו שלא כראוי.

פסוק יד

שאין לאדם ידיעה בדרכי השם לדעת מה יהיה זכאי לפניו.

פסוק טו

[טו-טז] כבר זכרו אליפז באמרו הן בעבדיו וכו', כי באמרו בעבדיו י"ל מלאכיו ובאמרו ובמלאכיו י"ל הגלגלים, וכן הענין מבואר כאן כי באמרו **בקדושיו** ר"ל מלאכיו **ושמים** ר"ל הגלגלים, וכן לכל גלגל ד' דברי' נפשו ושכלו וחשוקו אשר הוא המלאך הנקרא אצל בעלי החכמה שכל הנבדל כי השכל אשר בו ישכיל הגלגל הוא סבת התנועעותו, והדבר הרביעי הוא כדוריתו, כי הגלגל עגול אשר רמז עליו יחזקאל וכף רגליהם ככף רגל עגול. שותה מים ר"ל ידבר דברי' שאינם אמתיים נכח השם.

פסוק יז

אחר שאמר לאיוב שהשם לא יתבונן בדבריו אמר לו התבונן בדברי שאספר לך שהם דברים אמתיים לפני השם ובני אדם.

פסוק יח

[יח-יט] ואלו דברי' מקובלים מפי האבות הקדמוניי אשר לא העלימו ידיעתם מבניהם ותלמידיהם וכאלו אמר **ולא כחדו** מהם **אבותם** מלגלות להם סודם, והם אשר **להם לבדם**

נתנה הארץ להנהיג אותה מרוב **חכמתם** ודעת זר לא נשתתף בחכמתם, ותוכל לפרש ולא כחדו שלא יצאו מדעת אבותם במה שהם מגידים.

פסוק כ

הרשע כל ימיו הוא עומד בצער וכאב לב כי **מתחולל** מענין מחולל אילות ואסלדה בחילה, **ושנים** רבות **במספר** צפונות **לעריץ** מרעה ומשבר שיחולו עליו והמאמר כפול, ופירש הרמב"ן ז"ל כי מספר שני' קצובי' נצפנו לעריץ להיות בהם בתוקף וגבורה הוא קרוב מהפכו והעריץ חבר לרשע, ועוד ההצפנה לעולם אינה נופלת אלא על לקות הרשעי' כמו אלוה יצפן לבניו, וצפוי הוא עלי חרב.

פסוק כא

[כא-כב] **וקול פחדי'** מן הרעה העתידה לבוא עליהם (באזנם) שאפילו בזמן **השלום** יהיו שדודי' ונכרתים מן העולם, או בהיות לו השלום והוא חושב לעמוד בטוח ולא **יאמין** בעצמו לשוב משלותו ולא ירגיש כי הוא צפון ועתיד שיפול בחרב אויביו, ונוכל לפרש **לא יאמין** שרשעתו תשוב ותבוא מן החשך שהוא שורש המות ולא יאמין גם כן שהוא צפון ומוכן להיותו כלה ומת בחרב אויביו כי לא יאמין, ושמש לשני הענינים, ומלת **צפוי הוא** קרוב מצפון כי הדבר השמור הוא הצפון.

פסוק כג

[כג-כד] מעתה התחיל לספר במפלת הרשע כי הוא **עתיד** לחזור על הפתחים עד שיכיר **וידע כי נכון בידו יום** מיתתו הנקרא **יום חשך**, **יבעתהו צר ומצוקה** להוציאו מבריאותו ולהביאו אל החולי אשר ימות בו, **תתקפהו** (עיין לעיל) הצרה והמצוקה יאסרו הרשע סביב **כמלך שעתיד** לסגר על עיר ולסבב אותו במחנהו וחילו עד שיקחהו ויתפשהו, והיותר קרוב לפרש מלת **כידור** שהוא מענין כדור, אבל מי שירצה לומר שיתקפהו יהיה מענין הקפה או הקף את העיר הוא טעות, מפני שזה שרשו תקף ואותם שרשם כפף או נקף מהקיפו ימי המשתה, ואם תאמר לי שהרי אני גזרתיהו מן הערבי שענינו קרוב מענין ההקפה, מפני שהחבש או האסור קרובי' מן המוקף, אשיב לך כי האסור או החבוש אינם מוקפי' מעצם המלה ושרשה אלא מצד הענין המושאל ממנה וכל בעל דקדוק יבין זה בנקלה.

פסוק כה

[כה-כו] הרשע מרוב פריצותו ועזותו ומרוב היותו בהצלחתו יטה ידו כנגד השם להניע אותה כאדם שמקל על אדם אחר בתנועות ידו, **ויתגבר** בדבריו על הבורא כי לא יאמין בעונש הרשעים **וירוץ** בהליכתו **אליו**, כלומר לעצמו כי אליו הוא כנוי חוזר לרשע, וילך

בקומה זקופה **ובצואר** עתק ועבה, וקרא **גבי מגניו** לצואר הרשע מפני היותו דומה **בעביו** ותקפו **לעובי גבי** המגנים.

פסוק כז

ואין לתמוה אם צוארו עתק כי **פניו** הם מכוסי׳ מרוב שמנו **וחלבו** כלומר שהצורות כמו העינים והאף והפה הם נסתרי׳ ונעלמי׳ מרוב השומן, וכל זה משל על רוב שלותו כי כשהאדם עומד בשלוה גדולה אוכל לחמו בשמחה ואבריו ושמנו מאד, ומרוב שמנו כסליו יעשו כמו פה בהתגדל השומן בהם ויפול זה על זה והטבור לא ישמין כשאר הבשר וישאר פתוח כפה.

פסוק כח

בזה הפסוק ספר כח הרשע בזה העולם והשלוה שפגשה בו עד שיעשה מה שירצה, כי **הערים** החרבות והשוממית מימי קדם אשר שום אדם לא חשב לשבת בהם ולבנות אותם בא זה הרשע לבנותה **ולשכון** בהם, **נכחדות** שמרוב קדמותם בהריסה אינם נראות כי נפלו חומותיה וכל בנין בהם עד שאינם נכרות לרואיהם, ומקדם היו מוכנות להיותם **גלים**, וכמוהו גל אבנים, והוא לשון מושאל מגלי הים שהם נעשים כתל.

פסוק כט

מנלם היא מלה זרה ואותם שחלקוה להרבה מלות מן כל אשר להם לא חלקוה יפה, והיותר קרוב הוא לומר מן שהוא תרגום מי, ולם כמו להם ויהיה פירושו שלהם, כלומר של הרשעים והוא שלא יהיה להם יורש שיעמוד במקומם ולא יהיה להם **בארץ** נטייה ולא זכרון.

פסוק ל

כלומר שזה הרשע **לא יסור** מהיותו בא ושב מן החשך שהוא יום מפלתו עד שתכלהו ותכלה פניו שהם **יונקתו** ותייבשם, **השלהבת** הוא אש היסודי שהוא חשך ואינו מאיר, ועל כן זכרו בזה הפסוק אחר החשך לבאר בו שהוא החשך, ויחסנו לרוב הפעמים לבורא יתי ויקראנו שלהבת יה מפני היות מקומו המיוחד לו תחת גלגל הירח כמו שהתבאר זה בספרי הטבע, **ויסור ברוח פיו** ויגיע ליום אידו במאמר פיו של הבורא כמו שאמר וברוח פיו כל צבאם.

פסוק לא

הרשע התועה בסברתו אינו מאמין בשיווי וביושר אשר לבורא אשר הוא דן ושוקל בהם אנשי העולם, ולא **יאמין** גם כן **כי שוא תהיה תמורתו** כלומר שיקבל כפי שעשה.

פסוק לב
כפתו מכפה ואגמון, ואמרו כי **תמלא** מענין ימל קצירו, והוא אצלי רחוק, והנכון הוא להיותו כפשוטו כלומר שזה הרשע יהיו **ימיו** מלאים והוא שלא יהיה מגיע ליומו הטבעי כשאר בני אדם **וכפתו** תיבש קודם היותה מלאה **ורעננה**.

פסוק לג
[לג-לד] **יחמוס** כמו יעמוס כי אותיות ח' וע' מתחלפות, ואמר על דרך המשל כי יהיה זה הרשע כמו **הגפן** שתפרח פרחי הבוסר ולא תשליכם אבל תשליך אותם כמו **הזית**, כי הרשע מכת **עדת החנף** אשר תשאר יחידה מהרבה שהיתם, והאש תאכל **אהלי** השוחד שכל מה שקנו ויספו בעלי השוחד בבתיהם יהיה נאבד **וכלה** כאכלית האש.

פסוק לה
גמולו יהיה כפי מעשיו, כמו שהאשה אם תהיה הרה מאון ומעמל תלד און גם כן, וכן הבט אל עמל לא יוכל, כלומר שהבורא לא ישתכל באנשי העול ולא יסבול אותם.

פרק טז

פסוק א
[א-ג] חזר איוב מה שאמר, והוא שחבריו לא היו עונים לו בפי שאלתו אבל היו מרבים דבריהם על עונש הרשע, עמל כמו און בהרבה מקומות, **מה ימריצך** מה הוא הדבר שחיזק טענותיך אלו על טענותיך הראשוניי כי ענית לי בהם.

פסוק ד
אלו הייתם במקומי הייתי גם אני מדבר לכם כדבריכם והייתי מנחם אתכם בתנחומים של הבל, והייתי מחביר **עליכם מלים** ודברים **ואניעה עליכם במו ראשי** הייתי מלעיג עליכם כמו שאתם מלעיגים בי, כי תנועת הראש יורה על הלעג כמו שאמר אחריך ראש הניעה בת ירושלים.

פסוק ה
[ה-ו] הרמב"ן ז"ל כתב כי ניד כמו **לנוד** לו, אל תנודו לו, ואין לזה הפי' שורש, כי אע"פ שאותיות אהו"י מתחלפות אין בכל המקרא ניד מענין הספד, ולפי הדקדוק האמתי יהיה כלם מענין התנועה על דרך ההשאלה ע"ש שהסופדי' והמקונני' מתנועעים בגופם בהיותם מקוננים וסופדי' על המת, והדבר הדומה לזאת ההשאלה הוא שתאמר למי שקבל בשת מחבירו או מאדם אחר מולבן, **שפני'** חוזרי' לבני', ופי' הפסוק אחזק אתכם בדברי' כמו שהייתם אתם עושים לי, או הייתי שותק וחושך תנועת שפתי, מפני שאינני

רואה בעצמי איזה משני אלו יהיה בוחר ואיזה מהם יכשר לי הדבור או השתיקה אני יודע באחד מהם תועלת.

פסוק ז

[ז-ח] שיתף איוב באלה הפסוקי' את חבריו עם הבורא לתפוש עליהם, והמפרשי' לא הרגישו בזה, אמר אך **הלאני** על אליפז ושב לדבר עמו לנכח ואמר **השימות**, ר"ל באת לסתור על דעתי ולהפסיד על סברתי, כ"א נאמר **שעדתי** הוא מענין קהל ועדה אין לו מקום לפרש בו זה, אבל על דרך ההשאלה נוכל לפרש עדתי דבריו וכחתיו, כי לפי הפתיחה לא נשאר לאיוב בן ולא בת ולא נער, וא"ת והלא אמר לחבריו גרי ביתי, נשוב לך כי זה אמר על דרך המשל, ומאחר שיהיה אמת שיהיו לו גרי בית ואמהות הוא העיד שחשבוהו לזר ונתרחקו ממנו, א"כ איך יהיה אומר עליהם **השימת כל עדתי**, אע"פ שאינו רחוק לומר כי על דרך משל נאמרו שניהם ויהיה עדתי אנשי סודו והנסכמי' עם כונתו, ומי שפירש השימות מענין פליאה אין לו בו ראיה, כי כלם הם או מהתפעל או מפעל הקל כמו משתומם על המראה, שממו עליך רבים, אבל לפי האמת כל אלו השמות מושאלי' וענינם קרוב, ועל שם רבוי ההשתוממות על הדבר יאמר בו לשון שממה שהאדם שעומד משתומם הוא שמם וחרב מדעתו ומכונתו ויהי' פי' השימות ענין הפסד, **ותקמטני וכו'** רצית לחתוך ולבטל מה שהוא מבואר נגלה בדבר שיש בו עדים בי, ומענין אשר קמטו בלא עת, **ויקם בי כחשי** לפי דברי אליפז היה קם עלי כחשי ושקרותי שאומר עלי כי דברי שקר וכזב, והוא עונה זה **בפני** ואינו מתבייש.

פסוק ט

אפו ר"ל הבורא הוא שונא אותו ונוטר לו איבה ועושה עמו כדרך השונאים שיחרקו שניהם בעת כעסם, ובלדד השיבו במענה הבא טורף נפשו באפו.

פסוק י

פערו ר"ל חבריו פתחו **פיהם** ומחרפי' אותי, יחד והם בהסכמה אחת למלאות נפשם מכעס.

פסוק יא

יסגירני חזר על הבורא שהסגירו ביד אליפז, וקרא אותו **אויל** מפני שהאריך עמו בדברי' ותפש עליו יותר מחבריו, **רשעים** ר"ל חבריו שמטים אותו מן הדרך הישר כי **ירטני** כמו יעותני מענין כי ירט הדרך לנגדי, ועל כן קראם רשעים מפני שהיה נראה לו כמוציאים אותו מן הדרך הישר אל הדרך הנלוז.

פסוק יב
[יב-יג] עתה חזר להתרעם על הבורא אשר מנפץ ומחתך אותו לחתיכות קטנות פתאום והוא מקים אותו **כמטרה** לחץ לכל המקרים הרעי' עד שיקיפו אותו המורים, **ויפרפרני** נגזר מן הערבי שאומר יתפרפר לדבר שמתפוצץ מעצמו ומתחתך לחתכות קטנות, **רביו** מן וימררהו ורבו והוא מן הפעלים הכפולים.

פסוק יד
[יד-טו] אמר שהבורא יפרוץ במעשיו **פרץ על פני פרץ** סתירה על סתירה, רמז בזה על בניו ועל ממונו שאבד זה אחר זה, ירוץ ימהר לעשות לו רעה ועל כל מיני הרעות והצרות שהבורא עשה בו אמר **שק תפרתי** מרוב האבלות, **ועוללתי** לפי ענינו יהיה כמו וגוללתי על שם שהעולל מתגולל **בעפר** כשהוא שוחק גם כשהוא כועס יהי' זה הלשון מושאל ממנו, **קרני** ר"ל קרן ראשו.

פסוק טז
[טז-יז] מרוב הבכי האדימו פניו כי **חמרמרו** מענין בארות חמר, ר"ל שהיו בהם מים אדומי' לפי פי' רבינו סעדיה באון זצ"ל וכן בערבי קורין אחמר לדבר האדום, פ"א כמו ותחמרה בחמר שמרוב הבכי נתקרמו פניו מטיט ומחמר, והפי' הראשון עיקר אף שהוא לקוח מלשון ערבי, כי בזה הספר מלוח זרות ורבות ואין להם חבר במקרא אלא בלשון ערבי. **ועל עפעפי צלמות**, כלומר שהמות קרובה לי כמו שיאמר הפסוק כי כפשע ביני ובין המות, וכל הצרות קרו בלא פשע ואין בי עונות שיהיו מוחצים ביני ובין. **תפלתי**.

פסוק יח
[יח-יט] כל אדם יראה דמי הנשפך ארצה חנם ולא יהיה להם **מקום** שיהיו נסתרים בו, ואפילו **השמים** שהם רמי' ועליונים ממני יודעים זה החמס והם לי עדים שהדין והמשפט עמי, ולקח הדרך שלקח מ"ר האזינו השמים ששם אותם עדים על דבריו.

פסוק כ
[כ-כב] **מליצי** אמר על חבריו שהוא בוכה ודומע לפני האל שישמענו ממה שהוא מבקש ממנו, והוא שיוכל **הגבר** להתוכח עם הבורא כמו בן אדם שמתוכח עם **רעהו**, והייתי אומר למה יקרה זה שהאדם הוא קצר ימיו ושנותיו מעט **במספר** ובאים מהרה והולכי' להם וכשימות ילך **באורח** ובדרך **לא ישוב** לעולם, ולמ"ד לגבר תהיה כמו למ"ד נוספת או לגבר יהיה כח **שיוכח**.

פרק יז

פסוק א
[א-ב] ספר סוף האדם ושחייו חיי צער ושהוא ורוחו נשחתים ושימיו דעוכים ושרופים כי **נזעכו** מדועכו כאש קוצים הזיינייין במקום דלתייין, **אם לא** חתולים חזר על חבריו ולומר עליהם לא יספיק לי צערי עד שיש לי **חברים** שיהתלו בי וילעיגו עלי מענין ויהתל בהם אליהו, **ובהמרותם** וגם במרים שהם ממרים עלי בתלונותיהם אני לן בלילה כלומר שאפילו כשאני הולך לישן לא יסורו ממחשבותי רוע סברתם והפסד דעתם.

פסוק ג
אמר אל אליפז על דרך המשל והמליצה שישים ערבות ויהיה תוקע כף עמו כי מה שהוא אומר הוא אמת ולא מה שחבריו אומרים.

פסוק ד
כי אתה שהיית הראשון שתפשת עלי בטענותיך להרשיעני חבריך ילמדו ממך, עד ששכלם **צפנת** מלבם בסברותיך הנפסדות שערבת כנגדי, ע"כ **לא תרומם** דעתך וסברתך עלי ולא תהיה לה מקום ומדרגה על הדיעות האמתיות.

פסוק ה
זה הפסוק בא בקצור גדול עד שהמפרשי לא יכלו לפרשו, וניל כי זה פירושו האמתי אחר שאמר איוב לחבריו כי סברתם רחוקה מן השכל בא להודיעם מה הוא הדבר אשר הם נשענים עליו יותר, ואמר להם בעבור זה **לחלק יגיד רעים**, כלומר שאלו הרעים אשר לי כשהם מתוכחים עמי כל דבריהם וספוריהם אינו אלא לחייב הרשעי ולהגיד ענשם ולספר חלקם הרע אשר להם מן הבורא, **ועיני בניו תכלינה** כלומר שחבריו יחייבו גם כן בני הרשעים בדבריהם ובסיפורם אחר חייבם אבותם וכמו שאמרו מנשמת אלוה יאבדו וכוי ירחקו בניו מישע, כל ימי רשע הוא מתחולל, ועיני רשעים תכלינה, ותקות חנף תאבד.

פסוק ו
וזה הכל מפני שהם רואים באיוב שהבורא רודף אותו ומעמידו **למשל** לאנשי העולם מרוב צרותיו וכאביו שהוא סובל, ושם תפת מענין כי ערוך מאתמול תפתה שהוא שם משותף לקבר ולשאול ולגיהנם, **לפנים**, כמו ששם תפת נזכר בפי הראשונים והנביאים שהיו לפנים, ר"ל שהוא למשל ולקללה כשם הקבר או כשם גיהנם אשר כל אדם יזכור אותם בשעת הכעס על שונאיו, ומי שמפרש **ותופת** שהתיו האחרונה נוספת והוא מענין

תוף וכנור הוא פי' שאין לו בו ראיה ולא שורש, כי איוב לא בא לזכור שום דבר מגדולותיו ולא משמחותיו שעברו עליו אבל בא לזכור חליו וצערו.

פסוק ז

עיניו כהות מרוב הבכי עד ששבו פניו וצורותיו כמו הצל, ר"ל נתכים והולכים כדרך הכחש והרזון כדמות הצל שהוא הולך וכלה.

פסוק ח

מרוב הצער שיראו בי האנשי' הישרי' והנקי ישתוממו **וישומו** בעצמם כי נראה להם כי חמס אני סובל, וי"מ **על חנף יתעורר** ר"ל אשר מדרכי ומטבעו להתעורר על החנף כשיראני בהצלחה, ויש מי שמפרש על חנף על שהיה מחניף חבריו לחלוק על איוב ולענוש אותו, ואלו המפרשי' שיחלקו חצי הפסוק וישימוהו לענין אחר חוץ מן הענין אשר יסוב עליו קוטב שאר הפסוקי' ולא יביטו אל הקשירה נראה לי מהם שאינם מפרשי' אבל מקריעים הפסוקי' רקועי פחים.

פסוק ט

כלומר שהצדיק שהוא חזק באמונתו **ואוחז דרכי** הישרה והאיש שהוא **טהר ידים** ונקי מעון ישתומם גם כן על רוב צערי.

פסוק י

חזר לויכוחו עם חבריו ואמר להם בתוך דבריו **ואולם** אתם חברי שובו **ובאו** אלי ואוסיף לספר לכם מצערי, אע"פ שלא מצאתי **בכם חכם** שיבין דברי וידע כונתי ושיהיה מכיר כי מה שאני סובל הוא חכם.

פסוק יא

[יא-יב] **זמותי נתקו**, ואם אחשוב על שום תחבולה לקחת בה שום מנוחה תהיה נתקת מעלי ונפרדת **ממני** כי חליי לא יתנני שיתיישבו בי מחשבותי, כי זמותי מענין זמם **ומורשי** הם סעיפי הלב והוא כפל לשון, **לילה ליום ישימו** כל המפרשי' פרשו שחוזר על חבריו אבל אין אני מסכים עם פירושם ולא עם ריקועם, אבל מאמר על זמותי ר"ל מחשבותיו ישימו לו הלילה ליום ויגזלו שנתו מעיניו וגם אור היום יהיה **קרוב** לו **מפני חשך** הלילה, ר"ל שיאיר היום והוא עדיין לא קבל מנוחה וכאלו אמר שהאור קרוב מחשך הלילה כלומר שהוא בא עליו ואחריו.

פסוק יג

הוסיף לספר על מעוט תקותו ושאין לו מנוחה בביתו ולא במטתו, וחתם בזה וכו' המענה אנא התקוה ואיפה היא שאין לה מציאות ומי הוא המביט בעין חכמתו בה להוציאה

ולאמת ענינה, בדי **שאול** כלומר אין שום **תקוה** אחרת אלא הקבר והשאול שהוא הדבר השוה לכל בני אדם, בדי מושאל מן הבדים. והפארות אשר לאילן כן הקבר והשאול להם רגבים ורגעי ארץ אשר לחות האדם נבלע בהם בהיותו נתך בקברו, ונוכל לפרש בדי שאול תרדנה הגופות יחד- על עפר נחת, כלומר שכולם יש להם מנוחה עם העפר שהוא קברם ומקומם.

פרק יח

פסוק א

[א-ג] אמר **בלדד** לחבריו עד מתי אתם עומדים בזה המחלוקת עם איוב ומתי **תשימו** קץ לדבריכם, היה ראוי לכם **שתבינו** דבריו הבנה טובה **ואחרי** כן נשיב לו מה שראוי להשיב, **מדוע** אנו נחשבים לפניו **כבהמה** שהוא. יחרף אותו ואנו לא נשיב אותו מה שהוא ראוי להשיב, **הנטמינו בעיניכם** הוא מליצה מורכבת מלנסתר ומלנוכח שמדברים בעבור עצמם, נטמינו בעינינו ונטמינו בעיניכם כלומר כלנו וקצתנו, וכן כי שולח ברשת ברגליו משולח רשת ברגליו ומשולח ברגליו רשת, ופי׳ נטמינו טמונים ונעלמים שאין לנו כח להשיב כאולתו.

פסוק ד

מפני שאמר איוב אפו טרף וישטמני על הבורא אמר לו בלדד, אתה הוא האיש **שטורף נפשו באפו** שתכעוס על הבורא ותאמר עליו דברי׳ כאדם שהוא מטורף ויצא מדעתו, תחשוב כי בעבור היותך אומר שאין תקוה אחר המות נהיה אנחנו מאמינים, שהארץ נעזבת ובלתי מושבחת ממנו יתברך וזה דבר קשה כהעתיק **הצור ממקומו**.

פסוק ה

[ה-ו] על שראהו כועס על חבריו כשהיו מפליגים לספר עונש **הרשעים**, ודעת איוב היה שהשם לא משגיח על אנשי העולם לפי המשפט, חיזק בלדד ידו לסייע לחבריו ודבר עמו בכעס וקראהו תחלה טורף נפשו, ואחר כך ספר לו רעת הרשעי׳ ומפלתם, **גם אור רשעי׳ ידעך**, ידעך ענינו יכבה כמו דועכו כאש קוצי׳, יגה שרשו נגה הדגש יביא הנון ופירושו שהרשעי׳ אם תקרה להם שום הצלחה לא יאריכו בזה אבל יהיו כאור הנר שיכבה מהרה והאש שאין בה אורה גם כן כאור הנר הנכבה, ולא הוא לבדו יהיה נאבד כי אפילו בניו ובני ביתו ילכו לאבדון.

פסוק ז
[ז-ח] **אונו** כמו כחו, כלומר שלא יהיה לו כח אפילו ללכת, כי **צעדי רגליו יצרו** מרוב חולשתו, **ועצתו** הרעה **תשליכהו** ותשימהו במקום רע ויהיה כמו העוף או הבהמה רגליהם בתוך **הרשת**, ואמר **כי שלח** שהוא עצמו שלח רגליו ברשת, ר"ל שהוא גרם לעצמו תפישתו במעשיו הרעי' שעשה, **ועל שבכה** שהרשע כל מה שהוא עושה יש לו פחד וסכנה כמו שהולך על שבכה שנופל פעם אחר פעם.

פסוק ט
הקדי' הנפעל שהוא **העקב** על הפועל שהוא הפח, וכן אבנים שחקו מים, **יחזק וכו'**, הרמב"ן פירש והוא יחזיק על עצמו הצמאי' לשתות את משקיו ויינו, ווה הפי' אין לו שורש ולא דבקות עם ענין אלו הפסוקי', ונ"ל כי **צמים** יהיה הדגש שבמ"ם נוסף כמו עפים רמים קמים, ואם אינורנוסף אז הוא כמו בדים כדים שקים, אבל לפי שתי אלו הפני' ענינו כמו צום ר"ל אנשי' רקי' ורעבי' צמים מכל הטובות.

פסוק י
[י-יא] כי זה הרשע מה שבא לו מרעה הוא גזור עליו וחבל ענשו וגורל לקוחו העתיד לבוא עליו בזה העולם הוא **טמון** ונחבא, וכשיהיה יום מפלתו יהיה מפורסם לכל העולם כדבר שהוא עומד על הדרך שאין מי שיוכל להעלימו ולהסתירו מבני אדם, והמבוכה והבהלה יסובבו לרשע ויבעתו אותו וישימוהו נבזה ושפל כדבר שהוא בין רגלי האדם מרוב גנותו.

פסוק יב
מעשרו ומנחו שהיו לו ישוב עני ורעב ולא יהיה לו מה יאכל ולקותו יהיה **נכון** לצדו להפילו ולאבדו.

פסוק יג
הרמב"ן פי' בעצמו **יאכל** בשרו **ועורו** מרוב כאבו, אבל אין בזה דקדוק לשון, וא"א **בדיו** הם העורקי' והורידים המלאי' אדם הבולטי' על עור הבשר כבדים והם משתפעים הנה והנה וכל שכן בזרועותיו, ועל כן זכר אלו הבדי' והעורקי' מפני שחיי האדם תלויין בהם ומהם יתפרנסו כל האברי' והם כתעלות המי' שמשקות את הגן שלא ייבש.

פסוק יד
וכל **מבטחו** יהיה ניתק מביתו ולא ישאר לו מאומה והבטחתו תעבורהו למבוכה לבהלה ולגדולה שבהם, או מלך **בלהות** הוא מלך השדי' מפני שהשדי' ענינם ומציאותם בהלה ומבוכה אצל הידועי' בחכמה, ור"ל שנפש הרשעי' נפקרת ונמסרת ביד השדי' וביד

מלכיהם לאבדה, **ותצעידהו** ר"ל רשעתו וחטאתו תעבירהו מזה העולם, ואפילו אחר מותו תהיה ביתו שממה ובניו לא יהיו גרים בו ונוהו יהיה חרב עד שלא יהיה בו שום אדם כמו המקו' ששרפוהו הגפחית שלא יצמח בו זרע ולא ירק.

פסוק טז

לא זכר מי הם **שיבשו שרשיו** אבל חסר כינויו ממנו מרוב היותו מבואר ומובן מעצמו ומענינו, והוא שאחר מיזורה על נוהו גפרית על העצי' והאילנות שיהיו בשדה ובארץ ייבשו, כי **מתחתם** יהיה הגפרית השורף שרשם ומעליהם יהיו פארותיו וקצירים אמלי' ונחתכי' שלא יעשו פרי עוד, **קצירו** מענין ועשה קציר כמו נטע, ימל כמו וכראש שבלת ימלו מענון חיתוך וכריתה.

פסוק יז

זכרו נשכח שלא תמצא לו טובה שעשה בחייו שיבורך עלים כשאר בני אדם ואפשר שר"ל לא יהיה לו בן או בת.

פסוק יח

מעשיו ידחוהו מזה העולם שהוא אור בערך אל המות הנקרא **חשך**, **ומתבל ינידוהו מאמר** כפול, ומה שראוי לזכור בזה הפסוק כי ברומי העיר הגדולה בהיותי שמה ושמה חברתי זה הפירוש לקצת בחורי חמד אשר בקהל רומי, יתמיד השם כבודם ומעלתם, שמעתי שהיו קורין ינידוהו ברפי הדלת, ואמרתי להם כי יותר קרוב מן הדקדוק הוא לומר ינדוהו בדגש הדלת מפני שהיא לפעל הדגש ושענינו המנדי' ליום רע, וכל שכן שאין יו"ד בין הנו"ן והדלת, וכן וידו אבן בי שהוא דגוש הדלת, וכל המדקדקים אשר בארצנו בספרד הסכימו שהוא בדגש אבל מפני ההרגל המורגל בארצות רומי לא סרו ממנו, וענין ינדהו גרושה והדפה, ונידוי הוא מזה הענין ומזאת השאלה כי האיש המנודה הוא מגורש ונהדף מעמוד בתוך הקהל.

פסוק יט

לא יהיה לו זכרון מבני' ומבני בני' ואפילו מי שהיה קרוב לו ועומד עמו בעיר אחת הוא כלה ונאבד ממקומו אשר היה גר שם.

פסוק כ

נשמו וכל השמות שהם מזה השרש הם משותפי' ומושאלי' לשנו ענינים, פעם שהם פליאה ותמה ופעם חרבה ושממה ממש, ופי' על יום מפלתו ישתוממו הדורות האחרוני' והקדמוני' שראוהו בתקפו ובבשרו ואחרי כן ראו יום מפלתו, **אחזו שער** כמו יאחזמו רעד כי רעד וסער קרובי' בענין.

פסוק כא

זה הפסוק הניח הרמב"ן בלא פירוש, אמנם זה פירושו: כי כל אלה הענינים שזכר בלדד על הרשע הם **משכנות** האיש העול שהוא חבר לרשע, **וזה מקום לא ידע אל**, אינו רוצה לומר שהבורא לא ידע ענשם כי מאתו בא, אבל ר"ל שזהו ענין ומקום שאין הבורא רוצה בו ואינו ברשותו, אבל הוא בא מפעולת הרשע ומדעתו ומרצונו ולו הבחירה לעשות מה שירצה, כמו שזה מבואר מפשוטי התורה, ועם כל זה רמז בלדד שהכל נמשך אחר הרצון לבד ושלא תבוקש סבה לפעולת האל, אבל הוא עושה מה שירצה ר"ל שאין לתת לו יתי ידיעה מיוחדת אלא לפי הרצון לבדו, ועוד יש לפרש על **משכנות העול** שהוא מקום שהאל אינו יודע אותו, ר"ל כי העול ומשכנותיו אינם מיוחסי' לבורא יתי ולא משותפי' לו, ועל אלו הפני' מן ההרחקה שיש בין הבורא והעול יחס בלדד לבורא העדר הידיעה בו, וזהו פירושו האמתי והבינהו.

פרק יט

פסוק א

[א-ד] בלדד אמר עד מתי לא תשימו קץ לדבריכם **ואיוב** השיבם עד מתי יהיה זה שדבריכם לי תוגה ואבל עד שתדכאו אותי, אם אתם עיפי' מדבריכם עלי גם אני ביגון על דבריכם, **עשר פעמי'** בלשון קרוב מפני שהוא ראש חשבון, ור"ל פעמי' רבות, **תהכרו** ענינו הפך ההכרה והוא כמו **תנכרו בי** ר"ל תכחישו דעתי בדעתכם, אם אתם תפשתם עלי כי דברי שגגה וטעות ממני מה לכם לביישני על זה והלא די לכם שלא תקבלו דעתי.

פסוק ה

[ה-ו] אם אתם תתוכחו עמי **ותגדילו** פיכם עלי ביום צרתי אני לא אשתוק בעבור החרפה שאתם עושי' לי אבל אני עומד על הסכמתי בכל מה שאמרתי עד עתה. דעו נא שהבורא יעשה לי מה שאני מוכרח לומר עליו שהוא מעות דרכיו עמי והוא גרם לי, כי כל צרה שבאה עלי ושנכשלתי בה כאדם שנכשל במצודה בלא עשותו דבר להיות ראוי להכשל בה.

פסוק ז

[ז-ט] אני קורא שיעשה לי דין **ומשפט** ואיני מוצא מי שיעמידנו עליו כי השם שם לי גדר ומחיצה בדרכיו ושאינו מושגח ממני כמו שראוי אבל כיון להכשילני חנם ולמוסרני ביד השטן, **כבודי וכו'** רמז בזה על הפסד ממונו שהיה מכבדו בין ההמון **ויסר וכו'** רמז על הבני'.

פסוק י
השם מסיר ממנו השגחתו והולך בתוך מכשול המקרי, **ויסע כעץ** האורגי שיסובב עד שיכלה הבגד הכרוך בו, כלומר שהתקוה נפסקת ממנו בהפסק הגוף, ונוכל לפרש ויסע כעץ שמתעפשת ומתרקבת תמיד עד שתשוב עפר, כן האדם יבלה כרקב השולט בעצי אחר היותם נחתכי משרשם.

פסוק יא
[יא-יט] הפסוק הראשון הוא כפשוטו והשני והבאי אחריו משל על רבוי השנאה שהבורא היה מראה לו ועל מעוט מנוחה שהיתה לו מן השם, עד שלא נשאר לו **קרוב** וריע ושהיתה נתעב אפילו מאנשי **ביתו** שהיו חייבים בכבודו, **וחנותי שהייתי** מרחם על בני בימי שהייתי עומד בשלוה ע"כ לא היה **לאשתי** למאוס אותי בימי שפלותי, **עוילים** הם הנערי שאין להם דעת, **ואקומה** לדבר והם מדברי עלי דבות **ומיני** רעות. ולא רמז בזה על חבריו כ"א על אנשי ביתו, גם **בעלי סודו** ואותו שאהב מתוכם יותר מכלם **נהפכו** בו לשונאי, וכל זה אמר להפליג המשל.

פסוק כ
כלומר **העור** והבשר והעצם נתדבקו יחד, כלומר שלחות העור והבשר היה כלה בגופו עד שנתדבקו בעצם המכוסה מהם, **ואתמלטה וכו'** בא חסר מאד כי ר"ל ואתמלטה מכאבי **בעור** בשרי שנשכתי בשנו מן הכאב אשר גדל.

פסוק כא
[כא-כב] אחר שדבר בצערו חזר על חבריו לדבר להם ואמר להם **חנוני** כלומר שירחמו עליו ועל נגעיו, **כמו אל** י"ל שהבורא וחבריו בהסכמה אחת לרדוף אותו, **ומבשרי וכו'** כי על מה שאתם רואי מנגעי שבבשרי אינכם נמשכי אחר דעתי ואינכם שבעים מלרדוף אחרי, כלומר שאינכם רואי בי שום זכות בטענותי.

פסוק כג
[כג-כד] ר"ל טענותיו היו חזקות וראויות להכתב **בעט ברזל** שלא ימחה זכרם לעולם, **לעד בצור** כפל לשון, **ויחקו** משפטו להיות בדגש הקוף משני ששרשו חקק והוא מבנין הנפעל למשקל יסבו בדגש הבית.

פסוק כה
ר"ל קבלו דעתי ותדעו באמת מה שאני יודע כי אנו עתיד להוות נגאל מכל צרה מפני שהתברר אצלי שהבורא שהוא מי יהיה גואל אותי, ואחרון כמוני כלומר מתאחר

ומתעכב לקבל שכרו על מה שסבל בחק האל, על עפר יקום בהיותו סמוך לעפר יקום משפלותו כמו שאמר ויסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה.

פסוק כו

[כו-כז] ואל תאמרו עלי כשאני אומר שהשם יגמלני טובה על מה שסבלתי שהוא דבר רחוק מהיות זאת אחר, שהחלאי' נקפו ושסעו **עורי** והשחיתו נגעי בראותי ואינם מקבלי' רפואה, ואל תאמרו גם כן כי שהוא נמנע, כי **מבשרי** זה הנשחת והנפסד במזגו אשוב לראות פני האל במקדשו ובבית תפלתו, כי אני חזיתי זה בעצמו ולבי מתנבא בי שהוא האמת ולא יפול ממנו דבר ארצה, **ועיני** ולבי ראו זה ולא ראהו זר זולתי והתאוו לזה הדבר שעתיד להיות הכליות אשר **בחיקי**, כי מלת כלו ענינו תאוה והוא עבר מכלתה נפשי, כמו בנו מבנתה ספו מספתה גלו מגלתה, אבל המפרשי' שמוהו מענין כלייה ואבוד, ופי' הכליות היו הולכי' וכלי' מן המחלה שהיתה בו.

פסוק כח

עתידי' אתם להודות לדברי מרוב היות בם מכירי' כי יש לי דין ומשפט **ותאמרו מה** לנו לרדוף אחר טענותיו שהם חזקי' ולא נחליק עליו יותר מפני שיש שורש ועיקר לדבריו, פי"א איני חושש על מה שאתם מבזים אותי באמרכם עלי **מה נרדף לו**, כלומר אחרי מי נרדוף בטענותיו, כלומר שהחזקתם אותי לסכל שאין ראוי לענות לדבריו, ויהיה **ושרש דבר** בתמיהה כלומר שאין לדבריו שורש, או תהיה וא"ו **ושרש** במקום ולא כלומר ולא לדבריו שורש.

פסוק כט

חתם דבריו ואמר אם לא תודו לי על האמת הזהרו על עצמכם פן תספו ופחדו מן החרב שעבר. עלי ועל ביתי, כי אין לכם ידיעה ברורה על המקרי' הנופלי' על בני אדם, כי חרב **העונות** הבא בחמה יביאכם עד שתדעו השוד והשבר מה הוא כמו שידעתיהו אני ואיך יפלו על בני אדם פתאם, **שדון** הנו"ן נוספת והדגש מורה על דלת הכפל בשרשו שדד.

פרק כ

פסוק א

[א-ג] חזר צופר על איוב שאמר הן אזעק חמס וכו', כי נראה מזה שהאדם כלה בדינו עם עשותו מעשה היושר. ושאין משגיח במשפט על הבריות, ועל שאמר גורו לכם וכו' שתראה מזה שחבריו היו ראוים להמסר ביד החרב, והרבה צופר בזה המענה מפני שלא הוסיף עוד לענות בו נטה אחר הכעס עם איוב באמרו אליו **לכן סעפי**, כלומר כשאני

משתכל עליו וארצה לזכותו **ישבוני** סעפי מזה הדעת ואשוב להפך בזכותו, **ובעבור כי חושי** והרגשתי אשר בי יביאוני לענות אליו כן כי אם אשחק תהיה לי כאלו הייתי שומע **מוסר כלמתי**, **ורוח מבנתי** ישיבני לקיים דעתי ואמונתי במפלת הרשעי' ושהשם מכון ברעתם ובענשם.

פסוק ד

[ד-ה] אינו דבר ראוי להאמין עליך שתהיה. מחודש **לדעת** על הרשעי', כי רעתם ושלותם אין להם עמידה וקיום אבל מזמן **קרוב** תגלה רעתם בהם במקו' רננתם, **ושמחת חנף** מאמר כפול, ופי' הרמב"ן ז"ל זר מאוד ואין בו קשירה.

פסוק ו

[ו-ז] אם תראה הרשעי' בתכלית העושר והבריאות אל **יעלה** בדעתך שיהיה להם זה תמיד אבל יהיו נאבדי' כמו הגלל שהוא הצואה השרופה והנגללת מן הרוח מרוב קלותה עד שלא ישאר ממנה שום דבר, והכנוי **כגללו** שב על הרשע הנאבד.

פסוק ח

[ח-ט] ידד פרשו נדד והדבש תביא הנון וענינו כמו נודד הוא ללחם, נדדה שנת המלך, והוא מן הפעלי' שלא נזכר שם פועליהם, **שזפתהו** ענין הבטה, וכמוהו ששזפתני השמש, אע"פ שזה הוא לשון מושאל מן העיון האמתי, **ולא תוסיף** כלומר שלא תראנו אלא פעם אחת, **תשורנו מקומו** לשון מושאל כשאר הלשונות המושאלי'.

פסוק י

לא שישיבו בני' גזל האב והוא בעצמו ישיב גזלו, כי כל זה פעולה טובה, ע"כ אומר אני שזה הפסוק חסר לא ונאמר על דרך התמיהה כלומר **שבניו** לא **ירצו** הדלי' מממון אביהם לכפר בעדו, ולא גם כן **ידיו** של זה הרשע **תשבנה** האונאות שעשה, והוכרתי לזה הפירוש אע"פ שיש בו מעט דוחק למעוט הדבקות שיש לפירוש הראשון, ואין לפרש ירצו כמו ירוצצו מפני **שאינו** עובר בשום פני' לפי דקדוק הלשון.

פסוק יא

עצמות האב שנתמלאו בינזי **עלומיו** ממוח ומלחות ועם שאר גופו ישכבו לעפר קודם זמנם ולא יקומו בקום הצדיקי' לעתיד לבוא, **תשכב**, לפעמי' תבוא לשון נקבה בלשון רבים כמנהג הערבי כמו שראיתי מזה הכת הרבה בזה הספר, אבל העברי' נהגו לומר כל אחד ואחד.

פסוק יב
[יב-יג] **אם תמתיק** הרעה. **בפיו** והיא מתוקה אצלו יעלים אותה ולא יפרסם, למען לא ימצא מי שיעשה לו בשת **עליה** אבל **יחמול עליה** מרוב אהבתו בהן וי"ו **וימנענה** במקום ולא וזאת היא וי"ו הרודפת לא **יעזבנו** ולא ימנענו.

פסוק יד
כל זה לשון מושאל על פעולת הרשע שתכליתו וסופו יהיה רע, חיל בלע מאמר כפול **ללחמו במעיו**, לשון אפעה מפני שהוא עוקץ במחודד שבלשונו.

פסוק יז
רמז בו שלא יזכה לחיי עולם הבא, וזכר זה במלות זרות רומזות על הנאות גשמיות להסתיר כונת המשל על הדרך הנמשל, **בפלגות** ענינו שפע הדבר וריבוי.

פסוק יח
[יח-יט] מה שיגע ומה שטרח עליו מקיבוץ ממונו יהיה **משיבו** בהפסדי שיקרו לו, ותמורת חיצו וממונו שקיבץ לא יקבל ממנו הנאה, **כי רצץ**, י"א כי רצץ מי **שעזב הדלים** ולא עשקם, אבל א"א שזה. הרשע רצץ דלי ועזבה כלומר שלא נכמרו רחמיו, וכן **בית שגזל** לאחריי אם יפל מעצמו או שהוא הפיל לצרכו לא **יבנהו** וישיבהו לבעליו, או יהיה פירושו שלא יזכה לבנותו.

פסוק כ
לא ידע ביוצאי ירכו **ובטנו** מי שיהיה עומד בשלוה ואפילו בנו יחידו הנקרא **חמודו לא ימלט** מן הצרה שבא לאביו.

פסוק כא
[כא-כג] לא נשאר לו ממונו שיאכל ממנו, ומרוב דלות שיראה לעצמו לא תהיה לו תוחלת בשום **טובה**. מי שפרש שהעמל יביא מנחה לרשע כדי שלא יעשוק אותו כמדומה לי שהיה חולם כשעלה במחשבתו לפרשו כן, אבל כשיגיע זה הרשע **למלאות בטנו** וגופו מן הטובות הגשמיות אז **ישלח** הבורא **חרון אפו וימטר** עליהם בהיות זמן הכנסת החטה ושאר התבואות והמטר הסוחף יכלה אותם.

פסוק כד
[כד-כה] אם ינצל מצרה אחת לא ינצל מאחרת, נשק בחל כלי זיין, **תחלפהו** כמו תעברהו ואמר זה על חץ הקשת שיהיה חזק עד שיעבור הגוף מצד אל צד, והלוחם ישלוף החרב על הרשע להרגו וממרורת החרב יצאו **האימים** וילכו על הרשע לאבדו.

פסוק כו
[כו-כז] ויהיה מזומן להענש בנפשו אחר מותו, ויהיה ענינו החשך בכללו **הטמון** לאנשים הצפוני ופנויים להמסר. לו כלומר ביד החשך כי כינוי **לצפוניו** חוזר לחשך, ורמז בה החשך האש היסודי הפשוט שאינו מאור כלל, ובאר זה באמרו א"כ **תאכלהו אש לא נופח** כי האש היסודי אין צריך לנפח בו כי אש שלנו מורכב, **ירע שריד** הוא **עונש** נוסף על ענשו שאפילו **באהלו** יהיה מי שירע לו ויכלהו, **יגלו שמים** הוא משל כמו שאמר ישעיה על פרסום רעות ישראל, והרמב"ן פי' בזה מה שהוא כעין הדרש וזכר מה שאמר בו התרגום והוא הניאות לפרשו.

פסוק כח
יהיו כל מטלטלי מכלת **ביתו** ומחיתם לבזה ושביה, **נגרות** י"ל שאלו הענינו' יהיו מהרה ולא יתעכבו, יגלו כמו ויגל יהודה והוא מן הפעלים הקלים למשקל ויבן, ערי מסכנות.

פסוק כט
חתם בזה שכל ענשי הרשע הם חלקו המגיע לו מצד האל, **אמרו** מושאלת מן הערבי שיאמרו על עניני בני אדם אמרה, כי ה"א הכנוי אצלם כמו וא"ו אצלנו, ומזה המין אמרי קדוש, ומי שלא תנוח דעתו על מה שפירשתי יפרשנה אמרו וכו' מה שיאמרו עליו בני אדם שתבוא לו מאת השם.

פרק כא

פסוק א
[א-ג] אם אתם תרצו **לשמוע** לי אקבל זה מכם במקום תנחומותי אשר באתם אלי באמרו ויבאו אליו לנוד לו ולנחמו, **ואמר** בלשון נפרד לנוכח לכל אחד מחבריו **תלעיג**, ואפשר שאמר לצפר לבדו מפני שאמר לכן סעפי וכו', וקראהו מלעיג.

פסוק ד
[ד-ה] אם בני אדם היו לי סבה להתרעם בדברי עליהם, הייתי אומר כי דרכו **האדם** ויצריו הרעי' יטוהו לעשות העול והחמס, אבל דברי על האל שהוא ישר ואין בדרכיו נטיית עול ולא קנאה, ואם תאמרו לי, **מדוע** אני אומר זה כמו שאמרתם לי זה פעמי{'} רבות שאני מתרעם חנם **לא תקצר רוחי** על זה בתמיהה, ואם לא תאמינו לי **פנו אלי** וראו מכתי ומדוי בשרי והשתוממו עלי ולא תהיה לכם תשובה עוד לחלוק, וזכר איוב אלו הכונות בקצור גדול מפני שכבר זכר זה פעמי' רבות.

פסוק ו

[ו-ט] לא סר מזכור בתוך דבריו שני ענייני מה שחל עליו למה היה והצלחת הרשעי' ג"כ למה היא, והיה נראה לאיוב שהשגחת השם לא היתה מתפשטת באנשי העולם בפרט, מפני שראה הצלחת הרשעי' בכל מיני ההצלחה והתיקון בהם **ובצאצאיהם** ועל דרך ההתמדה, ועל כן האריך בזה הענין מאד בזה המענה, ועוד מפני שצופר האריך במפלת הרשעי' ולא שם עיכוב כלל באמרו שמחת חנף עדי רגע, נגרת ביום אפו. ואל יבוא המקשה ויאמר שהרי איוב ג"כ אמר בזה המענה חלק אחד ממפלת הרשעי' כמו שזכר זה במקומות אחרי', יש לזה תשובה מבוארת בהקדמת הספר הזה והמבין יבין, ואולי מה שזכר היה על דרך החיוב כלומר שהרעי' ראוים להענש.

פסוק י

[י-יג] עבר מלשון חכמי' שאומרי' לאשה הרה מעוברת, וכן **תפלט** פלטה שכבת זרע, ור"ל שהפרה תזריע ותהר בזמנה, **עוליהם** ר"ל שבניהם בעודם קטני' ישלחום אביהם בשדה ובכל מקום שירצו בלא פחד, **ישאו בתף** בא חסר כי משפטו ישאו קול נגינתם לזמר **בתוף וכנור**, **יבלו בטוב ימיהם** אבל **יחתו ברגע** אחד ברדתם **שאולה**, וכל זה רמז בו עונש נפשם אחר מותם, כ"א עשו תאותם בזה העולם ולא הביטו לגמול נפשם יהיה חיובם לנפשם יותר גמור וחזק.

פסוק יד

[יד-טו] אחר שזכר שלותם והצלחתם זכר כפירתם בבורא, **ומה נועיל** בא חסר לנו או לנפשנו אבל לקח בו דרך הערבי כי הערבי אומר בגזלה אחת מה שיועילו לעצמה בלשון רבי' וזה אינו נהוג אצלנו.

פסוק טז

המפרשי' פרשו זה הפסוק כרצונם כי אמרו בו כי לא בעבור ידם וכחם **טובם** כי השם נתן להם, זה **עצת רשעי'** שאמרו לאל סור ממנו אמר שהיא **רחוקה** ממנו, והרמב"ן נמשך אחר זה הפי' והוסיף משלו דברי' שאין להם מקו', וא"א שכך אמר איוב אע"פ שאני רואה הצלחת הרשעי' ושלותם גדולה מאוד איני רואה שתהיה נשארת להם, וע"כ עצתם ואמונתם **רחקה מני** שאיני מאמין בהם ובהצלחתם.

פסוק יז

[יז-יח] משפטו היה לומר כמה זמן יעמוד **נר רשעי'** עד **שידעך**, **חבלי'** מענין בטרם תבא חבל לה או הוא מענין מנה **וחלק** כמו את כל חבל הארגוב, וזאת תהיה מנתם **מאפו שיהיו** נאבדי' ונפזרי' כקש **וכמוץ**.

פסוק יט
[יט-כ] והיה ראוי שהבורא יהיה נוקם ונוטר על **בניו** של הרשע על האון והגזל שעשה אביהם **וישלם אליו** הקב"ה בפניו מה שראוי לשלם לו עד שכל אדם ידע השפלתו ומפלתו, **כידו** ענינו שברו.

פסוק כא
אם השם ינקום נקמתו **מביתו** ומבניו הוא בעודנו בהצלחתו אינו חושש למה שיבוא לבניו **אחריו** מאחר שאין לו ידיעה, ואמרו **חצצו** מענין וחצו את כספו, ונ"ל כי הוא מושאל הענין חץ וחצי' ר"ל נפסקו מן החיים כמרוצת החץ, וחוצץ כלו (משלי ל' כ"ז) כלומר מהיר בהליכתו כמו החץ.

פסוק כב
יש **מלמד** שילמד לבורא דעת להשיבו מזאת ההנהגה, כלומר שאין לשום אדם ידיעה בהנהגתו עד שרשאי לתפוש על דרכיו אם יראה רשע וטוב לו וצדיק ורע לו, **שהיא** שופט עולם הגלגלי' ותוקף גבורתם בשיוי ויושר כל שכן **שישפוט** השפלי'.

פסוק כג
[כג-כו] זכר כאן חלקי האדם הנבדלי', והוא שהאיש האחד יהיה לו **טובה** הרבה עד יום מותו, ואיש אחר לא תהיה לו **וימות בנפש מרה** ובאמת שניהם ימיתו מיתה אחת **ורמה תכסה עליהם** והעפוש יכלול אותם בקברם שוה בשוה, וכל זה אמר לחזק אמרו הלאל ילמד דעת, **עטיניו** פרשו לפי ענינו כלים שמשימי' בהם החלב.

פסוק כז
[כז-כח] חזר על חבריו ואמר להם אני גליתי לכם **דעתי** בזה המענה משלות **הרשעים** וידעתי החמס אשר בכפכם עלי, שהם **אמרו** לו שהוא היה **בית נדיב** ואבד ממונו ובניו והוא נמנה עם **אהל משכנות רשעי'**.

פסוק כט
[כט-ל] **אתתם** ר"ל מופתיהם שיתנו לדבריהם **עוברי** הדרכי' האלו לא תוכלו להחזיקם ולהתנכר בהם כמו **ינכרו** צרימו, ר"ל שידברו דברי' זרי' ורחוקי' נכח השה והוא שיאמרו ידינו רמה ולא ה' פעל כל זאת, לא תרחיקו ראיותיהם ולא תחשבו בהם זרות במה שיספרו לכם מן הרשע כי במקום שיתחייב להיות בו איד ונקמה הרעה נרחקת ונחשכת מהם עד יום מותם.

פסוק לא

[לא-לג] ומרוב התוקף והנצחון שיש לזה הרשע אין שום אדם רשאי לומר **בפניו דרכו** הרע ולהזהירו עליו, ומי יהיה גבור ועז **שישלם לו** ויאמר לו מה תעשה או ישלם גמול רעתו, **והוא לקברות יובל**, לא לעונש ולגנאי על הרשע נאמר שכן כתב **אחריו מתקו לו רגבי נחל**, אבל פי' אפילו במותו לא ימצא מי שיחלוק על קבורתי ויהיה מובל לקברו בשלוה כשאר בני אדם הטובי' ונקבר בעתו ושוקד על קברו כשקיד **הגדיש** להביאו בקמה ולשמרו מן ההפסד עד שיודש כמו שאמר תבא בכלח אלי קבר, ומתקה לו המיתה כי ראה שלא קרהו מקרה רע, רגבי כמו בקעי על שם שהקבר כאדמה נבקעת ממרוצת מי הנחל הבא מן הגשם השוטף, וחברו ורגבי' ידובקו, **ואחריו כל אדם ימשך**, להודיע כי המיתה אינה נקמה מן הרשע כיון שהוא זוכה לקבורה ואחריו ימותו כל הנולדי' וגם מתו כל שהיו **לפניו**.

פסוק לד

ומה שאתם אומרי' שהרשע עתיד להכשל בחטאו ולהענש הכל אצלי תנחומי' של הבל ואיני חוזר בעבור זה מדעתי בענין ההשגחה, **ותשובותיכם** שעשיתם לי בכל מענה ומענה הכל הוא מעל ושקר, ואמר **נשאר** מפני שהיה זה בסוף הויכוח.

פרק כב

פסוק א

[א-ב] זה הפסוק לא ראיתי שום מפרש שפירש בו מה שראוי לפרש **עליו** לפי ענינו וקשירתו עם המענה שעבר עם שיש בזה הפסוק מן הקושי והזרות מה שמספיק, וכל שכן כי מלת עלימו לא ידעתי לפי פשוטו לאי זה דבר הוא חוזר האלהי' אלא אם תהיה המ"ם נוספת כשאר ממ"ים הנוספי', ויש מי שפירש **הלאל** כמו הלאלה והביא ראיה מן הארצות האל ופירושו בעבור אלה הדברי' ופירשו גם כן ריבוי מ"ם עלימו על האל ועל הגבר, וכל אלו הפירושי' נבוכי' ומבולבלי', וגם פירשו **יסכן** כמו יוכיח ולקחוהו לפי הענין כי לא מצאו לו חבר, ועתה אשוב לפרש מלת יסכן ואחר כן אפרש הפסוק הזה, **ונאמר** יסכון שורש זאת המלה מתחלק אל פני' רבים ממנו שענינו הרגל ולימוד כמו ההסכן הסכנתי הנאמר על אתון בלעם, כלומר האת רגילה לעשות עמך ככה ומזה הענין גם כן הסכן נא עמו ושלם, וממנו מענין משענת ועוזר כמו שאמר דוד וכל דרכי הסכנתי כלומר שעזרתני בהם, וממנו שענינו חימום כחימום התנועה וחימוי קריבות גוף לגוף, ובוקע עצי' יסכן בם, ותהי לו סוכנת והראיה וחם לאדני המלך והוא נגזר מן הערבי

שאומר לדבר החם סכון בכף רפה, וממנו כמנוי על הדבר לשמרו, לך בוא אל הסוכן, וממנו שענינו משכן ודירה **ויבן** ערי מסכנות, וממנו מענין תועלת והוא הוכח בדבר לא יסכן, ומזה הענין בעצמו **הלאל יסכן גבר**. ופי' הפסוק הזה וכונתו הוא **שאליפז** כשראה שאיוב אמר במענה שעבר הלאל ילמד דעת והוא רמים ישפוט הרגיש מזה הדבר כי איוב גלה דעתו כי ההנהגה בזה העולם השפל דבר מסופק מאד, ושהסדר אמנם הוא בעליוני באמרו והוא רמים ישפט והביא ראיה על זה משלות הרשע כמו שראית שזכר זה במענה שעבר ועל כן ענהו אליפז ואמר לו בדמות הדבר בעצמו שאמר איוב והוא שאיוב אמר הלאל ילמד דעת ואליפז השיב לו הלאל יסכן גבר, כלומר האם בעניני האל יהיה לשום גבר תועלת בדברו בהם כי באמרו גבר רמז בו על איוב שאמר בו אליפז בעצמו מי גבר כאיוב ישתה לעג כמי, **כי יסכן עלימו משכיל** כי ידמה לזה הגבר שדבריו יהיו כתועלת המשכיל עליהם, ותהיה מלת כי בזה המקו' כמו כאשר, וכמוהו כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך שענינו כמו שיבעל, ור"ל אליפז לאיוב בזה הפסוק כי דבריו לא היו כדברי המשכילים אשר דבריהם מועילי' כלומר שדברי איוב אין בהם תועלת.

פסוק ג

באר אליפז לאיוב כי כוונת איוב בענין הרשע או בענין האיש התם אם הוא כלה בצדקתו ונשפט עם הרשע בשוה אינו ראיה על איוב, ואמר לו על זה **החפץ לשדי כי תצדק** כלומר על תחשוב בעצמך כי הבורא יהיה חפץ שאתה תהיה מצדיק עצמך נגדו ושתאמר על עצמך אין לי פשע כמו שאמרת ידעתי כי אני אצדק כי זה דבר שאי אפשר שילוד אשה יהיה בלא עון, כמו שאמר לו אליפז בתחלת דבריו האנוש מאלוה יצדק, ונאמר גם כן ומה יצדק אנוש עם אל וכי יזכה ילוד אשה, על כן חיזק אליפז דבריו על איוב ואמר לו בסוף דבריו אלה החפץ לשדי כי תצדק, כלומר שאין שום צדיק לפני האל בשום פני', ובעבור זה גם כן כעס עליו ואמר לו הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך; ונוכל לפרש החפץ לשדי כי תצדק אפילו אם אתה צדיק כמו שאתה אומר מה יוסיף זה לאל עד שיהיה חפץ בך שתהיה צדיק, ורצה לומר לו בזה שאין יחס בין האל יתי והאדם עד שיהיה נחשב אצלו האדם כל החשיבות ההוא שהיה רוצה איוב ומה **בצע כי תתם דרכך** הוא כפל ענין עם החפץ לשדי, תתם פעל יוצא והוא מן הכפולי' מהפעיל ופירושו שתעשה עצמך תם.

פסוק ד

התחשוב גם כן כי מיראה שתהיה בך יתוכך השם עמך **ויבוא עמך במשפט** כשאר בני אדם הבאי' לפני הדייני', ואמר לו זה מפני שראה שאיוב היה צועק מיד ומתאוה שהשם יתוכך עמו באמרו במענה אמנם כי אתם עם אולם אני אל שדי אדבר והכח אל אל אחפץ.

פסוק ה

יש לתמוה על אליפז מדוע אמר לאיוב שרעתו היתה רבה ושלא היה קץ לעונותיו כי מי שנאמר בו איש תם וישר ירא אלהי' וסר מרע לא היה לו לאליפז לומר עליו אלו הדברי', אבל אליפז אומר לאיוב אם תביא לויכוח ולמשפט עם השם יתי' תמצא כי המשפט יצא לך **שרעתך** תהיה רבה ולא יהיה **קץ לעונותיך** כי מרוב רוממות השם יתי' על נבראיו והיותו נבדל מחומר בהקישך אותו אל עצמך שאתה בעל חומר תמצא עצמך מלא מעונות ואפילו היית צדיק גמור בעיניך ובעיני בני אדם ותם וישר ונקי מעון, ובמקום אמרך ידעתי כי אני אצדיק לא יהיה קץ לעונותיך כל זה באר אליפז לאיוב באלו הפסוקים והודיעהו כי כוונתו לא היתה טובה ועל כן לא הוסיף לדבר לו אליפז.

פסוק ו

[ו-ז] אחר שבאר אליפז לאיוב כי לא היה לו להצדיק עצמו עם האל זכר לו מיניו הרעות הנהוגות אצל בני אדם שאין להם יראת שמים ולא הנהגה טובה עם הבריות, להודיע לאיוב כי אם יהיה הוא מצדיק עצמו יהיה מנוי אצל השם מכת אותם האנשים שתמצאנה אצלם אלו המדות הרעות שזכר, כי אין ראוי להאמין שאליפז חשב באמת שהוא היה עושה אותם הרעות או היה חושב בהם בשום פעם, כמו שאמרתי לך זה למעלה כי אדם שהבורא קראו עבדי ונאמר בו גם כן איש תם וכו', אין ראוי לחשוב בו שהיה חובל **אחיו חנם** ושהיה **מפשיט ערומי'** ושאר מה שזכר בו אליפז מן המדות המגונות המצויות ברשעי', חלילה לאליפז מזה הדעת, על כן תשתכל במה שפירשתי לך בזה הענין, ולא יתחדש לך בו שום ספק בעולם ולא תפלא על המפרשי' אם פרשו אלו הפסוקי' כפשוטם וחשבו כי אליפז קרא לאיוב באותן המומי' והגנאין במתכוון ממנו, כי הביאם לומר זה על שראו שאמר אחר זה על כן סביבותיך פחים, ולא הרגישו כי כל הספור ההוא שספר אליפז על איוב כלו הוא בלשון הוה ועל כן בא וא"ו ויבהלך בחרק כי אם היה זוכר אליפז מה שקרה לאיוב היה ויבהלך בפתח ולא בחירק.

פסוק ח

לא ראיתי שום מפרש שפירש בפסוק **ואיש זרוע לו הארץ** שום דבר ממה שראוי לפרש בו, כי נ"ל שהוא בא בזה המקו' כדבר נוסף, כי אחר שהתחיל אליפז לספר במדות ההם שזכר ואמר ומרעב תמנע לחם אמר ואיש זרוע לו הארץ, ואחר זה הפסוק חזר לספר מדות אחרות כראשונות, ויהיה לו לספר במדות ההם יחד ואחר כן היה ראוי לומר ואיש זרוע לו הארץ, על כן נ"ל כי הקשירה תהיה מזה הפסוק עם הפסוק שלמעלה ממנו ועם שלמטה ממנו עם הוסיפך בו מלת לא, ותאמר לא מים עיף תשקה ולא איש עצות היית,

או ולא עם איש זרוע אשר לו הארץ דברת, ולא עם **נשוא** פני' אשר **ישב בה** שלא לשלח אלמנות ריקם מטורח בעליהן אם טרחו עם אדני הארץ או עם נשוא פני' היושב בארץ, ולא זרועות יתומי' נדכאים הושעת, ועם תוספת מלת לא אשר תוסיף בזה הפסוק תמלט ממבוכתו, ויש מי שפי' ואיש זרוע מענין זרועה והביא ראיה מן היה זרועם לבקרי', וזה הפירוש אין לו מקום בזה הפסוק.

פסוק ט

אמר אליפז לאיוב על אשר חשבת לדבר ולהאמין בענין ההנהגה האלהית בזה העולם סביבותיך פחי', כלומר שאתה נכשל בטענותיך וסברותיך אשר אמרת בתוך דבריך, נאמר סביבותיך כלומר כי בכל צער שאיוב יהיה חושב להיות נמלט בדבריו ימצא עצמו מוקף ומסובב מן הדברי' החולקי' עליו והסותרי' דבריו והם לו כדמות פחי' ומוקשי', ויבהלך שחד פתאום יבהל אותך פחד הבא לחלוק עליך פתאום, כלומר שהחולק על דעותיך ועל סברותיך יפחידך פתאום בדבריו החזקי' החופשי' עליך והסותרי' כוונותיך, והמפרשי' פרשו זה הפסוק כפשוטו ואמרו כי רמז אליפז בזה הדבר על מה שאירעו לו, ופרשו כי פחי' רמז לקורות הנמצאות אותו ואמרו כי פחד פתאום אמר על שם שאמר איוב לעצמו פחד פחדתי ויאתינו, וזה הפי' אינו נמשך אחר כוונת אליפז בזה המענה.

פסוק יא

לאחר שבאר אליפז לאיוב כי הוא היה טועה בענין ההשגחה הוסיף לדבר לו על דרך השאלה ולומר לו מה היתה הסבה המונעת לאיוב מהשיג אלו הדרכי' על אמתתם, ואמר לו **או חשך לא תראה** או יהיה הדבר אשר מוחץ בינך ובין השכל הזך אשר בו יושגו העניני' הדקי' הוא החושך הרמוז בו המרה השחורה ואידיה העולים אל הראש והמינעי' העיון הדק, **ושפעת מים תכסך** וגם הלחה הלבנה הנמשלת למים הגוברות בך והשופעות על מזגך מונעת גם כן אותך מראותך העניני' הדקי' ומהשיגך אותם, ויהיה לא תראה כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת שענינו השגה ועיון, ונוכל לפרש גם כן על פני' יותר פשוטי' מזה והוא שהחושך יהיה משל לדבר אשר הוא מוחץ בין המשיג והמושג, ור"ל בזה שאיוב לא היה משיג עניני ההנהגה האלהית והיה בה כאדם שעומד בחשך שאינו רואה עצמו ולא שאר העניני' המוקפי' בו, ושפעת מים תכסך או אותה כאדם שמכסה אותו רבוי המי' עד שהוא לו כדבר השוה לחשך והמוחץ בין הרואה והנראה והוא משל כפול על ענין אחד, ויש מן המפרשי' הידועי' שפי' כי החשך ושפעת המים הם רמז לצרות ופי' לא תראה לא היית מרגיש בהם ובאוך כאדם לא יראה ענני' ותכסהו שפעת מים, והרמב"ן הנהיג אלו הפסוקי' גם כן אחר הפשוט הגמור וכתב בזה הלשון: או חשך

לא תראה או שמא לא תפחד ולא תראה כלל חשך וענן עד שיגברו המי' ויכסוך ותגיע בהם אתה וכל אשר לך, והענין הזה לומר כי עשה עונות שראוי להיות נבהל פתאום ונלכד בפח ומוקש או נעכר ונאבד בלי שיתבונן למקרהו כלל ועל כן לא יתמה מאשר באו עליו מן המקרי' ע"כ לשונו, וכבודו יונח במקומו כי לא הבין כוונת דברי אליפז בזה המענה כלל, לא הוא ולא שאר המפרשי' וחשבו כי אליפז כיון לזכור רעות איוב ומדותיו המגונות ושעל רעות שעשה באו לו כל אותם הרעות, באמת טעו כולם בזה הדעת כי בזה המענה שהוא האחרון לדברי אליפז לא כיון אליפז אלא הודיע לאיוב כי הוא לא ידע סדר ההנהגה האלוהית בשפלי', ואל יקשה בעיניך מה שאמר אליפז לאיוב הלא רעתך רבה ואין קץ לעונותיך, כי אם תעיין מה פירשתי לך בזה הפסוק תבין זה הענין כולו ותבין כוונת המענה הזה ויתבאר לך עם זה כי כל שפרשו המפרש בזה המענה הכל הוא חוץ מכוונת אליפז מפני שפרשו הפסוקי' כפי פשוטם ולא דקדקו כלל אחר דברי אליפז, ואם תשקוד על שהעירותיך בזה המקום תועיל לעצמך גם כן בשאר המקומות אשר תהיה צריך להבין בהם כונת זה הספר.

פסוק יב

זה הפסוק נקשר עם הפסוק האחר מפני שאליפז היה תמה על איוב מה היתה הסבה מהיותו בלתי משיג ענין ההנהגה האלהית בתחתוני', וזכר לו אחת מן הסבות אשר בעבורם יהיה נמנע לאדם להשיג העניני' הדקי' כמו שבארנו זה בפסוק שעבר, ובפסוק הזה זכר הסבה השניה אשר בעבורה גם כן היה איוב בלתי מאמין סדר ההנהגה והוא גובה השמי' וראש הכוכבי' שהוא גלגל הכוכבי' הקיימי' ורוממותה ומעוט היחס והדמיון אשר בין העליוני' והתחתוני'.

פסוק יג

[יג-יד] רצה לומר בזה כי הסבה אשר בעבורה לא ישגיח האל בתחתוני', לפי דעת איוב הוא גבה שמי' שזכר פסוק שעבר והוסיף בזה הפסוק ענייני אחרי' שהם משל למחיצת ההשגחה והוא **הערפל** שהוא דבר מוחץ בין הרואה והנראה כמו החושך שזכר בפסוק האחר, וזכר העבי' כמו שזכר שפעת מים בפסוק האחר להורות גם כן על הדבר המוחץ השגחה לפי המשל **ואמר וחוג שמים יתהלך** לדמיון שהדבר הסובב גם כן מונע סדר העיון מן המעיין, כי אליפז כיון לזכור לאיוב הסבות המונעות לו מהאמין מה שהיה ראוי להאמין ולהשיג מה שראוי להשיג מן העניני' הדקי', וזכר לו תחלה המניעה העצמיית והגשמיות המצוייה באדם אשר תמנענו מהשיג העניני', ואחר כן זכר לו העניני' שאינם

עצמיים **לו ולא** טבעיים כהרחקת גשם מגשם ודבר מדבר עד שלא יהיה ביניהם יחס כלל ולא דמיון כמו שהתבאר זה במה שעבר.

פסוק טו

[טו-טז] אחר שזכר אליפז לאיוב הדברי' המונעי' לו מהאמין מה שראוי לו להאמין בענין ההנהגה האלהית בתחתוני', חזר לאיוב ואמר לו **הארה עולם תשמר**, כלומר האתה נמשך אחר דעת התועי' בהשגחה **אשר דרכו** בה **מתי און**, והם אשר לא יאמינו שיהיה העולם מושגח מן האל יתּ', **אשר קמטו ולא עת** כלומר אותם הדעות אשר דרכו בה מתי און ונמחה זכרם מפני שהנהר השוטף **הוצק ביסודם** של אותם הדעות, כי קמטו כמו נחתכו ונפסדו, ולא עת כמו בלא עת וענינו שלא ידיעו אותה הטועי' לבאר על דיעותם בענין ההשגחה עד שיבוא מי שיסתור דבריהם וישימם כנהר המוצק בשורש הבנין אשר ימחה אותו לגמרי ולא ישאר ממנו שום דבר.

פסוק יז

[יז-יח] שני אלו הפסוקי' זכר אליפז על שאמר איוב במענה שעבר ויאמרו **לאל סור ממני**, ואמר באותו המענה גם כן מה שדי כי נעבדנו ומה נועיל, על כן אמר אליפז כי אותם התועי' בהשגחה שזכר איוב על הצלחת הרשעי' נמחה זכרם בעבור שאמרו לאל סור ממנו, כלומר שאין לך עמנו יחס ולא דמיון שתשגיח בנו ותראה במעשינו, **ומה יפעל שדי למו** כלומר שאינם שוים אצלו כלום עד שישגיח על מעשיהם, **והוא מלא בתיהם טוב** חזר אליפז לומר לאיוב ואותם הרשעי' שאמרת עליהם שהיא מלא בתיהם מכל טוב ושהצליח דרכם עד יום מותם ואמרת על זה עצת רשעי' רחקה מני, כלומר שאינך נסכם עמהם בעצתם שהיא אמונתם, אבל אתה נפלא על הצלחתם ותאמר כי מן הראוי הוא שיהיו נענשים על רעתם כמו שאמרת עליהם כמה נר **רשעי'** ידעך, כל זה זכר אליפז לאיוב להודיע כי הצדיקי' עכ"פ מושגחי' מן הבורא לטובתם ושהם עתידי' לראות מפלת הרשעי' כמו שבאר זה

פסוק יט

באמר אחר כן ר"ל אליפז בזה הפסוק שאם היה אומר איוב שהרשעי' אינם נענשי' על רעתם לא יתחייב בעבור זה הפכו עד שהצדיקי' לא יהיו גמולם על צדקתם אבל יהיו גמולי' עד **שיראו** ברעב הרשעי' ובמפלתה ויהיו שמחי' על זה, וכן האיש נקי מעון **ילעג** על הרשעי' בראותו אותם בתוך מפלתם.

פסוק כ

אין ספק כי זה הפסוק קשה לפרשו ועם כל זה אנו נפרש אותו כראוי וזה ענינו, **אם לא נכחד קימנו** שאם לא יהיה שהצדיקי' ישמחו במפלת הרשעי' ושיתרם שהוא הנשאר מהם כלומר בניהם וצאצאיהם יהיה האש אוכל אותם, יהיה נכחד כח האל על זה הדבר, ויהיה קימנו חסר ומשפטו הקימנו כלומר האל שהקימנו ובראנו, וכמוהו שית על עפר בצר שהוא כמו להשית, ואליפז אמר זה הדבר לחזק דבריו נגד איוב ולבאר לו שהרשע עכ"פ יהיה נאבד **וכלה** על רשעתו הוא וכל מה שיהיה מזרעו, ואם לא יהיה כן כמעט שהיה ראוי לחשוב שכח האל ית' יהיה נכחד ונעלם מאנשי עולם ושהשגחתו תהיה נפסקת מעליהם, ונוכל לפרש אם לא נכחד קימנו על פנים אחרות, אמר אליפז לאיוב זה שאמרתי לך שהרשע יהיה נאבד ושהצדיקי' יהיו רואים ברעתם הוא האמת אלהי' אלא אם היה זה דבר נעלם ממנו ולא נשיג אמתו וידיעת איכותו וירצה לומר קימנו קיומנו וישוב דעתנו בזה הדעת שאנו נוטי' אחריו, ויהיה נכחד כמו נעלם כי הדבר הנכחד הוא הנעלם מעיני בני אדם כמו שאמר הפסוק ותכחד מן הארץ, ולפי זה הפי' יהיה קימנו שם דבר ויהיה הנפרד ממנו קים למשקל סיג חיד, או יהיה מקור כמשפטו והשלם הקימנו ר"ל זה הדעת בעצמו העמידנו אותו בשכלנו, והפירש השני יותר קרוב לחכמה ולכונת האמת וקשור ובלתי נבדל כפי' הראשון.

פסוק כא

לקח אליפז בזה הפסוק דרך אחרת והוא שחתם דבריו החולקי' על איוב בפסוק אם לא נכחד קימנו, והוא שהיה נראה לאליפז כי דרכי השם בזה העולם אצל החכמי' פשוטי' מצד וקשי' מצד ועל כן הרבה איוב וחבריו לדבר בהם, עד שראוי לומר כי זה הענין בעצמו הוא העמוד אשר הספר הזה נכון עליו, ואחר שאליפז הראה דעתו בזה המענה מאוד התחיל לדבר דברי ניחומי' כאדם שלקח רשות מחבירו ויפטור ממנו **בשלום**, **הסכן** ענינו הרגל וניהוג כלומר שתנהיג עצמך עם האל ועם הנהגתו בזה העולם השפל כדי שתפטור ממנו בשלום כמו שאמרו ז"ל על ר' עקיבא בכמו אלו העניני' האלהים נכנס בשלום ויצא בשלום, ויהיה פי' ושלם ועשה עם אמונתך ודעתך שתגיע לך מהם שלום, ובהם כלומר עם האמונה **הטובה** והדעת הטוב **תבואתך טובה** בנפשך.

פסוק כב

[כב-כג] **תבנה** מענין בנין כלומר שהשם יהיה בונה ביתך כבתחלה **ותשוב** לעניניך הטובים ותהיה **העולה** רחוקה ממך ומאנשי ביתך.

פסוק כד

[כד-כה] י"מ בצר כסף ואין לו בזה ראיה אחרת אלא **והיה שדי בצריך**, וא"א שהוא כמו **מבצר** וה"מם נוספת כמו מאמר משען, ר"ל שיהיה מבצרו ותקפו על שטח האדמה ולא יהיה צריך למגדל עז לשבת בו, או שיהיה לו מן **הכסף** עד שיהיה שוה אצלו כמו העפר, **ועל העפר** כמו עם העפר בשיווי והשוה ריבויו, לצור **נחלי'** הוא ההר אשר יצאו ממנו נחלי מים, והיה שדי בצריך, י"א מבצריך ומגדליך, וי"מ שממונו יהיה חזק וכמו כקול שדי בלכתם ענינו תוקף המים, **וכסף תועפות** מאמר כפול, וי"מ בצריך באויבך להשמידה וזה הפי' אינו נאות עה הוף הפסוק, וגם מפרשי' בצריך בצרתך על דרך עמו אנכי בצרה.

פסוק כו

[כו-כח] **תשים פניך** נכח השם לחלות פניו כדרך המתפללי' שישאו עיניהם למרום, ואם נדרת שוס דבר לכבוד השם הוא יתן לך עוזר לשלם בין יהיה נדר ממון או דבר אחר, וכל מה שיעלה בדעתך לעשותו לא יהיה לך בו מונע וענינו יצא לאור ותשלים רצונך.

פסוק כט

[כט-ל] הפירוש כשהרשעי' יהיו נשפלי' אתה תראה בהם **ותאמר** גאותם שהיתה להם גרמה השפלתם אין לו קשירה, וא"א אחר שזכר כל הטובות שיבואו על איוב אמר לו שהם ראוית לו אחר שהשפיל יצריו אחר היותו אומר להם גוה קודם זה ר"ל אחר היותו עוזב הגאוה לפני השפלות ושעם היותו שך **עיניה** ושפל רוח **יושיע** אותו השם, וכמו שהאדם הנקי מן העונות **ימלט** מקומו ועירו בצדקתו ואפילו היה אי אחד, כן אתה תהיה **נמלט** מצרותיך **בבור כפיך** ונקיות נפשך.

פרק כג

פסוק א

[א-ה] **מרי שיחי** ר"ל המרי אשר חבריו עושי' על שיחו שהם דברי איוב ואינם מודים לו בדבריו וי"א מרי מרירות, ועדין לא מצא מי שינחמנו על צרותיו ועל כן **כבדה** ידו **על אנחתו** כלומר שלא הקלה יד אנחתו מעליו, וי"א ידי נגעי ומכתי, ובאמרו **מי יתן ידעתי** חזר על אליפז **שאמר** לו הלאל יסכן גבר, **ואמר מי** יתן שהייתי יודע למצוא האל **ואבוא עד תכונתו** בהיותו' שופט את הבריות.

פסוק ו
[ו-ז] אם הבורא יעשה לי כח בריבו עמי איני מאמין שהוא בעצמו ישפיל עצמו וילחם בי — ויהיה ישים מענין שימו וישימו — מפני שהוא ישר למי שהוא מתוכח עמו, ויהיה **נוכח** כמו מתוכח, ושם ישר ענינו במקום שאין שם עול ולא חמס כי אם יושר ואמונה, וביושר שאמצא עמו אהיה נמלט ממנו שלא יעשה לי לפנים משורת הדין.

פסוק ח
[ח-ט] כי אין לבורא מקום שימצא בו להורות על שאינו גוף ולא הוא כשאר הנבראי' שיכללם המקום והשטח ומקרי הזמן, ואמר בתחלה מי יתן ואמצאהו **ואחר** כן אמר כי כשהוא מתבונן בו **יראה** בשכלו כי לא יצוייר לו מקום שימצאהו לו מזרח ולא מערב ולא בשמאל ולא **בימין**, וזכר כל הצדדי' שכוללי' הגוף, וקדם ואחור רמז בו שני הזמני' שהם המתקדם והמתאחר, מפני שהעתה מן הזמן נמצא ביניהם כמו שהתבאר זה בספרי' הטבעי', **בעשותו** ר"ל הפעולות הטבעיות כמו הרוחות והעבי' והמטר כי כל אלו יתהוו בנשיבת רוחות הצפון, **יעטף ימין** ענינו שהדרום הנקרא ימין יכסה ההרי' מן השלג בקרירותו, ורצה איוב לבאר כי הוא רואה פעולותיו **ואינו** רואה הוא בעצמו, אחז חסר ומשפטו אחזה.

פסוק י
ועם כל זה כשרצה הבורא לדעת בי הנהגתו בתתו לי כל מה שנתן לי מצרות אז בחן אותי במצרף הנסיון ולא יצאתי מישרי ומתומתי ובהה יצאתי **כזהב**.

פסוק יא
ר"ל כי **בדרכו** והנהגתו **אחזה רגלי** רשת הצרות ונכשלתי בו, וזה לא גרמתי אני בעצמי מעון שעשיתי כי דרכי השם **שמרתי** בעודי ולא נטיתי מהם, וי"א **באשרו אחזה רגלי** דרך מצותיו והביאו ראיה דרך מצותיך ארוץ.

פסוק יב
מחקי ר"ל מטבעי המיטבע בי כחק הדברי' הטבעי' שאינם צרוכי' בפעולתם למכריח ולא לאינם שיכריחם לעשות מעשיהם.

פסוק יג
אחר שספר **שהוא** לא סר מדרכי השם והיה ראוי שיגמלהו על זה והוא לא גמלהו רק באו לו כל **אותן** הצרות אמר, שאין לתפוש על דרכי השר ואין מי **שישיבנו** מרצונו וחפצו מפני **שהוא אחד** ושיתוף אין לו עם זולתו שימנענו מרצונו, ואין באחדותו דבר נוסף על עצמותו שיחדש בו מה שישנהו מרצונו, ואמר והוא **באחד** להוציאו מכלל שאר האחדי'

המתחלקי', ובשם אחד ימצא האחד הפשוט שהוא בלתי נחלק והוא האחד הנמצא בשכל לבדו לא חוץ לשכל, וטבע האחד הפשוט כטבע העתה מן הזמן שהוא בלתי מתחלק, וכמו הנקודה גם כן שאינה מתחלקת לא כנקודה אשר הקו מורכב מנקודות, וכל העתה אשר הזמן מחובר מעתות, ואלו העניני' אין זה מקום ביאורם כמו שהתבארו בספרים הטבעי', וראיתי אחד מן המפרשי' הידועי' שרצה לחדש שם האחד הנזכר בזה הכתב ולא באר במה שכתב שום דבר מן האחד הפשוט אבל הוסיף בו גנאי בחק השם יתי' ולא הרגיש במה שהפליג לטעות בו.

פסוק יד

המפרשי' פרשו כי לבורא יכולת להשלי' חקי שגזר עלי' מן הצרות **וכהנה רבות** כפליאות ההם, ונ"ל שזה הפסוק נקשר מאוד עם שעבר מחקי צפנתי וכו', ע"כ חזר עתה לומר כי השם אשר הוא אחד, ובן אדם לא ידע דרכו ורצונו יהיה **משלים** בי רקי עתה אשר תאבתי לעשות בטבעי ובנפשי, ואין זה ממנו דבר רחוק כי כמו אלו הפעולות הטובות והנחמות הוא עושה תמיד עם בריותיו.

פסוק טו

[טו-טז] כי אע"פ שאני יודע שאין מי שיוכל לתפוש על הבורא ולהשיב עליו אני עומד **נבהל** ולא אסור מהיות **מתבונן** בזה **ומפחד** על שאני רואה מהעלם דרכיו והנהגותיו עם הבריות, וסמך פעולת הרכות והבהלה לאל **מפני** שאלו הפעולות סבתם יתי' על נושאם.

פסוק יז

נצמתי ענינו הפסקה ומניעה קיימת מענין לצמיתות, ור"ל כי החושך והאפל שאמר אליפז אי חשך לא תראה שהיו מונעי' לאיוב ומוחצי' בינו ובין דעת אליפז לא היו מספיקי' איוב מהיותי מאמין מה שהיה בלבו להאמין בהנהגת האל בשפלי', ולפי פירושי יהיה **ומפני כסה אפל** חסר לא, וכן לא יערכנו זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז ר"ל ולא תמורתה.

פרק כד

פסוק א

המפרשי' נתבלבלו בזה הפסוק וגם א"ע אם תדקדק במה שפי' בו יתבאר לך מבוכתו במה שאמר למה **לא נצפנו עתים משדי ויודעיו לא** יראו הימי', והענין אלו נצפנו עתי' משדי לא הייתי מתרעם עליו כי יודעיו לא ידעו מה יהיה אלא הוא שידע העתי' שיעשו בהם הרשעי' הרשע למה יחריש ע"כ, ויש לתפוש עליו כי מה היה לו לאוב לזכור בזה

המקו' שיודעי האל לא ידעו מה יהיה, אבל נ"ל שאחר שאמר איוב כי לא מנעהו החשך ולא האופל כסה פניו במה שהיה דעתו בענין ההנהגה האלהית, אמר עדין אנו עומד בדעתי ואוני חוזר בעבור דברי אליפז שהרשע היה ראוי להענש, ואני רואה שאינו נענש בשום זמן, ואמר **מדוע** לא בא משדי שיהיו עתים צפוני' לרשע ומדוע יודעי השם לא **יהיו** רואי' אותם העתי שתמהר הרעה לבוא על הרשע שיודעיו שהם הצדיקו' יראו נקמתם בהם, ומלת מדוע משמשת בשני המקומות, והקמחי פי' מדוע **משדי לא נצפנו** עתי' כי הכל גלוי לפניו, ויודעיו לא יחזו בעין לבם מספר לימיו כי הוא קיים לנצח ומדוע מאתו שגבולות ישיגו הרשעי', ור"ל בזה מדוע שהבורא שלא נצפנו לפניו העתי' ושהיודעי' אותו לא ידעו מספר ימיו יהיה מאתו שהרשעי' ישיגו גבולות, וזה הפי' אין לו פני', ורמב"ן ז"ל האריך לפרש בפסוק הזה אבל דבר בו בבלבול ולא בביאור.

פסוק ב

התחיל לזכור הרעות שעושי' הרשעי' ההם להראות דעתו שהסדר האלוהי באדם אינו שוה, גבול שאינו שלהם לוקחי' בכח וכן **גזלו** עדר הצאן שמצאו ורעוהו בלא בשת, וכל זה להורות על פריצותם ועל פירסום החמס והאכזריות.

פסוק ג

היתומי' שלא נשאר להם מאביהם אלא **חמור** אחד, ובו יהיו עמלי' וטורחי' על מחייתם, יבוא זה הרשע ויקחנו מהם על חוב שיהיה לו על אביהם ולא יחמול עליהם שיאריך להם וכן יעשו בשור **האלמנה**.

פסוק ד

וכשהאביוני' יביאו זה הרשע יפחדו מהראות פניהם לפניו ויטו עצמם מן **הדרך**, וכן העניים נחבאים ג"כ מפחד, והפליג בזה הספור מאוד, והוא שמנהג העניים והאבוני' להראות עצמם לפני העשירי' ולפני האנשי' הטובי' שהם אנשי חסד ובעלי צדקה למען שיראום ויחלקו להם ממונם, אבל עם זה הרשע שזכר יעשו ההפך.

פסוק ה

[ה-ו] זה הפסוק הענון נקל והמלות זרות, ופרשו כמו **פראים** הם הרשעי' במדבר **ומשחרי לטרוף** טרף ולתת **לנעריהם** ההולכי' עם הרשעי', ופרשו **ערבה** במישרא כמו שאמר התרגום, ופרשו **בלילו** מה שאינו יש להם, והרמב"ן נמשך אחריהם, ונ"ל כי פירושם בטל ואין לו טעם, אבל פי' הן **פראים במדבר** הוא משל שהפראי' שהם רועי' במדבר ישכימו לבקש טרפם בכל המקומות כמנהגם שהוא **פעלם**, ויבקשו הערבה בנחלי' להיותה לחם לבניהם ההולכי' אחריהם, וקראם נערים בעבור היותם קטנים

כדמות הנערי ההולכי' אחר אביהם, וזה המשל אמר על הרשעי' שכל מה שהם אוכלי' ושותי' הכל הוא מגזל, ואינם רוצים לטרוח על מחייתם כמו שהפראים ושאר הבהמות שאינם בעלי דעת והם טורחי' להיות להם מה שיתנו לבניהם, ומה שיאכלו הם אבל הרשעי' אינם עושים כן אבל רוצי' לגזול ולא לטרוח, ותהיה מלת ערבה נפרדת מן ערבי נחל, **ויקצרו** בלילו שהוא תבואתו של **השדה** ויביאוהו לביתם, **וכרם** זולתם קודם היות פריו מבושל **ילקשו** וילקטוהו וישאוהו לביתם, כי הפרי שאינו מבושל כל צרכו הוא חזק וחמוץ וקראו רשע על דרך ההשאלה, וי"א כרם של רשע, ורמב"ן פי' כרם בעל זרוע ישמרו אותו לנפשם וילקטו לקט אחר הבציר והלך אחר התרגום.

פסוק ז

[ז-ח] בני אדם **ילינו** ערומי' כי הרשעי' מארבים להם בדרכי' ולא יניחו להם אפילו מלבושיהם וכשימצאם זמן הקור אין להם מה שיכסו על בשרם, אם ירד עליהם המטר או יפגשם זרם מים אין להם בגד שישליכו על גופם ויתלחלחו **וירטבו** מן **המים** הטובל גופם ואינם להם **מחסה** אחר אלא הצורי' והסלעי' אשר יתכסו בהם והם מחסיה' ומלבושיהם; וכל זה המשל מדבר בהולכי הדרכי' כשיפגשום האנשי' השוללי' והגוזלי', כי באנשי המדינה לא יהיה אומר **חבקו צור** כי הבתי' והקירות היה להם למחסה.

פסוק ט

[ט-י] גזלתם היא משוד שיעשו על **היתום ועל** אשר לו, ועל העניים יהיו חובלי' אם יש להם חוב עליהם ולא יחושו על מה שהזהירה עליו התורה אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו, **הלכו** הנשכיים מבלי **לבוש** כי לא **נשאר** להם מאומה שיקנו בו מה שילבשו, ואותם שהיה להם השדה והיו נושאי העמרי' מן הקצירה אל החלקה לדוש אותם ולאכל מהם, באותה השנה ישארו רעבי' מאותה התבואה אשר הרשע גזל אותה, ומשפט הפסוק היה לומר ונושאי העמר רעבי', וי"מ העומר שנותן להם לצדקה הרשעי' גזלו אותו.

פסוק יא

י"א בתוך החומות עשו היצהר **יקבים דרכו** לעצמם **ויצמאו** כי הרשעי' יקחו הכל, ונ"ל שהרשעי' יעשו השמן במקומו בעצמו שיעשהו בעל היצהר, וכן ודרכו הענבי' ביקבי' בעצמם שידרכו בו בעלי הכרם, ויצמאו או בעלי היקבים שאין להם תירוש או הרשעים בעצמם צמאים לקחת עוד ולגזול ואינם שבעים, כי הם להוטים לגזול עוד ממון זולתם, וכל זה הפרסום שזכר על גזל הרשעי' להורות על פריצותם.

פסוק יב

הקמחי פי' ודם **חללי'** והביא ראיה כי הדס הוא **הנפש**, ואמר שענינו כקול דמי אחיך, **ותפלה** כמו חזו לך שוא ותפל, והרמב"ן פי' ואלוה **לא ישים תפלה** פירוש קרב לאמת, אבל מה שאמר שהוא נקשר עם פסוק ואל הרך לבי אין לו ענין ולא מקו', ומפני שהרב לא הרגיש על כוונת שני הפסוקו' כי לא נצמתי, מדוע משדי, עלה במחשבתו לקשור **ואלוה לא ישים תפלה** עם פסוק ואל הרך לבי, וקשירתו זאת בטלה, ונשוב למקומנו ונאמר, **מעיר מתים** י"ל כי מרוב החמס והעול שעושי' הרשעי' יצעקו יושבי המדינות אשר בהם אנשי משפט ומנהיגי המדינות, **ונפש חללי'** י"ל ששמועות ההרוגי' מיד הרשעי' תגיע לעיר שהיא עיר מתים, ואלוה לא ישים תפלה פי' שהבורא לא יחשוב מעושי הרשעי' לתפלה כשלא ישים לב על ענינם ולא יחוש על נפש החללי' אשר **תשוע** אליו. ולא ישגיח בה.

פסוק יג

הוסיף לזכור מעשיהם המגוני' ומעוט אמונתם בשם, וכל זה להודיע לחבריו שהדין עמו שיהיה מצטער על ההנהגה האלהית, ואמר שהרשעי' מורדי' בכל הדברי' שהם תועלת לאדם ואור נפשם והם **דרכי** השם **ונתיבותיו** אשר בכללם החכמה והתורה שהם לנו באמת דרכי השם, וכפי דבקותנו בהם והשגתנו להם נהיה מכירי' דרכיו ויודעי' נתיבותיו.

פסוק יד

[יד-טו] **הרוצח** בכלל הרשעי' והנואף דומה לו מפני שהניאוף הרבה פעמי' יהיה סבה לרציחה, **ואמר** כי הרוצח **יקום** בבקר ויארוב העניים והאביוני' שהולכי' ממקו' למקום לבקש טרפם ויהרגם, וקראם עניים ואביוני' מפני שאין להם כלי קרב שילחמו בהם עם הליסטי' כי"א היו עניים ממש למה היה הרוצח הורג אותם חנם, **ובלילה** יכנס בעיר **לגנוב**, וכן הנואף ימתין בלילה כדי שלא יהיה נכר וילך בפני' מכוסים כדי להסתיר **פניו**.

פסוק טז

חתר מענין ויחתרו האנשי' וענינם תחבולה וחיפוש, ואמר שהגנב יהיה מתחבל על הבית אשר ירצה לגנוב בו באותה הלילה אשר ביום עשה בה **חותמו** ורישומו כדי שתמצאנה בלילה, **לא ידעו אור** לא ירצו לעשות שום דבר באור היום אלא בלילה כדי שלא יהיו נכרי', והקמחי פי' לא ידעו אור שהם בחרו **בחשך** ויהיו נדחי' בחשך, והרמב"ן פי' עשה **בתים** במחילות הארץ תחת העפר להסתר שם בחשך ולא יעשה פתח. נכר ונראה, רק במחתרת יכנס להם בלילה והיום חתמו הבתים בעדם ויסגירו המחתרת שלא יראו

שיהיה שם בית והנה אינם יודעי׳ אור כי שם יהיו נחבאים כל היום, וזה הפי׳ יש בו בלבול ותוספת עד שדבריו סותרי׳ זה את זה שאם לא עשו פתח, מה צורך לחתום הבתים.

פסוק יז

מפני שאותם הגנבי׳ יחלקו שלל גנבתם בבקרי׳ וישמחו על מה שגנבו אמר כי כולם יהיו ליקי׳ ונענשי׳ בבקר אחד, ותבא להם המיתה הנקראת **צלמות** ולא סדרי׳, **כי יכיר בלהות צלמות** י״ל שהבורא יכיר וידע כי בלהות צלמות ראוי להיות חלקם ומנתם, ובלהות צלמות ענינו מבוכת המות ובלהות כמו בהלות, ונקראת בזה השם מפני שאין דבר שאדם יהיה נבהל ונבוך עליו כמו על המות עד שהרבה פעמי׳ ימות אדם מפחד המות.

פסוק יח

הרמב״ן פי׳ פירוש זר מאוד: כל אחד מאלו הרשעי׳ הוא כדבר הקל המושם **על פני** המים שלא יושג בו, **חלקתם תקולל בארץ** שלא יעברו על חלקתם ולא **יפנו** אל **דרך כרמיהם** ללכת שם לעבדם ולשמרם, כך כל רצונם וחפצם לחיות מגזל ועושק ורצח וניאוף, והקמחי פי׳ שיצמחו קוצים בחלקתם ולא **יפנה דרך כרמי׳** ששם נוטרי הכרמים יצילוהו, ויפנה דרך שטף המים ללכת לאבדון, ונ״ל כי אין במה שפרשו בזה הפסוק תועלת, אבל הנכון: **קל הוא** ענינו הקצף ההולך על פני המים המתחדש מתנועת המים החזקה ומשטף המים הנופלי׳ ממעלה למטה, ור״ל כי הרשע הוא דומה לקצף המים שהוא קל וניתך מהרה מרוב קלותו ואין לו עמידה ולא קיום, כן הרשע ימח זכרו מהרה וגם הוא ילך לאבדון, וכן לא יהיה להם אפילו בזה העולם חלק ונחלה ויהיה חלקתם כמו חלקת מחוקק, ותהי׳ התי״ו נוספת ואפשר שיהיה מענין חלקה שהוא השדה שדשים בו החטה שהוא חלק מכל עשב וצמח, **לא יפנה וכו׳** פירושו שלא יהיה זוכה לכרם ולא לשדה.

פסוק יט

[יט-כ] זכר זה המשל על הרשעי׳ הנאבדי׳, ואמר כי כמו הציה והחום שייבשו **ויגזלו** השלג ויתיכוהו עד שיהיה נבלע בקרקע ויהיה כדבר הגזול והגנוב בהיותו נעלם משטח הארץ כן יהיו הרשעי׳ נבלעי׳ בשאול על אשר **חטאו** ופשעו, ואמר שהרשע מת וגזל אותו **השאול** כל בר אנוש הנולד מרחם **ישכחהו** ותמתיקהו הרמה ותאכלנו התולעת והוא מענין ורמה לא היתה בו, וירם תולעי׳, **תשבר כעץ עולה** ששקר הרשע אין לו קיום ועמידה.

פסוק כא

י"א רעה מענין תרועם, ועושה **רעה לעקרה** מפני שהיא יחידה ואין לה בני', וכן **לא ייטב לאלמנה** אבל יזיק לה מפני שאין לה בעל שיעזרנה, אבל פירושו הנכון הוא שזה הפסוק הוא משל וענינו סופם ומעשיו של הרשעי' הוא כמו שהולך אחר העקרה להתחבר לה ואחר האלמנה שעמדה מלדת, כי זה האיש לא יהיו לו בנים שיעזרוהו ושיטרחו עמו, ור"ל לא ייטיב שלא ייטב הלוקח אלו אבל יעשה ברע.

פסוק כב

[כב-כג] הקמחי פי' שהרשע משך תקיפי' בכחו ויעשוק אותם ופי' יקום ממטתו **ולא יאמין** שיחיה כי יפחד מעשוקיו שיהרגוהו, וגם הרמב"ן הלך אחר זה הפי' והוסיף בו דברי' בלא טעם, ונ"ל כי זה הפסוק אינו נאמר על הרשע כי כבר חתם איוב ספור הרשע בפסוק רעה עקרה, אבל הוא נאמר על השם ב"ה שהוא מושך המלכים ואביריהם **בכחו** וברצונו **יקום** על הרשע וישפילנו עד אשר לא, **יאמין בחייו** כי יפחד מן הצרות הבאות עליו — **ומשך אבירים** הוא על דרך לב מלך ביד ה' — בעודנו יושב **לבטח** בביתו **ונשען** על עשרו כי עיני השם על דרכי הרשעי' לשפוט אותם, והקמחי פי' שהבורא נותן לרשע רצונו וישב **לבטח וישען** כי אין ההורס אותו, והרמב"ן פי' כי איוב גלה דעתו על ענין ההנהגה האלהית ברשעי', ואין הענין כן כי אלו היה זה לא היה אומר בצד זה הפסוק רומו מעט ואיננו שהוא נאמר על לקות הרשע, כי איוב במקומות אשר גלה דעתו בהנהגת הבורא על הרשע יזכר שתחלתו וסופו יהיה בשלוה, אבל בזה הפסוק גלה איוב הדעת שספרו בו חבריו והוא שספרו ענשו ואבודו, והסבה בזה הספור הוא במתכוין. מאיוב כדי להסתיר דעתו, והרמב"ן לא מצא מציאה בזה הפסוק וכל שכן בהוציאו **ועינהו על דרכיהם** מפשוטו הנכון שאין בכל המקרא מקום שיזכור בו עיני השם אלא להוראה על השגחת הדין והאמת.

פסוק כד

רומו מן הכפולי' הקלי' ומשקלו סבו גלו והשלם **רוממו**, ופי' שהרשע יהיה נעדר עם מעט רוממות שיהיה לו כלומר שלא תעמוד הצלחתו קיימת אבל יהיו נקפצי' ואמולי' ביד השודד והמחבל, כדבר שהכל נקפץ ביד ויהיו **כראש** השבולת שנמללת ונקבצת בידי' לחתכה במגל ביום קציר, וי"מ **יקפצון** מענין מקפץ על הגבעות.

פרק כה

פסוק א

זה המענה אינו בא אל שום כונה וכונת איוב אבל בא **בלדד** לתת רשות מאיוב **ואמר** דברי' ידועים אצל כל אדם ושאין מי שיוכל לתפוש עליו בהם והוא כמו שר"ל שכל עניני המציאות האדם מסופק בהם לדעת אמתתם אבל יש דברי' שאין ספק למציאותם.

פסוק ב

הממשלה עם האל על כל נבראי' עליוני' ותחתוני' והפחד תבוא ממנו גם כן על כל בריאותיו, והסדר האלוהי בעליוני' מסודר על כל אחד מהם לפי מדרגתו וחשיבותו הנאצלת בו מכח האל ומשפע חכמתו השופעת בהם תמיד בלא הפסקה וזהו **השלום** והטוב הגמור הנמצא בהם ולא שינוי ותמורה כהמצאם בתחתוני', וע"כ יחד השלום לעליוני' לבדם, וספר רבוי צבאות השמים העליוני' אשר ריבוים הוא דבר מופלא וכל שכן סדר הי"ב מזלות התקועי' באותו הגלגל השמיני אשר סודם יודע רק הבורא ובכלל ג"כ שבעה כוכבי לכת אשר בשבעה גלגלי' ואלו המספרי', קראם גדודי' ע"ד השאלה והדמיון לריבוי החיילות, אורהו. אפשר שירצה בזה אור השמש שנותן אורה לעליוני' ולתחתוני', לעליוני' כמו הירח שמקבל אור השמש כמו שזה נראה לעין והרבה מן הכוכבי' גם כן מקבלי' אורה מן השמש כמו שאמר דוד על ענין זה ואין נסתר מחמתו, ונ"ל כי י"ל בזה האור השפע האלהי השופע על כל הנבראי' אשר בלתי לא תהיה להם עמידה ולא השלמה, ואחר שזכר כל אלו המעלות הבאות מאתו דבר גריעות האדם ושהוא נחשב למאומה לפני יחס העליוני', יאהיל הפעיל מויאהל עד סדום שהוא מן הקלי', ופי' שאפילו הירח שבו פעולה גדולה בזה העולם כי בו יוסיפו הלחיות והמימות לא יאהיל ע"ד ההשאלה בעבור הגריעות הנמצא אצלו מפני שאינו במדרגה אחת עם שאר הכוכבי' אבל למטה מהם כמו שהוא במדרגת מקומו למטה מהם ג"כ, ואפשר שיאהיל האלף נוספת ורמז בזה שאין לירח אורה מעצמה עד שיקבלנה מהשמש, וכן הכוכבי' לא זכו בעיניו כי אין ביניהם ובין הבורא דמיון כלל שהם בעלי גשמים ואין יחס בין דבר שאינו גשם לדבר שהוא גשם, ואע"פ שהכוכבי' זכים ומאירי' ולא ישתנה אורם כירח אינם זכים לפני האל, והוסיף גריעות ודופי על האדם בקראו רמה ותולעה כי מתחלה בזכרו עם האל קראו ילוד אשה ובזכרו עם הכוכבי' לא הרחיק מזכור עמהם שם רמה ותולעה.

פרק כו

פסוק א
אם חשבת בלדד שע"י דבריך יהיה דעתי בענין ההנהגה האלהיות בטל מה אתה עוזר לחברתך, נראה לי שאין לך כח לחלוק עלי חכמתך בדברי' שאין לך בהם עוז ולא ניצוח נכח דברי, כי בספרך נפלאות השם חשבת למלט מטעיותיך, אצל מי עמדת בהיותך דורש על התלמידי' ודעת איזה חכם שקבלת ממנו אתה מספר לנו עד שנאמין דבריך.

פסוק ה
המפרשי' חשבו כי זה הפסוק יהיה התחלה לספר איוב מפלאות השם וגם א"ע חשב זה, והקמחי לא שם הפרש בין **הרפאי'** ושאר המתי' ושיש לשם יכולת לחוללם פעם שנית כענין תשלח רוחך יבראון, ואמר כי י"א הרפאי' רמז לגרגרי הזרע, ופירוש הרמב"ן גם כן זר מאוד ורחוק מכונת הפסוק, ונ"ל כי איוב הביא זה הפסוק על בלדד למשל שאין בדבריו תקומה ושורש כמו רפאי' שנקברו ונתעפשו באדמה עד שהגיעו למים המעורב באדמה **מתחת**, **ושוכניהם** י"ל השוכני' עם הרפאי' בקבורתם והרפאי' הם הילדי' שנולדו מתי' ולא ראו אור מעולם ולא יקומו מקברם, כי אין להאמין שהרפאי' יקומו לתחיית המתים שאין בתחייתם תועלת ואפשר כי בעבור זה כיון המחבר ספר איוב לזכור בזה המקום רפאי' ולא שאר המתים.

פסוק ו
[ו-ז] התחיל בזה לספר מגדולת השם והוסיף בו דברי' הבאי' מכח השם יותר מבלדד אבל הוא ספר דברי' טבעיים ובלדד ספר באלהים, הבורא ידע העניני' הטמוני' בשאול קודם היותם והם כדבר **ערום** ונפשט, וזכר **האבדון** למשל על שהדברי' שהם אבודי' לנו הם נמצאי' אצלו מגולי', ולפי פשוטו הבורא יודע העתידות ויודע מתי ימות האדם ומתי יהיה אבוד האדם וכן פי' הקמחי, והרמב"ן פי' כשאר הפרשי'.

פסוק ח
זכר האדים העולי' מן הארץ למעלה באויר ומתעבים שם עד שישובו ענני' ומשתני' לטבע המים בריבוי לחותם, ומפני שהמים **בעבי'** כדבר צרור בצרור בגד אמר **צורר מים וכו'**, כי לא ישובו הענני' מים עד שיתכו ויזלו מהם המים והוא המטר כי בקיעת הענן יהיה עם התכתם ושובם מים.

פסוק ט
הענן הוא מבדיל ומוחץ בינינו ובין הכסא הנקרא שמים כמו שאמר השמים כסאו, **פרשז** אמרו שהזי"ן נוספת ולקחהו לפי הענין כי מזה השורש אין לו חבר במקרא, ומספר בזה כי העבי' מתפשטי' על פני הרקיע בטבעם בין שיתכו מטר או לא.

פסוק י
ואחר שזכר יסוד המים זכר יסוד האש שהוא למעלה מן האויר המשותף ליסוד המים בהשתנותו אליו תמיד, **חק חג** כמו גדר והקיף כי חג עבר מן יחוגו והוא מן הכפולי' הקלי', וזכר כי **על פני** המים הקיף הבורא האויר והחשך שהוא יסוד האש הנזכר במעשי בראשית באמרו וחשך על פני תהום, כמו שאמר בספר מורה הנבוכים והתכלית שזכר על האש בזה הפסוק רצה בו שתי קצות היסוד האחד מהם הוא הדבר המורכב והקצה האחר הוא הדבר הפשוט ובעבור זה אמר **עד תכלית אור עם חשך**.

פסוק יא
שמים שם משותף פעם יאמר על השמי' בעצמם ופעם ואמר על הקרוב מן הארץ ועוף **השמים**, ומגדל וראשו בשמים, וזכר **עמודי שמים** רמז להרים אשר עלשטח הארץ כשיקרה להם הרעש מאויר שנתהוה תחתם עד שלפעמים יפלו ויהפכו ארץ מכח צאת האויר מתחתם ואם לא יצא ויתנועע לצאת יהיה הרעש, **ירופפו** מלשון חכמי' רפפות, **ויתמהו** לשון מושאל על שהאדם התמה יתנועע ויחרד.

פסוק יב
הוסיף לזכור מטבעים שיש למים והוא שהמים מתפעלי' לרוח ויתבקעו מכח נשיבתו, ואמר כי לפעמי' יהיה האויר שקט ונח בעולם ומי הים יעמדו נחים וגליהם ינוחו ויפלו, וכנה רהב לגאון הגלי' ורמז בזה שהבורא סבה ראשונה למציאות היסודות ולפעולתם, וי"א **מחץ רהב** גאות בני אדם.

פסוק יג
ואמר כי אחר היות הברקים והמטר והרוחות יתחדש רוח שיפזר העבים ויטהר האויר הנקרא **שמים** ע"ד **ורוח** עברה ותטהרם, **שפרה** מלשון אמרי שפר והוא עבר מפיעל ומשפטו להיות דגוש עין הפעל, **ונחש בריח** משל לברק מפני שצורתו וטבעו כנחש עקום ועשוי כשלשלת בהיותו נופל פתאם לארץ בהתחדשו מתנועת העננים, וטבעו מטבע האש וכן טבע הנחש כי הוא בעל סם ממית בחמימתו וכן הברק ממית בכח חמימתו הרבה מבעלי חיים, והמפרשי' פרשו נחש בריח כפשוטו ולא הרגיש אחד מהם כי הוא משל, ובאלה הפסוקי', זכר כל היסודות הארבעה וקצת מטבעיהם.

פסוק יד
אלה הדברי׳ שזכר הם **קצת דרכיו** ופעולותיו בזה העולם השפל ואין לנו ידיעה אבל נשיג מהם מעט דבר, וזכר **הרעם** שהוא מדברי׳ הטבעיים וצריך חכמה בידיעת אמתתו ואיכות התחדשו מן העננים, ומפני שהרעם **נשמע** אחר הראות הברק זכר אותו באחרונה. והקמחי שפי׳ שאין מבין ענין הרעם נ״ל ממנו כי לא קרא בספרים הטבעים לעולם ואני תמה גם כן על הרמב״ן שהוציא הדבר מפשוטו ופי׳ שענינו כענין רעם שרים ותרועה (איוב ל״ט כ״ה) ווה הפי׳ יצא מגדר האמת כי היה די לרב ז״ל לעזוב הרעם במקומו עם שאר הדברי׳ הטבעיים.

פרק כז

פסוק א
אין בזה המענה דברי׳ שיהיה בהם משל יותר מהיותו בשאר המעני׳, ובאמרו **ויסף** חייב בהכרח שבשאר דבריו יהיה גם כן משל כי אין ענין התוספת בא אלא על מה שהוא ממינו, על כן יש לכל משכיל להרגיש מזה הענין שהוא בא כן להיות זה רמו על שספר איוב כלו הוא משל, והקמחי ראיתי שאמר: ויסף וכו׳, כי כבר דבר משלים באמרו ערום שאול נגדו, מאחז פני כסא ועוד הוסיף שאת כל **משלו** עוד זה, והרמב״ן אמר כי בזה המענה אמר משלים כמו לא תסלה וכו׳ ולא דקדק התוספת, ונ״ל כי שניהם יצאו בפרושי׳ זה מקו האמת ביחדם הדברי׳ ההם להיותם משל יותר משאר הדברי׳ הנאמרי׳ בשאר המקומות.

פסוק ב
י״א **חי אל** הוא כשבועה וזה הפי׳ בטל כי אדם שהיה מצדיק עצמו נכח השם לא היה צריך לשבועה שלא תדברנה שפתיו עולה ולא אפי׳ להזהיר עצמו בה, ונ״ל שענינו כענין ואני ידעתי גאלי חי ופי׳ הפסוק: אל חי אשר **הסיר משפטי** על תומתי ועל ישרי **ושדי** אשר **המר נפשי** על מיתת בני ואנשי ביתי הוא יגמלני טובה וישיב שבותי, כי איוב לא סר מהיותו בוטח שהבורא יטיב לו באחרונה, ואע״פ שהספר הוא משל המחבר מסדר דבריו שיהיו ניאותים ודבקים קצתם אל קצתם ומספר הדברים כאלו היו.

פסוק ג
עדין **נשמתו** בו, כלומר שלא מת בנגעיו **ורוח** השם נשאר **באפו** שיעמידנו חי ובא כמוהו בעצמו שוה בשוה **כי כל עוד נשמתו** בו שנאמר על אבשלום שהיה תלוי **באלה**, ור״ל איוב בדבר זה כי הוא עתיד לקבל שכר טוב על מה שסבל.

פסוק ד
חזר איוב על חבריו להכחישם שיאמינו בו ולבאר להם כי הוא חזק באמונתו להאמין כי הוא תם וישר ושחבריו אינם צדיקי' במה שחושבי' עליו, ולא ירצה לומר שלא יעזוב צדקתו כי זה דבר שלא היה צריך איוב לומר אותו כלל, אבל י"ל שצדקתו שהוא אומר **עליה** לחבריו שהוא צדיק לא ירפה ממנה, לא יחרף ענינו חידוד וחריפות ונטיה מדבר אחד לענין אחר, ר"ל שאסור מזה הדעת שאני בו ולא שאטה ממנו לעולם.

פסוק ז
[ז-ח] ר"ל כי אויבו יהיה שוה עם **הרשע** והקם עליו עם אדם עול שדובר שקרים, כלומר שכל אלו אצלו **תקותם כתקות חנף** אשר **יבצע** כלומר אשר יגזול **כי ישל אלוה נפשו** שהאל ישולל נפשו וימיתנו, ויהיה ישל מענין של נעלך שענינו שלילת הדבר ממקומו, ונ"ל כי אין טוב לפרש אלו הפסוקי' בלא שום קשירה עם מה שלמעלה מהם ולהיות **יהי כרשע** התחלת מאמר, ע"כ נ"ל יהי כרשע אני חושב כל מי שהוא אויב לי בענין ההנהגה האלהית ושופט אותי בה לפי דעתו הוא אצלי נחשב לרשע, **כי מה תקות וכו'** אמר על חבריו שאומרי' על איוב שהוא חנף ושאין לו תקוה ואמרו עליו **כי יבצע** בהיותו מצדיק נפשו, ויהיה כי ישל על שהשם לא השלים רצונו והוציאו מדעתו ומנכסיו.

פסוק ט
[ט-י] ותאמרו אלי **הצעקתו ישמע אל** לא ישמע כי עונותיו מרובים, וגם אמרתם עלי שאם ארצה להתענג על השם שאקרא אל **אלוה** ואז ייטיב עלי כמו שאמר לו בלדד אם אתה תשחר אל אל. והרמב"ן דילג **אם על שדי יתענג** ולא פרשו כי לא מצא לו מקום לפרשו כנכון, והקמחי פי' יתענג יבקש עונג ואפילו **יקרא אלוה בכל עת**, ונ"ל כי רצה לומר שהרשע אם ירצה להתענג על שדי לא יועלינו שימלט נפשו ואפילו היה מתפלל בכל יום.

פסוק יא
אני רוצה להורות לכם דרך שיהיה טוב לי ולכם, והוא שנשים זה המחלוקת **ביד האל** והוא יהיה המכריע ואז תדעו באמת **אשר עם שדי לא אכחד**, כלומר שאני רשע ויהיה זה דומה כי לא אכחד אמרי קדוש, ולא מצאתי פירוש נכון בכל המפרשים ופי' הרמב"ן אין לו פני', והקמחי פי' אשליך **אתכם ביד אל** שינקמני מכם ואיני מכזב בהצדיקו נפשי.

פסוק יב
[יב-יג] אתם ראיתם קורותי ונגעי ועם כל זה אתם אומרי׳ שאני רשע **ולמה זה הבל תהבלו** **בזה** הדעת, ויי״מ אתם **חזיתם** צדקתי קודם צרתי, אבל אינני רשע כי הרשע יהיה זה חלקו **עם האל** וזאת היא הנחלה שלוקחי׳ הרשעי׳ הנקראים **עריצים** לא אני.

פסוק יד
[יד-טו] התחיל להאריך בספור מה שיקרה לרשעי׳ להראות לחבריו כי הוא לא היה מכתם, **פניו** צפוני׳ לחרב ובני בניו ימותו מרעב, **שרידיו** מאנשי ביתו **במות** שיקבלו מן ההורגים אותם יהיו נקברי׳ ולא ימותו מיתה טבעית, **ואלמנותיו** שניהן תהיינה שמחות על מיתת בעליהן מרוב הדלות והשבר שראו בהם או לא יהיו להן מנחמים **שתבכינה** לפניהם.

פסוק טז
ממון הרשע אפילו היה מרובה כמו עפר ומלבושיו כחומר היוצר סופו יהיה שהצדיק והנקי ישמחו בהם ויחלקו ממנו לעניים או בינם לבין עצמם, והרשע יהיה דומה לבית העש שהוא מעופש ונופל מהרה וביתו כמו סוכת נוצר הכרמי׳ שהיא נעשית מענפי האילנות ולא תשאר אלא זמן מועט ותפול מעצמה במעט רוח, וכן בשכבו עם בריאותו ועשרו ברגע אחד והוא כשיעור שיפקח אדם עיניו יהיה מת.

פסוק כא
תשיגהו בלהות צלמות כשטף המים, לילה גנבתו סופה משל על מהירת איבודו וכן נמשל במהירת רוח הקדי׳ שהוא חזק מאוד ובתנועתו יעתיק הגופות ממקומם.

פסוק כב
ורוח הקדי׳ שנשא זה הרשע ישליכנו **עליו**, כלומר למעלה מן **הרוח** כדי שיפול נפילה רעה, **ולא יחמול** עליו הרוח כי בנפלו לא יהיה נמצא ויהיה כאדם **שברח**, ור״ל שהרוח השליך אותו למקום רחוק חוץ מן הישוב ובני אדם יכו בכפם על שיתמהו ממפלתו, מ״ם עלימו נוספת אם ידבר על. היחיד ותהיה. לרבוי אם ידבר על כת הרשעי׳, וכן מ״ם כי יסכון עלימו לדעת קצת מפרשי׳.

פרק כח

פסוק א
[א-ב] התחיל לדבר בענינים הטבעים וכיון לספר שבח החכמה אשר בה יושגו הדברי׳ הטבעים כי כן ראוי מחבר ספר חכמה כמו שעשה שלמה בספר משלי, וקודם שדבר

בשבח החכמה זכר שני עניני האחד שכל הגשמים להם **מקום** מיוחד וכל מה שאינו גשם אין לו מקום מיוחד ולא מקום שימצא בו כהמצא גשם בגשם, והשני שכל העניני להם תחבולה והם בעלי קץ ותכלית, והחכמה התחלתה ומקורה הבורא יתי לבדו ושהיא דבר שאין לה קץ, ואמר **המוצא** אשר בו יתהוה **הכסף** הוא התחלתו והוא מקורו ומקומו, ובאר זה באמרו **ומקום לזהב יזוקו כי יש** מקומות בכדור הארץ שהשמש יהיה גובר עליהם ויהיה הזהב נמצא בהם ושם יזקו אותו ויבדילוהו **מעפרו**, וכן מקומות **הברזל** אשר עפרם כלו ברזל ובאש יבדולוהו מעפרו, והנחושת ניתך ג"כ כהתוך הברזל והוא מקור כשאר המקורות.

פסוק ג

זכר **החושך** מפני שהוא רמז לחומר ור"ל כי כל גשם הוא בעל קץ אם הוא כגשמי הכוכבי או למטה מהם כאישי בעלי חיים ואישי האילנות והצמחי, **ולכל תכלית הוא חוקר** רמז לצורותם מפני שתכלית כל חומר הוא הצורה ובעבור הצורה נמצא החומר, וכן הדברי הטבעיים שהם בעלי צורה הבורא חוקר אותם כלומר שידע תולדותם ואיכות התהוותם, אבן רמז לחומר הראשון אשר בכללו ובעבורו נמצאו כל החמרי השפלי ואפל רמז לגשמים שהם גשמים בכח והם כדבר האפל שעדין לא יצאו לפועל ולא נשלמה צורתם, **וצלמות** רמז להעדר כמו שהצל העדר השמש והמות העדר החיים, א"כ יהיה **אבן אפל וצלמות** וחשך ותכלית שזכר בזה רמז להתחלות הטבעיות הידועות אצל בעלי העיון והבינהו.

פסוק ד

אחר שזכר ההתחלות אשר הם סבות כל מתהוה זכר מפעולותיהם ואמר כי לפעמי יפסדו העניני הטבעיים וישתנו מהכרח ההויה כמו שייבשו מקורות המים, ואמר **פרץ נחל וכו'** שהנחל שיהיו לו מקורות המים נפסדו ולא יגר הנחל ההוא הנובע וייבש מקורו ויחרב מעינו, ולפעמי יהיו מקומות גם כן שהיו מיושבי ועומדים על תלם וכל עובר ושב היה הולך ובא בתוכם, ויבוא זמן אחר שאותם המקומות המיושבי יהיו נשכחי מני רגל ויהיו מתדלדלי מבנינם ומשרשם עד שרגלי **אנוש נעו** מהם ולא ישבו בם כי טבע המציאות חייב כן, ויהיה דלו מן הכפולי כמו דללו וחרבו, ומה שפרשתי באלו הפסוקי יהיה אצל כל בעל חכמה ועיון כראשי פרקי אל הדברי הטבעיים אשר זכרו הנביאי והמבין יבין.

פסוק ה

[ה-ו] אחר שזכר ההתחלות הטבעיות זכר ממיני ההויה ותולדותיה ופעולותיה באדמה, ואמר כי יש מקומות באדמה שהם שלמי' בהויה ויזרעו בהם בני אדם ויצמחו בהם מיני המזונות, ויש מקומות באדמה **שתחתיה** מקורות המים הגפרית ויתלהב בהם האש ולא יצמח בה צמח ולא זריעה, ויש מקומות שהמים יהיה נקפא בתוכם מרוב הקרירות וישובו **ספיר** לרוב הימי' כמו שזה ידוע שאבני ספיר נמצאות בארצות אשכנז שהם מקומות קרות מאוד, ויש מקומות בכדור הארץ אשר עפרם יהיה זהב, וזכר שתי אלו הקצות הקר מאוד והחם מאוד ושניהם מקומות בתכלית הרוחק זה מזה והם כשתי נקודות אשר ביניהם הקו הישר, בהכרח הנקודה האחת צפון והנקודה האחרת דרום.

פסוק ז

[ז-ח] זכר כי יש מקומות בכדור הארץ שאינם מיושבי' ולא יצמח בהם צמח האחד מרוב הקרירות והאחר מרוב החמימות, ואמר **נתיב וכו'** שאפילו העופות שיעופו בזמן מועט מהלך כמה ימי' אינם עוברי' באותו המקו' שאין בו יישוב ואפילו האיה שהיא מיוחדת בחוזק הראות לא הביטה באותו המקומות, שחץ כמו שחל או שם חיה שאינה רגילה להיות במקומותינו, ואמר כי אפילו אלו החיות החזקות אין בהם יכולת לעמוד שם, ואין לפרש בני הגאוה כי אין להם ללכת בפאת העולם יותר משאר בני אדם שאינם אנשי שחץ.

פסוק ט

[ט-יא] זכר עוד מטבע היסודות הארבעה ומפעולותיהם ואמר שההרי' נהפכים **משרשם** מסבת הרוח הנחבא תחתם, ולפעמי' יתבקעו הצורי' מכח המי' הבאי' אליהם וירחקו אותם וכשימצאו מקום רך ואספוגי יצאו ממנו **המים** ההם ויהיו נעשי' יארי' בהתפשטם בארץ, **וכל יקר ראתה עינו** יהיה כנוי עינו עין החכם המעיין באלו הדברי' או עין הבורא שלפניו נגלו וכנה אלו העניני' הטבעים יקר כמו שאמר על הירח יקר הולך, והשם יעצור ויתפוש בכי **הנהרות** שהם הגלי' והוא לשון מושאל מן **הבכי** שמגלה השני' שהם לבני', ועל ירידת הדמעות, כן הגלי' בהתהפכם ישובו לבני' ומשליכי' טיפות מים כדמות דמעות, **ותעלומה** הוא דבר כולל כל הדברי' הנעלמי' בעולם ההויה וההפסד ונעלמי' אצלנו למיעוט השגתנו וידיעותנו בהם, והבורא יוציאם מן הכח אל הפועל תמיד, ועל כן זכר החכמה לצד זה הדבר הנזכר מפני שחכמת הבורא אשר הוא וחכמתו דבר אחד בלא ריבוי הוציאה כל תעלומה לאור.

פסוק יב

אף שתגיע **החכמה** לאדם מן השכל אמר **מאין תמצא**, להודיענו כי מציאות החכמה אינו כשאר הנמצאי' הטבעיים אשר להם מקו' ידוע על כל פני' שילקחו מהם אבל היא קנויה בשכל, והוא יצא באדם מעט מעט מן הכח אל הפועל באמצעות השכל הפועל, ואף שיש הפרש בין החכמה **ובינה** במקומות אחרי' אבל בזה המקו' רצה בשניהם ענין אחד והיא החכמה אשר יחס מקומה לבורא, וכל הדברי' יש להם ערך קצתם מקצתם ויושגו עם הממון ועם הכח אבל ערך החכמה הוא ממנה ובעצמה ולא תושג כשאר הקניני' ולא בכל כדור הארץ אשר כל מיני בעלי חיים דרים בו, ואין לפרש בארץ החיים המלאכי' כי **באי זה** מקו' שיהיו החכמה תמצא בם תמיד בפועל והיא בהם לא בזמן ולא בכלי' ולא בקנין, והחכמה אינה מצויה לא בארץ ולא בימי', זכר תהום וים להפלגה מפני שהם מקומות רחוקי' ועמוקי' ואין אדם יכול להכנס בהם ולדעת מה שבתוכם, וכל זה משל שהחכמה דבר קנוי באדם מן השכל האנושי הדבק לנפש לא שיהיה דבר נמצא במקו' מיוחד, וכן אמר משה רע"ה על ענין התורה שאין חכמה גדולה ממנה לא בשמי' היא ולא מעבר לים היא, ודע כי במה שפירשתי לך בכל אלו הפסוקי' הוצאתיך ממבוכת מה שהוא נראה מפשוטיהם ולא ראיתי מן המפרשי' מי שירגיש בכונת אלו הפסוקי' ואפילו בדבר אחד מהם.

פסוק טו

כל אלו הפסוקי' כפשוטם מבארי' בעילוי החכמה ובשבחה ולא היה דבר גדול ויקר שלא זכרו ועל כלם אמר שהם בטלי' לפני מעלת החכמה, **סגור** הוא הזהב וכתם אופיר הוא זהב אופיר שעושי' בו המלכי' כתר לראשם, ספיר הוא שם כולל על האבני היקרות הבהירות והספיריות מרוב זכותם מאי זה מראה שהיו, זכוכית נאמר ג"כ על האבני היקרות הזכות והטהורות במראיהן כזכוכית, ראמות וגביש לא נדעם היום, ויותר טוב להיות נמשך אחר החכמה מהיות לוקט פניני' והם אבני' טובות שמראיהן אדומי'.

פסוק כ

[כ-כא] זה כפול מאמר, **מעיני כל חי** ואפילו מן המלאכי' שהם חיים כלומר שאינם משיגי' איכות **החכמה** השלמה כאשר היא עם הבורא אע"פ שעם המלאכי' חכמה שלמה כפי מדרגתה, אבל זה הפי' מעט קשה מפני שזכר עמו **ומעוף השמי'** אלא אם נאמר שהוא רמז להתעופפות אשר למלאכי' ויהיו שני דברי' ענין אחד.

פסוק כב
[כב-כג] זה המשל להפלגה ולהודיע שאפילו העניני שאין להם דבור ידעו זה ויאמרו כי החכמה לשם לבדו הוא **מקורה** והתחלתה ושאינה מתחדשת בנבראי, **שאבדון והמות** אינם בריות ולא להם כלי שישמעו בהם וידברו בהם.

פסוק כד
ואחר שזכר מעלת החכמה ומקורה אמר כי בחכמה ההיא המתפשטת ממנו ית' תהיה ההשגחה בתחתוני וזכר היסודות יסוד הרוח והמי, חזיז ר"ל הברק כי הרעם והברק יוצאי ממקו' אחד וענינם אחד, והברק הוא ניצוץ יוצא מחיכוך העניי החזק הנעשה מכח הרוחות החזקות מאוד הדוחות אותם העניי עד שיבואו קצתם אל קצתם ויצאו מהם ניצוצי אש, וסבת ירידת אותם הניצוצות למטה הוא מעירוב חלק עפרי אשר בהם פעולה עם האידים אשר יתהוו מהם העניי, ע"כ העבי העכורי והשחורי מלאי מים ורוח וגם חלק עפרי מעורב בהם ומתנועתם יצא הברק.

פסוק כז
[כז-כח] ר"ל שהבורא רצה שחכמתו תהיה מתפשטת ובה הכין העולם וברא אותו וחקר בחכמתו על הנבראי ונתן לכל אחד מהם חלקו, והאדם אם לא יכיר מעלת **החכמה** ולא ידע ערכה תהיה לו תחת החכמה מדות טובות ועל כלם **יראת השם**, וזאת היראה תהיה לו במקו' החכמה, ורמז בזה כי כל אדם חייב להיות לו שתי השלמויות שהם המצות אשר יראת השם כולל אותם, **וסור מרע בינה** הוא דבר כפול.

פרק כט

פסוק א
אלו הפסוקי הם כפשוטם כי איוב היה תאב שהיה ענינו כבתחלה, בהלו מקור מלא יהלו אורם שהוא מן הכפולי מהפעיל, אלך חשך כמו בחשך, חרפי כמו ימי נערותי וענינו כאלו היה הפי"א רפה שענינו חריפות וכן ימי הנעורי חריפות מזג, ויש מקומות שקורין אותו כפי"א רפה, בסוד אלוה ר"ל שהיה מושגח ממנו, הליכי כמו רגלי, בחמה חסר האלף, וצור מענין צורי כמו סלע, יציק פעול תחת פועל, הנערי היו יראי ממנו מרוב כבודו והזקני היו קמי ומשתחוי אליו כמו שאמרה תורה מפני שיבה תקום, והשרי לא רצו לדבר עד שידבר הוא תחלה וזה בקיבוץ ובעצה, וכף ישימו לפיהם כמו עצרו במלי.

פסוק י
[י-יא] **קול נגידי** בא חסר ור"ל שרוצי לספר בשמועות הנגידי ושבח האנשי הגדולי הלכו להם ושתקו מלדבר עוד מפני שראו **כי אזן ששמעה** שבחי ומעלותי היתה מאשרת אותי **ועין שראתה** כל גדולותי העיד עלי, פ"א הנגידי נחבאו כשמעם קול דברי ר"ל שפחדו ממני.

פסוק יב
[יב-יג] העני כשהוא **משוע** לאל על גזל שיעשה לו או על אחד ממיני העושק שסובל מזולתו הוא **ממלט** והיה משיב האבדות, או האובד במעשיו היה מנחם אותו ושמח לב **האלמנה** בדברי נחמות מסערתה ומתוגתה.

פסוק יד
[יד-טו] מרוב היותו צדיק במעשיו היה הוא לובש הצדקה והיא היתה לובשת אותו מריבויה והיה כורך אותו המשפט שהיה עושה בין האנשי בהיותו שופט עליהם כמו שהמעיל כורך הגוף **והצניף** כורך הראש, **והייתי** עושה צרכיו **לעור** כאלו הוא בעצמו עושה אותם והייתי מיישיר את דרכו, וכן עשיתי **לפסח** שלא היה צריך לטרוח בעמקיו.

פסוק טז
הייתי מרחם על האביוני כאלו הייתי אב להם וריב שהיה מסופק הייתי חוקר עליו לחכמי אם לא הייתי יודע אותו כדי שלא יאריך ריבם ולא תבוא קטטה ביניהם, והייתי משבר כח בעל העול והחמס כדי שלא יזיק לבני אדם והוצאתי מה שגזל.

פסוק יח
[יח-יט] וכל כך היתה לי מן השלוה עד שחשבתי בעצמי שהייתי נאסף אל עמי בלא שום מקרה רע והייתי חושב **שארבה** ימי ושני בלא שום חולי, ולחותי יהיו נשארי בבריאותי תמיד ולא ייבשו בי אברי מרוב נגעי וכמו שהטל **ילין בקצירי** כן יהיה בריאותי.

פסוק כ
[כ-כא] בכל יום יבואו בני אדם ממקומות רבי לחלוק לו **כבוד**, וכן הקשת שהיה נושא לו היה עיף ממשוך אותו אבל בין ידיו היה **מחליף** כח כאלו לא היה משוך הרבה פעמי, והקמחי פי הכרית אותם האנשי אם לא היו מכבדי אותו, ואני לא ידעתי מה הכריח לקמחי לפרש כך, כי מלת תחליף יש לה הרבה חברי שענינה תוספת כח וקויי ה' יחליפו כח, ונוכל לפרש ג"כ שיחליף ידיו למשוך הקשת והוא שיש לו כח ביד שמאלו כמו ביד ימינו למשוך הקשת להכות בו שונאי השם כמו שאמר דוד המלמד ידי לקרב, **ויחלו** כמו וייחל עוד שבעת ימי והוא מן הכפולי מהפעיל, **וידמו למו עצתי** בלא יחלקו

עליו ולא יתפשו על דבריו, וידמו מענין דומם וידום והוא מן הכפולי׳ מנפעל ואפשר שיהיה מן הקלי׳ ומשפטו וידממו.

פסוק כב

[כב-כג] ר״ל שלא יהיו שוני׳ על **דבריו** לענות לו מה שיהיה כנגד כונתו, תטף מענין נופת תטפנה, והם מייחלים דברי כאדם שמיחל **המטר** בזמנו, והם צמאי׳ לשמוע דברי ולקבל עצתי מרוב התועלת, ואם הייתי שותק עליהם ומלעיג בהם לא היו מאמיני׳ זה בי מרוב אהבתם אותי ואפילו היו מאמיני׳ לא היו מבישי׳ אותי, והוא בוחר להם הדרך הישר והוא יושב על כולם בראש השורה כמלך שהוא ראש הצבא והגדוד היוצא **אחריו** והוא עומד ג״כ עליהם לנחם אותם ולחזק לבם כאדם שמנחם אבלי׳.

פרק ל

פסוק א

ואמר להפלגה ולמשל שאפילו הכבוד לא נשאר לו כי אנשי׳ אשר היו בתכלית הגריעות והפחיתות היו מלעיגי׳ בו, ואחר שזכר כי האנשי׳ הצעירי׳ ממנו **לימי׳** משחקי׳ עליו אמר גם כח ידיהם של שאר האנשי׳ המבזי׳ אותי על מה שקרה לי והם אנשי׳ שהם עומדי׳ בשלוה וכח ידיהם תעזור להם למה לי להצטער על זה כי ידעתי כי עלימו אבד כלח, כלומר שמחשבתם תהיה נאבדת מהם ולא תבוא לידי גמר במה שחושבי׳ עלי, כי כלח ענינו הראשון הוא הבישול, תבא בכלח אלי קבר ויהיה אבד כלח מושאל **ממנו** כלומר שמחשבתם לא תעלה בידם ולא תתבשל עמהם, כי יהיו בחסרון וברעב יחידי׳ וערומי׳ ויהיו עורקי׳ ונסי׳ למקומות היבשי׳ ושהם מבלי ישוב מפחד ומבושה, ותבוא עליהם בלילה אחת שהיא אמש שואה ומשואה ומחתה קרובה, עורקי׳ תרגו׳ נסי׳, שואה ומשואה שניהם ענין מחתה ושממה והרס מענין והאדמה תשאה שממה.

פסוק ד

אמר זה על הרעבי׳ והערידי׳ שזכר וקראם הקוטפי׳ מלוח **עלי שיח** כי מרעבונם ילקטו הרך שבעשבי׳ לאכלו ויחפרו אחר שורש האילן הנקרא רותם להיותו **לחמם** ומאכלם, כי קודם עשותם זה גורשו מגו כלומר מתוך העם וברחו מן הישוב ובני אדם יריעו עלמו כהריע על הגנב מן הקלס והלעג שעושי׳ להם בני אדם כשהם נראי׳ בתוך העם.

פסוק ו

[ו-ז] ואותם האנשי׳ הלכו לדור בין רגעי הנחלי׳ ובמקומות החזקי׳ מפחד בני אדם שלא יהרגו׳ שם על שגזלו ברעבתם מזולתם ונכנסו **בחורי העפר** ובכפי׳ שהם מקומות

החלולי׳ והנסתרים — מענין יכפה אף שענינו יסתיר האף והחמה — ואותם שהם מפחדי׳ לגור בחורי העפר ובכפי׳ ילכו אחר השיחי׳ ובין האילנות וילינו בתוכם ויצעקו מקרירות הלילה ולא מחסה מזרם וממטר וילינו תחת החרולי׳ והקוצי׳ ויספרו שם ויתנגעו ונוהקי׳ וצועקי׳ — מענין וספח ה׳ — וי״מ מענק ספחני נא או מענין ונספחו על בית יעקב שהוא כמו ונקבצו, ויותר טוב ליחס הכבד בכבד כי **יסופחו** מן הכבדי׳ וכן וספח ה׳.

פסוק ח

זה הפסוק נקשר עם ענין גם כח ידיהם, ואמר כי אחר שהזמן השליכם ארצה וסר כוחם **נכאו מן הארץ** וקראם **בני נבל גם בני בלי שם**, ואמר שאפילו אותם האנשי׳ יזכרוני בניגונם למשל מרוב השפלות שיראו בי, וכן תמצא שאמר הנביא על שפלות ישראל אני מנגינתם, ואפילו כשהם רוצי׳ לרוק אינם חוששי׳ בי והם מרקי׳ לפני כי חושבי׳ אותי לדבר מאוס.

פסוק יא

וכל זה עושי׳ בעבור שהבורא פתח **יתרי** שהיה אוסר בו לבני אדם כשהיה בתקפו ועתה סר כחו, **ויענני** בנגעיו **ורסן** יראתו ופחדו שהיה עליהם שלחוהו מעליהם ויהיה יתרי כמו חבל ואפשר שהוא משל לחבל הזרוע והוא עורק גדול חזק יוצא מקצה החזה ומתפשט והולך עד כף היד והרופאי׳ קוראי׳ אותו חבל הזרוע, ונ״ל שהוא מענין יתר שאת ועתה לא נשאר לו אלא העינוי, והרמב״ן פי׳ יתר קשתו וכו׳.

פסוק יב

פרחח הם הנערי׳ הדומי׳ לפרח ברכותם ובקטנותם, ואפשר שיהיה מענין אפרוחי׳ ובצי׳, ופי׳ שעשו כמנהג הנערי׳ שיקלו בזקני׳ ושלחו רשת ברגליו להכשילו ויעשו בעבורו מסלות עוברות על **אורחות אידם**, וי״מ **ויסלו** מענין סלון ממאיר; נתסו נתיבתי כדי שאעבור על ארחות אידם להכשל בהם ומה שיאמרו לי שהם יועילו לי הוא להותי לא לתועלתי ולא מצאתי עזר בשום דבר מענינם, או כונתם לא שתהיה רעתי תועלת להם אבל כלה היא להזיקני לבד, וכמי׳ הבאי׳ לעשות פרץ רחב הם באי׳ עלי והקיפו עלי והתגלגלו להיותם לי תחת שממה ושואה.

פסוק טו

[טו-טז] נדיבתו ומעלתו נהפכה עליו לבהלות ומבוכה והיא נרדפת כרדפת **הרוח** לתבן או לקש כשישאנו מן האדמה וכמהירות לכת העב **עברה** ישועתו ומרוב צער וחולשה אחזהו **ימי עני**.

פסוק יז

י"מ נקר כמו נעקר וא"א שהוא מענין נקרת הצור, יקרוהו עורבי נחל שענינו נקב ור"ל כי **בלילה** היה מרגיש כאלו עצמותיו נקובות במקבת וכן אחד ממיני הכאבי' יהיה מזה המין והוא כאלו ינוקב העצם, לפי שחלקום חברינו הרופאי' בספריהם, וכן אמר **ועורקי לא ישכבון** שהם העורקי' הדופקי' אשר בהם יתפשט הרוח אשר בלב ויוליכנו לכל הגוף, והרמב"ן פי' ע"ד זר מאד: ורודפי הרשעי' לא ישכבו על מטתם אך ילכו בלילה להתיצב עלי בבוקר השכם, וזה הפי' אין לו פני' מפני שאיוב לא זכר רק זה שהיה מענין גופו, ברב כח וכו' מפני שהלבוש דבק בבשר מהתכת הטרי מן הנגעי' ובהפרדו מגופו צריך לכח, ומרוב היותו דבק יחגור אותו כאזור וכפי הכתונת שהוא צר, ויהיה יתחפש מענין הפשטה כי בהפשיט הבגד יתחפש וישוב מה למעלה למטה.

פסוק יט

י"מ **הורני** השליכני ואני אומר שהוא מענין ירה בים ור"ל הורני אבי בבית אמי להיות נמשל **לחומר**, וי"מ כמו אשר הורהו יהוידע כלומר למדני להיותי חמר, אני צועק אליך שתעורני ואתה אינך עונה לי, עמדתי י"מ בתפלה וא"א עמדתי מרעיד על כל מה שהפלגת לעשות בבשרי ותשתכל בי להוסיף על מכתי ותהפך ממדותיך להיות מרחם על הבריות ולי אתה נהפך לאכזר, וכן אם אתה תרצה להזיק לבני אדם תצוה לאחרי' שיזיקום אבל אתה בעצמך אתה אויב לי ולא ע"י שליח.

פסוק כב

תעלני למעלה עד **שתרכיבני** על האויר למען הפליני ארצה, **ותמוגגני** כמו נמוגו כל יושבי כנען מנפעל ותמוגגני מפועל מרובע למשקל תכונן וענינו ימס בי הדין והמשפט ויצא מעוקל, כי אני ידעתי **שאני** עתיד למות וללכת אל המקו' אשר הוא בית מועד לכל בעל חיים על כן בעודנו חי אין לך לעשות לי כל זה.

פסוק כד

שוע שם דבר משועי' שענינו חפשי' ור"ל הבורא אע"פ שיעשה לבריות מה שנראה שהוא חוץ מן הדין והמשפט לא **ישלח יד** למחות ולעשות כליה מכל וכל, כי בעי הבי"ת משמש ועי כמו וירושלי' עיים תהיה שענינו מחייה ואיבוד, **אם בפידו** כי אם יבוא פידו של האדם וזמנו להיות נשפט עם האל ישלח להן כלומר לבריותיו שוע וחופש כלומר כי בהיות האדם בא להיותו נספה השם יחמול עליו ויצילהו, וכל זה אמר איוב לרמוז למה שקרה לו ולמה שגמלהו השם טובה בסוף ימיו, כי זה הספר הוא משל והמחבר לעולם יאמר בו דברי' ניאותי' לכל מה שיספר ולכל שיקרה לאיש ההוא המיוחס אליו

זה הספר, והמפרשי' לא פרשו בו דבר ראוי כלל, כי הקמחי פי' בקבר כלומר שלא ישלח ידו בהם כי שם ינוחו מיסורין ובפידו שישלח להם להמיתם תהיה להם תשועה, וי"א שבקבר לא ישלח האל ידו לעזור לו ולהחיותו אם בפידו אשר יבוא עליהם יזעקו וישועו אליו הנקברי' כענין לא ישוב עוד לביתו.

פסוק כה

אם אני הייתי אדם מיואש מעשות הראוי, כלומר שלא הייתי בוכה לימי' הקשי' והם הצרות הבאות על האדם ולא **עגמה נפשי** בעבור צרת **האביון**, היה דין ומשפט עלי כי במקו' הטוב שהייתי מקוה היה בא אלי הרע ותחת שאיחלה לאור יהיה בא האפל אבל לא הועילני שום דבר.

פסוק כז

אחר שהתחיל לספר קצת ממקריו תחת שהוא היה עושה הראוי בכל העניני' הוסיף ואמר כי מעיו **רתחו** מרוב הדאגה ולא קבלו מנוחה וכו' וכל בעל צרה יחשכו לו חושיו מפני שתתמעט בו החום הטבעי והרוח הנפשיי ויהיה נראה לו הדבר המאיר כאלו הוא דבר חושך, וכן הדבר הפוך במי שתגדל שמחתו בו עד שנראה לו שהאויר יהיה יותר מאיר משאר הימי', ולזה הענין נטה הנביא בזכרו חשכת הכוכבי' והשמש במפלת האומה, ועל גאולת ישראל והיה אור הלבנה כאור החמה כי כל זה משל על ריבוי השמחה והכבוד, ואם יש סכל או פתי שיפרש זה כפשוטו נאמר לו והלא האדם יתעור כשיראה לשמש רביעית שעה, ואם ישיב הסכל ויאמר כי יהיו הגופות שבעתים גם כן בכוחם ויסבלו אותה האורה, נשיב לו אם כן לא רווחנו כלום באותו התוספת ועוד מה תועלת בזאת האורה היתרה כי הכח והמופת אשר יעשה השם אמנם הוא לתועלת ולהצלת אומה או איש או למופת על דבר שעתיד להיות, אבל כל בעל שכל לא ישים ספק כי כל אלו העניני' אשר ידברו בהם הנביאי' כלם להפלגה ולמשל, ונשוב למקומנו ונאמר קמתי בקהל אשוע כי בימי בריאותי ותקפי הייתי קם על הקהל להתפלל ולשוע לשם ועתה אני הולך קודר.

פסוק כט

זה הפסוק משל על ההתאוננות ועל הבכי ואמר שהיה קולו דומה לקול התנין ולהמיתו וכן **לבנות יענה**, **תנים** אמרו כי הוא מין מבעלי חיים **שהייתי** דומה להמית המקוננות וכן אומר ואמהותיה מתופפות כקול יוני', ושם יענה אין לנו ידיעה אמתית אי מזה מין מבעלי חיים הוא.

פסוק ל
עור שהיה עליו שב שחור כי שרפה אותו המרה השחורה וכן עצמותיו נשרפו בו מרוב היובש, ובמקו' השמחה שהיתה לו היה לו אבל מבניו ובנותיו שמתו, ועגבי לקול בוכי' כפל לשון.

פרק לא

פסוק א
ברית **כרתי** שלא אראה דבר שאחמוד אותו ושאתאוה לו אם כן מה **אתבונן וכו'** כלומר שאין לי פחד שיצרי יהיה שולט בי ויכריחני להתבונן **בבתולה** ולהתיחד עמה, ומה הוא החלק אשר ראוי להיות לאדם עם האל אמנם הוא להיותו משולם ממנו אם לא חטא ואם חטא מה יהיה גמולו ונחלתו ממרומי', הלא איד כלומר שיהיו הרשע נמסר ביד האיד שיאבדנו ובעל האון נכחד מן העולם כי נכר ענינו שיהיה משולל מטובו ומבריאותו, וכל זה ראוי להיות כי הוא יתברך משגיח על דרכי האדם וידע כל מעשיו וגומל ועונש לבני אדה כפי מעשיהם באמרו כי הוא יראה דרכי כי כמו שאמר דרכי כן ירצה לומר בזולתו מבני אדם, ולא תפלא על היות איוב אמר הפך כונתו כי לכל זה כיון המחבר למען לא ירגיש כל אדם באלו הכונות הנבדלות והסתומות אשר יברחו מהם כמה כתות מאנשי' חכמי' בעיניהם ובעיני רוב אנשי העולם, ולא בזה המענה לבדו יצא איוב מכונתו כי בכמה **מעני'** עשה כן.

פסוק ה
ותחש מענין חושה ויהיה כמו **ותחיש** והוא מהפעיל ופי' אם חש **רגלו** ללכת לעשות **מרמה** בשום דבר, אשורי ענינו פסיעות הרגל, מאום כמו מאומה או האלף נוספת ויהיה כמו כל מום רע, יהיה ענשי שאחרי' יאכלו מה שאזרע ומה שיצמח בארצי ישרש אותו אויבי.

פסוק ט
כבר אמר ומה אתבונן על בתולה ולא היה צריך לומר **אם נפתה לבי**, אבל זכר זה לרמוז לחומר הנמשל לאשה, ור"ל שלעולם לא היה נמשך אחר התאוות הגופניות אשר חמר האדם סבתם, **ועל פתח רעי ארבתי** יהיה כמו בנת לרעי שענינו הרעיון והמחשבה ר"ל שלא היה מטה מחשבותיו אחר דברי' המפסידי' על שלמותו, ולפי הפשט לא נפתה אחר הנשי' לחטוא בהן ולא הלך לארוב על פתח חבריו לשמוע מה יאמרו או לראות מה יעשו, ואם הוא חטא באשה יהיה נענש באלה, כי היא זמה וכו' אמר **על האשה**

הנבעלת לאחרי׳ ואמר גם כן עליה שתזנה על בעלה כי אש היא, ובכל תבואתי תשרש זאת האשה אשר אשתי כל זמן שעליה יכרעון אחרין והוא שעונה גורם עלי שתבואתי תהיה משורשת ותביאני לידי עניות, פלילי י״א כמו ונתן בפלילי׳ ויהיה פלילי כמו נדון, ונ״ל מענין פליאה כלומר עון מופלא כי אע״פ ששרשו אינו מענין פלא ענינם אחת כמו שמצינו הרבה מלות ששרשם משתנה וענינם אחד.

פסוק יג

לא היה מראה כחו על **עבדו ואמתו** בהיות ביניהם שום משא ומתן, הלא בבטן שהוא הרחם אחד הוא לכל הנבראי׳ ומיוחד לתולדת האדם, ודוחק הוא לפרש אחד על הבורא שכבר זכר אותו באמרו עשני עשהו עושה האדם ויוצר אותו, ונוכל לפרש עושהו עושה הבטן כלומר כי כמו שעשה הבטן בגוף האשה ונתן בה הרחם כן עשני השם ובראני בתוכו.

פסוק טז

לא מנע הדלי׳ מתאותם כי השלי׳ תאותם ממאכל ומכסות ומן הדומה לאלו, כי מנעורי גדלני החסד כאב ומבטן אמי אנחה עמי הצדקה, וזה אמר להפליג כמו שאמר הנביא בטרם אצרך בבטן ידעתיך וכו׳, וקמחי פי׳ גדל עמי היתום והיה לו כאב ומבטן אמי אנחנה **האלמנה** ואכבדנה, ברכוני חלציו בעבור כי יתחמם מגז כבשיו שעשה ממנו לבוש כי הגז הוא הצמר שגוזזי׳ מן הכבשי׳, וזכר החלצי׳ מפני שהקרירות מזיק בהם יותר משאר המקומות שבגוף, אם הניף ידו על יתום לגעור בו וגם כי ראה בשער שלו מי שבא לעזור לו לא הניף ידו אפילו על האויב לנקום נקמתו ממנו וכו׳.

פסוק כו

לפי הפשט לא היה רוצה לראות אפילו אור השמש ולא אור הלבנה כדי שלא תהיה מתפשט בו השמחה, וזאת הכונה תמצאנה לשלמה לב חכמי׳ בבית אבל, טוב ללכת אל בית אבל, לשחוק אמרתי מהולל, ואולי רמז בזה על ענין אחר יותר גדול מזה והוא שלא היה נמשך במחשבתו אחר דברי׳ הטבעיים אשר לא סרו ולא יסורו מהיותם הולכי׳ אחר סדר טבעם כאור השמש **והירח** להיות חידושם והתחלת זמנם מסופק אצלו, כלומר אם הם מחודשי׳ או קדמוני׳ כמו שהוא מסופק אצל הרבה חכמי׳ מאומות העולם, כי שזכר השמש והירח הוא הדין בזולתם מן הגרמי׳ העליוני׳ כלם אבל זכר שני אלו שהם מפורסמי׳ ונגלי׳ לכל העולם, ורצה לומר בזה שאם היה לבו נפתה בשום זמן להאמין באלו הנסתרות מה שלא היה ראוי להאמין בהם לא שהה עד שנשק ידו לפיו, כלומר ששתק מזה ומעלות ענינו על מחשבתו כי כן דרך מי שנתחרט שישים ידו לפיו כמו

שאמר שים ידך על פיך, וראיה על זה שפרשתי לך שאמר גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל, כי על היות רואה **אור כי יהל וירח** שהולך יקר לא היה בעבור זה עון פלילי ולא היה מכחש לאל, אבל מי שרגיל להודות על האמת ויש בו צד עיון בחכמה יוכל להבחין בשכלו כי סדר אלו הדברי׳ שזכר איוב בשני אלו הפסוקי׳ אינו אלא לרמז בו ענין נסתר שצריך להשען בו ולקחת ממנו משל על שאין ראוי לחשוב בדברי׳ העמוקי׳ והמסופקי׳ אבל ישתוק האדם מהם ואם חשב בהם יהיה מתחרט עליהם, כי מי שיהיה מסופק על חידוש העולם אשר העידה עליו התורה ראוי לומר שהוא עון פלילי ושהוא מכחש לאל ממעל; וי״א על שהקדמוני׳ היו עובדי׳ לשני המאורות אמר איוב על עצמו כי לא היה עובדם בסתר, והרמב״ן פי׳ על פני׳ אחרי׳ זרים (ע״ש) שאיוב לא ספר בגנות הירח אבל בא לספר בשבחו ושהוא משמח לב האדם בהליכתו, וקראו הולך מפני שהוא סובב כל גלגלו בחודש אחד כאשר יסובב השמש גלגלו בשנה אחת, וקרא אותו יקר בעבור השמחה מפני שזה השם מחובר עם מיני השמחה כאמר אורה ושמחה וששון ויקר, כי ד׳ אלו השמות הם ממין אחד בשמחה.

פסוק כט

חזר לענינו הראשון שאמר **אם אשמח** כי רב חילי ואמר שהוא לא שמח על איד **משנאיו** ולא היה מתעורר בנפשו לבקש הנקמה, ואין הפסוק נקשר עם הפסוק שעליו כי לא יאמר כחשתי לאל אלא על ענין האמונה אשר תלוי בה איבוד הנפש כי על היות האדם שמח **בפיד משנאיו** אין בו לא איבוד נפש ולא איבוד גוף.

פסוק ל

י״א **לשאול באלה נפשו** ר״ל נפש שונאיו שזכר, ונ״ל שלא היה דומה לשאר אנשי העולם שעל מעט דבר הם נשבעי׳ על נפשם ואינם חוששי׳ אם יחניפו בזה אבל הוא לא חטא בלשונו בזאת השבועה ולא שאל בה, כלומר בשבועה.

פסוק לא

י״מ שאנשי ביתו היו שונאי׳ אותו כשהיה אומר להם שיקומו בלילה לפתוח לאורח הבא אליו ושהיו אומרי׳ על איוב **מי יתן שנשבע מבשרו** בעבור שהיו טורחי׳ בעוברי׳ ובשבי׳ שהיו באי׳ לביתו ואין זה הפי׳ רחוק בעבור קשירת שני הפסוקי׳.

פסוק לג

לא היה כהרבה אנשי׳ שאינם מתודי׳ על חטאתם והם מכסים על **עונם** וטמוני׳ אותם בתוך חיקם, כי **בחובי** כמו בחיקי על שם שהחיק הוא מקו׳ מוכן להחביא בו, ומן הנכון

לפרש **כאדם** ר"ל כאדם הראשון שאמר כי ערום אנכי ואחבא ולא הודה בחטאו כי היה לו לענות לבורא חטאתי כי אכלתי ועל כן נחבאתי מפניך.

פסוק לד

אמר כי במקו' שהוא היה עורץ ומפחד עם רב בוז **משפחות** יתיתני, כלומר אדם גרוע יפחידני וישברני ומרוב בושתי אני עומד דומם ולא אצא חוצה.

פסוק לה

תוי מענין והתיות תו, ויתו על דלתות השער, שענינם רושם וכתיבה, וכל אלו הפסוקי' כפשוטם והוא שאיוב היה מבקש שהיה נשמע ושהשם **יענני וכו'** ויעשה כבוד למי שישמע ולמי שיכתוב דבריו.

פסוק לח

אמר שהאדמה לא **תזעק** עליו מרציחה שעשה כמו שאמר קול דמי אחיך, **ויתד תלמיה יבכיון** על חמס שעשיתי לשום אדם, תלמיה כמו תלמי שדי והוא נגזר מלשון ערבי או שלשון ערבי נגזר מן העברי; ואמר שלא אנס שום אדם מעובדי האדמה ולא אדם אחד שיקח מפרי האדמה בלא כסף ובלא מחיר כמו שדרך עוברי דרכי' לעשות כן, ולא נתן מפח נפש לשום אדם על אונס שעשה לו מפרי **אדמתו**.

פסוק מ

העניש עצמו שיצא רוח תחת חטתו **ותחת** שעורתו תצא **באשה**, שם נפרד מבאושי'. **תמו דברי איוב** שלא הוסיף עוד לדבר עם חבריו, וכל אותם המפרשי' שאמרו הכותב אמרו, וכן כלו תפלת דוד בן ישי, כלם טעו בזה כי המחבר ספרו הוא מוכרח לחתום ספרו ולהודיע לקורא באי זה מקו' יכלו דבריו. ואין ספק כי איוב כיון לסתום דבריו בזה המשל להיותו רמז על כונתו ושהסבה מן העיניי' מעיניי המציאות אינם הולכי' על סדר הניאות להם, אבל לפעמי' יסורו על מה שיהיה הפכם ועל זה אמר **תחת חטה יצא חוח**.

פרק לב

פסוק א

חברי איוב חשבו להעתיקו מכוונתו בטענותיהם ובראותם כי לא יכלו לנצחו בדברי' ושהוא לא הודה להם לא רצו לטעון עמו יותר ושתקו.

פסוק ב

[ב-ג] דע כי שום מפרש לא נתן טעם לאלו השמות שזכר על **אליהוא** והוא שם אביו ושם משפחתו ושם הלווי שקראו **בוזי** כי על חברי איוב לא זכר דבר נוסף על עצמם, ועוד

שאפילו בשמו כבדוהו ובשם אביו ששם בהם משמות האל ומשפחתו קרא רם, והוא להורות כי דעת אליהוא יותר משובח ויותר אמת מדיעות איוב וחבריו והראיה שהבורא לא צוה לו להביא קרבן, וקראו בוזי מפני שבזה לאיוב ולחבריו. ואותם המפרשי' שבקשו תחבולה לאמת מציאת אליהוא כמו שעשו באיוב תחבולה של הבל היא, וכי המחבר ספר איוב אלו זכר שמות זרי' מאוד היה כל אדם מרגיש כי משל הוא והיה זה סבה לאבוד הספר. — יש לשאול מדוע **חרה אפו** ברעי איוב והלא גם הם כעסו על איוב והקלו בו ואמרו כי היה צדיק בעיניו, והטעם כי כעס מפני שלא **מצאו מענה** כאליהוא **והרשיעו** לאיוב חנם. דע שענין אליהוא יש לו פנימי וסוד מסודות ההשגחה בלא ספק, והיה נוטה אחת דעת ה*פ* האומר *ב* האומרי' *בהמ* *לכה* אלא על צד אחד, והוא שאם היה האדם שלם מאוד *הה* תהוה עליו אבל לא בכל זמן אלא פעמי' שלש על דרך משל, וזאת היתה הלצת המלאך כלומר באמצעות אותו השכל הפועל הנק' מלאך שהוא לאותו האיש השלם תגיע לו השגת הנבואה ההיא הבאה לו מה השם בו וזה אינו תמיד, ועל כן ספר ענין הנבואה ועוצם יקרתה שהיא תבוא בחלו' בנפול תרדמה על אנשי' מפני שאין הטבע מפורסם כשאר הטבעי' התמידיים **אשר לא** סרו ולא יסורו מהיותם כן על מנהגם ועל טבעם, וקשר עם זה הדעת ענין שני והוא השמך הענין הטבעי והוא היותי מספר ענייני טבעיי' כרעש וכברק וכמטר ונשיבת הרוחות ושאר ענייני רבי' וכל זה לגלות דעתו שהכל נמשך אחר טבע המציאות ואם יש בו שום דבר כיוצא מטבעו פעם אחת או שתי פעמי' איננו תמיד אלא לזמן רחוק ובקושי גדול, וכן התבאר בחכמת הטבע שהדברי' הטבעי' כלם הם או תמידי' או הולכי' אחר הרוב, ועל אותם שהם מתחת גלגל הירח מן ההוים הנפסדי' אמר שהולכו' אתר הרוב לא תמיד, וכבר הודיעך הרב ז"ל שאליהוא אע"פ שנראה מדבריו שאינו אומר שום חידוש אלא מה שאמרו חבריו מכל מקו' עם ההשתכלות הטוב יתבאר לך הענין הנוסף הנרצה והוא דעת שלא אמרו זולתו מחבריו, והרב לא רצה לגלות דעת אליהוא אלא ברמז רחוק כי בכל המקומות שהוא רואה שום פרץ או הרס בגלוי סוד מסודות התורה הוא מרחיק עצמו מלגלות בו שום דבר, ואל יהיה קלה בעיניך אם תמצא בדברי אליהוא מה שיהיה כנגד דעתו וכנגד דעת שבארתי לך כי זה הוא ענין שתמצא גם כן לכל חבריו כמו שהודיעך הרב ז"ל, ולפי דעתי גם כן ענין החולה שזכר בזה הספור הוא רמז לנפש החולה שהיא כל כך זמן היותה בלתי שלמה משתי המעלות הדבריות והמוסריות אשר בכללם שתי השלמויות הידוע ענינם, אמנם בהיות אדם שלם או ישיג מה שלא השיג קודם שתתרפא **נפשו** מחליה וישיג האמתיות לפי מדרגתם, וזה הוא שאמר להגיד לאדם ישרו כי למ"ד לאדם היא כמו בעבור ואותה

ההשגה הנשגחת מאתו יתי הנקראת הלצת מלאך אשר בעבורה האדם שלם וינצל מן המיתה העולמית וזה הענין אמר בו אליהוא שאינו תמיד ולא בכל אדם אלא אחד מני אלף על דרך משל כי טבע המציאות חייב כן.
וירשיעו לאיוב בלא ניצוח תשובה לפי דעת אליהוא, כי הוא ג"כ קראו רשע, ללכת עם אנשי רשע, לאיש כמוך רשעך.

פסוק ד

ר"ל המתין אותו עד שכלה לדבר עם חבריו מפני שחבריו היו **זקני**' יותר לא רצה להכנס בתוך דבריהם עד ששבתו שלשתם מענות **את איוב**.

פסוק ה

זה הפסוק ענינו כפול, וענין **המענה** והדעת שוים אע"פ שאין דעת איוב ודעת כל אחד מחבריו בכל מענה ומענה אשר לכל אחד מהם, אבל הדעת הוא בקצת מענים לא בכל מענה כי בראותך דבריהם בתחלת העיון ידמה לך שכל אחד מחברי איוב וגם **אליהוא** עמהם יהיה דעתם שוה ושאין הפרש בדבריהם, עד שתמצא בעבור זה כי שום מפרש לא באר דעת כל אחד מהם בפני עצמו ולא דעת אליהוא ג"כ ולא הרגישו בשום דבר מזה עד שהרמב"ן נתבלבלה סברתו מאד בענין אליהוא.

פסוק ו

ההסכמה היתה ממחבר ספר איוב שיהיו ארבעה אנשי' כנגד ארבעה הדעות הנזכרות בהקדמה ויחס הזקנה לראשוני' וכן הוא הראוי שהזקני' ידברו תחלה, ולא זכרם שוה בשוה בשני' כי זה לא היה אפשר להיות כי אם היה זה היה **אליהוא** מוכרח לענות לאיוב כסדר החברי' ולא היה למחבר בזה הדרך להודיענו הדעת המובחר שבדיעות אבל זכר אדם קטן בשני' כדי שיספר דבריו באחרונה כסדר ושלא יתערבו עם דברי הראשוני', והחכמה היא באדם לפי שכלו לא לפי שניו.

פסוק ז

[ז-ח] אין **החכמה** תלויה בשני' אבל רוח בינה ונפש החכמה הנקראת **נשמת שדי** ע"ד ההשאלה, ושיתוף השם כשתהיה זכה וברה תשיג הבינה והחכמה, ומפני שהנשמה תבא מן האלהי' תהיה יודעת ומשכלת ותקנה החכמות ותקבל הצורות ותשכילם אחרי העלמם, ושם נשמה משותף נופל על כל בעל חיים מתנועע, כל אשר נשמת חיים באפיו ונופל על הנפש הנשארת אשר באדם, נר אלהי' נשמת אדם.

פסוק ט
משפטו לומר לא רבי׳ ולא זקני׳, שהחכמה אינה מצויה בכל האנשי׳ כי הכנות טבעיות הם באדם ואין **משפט** החכמה תלוי בזקנה, לבן אמרתי לאיוב שישמעני ואגיד לו דעתי בענין ההשגחה אשר זוכר אותו בזה המענה ואלו הפסוקי׳ הם הקדמה.

פסוק יג
אין לכם התנצלות **שתאמרו** לי בענין איוב כבר **מצאנו חכמה** בדברו עמנו והרבה התוכחנו עמו אבל לא יכולנו להעתיקו מכונתו, ואמרתם עליו **אל ידפנו** מעליו וינצחנו וישיבנו מכונתו כי אין לאיש ממנו כח להדפו מכונתו וכו׳, יאמרו בני אדם עליכם השומעי׳ דבריכם שהשיבותם לו חתו ולא ענו עוד, כלומר ממיעוט ידיעתם לא הוסיפו לענות לו יותר ושתקו לפניו.

פסוק טז
ואני שעמדתי על ויכוח חברי **הוחלתי** שיענו לאיוב וראיתי שאינם מדברי׳ יותר **כי עמדי** מן הדבור ולא ענו יותר, והקמחי דילג מה שלא ידע לפרש מפחד הקשירה והרמב״ן נתבלבל בפסוקי׳ האלו. כמו היין שטמעו עומד בו, לא נפתחה פי החבית להריק ממנו מכלי אל כלי ובטנו גם כן היה מלא כאובות חדשי׳ שאין האדם חומל עליהם מלמלא אותם היטב, ומרוב הנאתי מן הדבור יהיה לי בו ריוח והצלחה.

פסוק כא
לא יהיה מכבד שום אדם מלתפוש עליו אבל לא יזכר מי יהיה כל אחד ואחד מהם בשמו אבל בכלל יזכרם, אבל אם עשיתי זה והוא שאחרף כל אחד מהם ואזכרנו בשם כמעט דבר הוא אצלי שהאל שעשני יהיה מוחל לי זה כלומר שעוני נקל להפר לפני היות חברי חייבי׳ על שלא ידעו לענות לאיוב כרצוני, ויהיה יש אני כמו הנה נשאתי פניך, והקמחי פי׳ כמעט יקח נפשי וימיתני, וי״מ ישאני עושני רוח קדי׳ כמו ישאהו קדי׳ וילך.

פרק לג

פסוק א
אמר אליהוא **לאיוב** מתחלה אם יש בידו תשובה להשיבו על מה שר״ל לו אבל עדיין לא אמר לו כלום אבל דבר לו על העתיד, הן אני כפיך לאל, אתה אמרת לערוך **דבריך** לפני האל ובקשת להתוכח עמו ואמרת לו כפך מעלי הרחק ואימתך אל תבעתני, וקרא ואנכי אענה או אדבר והשיבני, ועתה אני רוצה שתתוכח עמי ואהיה עמך במקו׳ האל וכשאדבר לך ואתוכח עמך אימתי לא תבעת אותך שאדבר לך בנחת, אכפי האלף נוספת כאלף

אזרוע, קורצתי י"מ כמו נגזרתי כמו קרץ מצפון בא, והאמת שהוא מלשון הערבי שאומר קרצה לדבר שנעשה חתיכה אחת מדבר נגר ועומד בפני עצמו אחר שנתקבץ ונתעצם כמו שיעשה כלי אחד בעל שיעור מעפר שהולש במי' ועשה חומר ומן החומר עשה הכלי, ושני העניני' שוים בענין כי הדבר הנגזר מן החומר הוא הקריצה הוא החתוכה.

פסוק ח

חף ענינו מכוסה והוא תואר למשקל רץ ופי' ששום אדם לא הרגיש בו עון, תנואות כלו' עלילות ודברי' נמנעי', למה תניאון, בסד י"א כמו בסוד כלי ברזל, וא"א הסמך תחת צדי' וענינו ציד והוא הרשת, וזכר אליהוא קצת מן הדברי' שאמר איוב על השם כדי לתפוש עליו.

פסוק יב

אענה אותך על דברי' שאמרת כי **לא צדקת** באמרך אותם, **ירבה** י"מ כי הבורא יגדל וירבה מן **האנוש**, וא"א שהוא דבוק לענין **הן זאת לא צדקת** ויהיה הפוך ומשפטו שיאמר **כי ירבה** אנוש **מאלוה** וכמהו רבים: להסיר אדם מעשה כמו להסיר מעשה אדם, ובא הפוך לתפארת הלשון ולכבוד השם כמו כי מקללי' להם בניו שהעתיק הכינוי למקללי', ואליהוא רצה לתפוש על שהוא היה מרבה זכותו על האל וכמו שאמר על צדקו נפשו, וזה הפי' נקשר מאוד עם הענין.

פסוק יג

אמר זה הפסוק על איוב שהיה מתרעם על הבורא שלא היה רוצה לענות לו ולא היה משגיח: למה פניך תסתיר, ועל כן ענהו אליהוא על זה והודיעהו כיצד תהיה ההשגחה באלוהית באנשי'.

פסוק יד

בית **באחת** ובית בשתי' נוספת כבית והוא באחד ומי ישיבנו, ואמר כי השם **ידבר** פעם אחת אבל פעם שנית לא ישגיח בה זה נראה מפשוטו, אבל פירושו האמתי אינו לפי פשוטו אמנם ענינו משותף עם הלצת המלאך שזכר אחר זה אשר כל זה ענין אחד רומז על דעת אליהוא בענין ההשגחה שהוא הדעת הנוסף על דעת איוב ודעת כל אחד מחבריו, ולפי הפשט ג"כ יש לתמוה מה חידוש אמר לו שהרי איוב אמר זה גם כן: לא יעננו אחת מני אלף.

פסוק טו

הודיע איכות הנבואה ושהיא תחול על המשיגי' בקושי ובאמצעות דברי' מבהילי' והוא **חזיון** הנבואה הבאה **בלילה** ברוב הנביאי' ובתרדמה שאינה כשאר התרדמות והשינות

הטבעיות, והחכם אע פי' כי כל דבריו לא יענה פי' רחוק מפירושי מאוד, ואמר שכל דברי השם אינם במענה פני' אל פני' כי באחת ובשתי' ידבר האל ולא ישורנה למריבה לריב עם אדם, וזה פירוש זר ורחוק מכוונת דברי אליהוא, והרמב"ן פי' "כי בדרך אחת ידבר האל ויודיע כל האמת ובשתי' לא ישור ויראה בדעתו לענות בדרך שנית זולתי באחת כי בה ידלה הכל ואיננו צריך לענות עוד וזה הדרך הוא **חזיון לילה** כלומר במראה הנבואה", ונ"ל כי היה מוכרח במה שפי' בזה מפני שחשב שאם יפרש כי באחת וכו' שהאל ידבר פעם אחת ולא פעם שנית היה פירושו בלתי אמתי מפני שהאל דבר כמה פעמי' עם כמה נביאי' ועל כן ראה בדעתו לפרש באחת בדרך אחת ולא בדרך אחרת, ואם הרגיש הרמב"ן על דעת אליהוא ומה שכיון להודיע היה מפרש על דרך אחרת.

פסוק טז

[טז-יז] ר' אברהם א"ע פי' אז **יגלה** אזנם **ובמוסרם שיחתם** וי"א ישלים דינם, ופי' להסיר **אדם מעשה** ממעשה רע **וגוה מגבר יכסה** ויעלי' והענין שלא יתגאה עוד, ואין למה שפי' במקו' זה שורש וגם מה שפי' הרמב"ן (ע"ש) רחוק מדרך האמת ומדעת אליהוא, ואני כבר פרשתי לך פסוק כי באחת ידבר האל ופסוק בחלו' חזיון לילה ובנבואה יגלה השם כונת בני אדם ומה שיאזינו לו ויסכימו לעשותו, ובמוסרם יהיה מענין וסר אל משמעתך שענינו דבקות וחבור ויהיה יחתום כמו ובעד כוכבי' יחתום שענינו יבטל פעולתם ויסתור אותה וכן ובמוסרם יחתום יסתום ויסתר העניני' אשר בני אדם דבקי' בהם ורוצי' לעשותם, **להסיר אדם מעשה** יהיה הפוך ומשפטו להסיר מעשה אדם כלומר שיבטל מהם **המעשה**, **וגוה מגבר מכסה** והמחשבה המכוסה והנעלמת בהם, והוא הדבר שעדיין לא הוציאוהו לפועל ולא בא לידי גמר ומעשה, ר"ל שהאל יגלה למשיגי' בהשגחתו בהם מה שבני אדם עושי' ומה שהם חושבי' ויסתור מה שירצה ויסיר מה שירצה.

פסוק יח

כי יש מן האנשי' שיהיה חושך **נפשו** מן המות כשיעשה מה שיביאנו להיות גם הוא נצל מן המות כי השגחת השם תשמרהו ותשמור נפשו שהיא **חיתו**, **מעבר בשלח** כלומר מהיותה נאבדת וכלה.

פסוק יט

ויש מן האנשי' שיעשו בנפשו מן ההנהגה הזרה עד שימצאוהו התוכחות והמקרי' ויפגשוהו המכאובי' עם היות בו רוב עצמותיו איתן כלומר שהיו קודם זה בריאים וחזקים.

פסוק כ
כי אותו האדם שאינו דבק עם השם יתמידוהו הצרות ויצאו אל תכלית הכליה והשבר עד שישלטו החליים בבשרו **ונפשו** שהוא **חיתו** תמאס הלחם והמזון ויהיה כינוי **וזהמתו** חוזר אל הלחם והוא כאלו יאמר וחיתו תתעב הלחם ובא הפוך, **ונפשו מאכל תאוה** תהיה מאכל תאוה לחליים החדי' שיאכלוהו, ובאר זה הענין שבשרו יהיה כלה ונאכל במלחמת החליי' בה ויהיה מרואי כענין וימתהו במגדו כראותו אותו שענינו בהלחמו עמו' ויהיה ושפו מענין התרגו' ושף יתיה בשופניה כלומר שעצמותיו יהיו כתושי' וטחוני' בתוקף החלי, ויהיה לא ראו מפעל הדגוש ופי' לא נראו באיברי' כי הם כחושי' ונאכלי' או לא נראו מלאי' בשר כבתחלה, וחיתו לממיתי' שנפשו תהיה נמסת ביד החליים הממיתי', וא"ע פי' למלאכי' הממיתי', והחולה הנכאב הכל רמז לנפש האדם החולה והיא אשר אין לה מעלות דבריות שיצילוה מן המות, אבל אם נזדמן לה שתתרפא מחוליה ותשוב אל ענין הטוב ינצל זה האיש באמצעות השכל הפועל הנמצא בו שליץ בעדו ויגד על ישרו.

פסוק כג
למ"ד **לאדם** כמו למ"ד אמרי לי במקו' בעבור, והשתכל אמרו **אם יש** להודיע כי זאת ההלצה אינה בכל האנשי' ולא על הדבקות כמו שבאר זה באמרו פעמי' שלש עם גבר.

פסוק כד
[כד-כה] האריך לבאר בזה המשל שהמלאך הליץ עליו **ואמר** שהשם חנן עליו ופדה אותו מן המות עד שהנפדה אמר על פדיון נפשו **מצאתי כפר**, **רטפש** פרשוהו לפי הענין נתרכך ונתלחלח **בשרו**, **מנוער** יותר מהיותו **בימי** נערותו **ישוב לימי** בחרותו, וכל זה משל שלא יהיה בנפש זה האיש חולי שיהיה מוחץ בינו ובין ההשגחה.

פסוק כו
אמר זה על כל מי שהוא מרוצה ומושגח מן האל בתפלתו ועתרתו, והראיה על זה באמרו **וישב לאנוש** ולא אמר וישב לו **צדקתו**, **וירא פניו בתרועה** שיעמוד לפני האל בבית תפלתו בשמחה ובתרועה לשבחו ולרוממו.

פסוק כז
זה האיש בעל התשובה יעמוד וישקיף על בני אדם להתודות על חטאותיו **ויאמר** לפניהם **חטאתו** והדרך **הישר העויתי** כי נטיתי ממנו לחטא ולא הועיל לי מה שחטאתי כי ההזק יותר מן ההנאה.

פסוק כח
ובעבור התשובה שעשה **פדה נפשו** והצילה מן העונש ותזכה לחיי עולם שהם לנפש אור חיים.

פסוק כט
תתם ואמר שכל אותם העניני' שזכר הבורא פועל אותם **פעמי' שלש** אבל לא תמיד ולא בכל האנשי' כמו שזכר, וזאת הפעולה היא להציל נפשו מן המיתה העולמית, ואין הפרש בין שני הפסוקי' פדה נפשו, להשיב נפשו, אלא במלות וכפל לחזק דעתו.

פסוק לא
שמע לי אמר לו שישמעהו מן הדברי' שנשארו לו להודיע והם שאר המעני' אשר יודיע בהם דברי' טבעיים ופעולתם בעולם, **החרש ואנכי אדבר** כמו שדרך המדברי' בדברי חכמה שאין אדם נכנס בתוך דבריהם, ואחר שתשמיעני אם יש לך מלין שיעזרוך תשיבני בהם ואל תפחד מלדבר טענותיך כי אני חפץ להצדיק אותך אם יש לך תשובה נצחת אבל אם אתה נעדר מתשובת האמת אני אודיעך ואלמדך חכמת השם. ורצה אליהוא בזה שאם יהיה איוב מבין דבריו שידבר יוכל לדעת דרכי השם והנהגתו וחכמתו בבריאותיו בהצלחת החוטא ומכשלת הצדיק ועניני' אוחרי' רבי' בזה העולם שיפלא האדם בהם בהיותה הולכי' על בלתי החדר הנהוג אצלנו, ויתבאר לו מהם כי כל טענותיו עם הבורא היו טענות בטלות ושאין לשום אדם לשפוט על דרכי השם ועל הנהגתו כי חכמתו אינה כחכמתנו ואפילו הידיעה אשר נדע בה העניני' אין בידיעת השם לעניני' שום דבר דומה לידיעתינו בהם ולא בהשגתנו דומה להשגתו, ולכל זה הענין רמז אליהוא בזכור לאיוב העניני' המתחדשי' באויר ואותות השמי' ופעולתם ותנועתם; ומפני שראה אליהוא שאיוב לא היה חכם באלו העניני' אמר לו בסוף המענה החרש ואאלפך חכמה, ואם תרצה להקשות עלי שהרי חברי איוב זכרו לאיוב מאלו העניני' הטבעי' וגם איוב זכר מהם, אשיב שהמחבר ספר איוב כיון לזכור עניני' רבי' מתדמי' לכל דברי החברי' להעלים ולהראות לרוב אנשי העולם שאינם חכמי', שכל החברי' נמשכי' אחר כונה אחת לחלוק על איוב אע"פ שהם כונות הרבה, ועוד אשיב שאם תשתכל בדברי אליהוא ותעיין אופני דבריו ורבוי ספוריו תמצא בהם עניני' רבי' שלא תמצאם בכל מה שדברו חבריו וכל זה להראות לאיוב הפלגת חכמתו כמו שאמר במענה האחרון עמוד והתבונן נפלאות האל.

פרק לד

פסוק א
אפשר שקרא חכמי ויודעי לחברי איוב ואפשר שאמר זה על דרך המליצה, כי אזן מלין תבחר באמצעות השכל כי האוזן שומע והשכל מבחין וכמו שהחך יטעם המאכל ויבדיל בין המתוק והמר כך האוזן מבחין הדברי ונמצא טעימה על דבר שאינו מאכל, טעמו וראו כי טוב ה'.

פסוק ד
אחר שתשמעו דברי נהיה בוחרי למי מכלנו **המשפט**, כי הדבר אשר לנו לשפטו הוא מה שאמר איוב צדקתי וכו', וכשאני מתרעם מן האל לפי דעת חברי אני ידעתי באמת כי על משפטי אני מכזב, כי אני רואה שמקו' חצי אנוש ונכאב ונחלה בלא פשע, או פי' אנוש אני על נגעי חצי שחלו בי בלי פשע, אבל בא חסר מאוד וצריכה לתוספת מרובה.

פסוק ז
[ז-ח] כבר ידעת **שאיוב** נקרא גבר בהרבה מקומות, ונקל אצלו לומר דברי לעג כמו לשתות מים בעת צמאו לאדם, **פועלי האון ואנשי הרשע** אינם מאמיני שהשם רואה אותם ויודע מעשיהם ע"כ אמר שאיוב הולך עמהם, אנשי לבב שיש לכם לב לדעת האמת שמעו דברי שאשיב על דברי איוב: לא יסכן גבר ברצותו עם אלוה וכו', על זה אני אומר חלילה לאל וכו'.

פסוק י
אם אמר איוב על השם צדקתי היה **מרשיע** את הבורא ואם היה ממיר המשפט מאת האל היה שדי **מעות** משפט, מי הקדימו או מי צוהו שיברא העולם, או פי' מי פקד עליו ארצה על האדם להשגיח בו ארצה הלא הוא שבראו ושם תבל כלה להנהיגה ולהשגיח עליה.

פסוק יד
אם **ישים** הוא לחיזוק כמו אמנם, ר"ל שהשם ישים לבו באדם כלומר השגחתו והדבר מוכרח ומחויב להיות כן מפני שהבורא שם בו דבר שמחייב הקשירה וההשגחה בו והוא הנפש אשר שם בנו והפקיד אותה אצלנו להשיבה **אליו**, ואחר שאמר שהנפש חשוב אל אלהי באר ואמר שהגוף ישוב אל העפר.

פסוק טז
ואם יש לך **בינה** להבין **שמעה זאת** או בינה ציוי, האף שונא משפט שהוא הרשע תחבוש(?) ותחזק בדבריך ותהיה נוטה אחר דעתו, ואם צדיק כביר שהוא האל תשיי לבך להרשיע אותו באמרך שהוא רשע ואתה צדיק.

פסוק יח
הטוב לומר **למלך בליעל ורשע** שיהיה מולך על הנדיבי, זה אמר למשל על שאיוב היה מהפך בזכות הזכאי והוא שהשם שהוא צדיק כביר היה איוב מרשיע, והיה זה הענין כמלך רשע על **נדיבי** ולא יבדיל בין דבר הגון לדבר מגונה וישים הכל במדרגה אחת, ולא נכר השוע והנדיב לפני אדם גרוע ודל מפני שסופם אחד, **ואמר** זה על שאמר איוב בתחלה על הצדק ועל הרשע יחד על עפר ישכבו.

פסוק כ
עם שכל אלו כלומר הדל והשוע **ימותו** פתאום בחצי ימיהם עד שיתגעשו מהם העם מהיותם חרדיי על מיתתם **ויעבורו** האנשיי מזה העולם, **ויסירו אביר** כמו ויסירו אביריהם וגדולם או אביר מהם יסורו להיות נאבדי, **לא ביד** לא במלחמה אלא המיתה הטבעית שתסירם ותאבדם ר"ל בזה, שאע"פ שכלם ימותו וסוף אחד לכל אין לומר בהם שיהיו שוים בעבור זה ושאין שום עונש אחר ולא גמול אחר כמו שאמר איוב זה ימות בעצם תמו וכו', ואמר יחד על עפר ישכבו וכו' ע"כ אליהוא שיש השגחה מן הבורא באנשיי בחייהם וגם אחר מותם.

פסוק כא
באר לך בשני אלו הפסוקיי שתי ההשגחות, האחת שעיני השם **על דרכי** האדם **בכל צעדיו** וההשגחה השנית היא השגחת הגמול והעונש שאפילו מות האדם שהוא אליו חשך וצלמות לא יוכל להנצל.

פסוק כג
המפרשיי לא הבינו כונת אליהו וגם פיי א"ע ורמב"ן חוץ מן הכונה האמיתית, וא"א כבר ידעת שאמר לך הרב על ההלצה שזכר אליהוא שאין שם הלצה דבקה לעולם וכך בזה הפסוק בעצמו שאנו עומדיי בו רמז בזה, כי עוד הוא כמו לעולם ברוב המקומות כמו והיתה תל עולם לא תבנה עוד, **אל אל** כמו עם אל כלומר שילך האל עם האדם **במשפט** הנראה אצלנו.

פסוק כד
ירוע מענין תרועם בשבט ברזל כלומר ישברם ויתצם, ותוכל לפרש **לא חקר** לגדולתם או לריבוים, **אחרי כבירי** אחרי או אנשי אחרי שאינם כבירי, וכונת הפסוק שהשם יעשה באנשי העולם מה שירצה וישנה ויחליף בהם כפי חפצו.

פסוק כה
כלומר שהשם **יכיר** וידע מעשיהם ויענישם **וידכאם** כפי פעולתם ברגע אחד והוא כשיעור תכלית היום והתחלת **הלילה** אשר לפי האמת לא יצוייר לו שיעור אלא כשיעור שבין העבר והעתיד אשר הפילוסופי יקראו לזה המין עתה ומציאותו בשכל לבדו.

פסוק כו
ספקם ענינו חיבוט והכאה ופי שהכם הבורא לאותם שהכיר מעבדיהם וחבטם כמו שראוי להכות לרשעי ונכנסי תחתם ובמקומם שוה בשוה להפרע מהם בגלוי, או **במקו** רואי ענינו במערכת מלחמת הנענשי, ויהיו רואי כמו וימיתהו במגדו כראותו אותו וכמו ושפו עצמותיו לא ראו, או **תחת רשעי** תחת מושלי מסרם ושפקם שלא יהיו חומלי עליהם, וכל זה קרה להם מפני שלא השכילו דרכי השם וסרו מאחריו, וחמסו וגזלו.

פסוק כט
הוסיף לזכר מכח האל **שישקיט** מלחמות כשירצה ושאין מי שיעשה שום תנועה לעורר מלחמות אחר **שהוא** חפץ לשככה, ויעשה גבורות על אויביו בכל המקומות אשר ילך ויפנה שם, **ויסתיר** פני ר"ל שהבורא יסיר השגחתו ממי שירצה ולא תועיל שום ראיה והשבחה מכח האדם וכמו שאמר דוד אם ה' לא יבנה בית וכו', או פי ומי **ישורנו** לבורא כלומר שאין מי **שישורנו על** זה והיא שימנעהו מרצונו, **ועל גוי ועל אדם יחד** ר"ל על יחיד ועל רבי זה הענין שזכר על השבתתו.

פסוק ל
עתה באר איך תהיה השגחתו על גוי ועל אדם, והוא שהבורא ימיר מלך חנף שהוא מוקש לעמו ויעבירנו ממלכתו ולא יהיה מוקש להעובדי אותו, ותחתיו יבוא מלך שיאמר או שאמר אל אל נשאתי אימיך ולא אחבול כאשר חבל **המלך** החנף וכאשר פשע בעמו, ויאמר גם כן לבורא שיורהו מה שלא ידע ולא יראה בעין שכלו ויאמר אם און פעלתי בלא כונה לא אוסיף שאתה תורני. והרב אב"ע ורמב"ן פרשו אלו הפסוקי על דעת זרה מאד, ונוכל גם כן לפרש הפסוק בלעדי אחזה שיהיה התחלת המאמר ואמר אליהוא לאיוב מן הראוי והמוכרח היה לך שהיית מודה ואומר לבורא שהוא ילמד אותך ויראה

לך הדרך הטוב ושלא היית מוסיף מה שאתה היית פושע בו וכמו שאמר דוד למדני דרך זו אלך, זה הפי' האחרון יותר נכון מן הראשון.

פסוק לג

ר"ל **הממך** יצא דעת חדש ועצה חדשה שתשלם בה על דעתך שדברת באמרך לבורא **כי מאסת** המציאות מכעס ראותך הנהגתו יתברך בו ומאסת בחייך בעבורו כי אמרת מאסתי לא לעולם אחיה — **כי אתה תבחר ולא אני** שבחרת במותך ומחנק נפשך באמרך ותבחר מחנק נפשי, ורצה אליהוא לבאר בזה שאיוב היה כופר בדבריו מכעס מכאוביו ועל כן אמר לו איוב לא **בדעת** ידבר, ולא אני בוחר מה שאתה בוחר ואין אני מוסכם עם דעתך בזה הענין, ור' אב"ע אמר כי לא מצא בזה הפסוק לאחד מן המפרשי' פירוש נכון, וגם הרמב"ן לא מצא בו דרך נכון, אבל מה שפרשתי הוא היותר נכון בעיני כל יודע ספר.

פסוק לד

אנשי לבב י"א שהם חברי איוב **וגבר חכם** הוא איוב בעצמו ואולי כל בעל שכל וכל גבר חכם יודה לי **ויאמרו כי** איוב לא בדעת ידבר, אבי י"א כענין אניות אבה כלומר רצון, וי"א הבורא ע"ד הקריאה כלומר אתה האל אשר קראתיך אבי, עד נצח כלומר על כל פניי, וי"א עד לעולם לגמרי שלא יהיה לו פתחון פה להשיב.

פסוק לז

שבכל מענה ומענה **שיוסיף** איוב לענות יוסיף פשע שלא ישוב באמונתו הרעה וסופק כפיו מרוב כעסו על חבריו כשאינם מודי' לדבריו **וירבה** טענותיו למצוא עלילות על האל.

פרק לה

פסוק א

מה יסכון לך הבורא בעשותך הישר בעיניו, ורמז לאיוב על שאמר וצדקתי לא אשא ראשי, ומה אועיל מחטאתי ר"ל בשובי מחטאתי, ואת רעך עמך מפני שבלדד וצופר לא ענו לאיוב כמאמר אליפז: החפץ לשדי וכו' שתף חבריו עמו.

פסוק ה

הרשע והצדקה האדם יעשנה ואל האדם תשוב תועלת הצדקה והיזק הרשע.

פסוק ט
[ט-י] זה הפסוק נקשר עם הפסוקי' שעברו והוא שאמר כי גם **מרוב עשוקי'** שהיו בארץ **ויזעיקו** בני אדם על העושקי' אותם לא יחוש האל ולא על בני אדם אם **ישועו** לאל **מזרוע** אנשי' רבי' שיעשקו' אותם ולא על כל מי שצועק אותו, ואמר לו **איה אלוה עושי** שיצילני מכף אלה העשוקי' אלא אם היה ראוי לזה, **נותן זמירות בלילה** שהוא אלוה שכל חסיד נותן אליו זמירות בלילה בתפלתו ואמר בלילה מפני שבה יתבודדים החסידי' להתפלל פמו שאמר חצות לילה אקום להודות לך.

פסוק יא
אמר כי אע"פ שאין הבורא חושש בנו כל כך מרוב מעלתו וגבהו מכל מקום שם השגחתו בנו, והוא ששם בנו נפש משכלת אשר בה האליפנו והאמירנו ושגבנו על **הבהמות**.

פסוק יב
ויש שם עת או עתים **שיצעקו** האנשי' הטובי' ולא **יענם מפני גאון** הרעי' השוכני' בתוכם המועני' הטובה ברעתם, ואמר כי הרשעי' בעצמם לא ישמע אותם וגם לתפלתם לא יביט ולא ישור כמו שאמר אל תפן אל מנחתם.

פסוק יד
חזר אליהוא לאיוב **ואמר** לו גם בדבר שתאמר לו **לא תשורנו** כלומר שאתה לא תשורנו ולא תחוש בו **דין לפניו**, עמוד בדין לפניו או עשה דין לפניו במה שאמרת ובמה שעשית ותקום לו כי הוא ייטיב לך. וי"א **אף כי תאמר לא תשורנו** שלא תשורנו לשוא כי לא יעות משפט.

פסוק טו
ואתה רואה כי לפעמי' על דבר מועט השם יפקוד אפו וישחית בלא חמלה, ולא ידעו **בפש מאוד** עד אשר לא יחוש על ריבוי ההשגחה, ומלת בפש מענין פושו וסגו.

פסוק טז
יכביר אינו אצלי מענין כביר אע"פ שהשורש אחד, אבל **יכביר** הוא נגזר מן הערבי אשר יאמר למגיד מכביר בכ"ף רפה ולהגדה כבר.

פרק לו

פסוק א
כתר הוא מכתר, כלומר כבדני מעט עד שאספר לך דברי, וי"מ כמו כתרו את בנימין שענינו המתנה, כי עוד לאלוה בעבור אלוה, כלומר שאבאר לך בדברי שאתה דברת כנגד האל ואני אטען עמך במקו' האל עליהם.

פסוק ג
למרחוק י"מ לענין מן הריחוק והוא שהשם הנכבד שהוא רחוק מכל רחוקי' וקרוב מכל קרובי', ונ"ל למה שהוא רחוק מאיוב להאמינו ובזה ישא אליהוא דעו וידבר בו, ובו יתן צדק לבורא שהוא פועלו ויוצרו.

פסוק ד
י"מ **תמים דעות** מצד דעתו התמימה, עמך אם הוא רחוק עמך וידע מחשבותיך, ורמב"ן פי' תמים דעות הוא ועמך כלומר שהוא משגיח בך, אבל פירושו הנכון הוא: אני אדבר לך דברי שלא יהיה בהם שקר, אבל אם הייתי אומר לך דברי שקר תמים דעות שהוא האל יהיה עמך להעיד עלי ולהכחישני בהם.

פסוק ה
מפני שאיוב אמר הטוב לך כי תעשוק כי **תמאס** יגיע כפיך אמר לו אליהוא אע"פ שהאל גדול וחזק והאדם הבל אינו מואס בני אדם אע"פ שהם נבזים לפניו, כי בריותיו הם ואינו עושק אותם שלא ישגיח בהם והוא גם כן **כביר כח לב** להאריך על החטאי' ולהמתן להם, לא יחיה לא יניחנו כל ימיו בשלוה כי טרם מותו יפרע ממנו אבל יאריך לו, ומשפט עניים יתן ברשעי' קודם מותם.

פסוק ז
אני תמה על רמב"ן מה ראה להביאו על פסוק זה אותם הדברי' שכתב, בהביאו ראיה על ההשגחה ושאר פסוקי' לא זכר בהשגחת **צדיק**, אבל אמר כי **עיניו** על דרכי איש, כי כל לבות דורש ה' וכו' — **ואת מלכי' לכסא**, וישי' הבורא ג"כ עיניו על המלכי' הראוים לשבת בכסא מלכותם **ויושיבם לנצח** בכסא מלכותם **ויגבהו**, והמלכי' או שאר האנשי' אשר אסיריי בוקים על מרים ילכדו ויפלו ביד שונאיהם ויעמדו במאסרם בחבלי עוני, ויגד להם פעלם כלומר שירגישו בעצמם כי על עונם ועל חטאתם קרה להם מה שקרה ועל כי גבר עונם בהם וכבדה חטאתם, ויגלה אזנם להודיעם שישובו למוסר התשובה ויאמר להם קודם זה כי ישובון מאון.

פסוק יא

אם **ישמעו** לדברי השם ויהיו עובדיו אותו בלב שלם יהיו מכלי ימיהם ושנותם **בטובה** — שלח הוא הסייף וכמוהו איש שלחו המים (נחמיה ד') — ואם אותם האסוריי לא ישמעו ימותו בלא דעת וחכמה, וכל זה משל לענין נפש האדם אשר תנצל האדם בחכמתה ושלמותה מן המות וינצל גם הגוף עמה. וכבר זכר מזה הענין במענה הראשון אבל שנה הדברי והמלות וכל זה עשה לחיזוק דברי המשל.

פסוק יג

הרשעי לא **ישיגו** לצעוק לאל אלא יוסיפו אף והבורא אסר אותם ושם אותם בחבלי עוני, וי"מ **לא ישועו כי אסרם** על אשר לא ישועו לאל, וימותו בנערותם וחיתם שהיא נפשם תעמוד עם נפש הקדשי, הפך הקדושי, והם המעמיקי והמשחיתים.

פסוק טו

עני **בענין** הוא הצדיק שאינו הולך אחר תאותיו הגופניות, **ויגל בלחץ אזנם** הוא כענין ויגל אזנם למוסר, בלחץ ר"ל בעודם לחוצי מצרותיהם וממכאוביהם כמו שאמר תשב אנוש עד דכא וכו'.

פסוק טז

כל המפרשי טעו בפרשם זה הפסוק, מפני שאליהוא לא בא בזה להודיע לאיוב מה יקרה לו בסוף ימיו, כי אם לא היה ספר איוב משל כמו שיאמינו רמב"ן וא"ע לא אליהוא ולא חבריו היו יודעי מה ייטב השם לאיוב בסוף הימים, אם כן לא יהיה אמר לו אליהוא שהשם יושיבוהו במקו רחב על שסבל מכאוביו, כי אם בלדד אמר לו שסופו יהיה לו טובה באמת אמר זה על תניי אם אתה תשחר אל אל כי עתה יאיר עליך ושלם וכו' אבל אליהוא לא הקדי שום תניי, ע"כ אומר אני: אחר שזכר אליהוא מה שיקרה לאדם עם נפשו ועם האל בזה העולם אמר לאיוב **ואף הסיתך** ר"ל דעתך הסית אותך וסברתך שקבלת מפי אדם צר לא מפי איש צדיק וחכם, **רחב לא מוצק** ר"ל התרחבת בדברי נוכח השם בלא שורש, כי ענין מוצק הוא משל לשורש הענין והאמונה ע"ש שהמוצק הוא היסוד החזק המוצק על הארץ אשר יבנו עליו הבתים, **ונחת שלחנך** ר"ל למדת זה הדעת וזאת האמונה מתחלת גידולך בהיותך עומד על נחת שולחנך אשר היה מתחלה **מלא דשן** כשהיית גדול מכל בני קדם, כי בטחת על עשרך וכשחלו עליך הצרות פטרת לשונך ודברת נוכח השם, והראיה על זה הפי שאמר אחר זה ודין רשע ר"ל שמלאת פיך וידיך עם דעת הרשעי והכופרי ולא ידעת כי דין ומשפט יתמוכו האמת ויעמידוהו על מקומו ועל כנו, או נוכל לפרש דין ומשפט יתמוכו שהאנשי שהם יודעי דת ודין יסמכו

ויעמידו הדין והמשפט על בני האדם, וי"מ זה הפסוק בלא קשירה: זעם השם שהרשע נדון בו ממנו מלאת, דין ומשפט יתמוכו אותך בצרה, וגם הרמב"ן מלא ידו אחר זה הפי' אבל שנה הדברי' והוסיף בהם.

פסוק יח

זה הפסוק נקשר מאוד עם הפסוקי' שעברו והוא שאמר אם אתה מלאת עם דעת הרשעי' תבוא החמה ויסית אותך המסית בריבוי, כלומר מאוד מאוד להכשילך עד **שרב כופר** לא יוכל להצילך ולנטות אותך מכשלונך, והמפרשי' מפני שלא ידעו לפרש ואף **הסיתך** הוכרחו לפרש זה הפסוק הפוך מפירושי: "כי בעת החמה שמא המשפט יסיתך בהכות אחרי' והענין המשפט יצילך ולא רוב ממונך" זה מה שפירש הקמחי, וי"מ שלא נטו אחריו ופרשו בו ואמרו כי חמת האל **פן יסיתך** וישליכך עם **ספוק** ממונך הגדול שלא יועיל ביום אף ה', זה מה שכתב הרמב"ן.

פסוק יט

שוער שם דבר מן ולא נכר שוע לפני דל, וענינו נדיבות ומעלה ר"ל שהנדיבות והמעלה לא יצילו לאיוב מן הצרה ולא כל **מאמצי כח** גם כן יצילוהו ממנה. ונוכל לפרש ג"כ **שוער** מענין לרוחתי לשועתי ומענין עני משוע, ויהיה **היערך** היסדר ר"ל **היערוך שוער** דברי' לפני האל לבל תבואך צרה, או יעזרוך כל מאמצי כח להצילך כי צר כמו צרה בצר לו אקרא, והקמחי פי' היערוך ממונך שלא תהיה בצרה והענין ההון והכח לא יועילו ביום צרה זולתי דין ומשפט יתמוכו היא קשורה בטלה, ורמב"ן לא הטיב במה שחלק זה הפסוק לשתי כונות (ע"ש).

פסוק כ

הקמחי פי' אל **תשאף הלילה** אל תהיה חפץ לראות הלילה שיעלה השם **עמים** ממקומם ויאבדם, והרמב"ן פי' "**אל תשאף הלילה** ואל תקוה בקר כי בטרם בקר יעלו עמי' תחת מאמצו כח כי יסורו ממקומם", והיה ראוי לו לבחור בשתיקה מלפרש הפסוקי' בדברי' שאין להם טעם, אבל נ"ל אל תשאף מענין באות נפשה שאפה רוח, שענינו שתמשוך הרוח בפיה מרוב תאותה לקרר שריפתה אשר בתוך גופה, וכן שואף זורח הוא שענינו היות השמש מושך עצמו לצד מעלה בסיבוב גלגלו וזורח שם במקומו הידוע אשר שם זרוחתו, וכן כאן ענינו אל תמשוך עצמך לאותה הלילה שיהיו בה עמי' נגזרי' ונגפי' במקומם, **לעלות** מענין אל תעלני בחצי ימו ר"ל אל תכריחני, וזכר הלילה מפני שדרך הרשעי' להיותם נענשי' ומתי' בלילה, הפך לילה וידכאו, רגע ימותו וחצות לילה.

פסוק כא
אחר שאמר לו שישמור עצמו מהיותו נמצא בלילה אשר תחול בה הרעה, אמר לו בביאור **השמר אל תפן**, שמור עצמך מהשגיח באון ושלא תשתפנו עם אמונתך, או **אל תפן אל** דעת אנשי האון אשר יפסידו עליך אמונתך כי יאמרו עליך בני אדם **כי על** אמונתם הרעה **בחרת** מתוך עניות דעתך ושלא בחכמתך, והקמחי פי' ועל זה האון בחרת מרוב עונו ומרוב צער בהצדיקך נפשך או **על זה** שתהיה נשמר ראוי לך שתבחר מעת **העוני**.

פסוק כב
אחר שזכר לו העניות ראה מן הנכון שיזכור לו הרוממות, ור"ל כי כמו שהשם יתן לאדם העניות והשפלות כן יתן לו כח לתת הרוממות למי שירצה, ושאין **כמוהו** ותברך מלמד **ומורה** לבני אדם הדרך הישר והנכון ע"ד שאמר הפסוק הנה נתתי לפניך כי הנתינה לפניו היא ההודאה בעצמה, ואחר כן אמר שאין בעולם מי שיהיה פקיד על דרכו השם זולתו יתי' ולא מו שיורנו על פעולותיו ע"ד הפסוק מי תכן את רוח ה' וכו'.

פסוק כד
פי' זכור לעצמך **שתשגיא** ותרומם דרכי האל לדעת שהם דברו פלא ושאין מי שיוכל לדעת סודם, **אשר שוררו** ר"ל אשר זה הרוממות והעילוי אשר לבורא הנה ספרוהו ושוררו בו בתוך דבריהם **אנשי'** מכירי' מעלת השם, ופלאות דרכיו ומעשיו כמו הנביאי' והדומי' להם כמו שאמר ישעיה רוקע הארץ וצאצאיה וכו' ודוד אזכר מעללי יה, כי אראה שמיך וכו', וכל בני אדם ראו וחזו בפועל השם וידעו כי הוא שגיא ורם, אבל האדם שהוא בעל חומר מתעפש מה שיוכל להביט בעניני השם ולעיין בו הוא ענין רחוק והבטה רחוקה, מפני שהחומר הוא המבדיל בינינו ובינו, ונתן הטעם והסבה בזה בפסוק הבא הן אל וכו', כלומר מפני רוממותו לא נדע סדר הנהגתו ולא נשיג איכות פעולתו וגם לא נדע מספר שניו מפני שאין לו התחלה ולא יצוייר בו זמן קדם לו כמו שיצויר זה בשאר הנמצאי' עד שהחקירה על זה תהיה בטלה.

פסוק כז
קודם שאפרש לך זה הפסוק אקדי' לך הקדמה שהיא מוכרחת להקדימה בזה הפסוק והוא זאת, דע כי אחר שתפש אליהוא על איוב בהיותו מצדיק עצמו על הבורא בא לזכור לו רוממות השם לרמות לו בזה כי אין לשום אדם יכולת לדעת סדר הנהגתו יתי' איך היא ועל כן אמר לו על זה זכור כי תשגיא פעלו, ואחר שבאר זה הענין בכלל בשלשה אלו הפסוקי' למעלה מפסוק **כי יגרע נטפי מים**, בא להאריך עמו בדברי' אלו ולבאר לו בפרט מפלאות השם וממעשיו העצומי' והנוראי' והם הדברי' הטבעיים הפועלי' והמתפעלי'

תחת גלגל הירח, והודיעו בזה כי כמו שהפעולות אשר יעשה הבורא יתי אינם כדמות פעולתינו ולא יקבצם גדר אחד ולא יחס אחד, כן אין לשום אדם לחשוב על שום אדם שיתחדש עמו ממקרה רע או זר מאד לבקש לו סדר הנהגה כשאר הנהגותינו הרצוניות, ועל כן תמצא שאיוב לא ענה לאליהוא על זה כלל, ותמצא גם כן כי כשהבורא נכנס על דברי איוב וחבריו לא התוכח עמו בשום דבר בעולם כשאר החברי אבל התחיל לספר לו הדברי הטבעיים כולם לא הניח דבר במציאות שלא זכר לו, עד שהתחיל דבריו ואמר לו איפה היית ביסדי ארץ התחיל מן הנקודה האמצעית וגמר במקיף לה באמרו את כל גבוה יראה שהוא הגלגל העליון כמו שאפרשנו במקומו, ועל כן לא הושיבהו איוב ולא התוכח עמו אבל סכל עצמו לפניו ואמר לו כי כל מה שטען עם חבריו היו דברי בטלי ונאמרי בלא דעת ולא תבונה באמרו לכן הגדתי ולא אבין, כלומר שהגדתי לחברי בעניני שלא הבנתי עד עתה, נפלאות ממני ולא אדע שמעתי ממך נפלאות שלא ידעתי ענינם ולא איכות התחדשם ויצירתם אם כן איך אדע שאר הנהגותיך עמי על כן אין אלא לשמוע ואתה תדבר ותשאלני ותודיעני, כי כשענה איוב במענה האחרון שלו לבורא שמע נא ואנכי אדבר אינו רוצה לומר שהוא יאמר לבורא שמע נא ואנכי אדבר אבל בא הפסוק חסר כי משפטו לומר אין לי אלא שתאמר לי שמע נא ואנכי אדבר, והראיה לזה היא שאיוב אמר לבורא אשאלך והודיעני והוא לא שאל לבורא דבר ולא השם ענהו עוד, אבל חתם איוב דבריו ואמר לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר ולא היו עוד דברי מהשם לאיוב ולא מאיוב לשם והבן כל מה שפרשתי לך עתה והתבונן בו כי הוא דרך יפה מאד, ויתבאר לך ממנו שהספר הזה הוא משל ושכל אלו העניני סודרו כך בכונה מן המחבר להסיר ספקות בענין ההנהגה האלהית בזה העולם, והרב אור הגולה הוא אשר העיר את רוח כל בעל דעת להבין כונת ספר איוב בכללו בפרק כ"ב ובפרק כ"ג נחלק השלישי מספר מאיר חשכי הוא ספר מורה הנבוכי והוא זצ"ל היה הראשון אשר הועיל לכל הבאי אחריו בזה הספר ר"ל ספר איוב תועלת שלמה, ואחר שהקדמתי לך זאת ההקדמה אשוב לפרש זה הפסוק אשר ההכרח הביאני למה שהקדמתי בו. המפרשי שראיתי פירושם על ספר איוב היו. ב"ע והקמחי והרמב"ן שהיה מנכבד קהל גירונא קרובה מארצי ברצלונה עיר מושבי ומושב בית משפחתי מימי קדם, ואני זרחיה בן יצחק הצעיר בתוך משפחתי בראותי כי קצרה ידי המפרשי האלה שהם הראשוני ולא פרשו בספר איוב כמספיק כי ראב"ע הוא הראש קצר מאד והאחרי האריכו מעט ולא באו עד תכלית הספר ולא אזנו וחקרו אחר סודותיו ולא ידעו מוצאיו ומובאיו, ואפי בפשט הפסוק כמו שראית בפירושי זה לא

הצליחה מלאכתם ולא הבינה דעתם כי אם באחד מני אלף, על כן קדמתי אני למלאות חסרונם ולתקן עיוותם ותפשת על מי שתפשתי ופני שום מפרש לא נשאתי והארכתי לדבר ולפרש כאשר בלבבי, ולא חששתי על הלואי אשר אמרו כי הארכתי ולא ידעו כי אני באמת קצרתי לפי כונת הפסוקי' ולפי החכמה אשר תכיל בהם בזה הספר, אבל הדור הרע הזה אשר מחכמה משולל להוט אחר הממון והשלל עוררי חנית קנאתם על ריוח הפשוט האחד על שלש מאות חלל ובערו בית החכמה כאשר יבער הגלל, ונאמר כי שלשה המפרשי' שזכרתי למעלה הלכו בזה הפסוק אחר דעת אחת והוא שפרשו כי יגרע נטפי מים ימנע נטפי מים ופעם ירדו מזוקקי', ופירושם זה בטל ואין לו ענין כי אליהוא לא בא לספר בתחלת דבריו הטבעיים העדר המעשה והפעולה אשר לאידי' כי כשיתחיל שום מחבר ספר לספר בדברי' הטבעיים לא יתחיל בהעדר אבל יתחיל בדבר פועל או מתפעל, כי מחבר זה הספר לפי דעת רבי' היה אדון הנביאי' והחכמי' כלם והוא משה רבינו וכשהתחיל לדבר בדברי' הטבעיים המיוחסי' לאליהוא התחיל בדבר הקרוב מאד והנראה לעין תמיד, ולעולם יתחיל אדם בנקל וזכר מעשה האידים העולים שהם סבת המטר כמו שבאר הפסוק על זה במעשה בראשית באמרו ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, ועל כן אמר אליהוא כי יגרע נטפי מים ענינו שהבורא ירצה שירדו הגשמי' יגרע נטפי מים ממקומם שהוא העבים ואז אותם הטיפות **יזקו מטר** בהיותם נתכות ארצה **לאידו** שענינו בעבור אידו של מטר, כי האידי' העולים מן הארץ סבה קרובה למטר בהעתרם והתקבצם, או יהיה כינוי לאידו חוזר אל הארץ כלומר לאיד יעלה מן הארץ, ותהיה למ"ד לאידו כלמ"ד אמרי לי אחי הוא, ויהיה נטפי למשקל נבכי ים והנונין נוספות כי נבכי מענין מבכי נהרות, ובפסוק הבא אחר זה באר ענין רדת המטר המתהוה מן האידי' והוא מה שאמר אשר יזלו שחקי' ירעפו עלי אדם רב.

פסוק כח

כי מאותם הטיפות **יזלו** השחקי' מטר, כי **שחקי'** שם משותף פעם יאמר על השמי' בעצמם ופעם יאמר על ענני', **ירעפו** כמו יערוף כמטר לקחי, **עלי אדם רב** על בני אדם שהם רבי'.

פסוק כט

יבין זאת המלה נגזרת מלשון הערבי שאומר בדבר שיש הבדל בינו **ובין** זולתו בַּוַן, והלשון מושאל כי מה שהוא מבואר הוא נבדל מזולתו ועל כן יהיה בזה המקום יבין כמו יבדל כלומר שיפזר העבים ויבדיל קצתם מקצתם אחר רדת המטר, אמנם **תשואות**

הוא מענין תשואות חן חן לה ונקרא העב המסודר בהנחתו קצתו על קצתו תשואות כי סדר הדבר הנאה נקרא תשואות על שם שהוא משיא את האדם בנעימות סדר מדרגתו.

פסוק ל

ואמר כי הבורא כשירצה לפזר העננ' שלא ירד עוד גשם יפרשו על אותם העננ' אור השמש להעבירו ארצה וזה אחר שכסה מטר **שרשי הים** שהם הנהרים והיארים השופכי' בו תמיד השומרי' אותו והמעמידי' אותו על הנחתו הטבעית, כי לולי הנחלי' השופכי' אל הים היה הים ברוב הימי' הולך וחסר ומתגלה בקצותיו גילוי מבואר ובעבור זה קרא הנהרות והנחלי' שרשי הים, וזה מה שנ"ל לפרש בו והוא היותר נכון, ולא ראיתי מפרש שפי' בו מה שראוי לכתבו כל שכן להאמינו, כי הקמחי אמר ושרשי הים כסא הוא התהום ועיקרו יכסה בעבי' כי שם יעלימם ויסתירם, ואיך יהיה פירושו ראוי לקבלו כי אפי' המפרש הזה לא הבין עצמו כשכתבו בפירושו, וגם א"ע דלגו ולא פרשו, ולפי דעתי כי באמרו כסה ירצה לומר שימלא אותם הנהרות ממים רבים ברדת מטר על הארץ עד שאפילו שטח הארץ יתכסה מהם בהוסיפם והתפשתם חוצה.

פסוק לא

אב"ע פי' כי בם עם האור והעב, ואין צריך זה אבל יהיה כנוי בם חוזר אל נטפי **המים** אשר מהם המטר **ידין** עמי', כי העולם תלוי בגשמי' אם יהיה מטר יהיה הזרע ואם לא יהיה מטר ייבש הזרע ושאר הצמחי' ולא יהיה אוכל לכל בעלי חיים, **למכביר** פרשו בו שענינו לרוב מענין וכי כביר מצאה ידי, ונ"ל כי יהיה למכביר כמו מלין יכביר ויהיה נגזר מלשון הערבי שיאמר לספור ולהגדה כבר ומוכביר בכף רפה, ויהיה למכביר מוגד ומחוא שהם כל מיני בעלי חיים המתהוים והמתחדשי' לעולם.

פסוק לב

על כפים כסה אור ויצו עליה במפגיע, יגיד עליו רעו מקנה אף על עולה. ראב"ע פי' על כפיס הם העניני' והביא ראיה מן ושכותי את כפי עליך ופי' ויצו עליה במפגיע ויצו על השמש במפגיע והוא הגשם של העננ' כאלו פגעו בשמש בעבור מרוצת העבי', והקמחי פי' ויצו עליה במפגיע באור ויצו על העב באור המפגיע בעב לכסותו ולהעלימו, ואין הפרש בין שני הפירושי', וגם י"מ במפגיע מענין תפלה כמו ויפגע במקום, ועניני שהשם יצוה לעבים בעבור המתפלל עליהם שירדו מהם גשמים, אמנם נ"ל כי נוכל לפרש זה הפסוק על פני אחרי' נמשכי' אחר הענינים הטבעיים והוא שיהיה על כפים כסה אור העב המתנשא למעלה והוא כדבר עומד על כפים והוא מכסה ומוחץ האור שלא יזרח על הארץ מרוב עביו וקדרותו, ויצו עליה במפגיע צוה האל על אותה העב ברוח המפגיע

בה והמתרוצץ בתוכה עד שיתחדש בה מה שיתחדש מתנועה חזקה ועצומה קצתה על קצתה, עד שיגיד עליו כלומר על זה המעשה רעו שענינו מענין תרועה וקול והוא הרעם, וכמוהו וישמע יהושע את קול העם ברעה, מקנה אף על עולה כל המפרשי' הסכימו שענין מקנה הוא מקנה הבהמה והצאן הרועי', כי אמרו כי הצאן רובץ ושוכב על צד ימינו כשהמטר מזומן לרדת, ופרשו אף על עולה על הענין העולה, והרמב"ן פי' מקנה מענין קנאה והביא ראיה מסמל הקנאה המקנה, וזה אינו עובר אצל בעלי דקדוק הלשון כי סמל הקנאה המקנה הוא פועל מהפעיל והמ"ם בו סימן על ההפעיל ומ"ם מקנה אף על עולה כמ"ם מראה משתה מצפה, ומה שהוא קרוב אצלי מאד לפרש בזאת המלה הוא שיהיה מקנה מענין קנין ויהיה נאמר ע"ד ההשאלה על הדבר הנקנה באויר מרבוי האדים העולי' אשר מסבתם ומכוחם יתחדשו הרעמים בעבים.

פרק לז

פסוק א

אמר כי זה דבר שצריך ולהפלא עליו והוא הרעם וענין התהותו בעבים איך הוא, כי אנו רואי' שזה אינו בכל זמן שיהיו עבים אבל יתחדשו העבים בזמן החום **יותר** מהתחדשם בזמן הקור כי בזמן הקור רחוק הוא שיתחדשו ברעמי', אם כן תהיה סבתם אידים חמים כי בעלותם והגיעם בתוך העבי' יהיו נכבים שם ויחדשו קול מכיבוים ויתמלטו **מזאת** הפעולה ניצולי אש והם הברקי', או שיתחדש הרעם והברק מחיכוך העניני' קצתם על קצתם ברוח החזק הדוחה אותם ומתנועתם זאת יצאו ניצוצי אש עצומות כמו שתראה פעולתם בנפול זה האש החזק בבניני' ועל האילנות ושורף אותם.

פסוק ב

ואמר כי קול הרעם בהיותו נשמע **מרגיז** בני אדם שאמר הנביא על הקול החזק שמעתי ותרגז בעני, **והנה** דמה קול הרעם לקול הקריאה וההגיון כי הוא מתחיל מעט מעט והולך ומתחזק ולפעמי' עושה תנועות מתחלפות, ומה שאמר **מפיו יצא** ידוע כי אין לרעם פה ולא לשון אבל אמר זה ע"ד ההשאלה והשיתוף בלשון כלומר כי מן הרעם יצא קול דומה לקול האדם ודיבורו במדרגת תנועתו לבד לא בקול.

פסוק ג

רוב המפרשי' פרשו **ישרהו** מענין משרת ענבי', וגם הקמתי פירש ירטב ויתלחלח המטר **תחת כל השמים**, ונ"ל כי ישרהו כמ' ישרו וענינו יושר פעולתו כלומר שפעולת הרעם

שוה בכל המקומות שיהיה בו מטר, ושהרעם יתחדש בו בזמניו **ואורו על כנפות הארץ** הוא אצלי שרצה בו אור הברק אבל י"מ ואורו מדבר על אור השמש.

פסוק ד

אמר כי אחר הברק שזכר **ישאג הרעם קול**, ובאר זה באמרו **בקול גאונו** אם שיהיה קול גאונו נאמר על **קול הרעם** בעצמו או שיהיה נאמר קול גאונו על הבורא על דרך הלשון המושאל, **ולא יעקבם** כלומר כי קול הרעמי' לא יתעכבו ולא יתאחרו אחר הברק אלא הם נשמעי' מיד.

פסוק ה

אחר שסיפר פעולת **הרעם** בא להודיע שהענין קשה להשיגו על אמתתו, ואמר כי קול הרעם אשר ירצה השם להרעימו הוא **נפלאות ועושה גדולות** ונפלאות אחרות אשר אין לנו ידיעה בהם כלומר באיכות עשייתם.

פסוק ו

אחר שזכר העבים ומה שיתחדש בהם זכר **השלג** המתהוה מן המים במקורות הקרים ובזמני' הקרי', **ואמר** על צד ההשאלה כי הבורא יצוה לשלג שיתהוה בארץ וייחס הכת' כל אלו הטבעים לבורא ית' מפני שהוא סבתם הראשונה, **וגשם מטר וגשם מטרות. עוזו** זכר שני מיני' מן המטר, האחד מטר דק ונופל בנחת והאחד נופל ויורד בשטף ועל כן אמר בזה המין האחרון וגשם מטרות עוזו.

פסוק ז

הקמתי פי' ביד **כל אדם** יחת' במקום ששם בני אדם ישלים ענין המטר שידעו **כל אנשי מעשהו** כי בעזו וכחו יולידוהו, וראב"ע כתב בפי' ואמר כי י"א **ביד כל אדם יחתום** שהגשם ימנע לצאת **לדעת כל** איש מעשה שדהו, ואמר שאחרי' פירשו כי המקו' יחתום ביד כל אדם המעשי' שיעשו, ואמר גם כן שהקרוב אצלו הוא שעל הזורע ידבר כי אחר ירידת הגשם יזרעו בני אדם והבורא יחתום ביד כל אדם מה שיהיה מן הזרע ע"כ דברי ב"ע, ומן הנראה בעיני כי פירושם זה איננו נכון כי זה הפסוק אינו חוזר על ענין המטר אבל הוא התחלה לענין אחר בפני עצמו ויהיה פי' ביד כל אדם יחתום שהבורא יחתום ויסגור על מעשי האדם עד שאין להם ידיעה במה שהם עושי', רצה לומר בזה כי הבורא לבדו הוא היודע והמנהיג מעשה בני אדם כלם ולא הם, ויהיה ביד כל ענינו מה שהוא ביד האדם לעשותו.

פסוק ח
אחר שזכר מטבעי העניני' וזכר אחריהם מהנהגות האדם שהוא ראש כל בעלי חיים זכר אחרי כן קצת מהנהגת שאר כל בעלי חיים, ואמר כי הבהמה או החיה תארוב בשדה כדי לבקש טרפה, אחר כן תשוב אל מעונה ואל מקום רבצה אשר בניה שם **ותביא** טרפה להם כי הבורא משגיח במיניהם ומכין להם טרפם להשארות מינם, והמפרשי' דלגו בזה הפסוק ולא פרשוהו, וגם ראב"ע לא הרגיש במה שכיון אליהוא בזה הפסוק ופירש בו מה שאינו נכון לפרשו, והוא שאמר כי החיה תבוא **במו ארב** בעת המטר רצה לומר בזה כי מפני המטר אינה יוצאה ממקום המארב אבל **תשכון** במעונותיה.

פסוק ט
אחר שוכר קצת טבעי בני אדם וקצת טבעי בעלי חיים זכר גם כן מקום שבתם ויישובם, וזכר שני המקומות האחד בעל תנועה יותר והשני בטל מהתנועה מרוב קדירותו, ואמר כי **הסופה** שהיא תנועות הרוחות והסערות **תבוא מן החדר** שהוא תימן כמ' שאמר הפסוק וחדרי תימן, ותימן הוא המזרח, **וממזרי'** הוא מקום שאין שמש שליטה עליו אבל הם מקומות תחת מבט כוכבי' ידועי' הנקראי' מזרים ומזרות, התוציא מזרות בעתו, וי"א שהם מזלות מן השני' עשר מזלות השולטות בכל חדשי השנה בעבור השמש עליהם חודש אחר חודש עד תם כל חדשי השנה וחוזרין חלילה.

פסוק י
כמו **שאמר** על העניני' האחרי' שזכר למעלה שהשם עשה אותם או צוה בהם, כן אמר שהקרח הוא בא מנשמת אל ואמר זה ע"ד ההשאלה כלומר שהקרח הוא בא ברצונו וענינו שהוא מן המים הנקפא העומד במקומות העליוני', והם מקומות אשר ניצוץ השמש לא יתהפך שם מרוב גבהם משטח הארץ, או שיהיו רחוקי' משלוט השמש בהם כארצות האשכנזי' אשר בהם נמצאי' אבני הספיר כי הספיר הוא מן המים הנקפא אשר הקור החזק מקפיא אותם וברוב הימים יקנה מזג כמזג הספיר, עד שהחמימות לא יתיכנו וישאר על צורתו הספירית לעולם, וכן הקרח הוא קרוב ממזג הספיר וכן האויר הקר והלח המתהוה בבקרי' נקרא קרח וקרח בלילה; ורחב מים במוצק ראב"ע אמר כי במוצק **הוא הארץ** שהיא הנקודה העומדת באמצע הגלגלים, ונ"ל כי במוצק רצה בו הים ע"ש שהוא מקום שבו יוצקו כל שאר המימות, ורוחב מים הוא שטח מי הים.

פסוק יא
י"מ ברי מענין ברור כלומר אף שיהיה האויר ברור ונקי והבורא **יטריח** העבים, ונ"ל שביי"ת ברי בית השמוש ויהיה רי מענין רויה ויהיה משקלו כי תחת יופי שענינו כויה,

ור"ל כי בעת שהאדמה תצטרך לרוות מן המטר ויהיה העב כבד וקרוב לשוב לטבע המים ולרדת ממנו המטר יראה השם ית' שיפיץ הענן המכסה **אורו** ולא ירד המטר ויהיה העב בעל מסבות מתהפכת בתחבולותיו, כלומר שישוב פעמי' רבות להיות המטר מוכן לרדת ממנו ולא ירד עד שיצום השם שירדו על פני תבל במקום שירצה כמו שאמר אחר זה.

פסוק יג

שהגשם עצירתו וירידתו הוא דבר שהשם ישפט בו בבריותיו השפלי', ויהיה **אם לשבט** ליסר בני אדם בהעצר שמים, **אם לארצו** יהיה ענינו שיהיו מקומות שיהיו מוכרחי' למטר בעבור החיות והבהמות שישתו ממנו ושיהיה להם עשב צומח שיתפרנס בו, **אם לחסד** שימציא השם חסדו עם הארץ ועם עשיבה (יושביה) ויצוה עליהם המטר לרוות אדמתם.

פסוק יד

אחר שזכר לו חלק גדול מן הדברי' הטבעיים המתחדשי' באויר בא לספר לו עוד קצת ענייני' טבעיים ואמר לו שישמעם ויבינם כי הם **מנפלאות האל**, ואמר לו עמוד על דעתך ושים כונתך לדברי למען יתבאר לך מהם מה שאתה נבוך בו; אור עננו הוא שם משותף פעם ירצה בו אור השמש ופעם ירצה בו הענן לבדו בלתי השמש, ויקראנו אור מפני שיש ענני' זכים שאין בהם מטר והם מלאים מאור השמש עד שישובו לבני' מאוד, ועל זה המין מן העננ' אמר התדע בשום אלוה עליהם ר"ל בהשים האל אור השמש על העננ', והראיה על מה שפרשתי לך הוא שאחר כן אמר:

פסוק טז

קרא אותם העננ' הזכי' והלבני' שאין בהם מטר **מפלשי עב**, ואמר כי השם שהוא **תמים דעים** כלומר עולם הדיעה ינשאם ויעמידם פרושי' למעלה תלויים באויר ולא יתנועעו ממקומם זמן גדול עד שיצום השם וישלחם למקום שירצה, ומפני שהמפרשי' לא הבינו כונת אליהוא במה שרצה לבאר באלו הפסוקי' מן העניני' הטבעיים הוכרחו לפרש מפלשי מענין פלס רגליך.

פסוק יז

אחר שזכר המקומות הקרי' מאוד באמרו וממזרי' קרה זכר המקומות **החמים** מאוד אשר מרוב חמימותם לא ישבו בני אדם בהם, ואמר על זה **בהשקיט ארץ מדרום** שאין בו לא תנועה ולא ירידת מטר ואפשר שאפילו הרוחות לא יעברו בהם כי רוב החמימות יבטל תנועת האויר כמו שזה נראה לעין כי בזמן החום החזק אין לאויר שום תנועה אלא

בבקרי׳ או בלילה כשהאויר יתקרר מעט בהם, ואמר **בגדיך חמים** שהבגד׳ יהיו חמים ללבשם מרוב חמימות המקו׳.

פסוק יח

תרקיע מענין **רקיע** כלומר היית עם הבורא בהרקיעו שחקיו לדעת מאי זה דבר הם, אחר שהתבאר שאינם מאחד משאר הגשמים והם גשמים **חזקי׳ כראי׳ מוצק** רמז באמרו חזקי׳ על שאינם נפסדי׳ ואינם מקבלי׳ שנוי כשינוי המביא שאר הגופות אל דרך ההפסד, ומה שאמר שהם כראוי מוצק רמז בו שהם זכים מקבלי׳ צורות הכוכבי׳ כי כראי מוצק הוא מענין המראות שבני אדם רואי׳ בהם פניהם, מוצק כמו יצוק וענינו מוצק באש כי המראות הם זכוכית מוצק ואפילו יהיה ברזל יהיה מוצק באש.

פסוק יט

חזר לתפוש על איוב במה **שאמר**: אף כי אנכי אעננו אבחרה דברי עמו, **הודיענו מה** יוכל האדם לומר לו בשפלי׳ אחר ראותי מעשיו בעליוני׳, כי אין אדם יכול׳ לערוך עמו דברי׳ מפני החשך שהוא החומר המונע אותנו מלתוכח עמו כי לא נדע ענינו וסודותיו. היסופר לו מפי מלאכיו מה שידבר האדם במציאות השפלים כי אם אמר איש דבר על זה תהיה עצתו מבולעת **מפני** שאינו יודע במה שידבר.

פסוק כא

ואיך ישיגו בני אדם נפלאות הבורא ומעשיו כי הם לא ישיגו אפילו הבהמות והזכות שהוא **בשחקי׳** מה הוא ומה סבת אורם ובהירותם, ולא יוכלו לומר בהם מה שאמרו בעבים שהוא רוח עובר בהם שיטהרם כמו שיטהר העבים.

פסוק כב

י״מ על רוח **צפון** שהוא זך כזהב אבל נ״ל כי לא בא לספר על הרוח הזך כי כבר השלים לדבר בעניני הטבעיים, אבל הוא משל על הדעת הזך והטהור כזהב כלומר שעניני השם יקרי׳ למצוא אמתתם כזהב והמדבר בהם צריך שיהיה דעתו כזהב לשאר הכלים, **על אלוה נורא הוד** ר״ל כי מרוב הודו הוא נורא מגשת אליו לדעת עניניו.

פסוק כג

אחר שכלה לדבר עם איוב חתם ואמר שדי הוא **שגיא כח** עד שלא תמצא יד שכלנו וחכמתנו להשיגו ועמו **משפט ורב צדקה** ולא **יענה** מי שראוי לעשות עמו המשפט ורב הצדקה, ואפשר שי״ל ועמו משפט ורב צדקה ועל כן **לא יענה** מי שאין ראוי לענותו.

פסוק כד

כי בעבור שהוא שגיא כח בני אדם **יראו** ממנו, לא ישיג ענינו כל מי שהוא חכם לב אלא מעשיי מהם כמו שאמר בתחלת דבריו לא רבים יחכמו, ואין ספק כי בזה הדבר הוא רומז על מה שאמר במענה הראשון כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנו ואמר אם יש עליו מלאך וכו' כי כל זה רמז על דעת אליהוא ועל כן חתם דבריו בזה הפסוק ובמה שציון לבאר בו.

פרק לח

פסוק א

עלינו אנחנו המאמיניי כי ספר איוב היה משל על כל פניי ראוי לשאול מדוע הוצרך בזה המשל מענה השם והלא היה מספיק מענה אליהוא שדעתו היה הטוב שבדיעות והיה נפסק הדין על דבריהם, וכל שכן שאיוב לא ענה לאליהוא ולא חלק עליו, והתשובה כי המחבר כיון לחזק דעת אליהוא בדעת אחר שהיה המובחר שבדיעות והוא מאמר השם בדברו לאיוב והתוכח עמו עד שאיוב קבל תשובה וחרטה, והראיה כי דעת השם היה מוסכם עם דעת אליהוא שהרי לא תפש עליו ולא זכר אותו בצוותו לאליפז שיביא קרבן, ועוד אני שואל על המבולבליי והנבוכיי אשר יאמינו כי ספר איוב לא היה משל, זאת הנבואה שדבר השם **מן הסערה** על מי חלה אם חלה על איוב כמו שחלו שאר הנבואות על הנביאים במראה הנבואה שהיא ברוב חלום של נבואה, אם כן אלו הדבריי הארוכיי והמסודריי שזכר אשר יספרו כל הדבריי הטבעיים וטבעי כל בעלי חיים ושאר ענייני רביי גם כן שזכר יש לשאול עליהם איך נאמרו לאיוב, כתבם לו הבורא במראה הנבואה או כתבם הוא על פי הבורא בחלום עד שנראו לו כתובות בבוקר, או יצאה לו בת קול וענה אותם המענים כמו שפירש רמב"ן, או כיצד היה זה המעשה, כי שאר מראה הנבואות אינם באות לשום נביא על זה הדמיון והוא שיספר כל מיני הנבראיי כסדר ולא הניח דבר קטן או גדול שלא זכר וזה לאדם חסר הנבואה כאיוב שהיה טועה בדעתו נוכח השם, אבל השכל מוסכם עכ"פ שאלו הדבריי והמשליי דברי המחבר היו, שרצה לבאר בהם סודות ועניניי מורים על מה שרמז עליו, ודבר קרוב מאוד להאמין כי ספר איוב משה רבינו חברו לפי דעתו וידוע כי שלם כמוהו לא פסקה מדעתו רוח הקודש ובעבור זה הסכימו חכמינו לחברו עם המקרא ולהקרא בכלל כ"ד, ונשוב אל מקומנו **ונאמר** כי **ויען השם** הוא משל להודות על שדעת השם מוסכם עם דעת אליהוא, ואע"פ שענין זה כלו משל זכר בו הסערה מפני שדרך הנביאיי לזכור הסערה בהשגותיהם כמו שאמר

והנה רוח סערה, ורמב"ן כתב וזה הפסוק דברי' שראוי לשתוק עליהם (ע"ש), ונ"ל מזה המפרש כי לא היתה לו ידיעה בסודות הנבואה ומדרגותיה או **שיהיה** חושב כי הנבואה תגיע באנשי' כמלקט שבלים עד שהגיעה לאיוב מדרגת הנבואה כששמע דברי אליהוא וקבלם, ונ"ל כי אין להאמין בשום פני' כי שני המעני' האלו הגדולי' והארוכי' נאמרו לאיוב מן הסערה ע"י בת קול מפי בגבורה אלא אם נאמין כי משה רבינו ואליהו הנביא היו תלמידי איוב אשר לא נאמר להם מפי הגבורה כי אם דבר אחד או שני דברי' במראה נבואה אחת. ועוד אני שואל לנבוכי' כי מאחר שאיוב השיב לשם הן קלותי וכו' למה הוצרך השם להאריך עוד ולספר לאיוב כל אותם הדברי' שספר לו במענה השלישי ודאי שאין ליחס לשם יתברך דברי' בטלי' וסיפורי' נוספי' ואם כונת השם היתה להשיב איוב מדעתו הראשון הרע ומכונתו הנפסדת באמונה אחר שקבל איוב תשובה וחרטה, לא היה צריך לבורא להאריך עמו אריכות בטל ולספר לו כל דברי אותו המענה אשר מספר הפסוקי' למעלה מארבעי', אמנם הכל הוא נאמר למשל ולמליצה כשאר דברי חכמי' וחידותם ועל כן אין הכתוב חושש על אריכות הדברי' כי מן האריכות אשר בדברי זה המשל יתבארו לנו ההנהגות האלוהיות ומהם נלמד מיעוט ידיעתנו בהנהגת השם יתי' וקוצר שכלנו.

פסוק ב

חפש על איוב ועל דעתו מפני שדבריו היו מכחשי' אמונת ההשגחה והעצה הנכונה בענין ההנהגה האלהית ואמר **בלי דעת** כמו שאמר בו איוב לא בדעת ידבר, והתחיל מן הנקודה האמצעית שהיא הארץ ור"ל בזה שלא היתה לאיוב ידיעה בחידוש העולם ואמר לו על זה הדבר המופלא והוא מציאות העולם מלא דבר, הקמחי פי' ממדיה הם הגבולי' המדודי' כטעם עמד וימודד ארץ, וקו היא הקו הסובב הארץ, וכן פי' ראב"ע ג"כ גם פרשו אדניה ההרי', ור' אברהם פי' אבן פנתה היא הנקודה והקמחי אמר היא אבן תחתית שהיא פנה לארץ, ונ"ל כי אלו המפרשי' כמו שלא ידעו כונת זה הספר כן לא ידעו לפרש הפסוקי' ע"ד החכמה, וכמו שלא הרגישו ג"כ בהתחלות הטבעיות והלמודיות הרמוזות באלו הפסוקי' כי כונת שני אלו המעני' המיוחסי' לבורא היתה לספר לאיוב הדברי' הטבעיי' כלם על דרך ראשי הפרקי' לבד, ודע שזכר בפסוק הראשון הארץ מפני שהיא הנקודה האמצעית, ומפני שאין דרך לפילוסוף להעמידך על אמיתת הצורות הגימטריאיות אלא בדברו בנקודה תחלה, מפני שהנקודה הוא הדבר הראשון לצורות וכל הצורות מתחילות מנקודה וכלות אל נקודה אם שתהיה הצורה קו עגול או ישר או עקום, ואחר הארץ זכר שאר העניני' הטבעיים וזכר עם הארץ שלשה הרחקי'

אשר לכל גשם בעל שיעור, והם האורך והרוחב והעומק, כי באמת מי שם ממדיה רצה לזכור בו שני הרחקי' והם הרחב והעומק ובזכרו הקו ר"ל בו האורך ויהיה פי' אדניה הטבעו הארבעה היסודות אשר מהם כל הוה נפסד ואמר הטבעו כי הם טבעי' ראשוני' לכל הגופות, ויהיה אבן פנתה רמז לחומר הראשון שהוא ראש ופנה לכל היסודות הארבעה והוא שרשם ועקרם ויקבל צורתם תמיד ומעמידם על טבעם לעולם.

פסוק ז

ראב"ע פי' ברן יחד בעבור שיסבו סביבות נקודות הארץ ואמר כי **כוכבי בקר** הם המשרתי' ר"ל ז' כוכבי לכת ופי' כי **בני אלהי'** הם המערכות העליונות ואמר זה על י"ב מזלות, ואמר כי תנועתם היא רנתם ותרועתם והיטיב במה שפי' בזה הפסוק כי הראה בזה כי מלאכתו היתה מלאכת האיצטגנינות, והקמחי לעולם גונב מדברי ראב"ע במקומות אשר יראה לעצמו בהם תועלת בפירושיו עד שפי' בזה הפסוק כמו אב"ע אבל שונה הלשון, ואמר אחר כן וי"א כי הכוכבי' כחת מדברות מבינות ומהללות האל והוא אמרו **ברן יחד וכו'** וזה דרך שזכרו רבינו משה בספרו שהשמי' והכוכבים בעלי נפש חיה משכלות והביא רמז השמי' מספרים, ובאמת יש כת מן הפילוסופים שמודים בזה, ורמב"ן לא פי' בזה הפסוק שום דבר מעצמו אלא כפשוטו וזכר ג"כ פי' א"ע, וא"א שאחר שזכר עניני כדור הארץ והד' היסודות והחומר הראשון בא לזכור שום דבר מעניני טבעי הכוכבי' ויחס הרנה והשמחה לכוכבי' הזורחי' בבוקר קודם זריחת השמש כמו כוכב נוגה וכוכב צדק והושאלה להם השמחה והרנה מפני שהאורה משמחת לב האדם ומרננת אותו בינו לבין עצמו, **ויריעו כל בני אלהי'** הוא מאמר כפול כי אלהי' שם משותף לפעמי' ירצה בו הגלגלי' ויהיה בני האלהי' הכוכבים שהם הולכי' עם הגלגלי' ובחיקם עומדי' כגמול בחיק אמו, ודבר קרוב ג"כ לפרש בני אלהי' על השכלי' הנפרדי' אשר לגלגלי' אשר הם סבה לתנועתם וסמך להם התרועה והשמחה על שהם מכירי' את בוראם והם שניים במעלה ובמדרגה לבורא יתברך, והפילוסופי' פרסמו זה בספריהם וכנו אותם שניים.

פסוק ח

זה הפסוק צריך לתוספת ביאור, כי אתר שזכר מתכונת הגלגלי' והכוכבי' שב לדבר עוד בטבעי היסודות וזכר המים היסודי אשר מקומו המיוחד לו הוא הים ואמר ע"ד ההשאלה כי השם שם לו דלתות שיסגרנו בהם ויעמידנו במקומו המיוחד לו לא יסור משם לעולם ממנו, שמקומו סביב הארץ בטבעו וממנו שנתקבץ במקומות הנמוכים בארץ וזה הקביעות להם כדמות הדלתות שסוגרי' הבית ויהיה נשמר מה שבתוך הבית בעבורם,

בגיחו מרחם יצא באר בזה טבע המים אשר בימי' ובנהרות שמוסיף וגורע בכל חדש בתוספת הירח וחסרונו, ודמה זאת התוספת והחסרון ליציאת העובר מן הרחם שיוצא ונכנס פעמי' רבות אל פי הרחם קודם צאתו, ואפשר שאמר זה על התוספת והחסרון אשר יעשה הים המקיף את העולם והוא כדמות אם ורחם לשאר הימי' והנהרות אשר בתוך העולם ויהיה בגיחו מענין יגיח ירדן אל פיהו, כי אתה גוחי מבטן לשון יציאה.

פסוק ט

ואמר שהשם שם בטבע העננ' שיהיו שוכני' בים כי מפני לחות המים יתהוו שם העבי' ומשם הם עולי' וע"כ הרוחות הבאות מצד הים לעולם יביאו עבי' מלאים מים כמו שהרוחות המנשבות מן הארץ יהיו זכים וצחים מפני יובש הארץ והם מונעים המטר כי יתפרדו העבי' בנשיבתו, ובעבור זה אמר ע"ד ההשאלה כי הים לובש הענן **וערפל** הוא העב השחור שהשתנה לטבע המים, **חתולתו** שם דבר מן והחתל לא חתלת שענינו כריכה ועיטוף.

פסוק י

ראב"ע פי' שברתי כחי בחקי, והקמחי פי' גדרתי חקי כלומר שגזרתי ושאמרתי עד פה תבא, ורמב"ן פי' כי שמתי חקי על משבריו וגליו, ונ"ל כי כיון לבאר מענין מעשה בראשית על טבע המים ואמר שהבורא שבר על טבע המים חק שאר הטבעים כי מטבע הים היה שיהיה מכסה הארץ מכל צדדיו לפי החיוב הטבעי מפני שהקל מקיף על הכבד בטבעו לעולם ועל הגלות הארץ והתקבץ המים אל מקום אחד כמו שאמר הפסוק יקוו המים אל מקום אחד ותראה היבשה, ואמר **ואשבר עליו חקי** כלומר שלא הלך ענין המים על הסדר הטבעי ולפי הנהוג בשאר היסודות וכבר ידעת כי על שלא שלמה מלאכת המים לא נאמרו בו כי טוב, **ובריח ודלתים** רמז ומשל על האונס ועל ההכרח אשר קבע השם על מי הים בהעמידו במקומו המיוחד לו בלתי מתפשט על שטח כל הארץ כמו שהיה מחייב לו טבעו, ופה ישיח השם גבולך ואפי' בהיות גאון גליך לא יהיה לך כח לצאת מגבולך.

פסוק יב

זכר לו תנועת השמש היומית אשר היא סבת הבוקר **והשחר** וזכר לו מפני שהיא תנועה חזקה וממנה יתחדש יסוד האש כמו שהתבאר זה בספר הטבעים, וזכר לו כנפות הארץ ואמר לו יש לך ידיעה בכל המקומות המיושבי' ושאינם מיושבי' ובמקומות הממוצעי' בתכלית המיצוע עד שראוי שצדיקי' ותלמידי חכמי' ישבו שם והרשעי' יהיו ננערי' ודרושי' מהם כמו שאמר תורה על כמו זה המקום ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה וכו'.

פסוק יד
ראב"ע והקמחי פרשו שענינו **תתהפך** הארץ בצורות משונות **כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש** עליה, וא"א תתהפך נפש הרשעי' בהם כחומר חותם כלומר שיחלו וימותו בהיותם ננערי' מן המקום הישר והממוצע ויתיצבו מתים בפגריהם כמו לבוש על הפגרי', ונפשם שהיא אורם תמות בהם ותלך לאבדון ותשבר זרועם הרמה שהיתה להם בחייהם.

פסוק טו
הקמחי פי' נבכי ים מרוצת המים וראב"ע פי' גלי הים, ונ"ל שהוא קרקע הים ויהיה ענינו מענין מבוכה והוא לשון מושאל מפני שענינו מבוכה לחשוב בעמקו ותחתיתו כמו שאמר המשל מה שנראה מן הים פלא ומה שאינו נראה ממנו פלא יותר ור"ל עמקו, והראיה כי כנה חקר תהום עמקו ושטחו אשר מתחת לים והים עומד עליו כי שם תהום משותף למקום העמוק אשר המים הרבים עומדי' בו כל מעינות תהום רבה, ואמר התהלכת על דרך משל כלומר התהלכת לטייל בתוכו בלא פחד או פי' הלכת במחשבתך לדעת ענינו.

פסוק יז
ראב"ע לא פי' זה הפסוק כי דלגו או טעות הסופר הוא, והקמחי אמר **הנגלו לך שערי מות** שאם יכנס אדם בהם מיד ימות וזה הוא המחקר שאינו נחקר, ואני לא הבנתי מה רצה זה המפרש לומר בזה, וא"א שהשם רצה לזכור לאיוב כי לדעת איכות פרידת הנפש מן הגוף הוא דבר קשה כמו שהוא דבר עמוק מאוד לדעת איכות חבור הנפש עם הגוף, אבל לא היה צריך לזכור לו החיבור כי מקושי הפרידה יתבאר קושי החבור כמו שהתבאר בספרי החכמות כי הידיע בהפכי' אחת, **תראה** הוא לשון השגה וידיעה כמו ולבי ראה הרבה חכמה ודעת.

פסוק יח
זכר לו רוחב ישטח הארץ ושיעורו מפני שצריכה חכמה יתירה וזה הרוחב ידעוהו החכמי' בחכמת התשבורת וחכמת התכונה והכוכבי'.

פסוק יט
רמז על המקומות אשר לא יהיה שם לילה ששה חדשי' אבל יום **וחשך** ששה חדשי', וראיתי כי ר' סעדיה נטה אחר זה הפירוש וראב"ע תפש עליו ואמר שזה אינו מענין הפסוקי'.

פסוק כ
אמר זה על האור והחשך שזכר כלומר יש לך חכמה לקחת **גבולו** בציורך וכן גבול החשך עד שתדע **נתיבות' ביתו**, ואמר ביתו על שם שהוא מקום ידוע לשבת בו.

פסוק כא
קודם לידתך **ידעת** בבטן אמך **כי אז תולד** ואחר לדתך ידעת יום מיתתך, כלומר ידעת אם יהיו **ימיך** רבי' או מעטי', על דרך התמיהה רמז לו כי אין לאדם ידיעה בעניני' הנעלמי' כמו שאין לו ידיעה בעוד היותו בבטן יולדתו במה שיקרה לו אחר לדתו, **ומספר ימיך** חסר אם ומשפטו ואם.

פסוק כב
זכר לו השלג והברד מפני שהם מן הדברי' הטבעיים גם כן להשלי' לו זכרון כל הדברי' המתילדי' והמתהוים מן ד' היסודות, וזכר **אוצרות** מפני שאינם בכל זמן אבל הם שמורי' לזמני' ידועי' כשאר הדברי' השמורי' באוצרות.

פסוק כג
י"מ על הברד שהיה למצרים וראב"ע פי' על אבני' גדולות שנפלו בימי יהושע אל המלכי', וא"א שכנה **עת צר יום** הגשם והברד והשלג שאדם עומד בבית בעבורם ומתפחד על מה שיש לו בשדה שלא יפסד, וקרא יום רדתם **יום קרב ומלחמה** בלשון מושאל וע"ד משל.

פסוק כד
כנה הירח בשם אור כמו שנקרא בפסוק צר ואור חשך בעריסיה, וזכר מהלך הירח ושהוא סובב גלגלו בכ"ט ימי' ושליש שעה, **יפיץ קדים** ר"ל רוח קדים שהוא מוליד המטר והעבים בלחותו ובטבעו ואמר יפיץ שפעם יהיה זה הרוח במקום אחד בארץ בלתי מקום אחר וירד המטר בו.

פסוק כה
פרשו פלג מפלג אלהי' מלא מים, ונוכל לפרש מענין נפלגה הארץ, ורצה לזכור פעולת המטר הסוחף והחזק מאוד עד שיתבקעו התעלות והאגמי' ויצאו מימיהם חוצה וילכו לים כי יתמלאו עד שישפכו, וזכר כי זה המטר הסוחף יתהוה עם הרוח החזק מאוד אשר יהיה עם המטר בזמן מועט והוא **דרך לחזיז** ולקולות וחזיז יהיה הברק לפי הענין.

פסוק כו
אמר כי לפעמי' יתחדשו הברקי' והקולות **להמטיר על** המקומות שאינם מיושבים לתועלת שאר בעלי חיים שיתפרנסו ויחיו ממה שיצמיח המטר, ויהיה הדשא נמצא

באדמה להשביע, שואה ומשואה ענינו להשביע האדמה ממטר שהיא שואה ומשואה כלומר נעדרת מבני אדם.

פסוק כח

זכר מה שנשאר לזכור מפעולת המים ואמר **היש למטר אב** והוא העב הנושא אותו, ומי **הוליד** הטל שהוא ממין המטר והגשם הדק שהרי הטל יורד ומתהוה בלא עבים אם כן מה ההפרש בין המטר והטל ושניהם ממין אחד, וזכר לו ג"כ מה הוא הקרח והכפור ומה ההפרש אשר ביניהם אם הסבה אחת והוא הקור או הם שתי סבות, **אגלי** י"א כמו גלות מים וי"א כמו גלים, ונ"ל כי האלף נוספת והוא מענין על גלילי כסף על שם שהטל עגול ועומד על הדשאי' ועל העלי' כטפות מים עגולי', מבטן מי ר"ל מה סבתו וכן מי ילדו.

פסוק ל

ראב"ע פי' יתחבאו המים עד שיתקשרו **כאבן וכו'** והקמחי ורמב"ן נטו אחריו אלא ששנו הלשון, ונ"ל כי זה פי' הפסוק אחר שזכר הקפאת המים זכר התכתם ואמר כי אחר שיהיו נקפאי' הקרח והכפור בהיותם נתכים **יתחבאו** מתחת שטח האדמה ולא יהיו נראי' כלל ויהיו נחבאים כאבן המושלך במים, **ופני תהום יתלכדו** אבל יהיו נלכדי' ונקפאי' בהגיאם למטה מתחת לארץ במקום הנקרא תהום ושם יעמדו, ואלו הם מי הבורות ומי החפירות והמים הנמצאי' תחת הקרקע, ויקרה להם זה מפני כבדותם וכשימצאו חללות האדמה ישקעו שם ויתחבאו עד שימצאו להם מקום לצאת משם מנקב אל נקב ומאספוגות אל אספוגות אל מקום יותר נמוך ממקום עמדם ומשם ירבו לצאת, ויהיה זה הקיבוץ בלתי נפסק אם שיהיה סבתן המטר היורד על פני האדמה או שיהיה ממי הים בצאתו מן המקומות החלולי' ללכת אל מקום התקבצם שם, ומשם יתבקע הארץ ויתחדש מזה או מעין נובע או נחל נובע ונהר גדול שאינו נפסק לעולם ושאר מימות בלתי נפסקות.

פסוק לא

ראב"ע כתב בזה הפסוק מחכמת הכוכבי' (ע"ש), ונ"ל כי אלו הפירושים הם נביאות לא פירושי', אבל היותר ראוי לפרש **בכימה וכסיל** שיהיו שני כוכבי' ופעולת כימה תהיה לקשר **מעדנות** ופעולת כסיל לפתחם, ויהיה מעדנות ענינו כל מיני פירות והתבואות הצריכה אל הקפאה וקשירה ולפתיחה ולבישול, ויהיה כימה נותן כח בתבואות למשוך החומר מן האדמה וכסיל נותן בהם כח למשוך החמימות מן השמש, וכל זה באמצעות נפש הצומחת אשר בצומח, אם שיהיה זה הצומח אילן או עשב.

פסוק לב
אפשר שי"ל על שנים עשר **מזלות** ואמר **התוציא** מפני שהם יוצאי' זה אחר זה כסדר בתנועת גלגל שמיני שהם תקועים בו, עד שהשמש עומד חודש אחד בכל אחד מהם וחוזר חלילה על זה הסדר לעולם, **ועיש** י"א כמו ע"ש כסיל וכימה, ונ"ל שהם אגודת כוכבי' שאינם מתפרדי' והם כדמות הבני' עם האם, **תנחם** הנפרד תנחה אותם וכמוהו ינחני במעגלי צדק.

פסוק לג
י"מ שהוא כענין חק נתן ולא יעבור, ונ"ל כי י"ל מקום **שמים** כל מה ששופע מהם בעולם השפל והם הכחות הבאות מאתם בכל מיני הגשמים המשלימות אותם מן הכח אל הפועל כמו שאמרו ז"ל על כמו זה הענין אין לך כל עשב ועשב מלמטה וכו', ובעבור זה אמר **תשים משטרו** כי משטרו שם דבר משוטרי' ויהיה משטרו כחו ופעולתו כמו שכח השוטר ופעולתו הוא לתקן על אנשי המדינה ועל ענייניה.

פרק לט

פסוק א
הוסיף לזכור מין אחר מבעלי חיים מפני היות לו קושי הלידה יותר משאר **בעלי** חיים וזה באמת יקרה להם ליובש מזגם, חולל י"מ מענין חיל כיולדה ואפשר שהוא מענין בריאה כמו חוללה ידו ויהיה **תשמור** כמו תמתין ואביו שמר את הדבר, ר"ל תמתין עד שתדע זמן לדתן ותעזור אותן, תספור ירחים ימי ההריון עד שתלדנה, יחמלו יגדלו ויהיו ברואים בגופן מענין ותחלימני והחייני, בבר י"א מענין בר ולחם ומזון וי"א תרגום חוצה ברא וזה יותר קרוב, יצאו כי גדלו והלכו להם ואינם צריכי' עוד אל אביהם; וכל אלו העניני' טבעיים נעלמי' מן האדם לדעת סבתם ואיכות ענינם.

פסוק ה
יש לתמוה על דבר זה **מי שלח פרא חפשי** והלא שאר בעלי חיים הם גם כן חפשי' והולכי' כרצונם בכל המקומות שהם רועי' ומבקשי' מזונם, אבל אי אפשר שיהיה זה השם נאמר על בעל חיים שיהיה אדם יכול למשול בו כאחת מן הבהמות ויש לו תוקף שאינו נתפש ובעבור זה קראו חפשי, **ערוד** הוא חמור היער, **ומוסרות** ענינו הדבר שאוסרין בו הבהמות והוא כאלו אמר לא נתנו לערוד מוסרות שיהיה נאסר בהם והוא כמפתח ולא חוגר ונאסר.

פסוק ו
או שאמר זה על הערוד לבדו או על הפרא או על שניהם כלומר על כל אחד ואחד מהם, **ערבה** כמו מדבר, **מלחה** מקום שאינו מיושב, וקראה מלחה שהמלח שרף אותה כמו שתמצא ארצות מלוחות בטעמם ואין זורעי בהם.

פסוק ז
אמר על הערוד שאינו מתפחד **מהמון** העם, **תשואות** כמו קול מענין קול שאון כי התהום נוספות כתיו תרועה תקומה.

פסוק ח
יתור י״מ שם עשב וי״מ מענין תריס ויתורו, ונ״ל שהוא מענין יתרון כלומר המובחר שבהרי יהיה **מרעהו**; **ירוק** כמו **כל ירק** עשב.

פסוק ט
רים לא ראיתי מי שפירש בו אי זה מין מבעלי חיים הוא, ונ״ל שהוא הצפיר המדברי שיש לו שתי קרני׳ גבוהות וחזקות, והביאני לומר זה מה שאמר וקרני ראם קרניו, ואפשר שיהיה בעל חיים אחר שאין לנו ידיעה בו והוא נמצא במקומות אשר ימצאו מיני׳ זרים מאוד כמו הפיל והדומה לו, ואמר **אם ילין על** שאינו מעורב עם הבריות.

פסוק י
תלם מענין תלמיה רוה, וקראו תלם על שם החבל ארוך **כתלם** השדה, **ישדד** ישוב העמקי׳ לשדה, ותשען על כחו שיטריח בעבורך וישיב זרעך שזרעת לביתך, בתמיהה.

פסוק יג
י״מ שם עוף, וראב״ע אמר אולי נקרא כן בעבור נועם קולו ופרשו **אברה** מן באברתו וכו׳, ונ״ל שיהיה **כנף רנני׳** נאמר על **החסידה** כלומר שהיא בעלת כנף רננים, **אם אברה** אמנם אברתה **ונוצה** אשר לה בכנפיה בהם היא **נעלסה** ומרננת וזה המין אפשר שהוא העוף הנקרא בערבי שקשאך ובלעו סיגוניא והיא אשר פיה ארוך מאוד ורגליה ג״כ ארוכי׳ מאוד, והיא מרננת ופושטת מעט באברתה כל זמן שהיא מרננת ובעבור זה סמך רננתה עם הכנף.

פסוק יד
שאינה מקננת בסלעים כשאר עופות אבל במקום שבני אדם רגילי׳ בו ושאר החיות, ואמר על החסידה שקננה באדמה, תזורה מענין ויזר את הגזה כלומר הזר אותה, והיה לו לומר תזורם כי זה אמר על **ביציה** שהם רבים ומנהג הלשון לומר כך על כל אחד ואחד, והקשיח זה העוף לבה על בניה כאלו לא היו לה ונתנה יגיעה לריק לא פחדה

עליהם כשאר העופות, ועם כל זאת השכחה ומעוט הבינה שיש לזה העוף על הנהגת בציה ואפרוחיה חכמת השם תנהיגם ותוציאם לאויר העולם.

פסוק יח

תמריא כמו תגביה, ר"ל כי בעת שהיתה צריכה לשבת על ביציה היא תעוף **במרום** למען תעיין מאכלה מרחוק ותלך שם, ואינה חוששת אם תראה הרוכב וחציו בידיו לירות לה כי תתגאה על מהירות התעופפותה ותבזה בלבה הסום והרוכב.

פסוק יט

אחר שזכר הרבה מבעלי חיים שהם בעלי כח **וגבורה** זכר בכללם **הסוס** מפני שיש בו סגולות הרבה ומיעוט פחדו, **רעמה** מן ירעם וההא נוספת, נחרו הוא צהלתו, יחפרו בעמק ר"ל רגליו או יחפרו פני אדם בזמן המלחמה כדי שיפול עם רוכבו והוא ידלג בגבורתו ובכחו.

פסוק כב

ואמר כי הסוס שוחק **לפחד ולא ישוב** לאחור **מפני חרב**, עליו תרנה אשפה כי החציי אשר בה נפחתו והנשארי מרננים קול באשפה שהוא הכלי אשר יושמו בו החצים, ורינון כלי הזין הוא שיגעו קצתם אל קצתם במרוצת התופשי אותם בזמן המלחמה, יגמא י"א כמו הגמיאני ר"ל שהסוס יהיה במרוצתו כאלו שותה. הארץ, ונ"ל שיחפר הארץ בכח מרוצתו ויעשה בה כמעין ואגם מים אשר הגומא יצמח בו, ולא יאמין וכו' שיהיה קול השופר כשישמענו מרוב שמחתו לשומעו והראיה על זה בדי שופר יאמר האח, בדי היא מלה נוספת בין השמות לתפארת המלה וכמוהו ודי חלב עזים, מרחוק יריח מלחמה רעם שרים ותרועה שיעשה במחנה כשתקרב עם המלחמה.

פסוק כו

נץ הוא אחד מן העופות החזקי בהתעופפות ועל כן זכר עמו הנשר, **יאבר** מענין יעלו אבר, יעלעו כמו יבלעו כלומר שהאפרוחי יבלעו העופות בדמם כמו שיביאם הנשר אליהם.

פרק מ

פסוק א

הרב מענין ריב, יסר מענין מוסר ר"ל מי שירצה להריב עם אל צריך להיות בו מוסר בדבריו שלא ידבר דברי בטלים, וכן מי שירצה להתוכח עם השם מה שידבר יענה על התוכחת מאי זה כת תהיה, כלומר אם תהיה תוכחת ראויה לדבר בה אם לא, והרמב"ן

כתב בזה הפסוק דברי' שראוי לשחוק עליהם (ע"ש), ואם חזר השם ויצא מלפניו קול דממה דקה לא בסערה מדוע אמר לו אחר זה הקול פעם אחרת **ויען ה' את איוב** מן הסערה, או שמא **ואמר** זה הרב כי השם לא קבל תשובת איוב וחרטתו והוסיף לדבר לו בסערה, אבל נראה לי על המאמיני' שכל מעשה איוב היה כפשוטו אמר הכתוב שוא ודבר כזב הרחק ממני.

פסוק ב

קלותי כלומר דברתי לפניך בקלות דעת ומעוט חכמה ואם דברתי עליך פעם אחת או שתי פעמי' לא אענה ולא אוסיף עליהם, והמחבר כיון לסדר אלו הדברי' להורות שדעת איוב לא היה טוב ועל כן סדר עליו דברי חרטה ותשובה, והוסיף פעם שנית שהבורא דבר עם איוב שיהיה הענין כשני עדים על דבר אחד.

פסוק ו

[ו-ז] יש לשאול למה לא תפש עליו בתחלה במענה הראשון **ואמר** לו תרשיעני למען תצדק? אבל דע כי כל מתוכח או טוען אין דרכו לעולם שיבייש פני בעל דינו בתחלת דבריו ושיאמר לו במה פשע אבל מן הנהוג הוא שהמתוכח הזה **יהיה** מראה טענותיו ושיראה כוחו על בעל דינו ואחר כך יוכל לזכור לו במה חטא ולהוסיף לו דברי ויכוח, וכן תמצא דברי האל עם איוב זכר לו תחלה גבורתו וכוחו ורוב נפלאותיו ודקות הנהגותיו והפלגת פעולותיו בעולמו ובפעם השנית שרצה והוסיף לו דברי' זכר לו במה פשע ואמר לו האף תפר משפט וכו', וזה הדרך שמצאתי בזה המקום הוא דרך יפה וראוי להשתכל בו כי אחר שאמר איוב הן קלותי לא היה נופל המענה לשם אל איוב האף תפר וכו'.

פסוק ט

כלומר האתה חזק לעשות גבורות כאל **ובקול כמוהו תרעם** הוא מאמר כולל על כל מה שהשם עושה שיהיה מראה בו כח וגבורה הדומה לקול הרעם שאין כמהו כח חזק.

פסוק יב

הדוך אין לו חבר ופירשו לפי ענינו כמו דרוך, יש לך כח לטמון הרשעי' תחת העפר עד שיהיה פניהם חבוש ונאסר במקום שאין מי שיצילהו.

פסוק יד

שאם אתה חזק לעשות כל אלו העניני' אני מודה לך **כי תושיע לך ימינך** ולא תהיה צריך לאחרי' שיושיעוך, וכל אלו הפסוקי' הם הקדמה למה שרצה לזכור לו אחר זה מדברי' זרים ומופלאי' נמצאי' או בלתי נמצאי', כי הממשלי' לפעמי' יפליגו לזכור בריות

משונות בלתי נמצאות, ונ"ל כי גם המחבר כיון לזכור בשם בהמות ולויתן כל מה שזכר בהם מהפלגת ענינ' כדי להעיר בו על שהספר הוא משל.

פסוק טו

אשר **עשיתי עמך** שבראו כשאר הנבראי' המורכבי' מד' היסודות, בשרירי אמרו שזה הטבור ומזה הוציאו וצ"ל שיהיה שריר וקים כלומר קשור וחזק, וכן הטבור מקום שהגידי' והעורקי' נקשרי' ומעוקדי' שם, ואפשר ששם **בהמות** כולל כל מיני הבהמות ולויתן כל מיני בעלי חיים שבים.

פסוק יז

יחפץ יניעה לאיזה צד שהוא רוצה ולא יכבד עליו אע"פ שהיא גדולה כמו אילן הארז, **פחדיו** ביציו, **ישורגו** יתפרדו מכל. צד וישתרגו אותם **הגידי'** הנולדי' בפחדיו, אפיקי חזקי' כנחשת, גרמיו כמו עצמיו והוא תרגום עצמות גרמא, כמטיל כחתיכת ברזל או כשבט ברזל ואין לו חבר.

פסוק יט

השם יגש עליו **חרבו** כשירצה במיתתו, אע"פ שזה דבר שיש להפלא עליו מה שאמר עליו **הוא ראשית דרכי אל** אבל כמו שאמרתי לך כל דברי המשל הם מזה הכת והוא כת ההפלגה והנמנע, כי לא יאמר ראשית דרכי אל אלא על דבר שאינו מקבל הפסד.

פסוק כ

בול כמו יבול ולא זכר מי הנושא, ואפשר שר"ל כי הנושאי' יהיו בני אדם היודעי' מקומו והרגילי' אצלו או שאר בעלי חיים, **ישחקו שם** לפניו.

פסוק כא

צאלים כמו צללי' מענין צל, בצה טיש ורפש, יסכהו כמו יסוככהו מענין סוכה, יסובהו כמו יסובבוהו, ואם ירצה לשתות יקח מי הנהר בכח משיכתו ולא ישים כל כחו בזה ולא יעשה בחפזה כי במעט כח יעשה מה שירצה והוא בוטח בעצמו להוציא מי הירדן ממקומם בכח משיכתו בנחיריו.

פסוק כד

ואפילו כשהוא מביט הנהר **בעיניו** יקח מי הירדן וכשהוא פותח נקבי אפיו יהיה מוקש ומכשול לכל מה שיפגוש, ולא יאמין בעל שכל שאלו הספורי' יהיו נמצאי' בשום בעל חיים שכבר נברא או עתיד להבראות אבל רוב המשלי' יסדרו בהם לעולם ענינ' מבהילי' ומפחידי' להטות לב השומע אל כונת הדבר הנמשל.

פסוק כה
ועתה זכר גדול שבדגי׳ והיותר ערוך, אמר לו האל כמשחק **תמשוך** זה הדג הגדול במזלג הדייגים הנקרא חכה ונקרא כן על שם שהוא אוחז הדג **בחכו**, **ובחבל וכו׳** היה לו לומר **וחבל תשקיע** בלשונו.

פסוק כו
אגמון הוא התבן הגדול באגמי׳ שעושי׳ בהם המחצלאות ושמים אותם מוכרי הדגי׳ בנחורי הדג לשאת אותו בהם, **תקוב** משפטו תנקוב והוא מן הקלים הכפולים, הירבה אליך תחנוני׳ אמר כן ע״ד ההשאלה.

פסוק כח
יכרו מענין כרה גדולה ר״ל אכילה, חברים תואר והוא כמו חבֵרי׳ והדגש נוסף, יחצוהו כלומר יחלקוהו בשני חצאי׳ ופי׳ היתחברו עליו הסוחרי׳ קוני הדגי׳ ויאכלו פתם עליו לרווח ממנו ולחלקם לחלקי׳ ביניהם, כנענים סוחרי׳, בסכות מענין לשכים בעינינ׳ ר״ל קוצי׳, וי״מ יכיל עורו אם היה נפשט בסוכת הדייגים ואין לזה הפי׳ טעם, ובצלצל צדי מקום סמי״ך והוא כמו ובסל הדגי׳, ואמר אם תחשוב בעצמך להתקרב אליו ולהשים אליו כפיך לא תוסיף עוד לזכור מלחמה מרוב פחדך.

פרק מא

פסוק א
י״ל שתוחלת האדם יהיה **נכזבת** אם יחשב בזה הדג למושכו חוצה ולהשליכו לפני הרואי׳ והעומדי׳ על הדגי׳ בהוציאם מן המים למוכרם, ויהיה **מראיו** כמו מראי׳ אותו כשתפרידנו מכינויו ויהיה יוטל כמו יושלך.

פסוק ב
מי הוא **האכזר** המעיר **שיתיצב לפני** על זה ויאמר שהוא **יעורנו**, **ומי** יקדי׳ אותי בדבריו להעיר זה הדג ממקומו שאם יוכל על זה אני אשלמנה ואתן לו שכרו ואוכל לעשות זה כי תחת כל השמים לי הוא, לא אחריש בדיו שאם לא יעורנו לא אחריש כזביו ואם יעורנו אגיד דבר גבורותיו ואספר חין ערכו כי חין כמו חן והוא כמו בין הכות שהוא בן הכוח.

פסוק ה
מי יבא ברסן כפול להעלותו מקרקע היום ולגלות **פני לבושו** שהוא מי הים המכסי׳ אותו והלובשים אותו, דלתי פניו או שפתי פיו או עפעפיו, סביבות שניו עגול שניו וסדר מקומם ואמר שהם יטילו אימה על כל הרואה אותם והשוה אותם למגנים החזקי׳ העושי׳

לאנשי הגאוה, אפיקי ענינו חוזק, סגור חותם צר הם כחותם סגור וצר כלומר דחוק ומדובק, ואמר עליהם שהם ניגשי' ודבקי' זה עם זה עד שלא יכנס ביניהם רוח, וי"מ אפיקי מגיניו קשקשותיו, עטישותיו הם המי' היוצאי' מנחיריו מאירים ודומי' להתחלת היום והמים שיזרוק מפיו דומי' ללפידים וגחלי אש.

פסוק יב

מנחיריו הם אפיו ואע"פ שזכר עטישותיו שהם **נחיריו** ר"ל עתה כי העשן יתערב עם המים היוצאי' מנחיריו מחוזק תנועתם כמו שיתחדש האש עם הברד בחוזק תנועתו לרדת ארצה ובהפגש חלקיו קצתם עם קצתם, **כדוד** ידוע ענינו ובלשון חכמים קדרה, **ואגמון** הנו"ן נוספת כגון אביון חשבון ופירושו שזריקת מימיו דומי' לדוד הרותח שישפעו מימיו חוצה בהיות תחתיו אש חזק, ומריבויו יעשה כאגם מים בצאתו מנחירו, נפשו ר"ל קברו ואמר שלויתן הוא חם בתוך גופו עד שהוא מלהט כגחלי' ולהב מפיו יצא בזמן שמוציא האויר מקרבו ורוצה להתנפש, וזה יעשה בעת שיוצא ראשו חוצה מן המים, ואמר כי צוארו חזק תמיד והוא עומד בדצה וחדוה ואין בו דאגה כי דאבה כמו דאגה.

פסוק טו

מפלי מענין נפילה והנפרד מפל למשקל מטע מסע, ופי' מפלי **בשרו** חתיחות הבשר הנקראים מושקלי אשר בהם התנועה ואין בבעלי חיים שום אבר אלא הוא מורכב מאותם החתיכות כי בהם יתנועע האבר ההוא, ואמר שאותם החתיכות **דבקות** באיברי' בתוקף וכל אחד מהם הוא **יצוק עליו** כלומר מחוזק ולא **ימוט** כי העצבים והיתרי' יתקשרו עמהם ולא יסורו ממקומם, וי"מ **מפלי בשרו** שבשרו נופל זה על זה מרוב שמנו וזה הפי' איננו אמתי מפני שאין זה נמצא בדגי' לעולם והוא שיפול בשרו זה על זה מרוב שמנו.

פסוק טז

ואמר לבו הוא חזק ומקוים במקומו **כמו אבן** שלא יזוז ממקומו בכבדותו **ויצוק כפלח** הרחים התחתון אשר יסוב עליו הרכב שעליו, ואמר זה על שם שהלב לא יסבול תנועה כתנועת שאר האברים והוא בגוף בעל חיים כמרכז הגלגל וכמלך במדינה.

פסוק יז

משתו כמו **משאתו** כלומר מרוממותו יפחדו הגבורי' שאינם רגילי' לפחד, **משברי' יתחטאו** שאם ישיגם יהיו טהורי' משברי' אחרי' מרוב השבר שיקבלו ממנו, וי"מ שברי הגלי' אשר יעשה לויתן ופרשו יתחטאו יהיו חטאי'.

פסוק יח
ואמר כי מרוב קושי עורו ובשרו לא יקח בו החרב ולא **יקום** עליו וגם **חנית מסע ושריה** לא יזיקו לו, מסע האבן הגדולה הצריכה להרבה אנשים להסיעה, ואפשר כי מסע שם כלי זין ושריה כמו ושריון קשקשי', ואפשר שירצה לומר חנית מסע החנית שישאו אנשי המסעות והמחנות בלכתם להלחם וזה יותר קרוב מן הראשון.

פסוק יט
אלה הפסוקי' כפשוטם, תותח שם כלי זין ואין לו חבר במקרא, כידון כמו חנות או רומח והוא שמשליכי' אותו הלוחמי' והוא קטן ומחודד **בברזל** ועושה רעש כשמשליכין אותו.

פסוק כב
זכר מקום דירתו ושכנו שהוא בקרקע הים, ואמר כי תחת לויתן בשכבו עומדים דברי' מחודדי' דומי' לחרש הנשבר והוא אינו חושש עליהם ואינם נוקבים גופו ועורו, **ירפד וכו'** ישטח גופו וישכב על העצי' שהם **מחודדי'** כחריצי הברזל כי בקרקע הים עצים ואילנות כמו בארץ, ירפד מענין רפידתו זהב כלומר שטחו, וכשיתנועע ממקומו ישיב הים כמו הקדרה הרותחת, ישים כמרקחה כפל לשון.

פסוק כד
ואמר כי כשהוא הולך הוא רץ כל כך עד שיעשה **אחריו** דרך כמו שעושים הספינות במרוצתם, ותמצא לעולם כי אותם המים שתעזוב הספינה אחריה בלכתה וכן המים שימצא לפניה יהיו מתהפכי' ומגלגלי' ויכנס האויר בתוכם ויחדשו אורה גדולה, **יחשוב תהום לשיבה** הקמחי פי' יחשוב מי התהום לאיש שיבה שאין לו כח ולא יהדפהו מנתיבו, וא"א שזה הדג כשהוא שוקע עצמו בתהום יהיה כאיש שיבה כלומר שילך שם בנחת ולא ירוץ כבעלי השיבה שלא ירוצו בלכתם, ואמר זה על שהוא בטוח בעצמו כשהוא נכנס בתהום לקחת שם מנוחה.

פסוק כה
חת מענין יחת ועניני שבר, והקמתי פי' שאין ממשלתו **על עפר** אלא בים על כן אשר **יעשו** בני אדם בו הוא **לבלי חת** כלומר בלא שבר כי לא יזיקוהו, ופירש יפה בכנוי **משלו** כי הממשלה חוזרת על לויתן לפי דקדוק הלשון, אבל מי שרצה לפרש אין בארץ מי שימשול בו אין בזה דקדוק לשון אבל טעות הלשון.

פסוק כו
י"מ **את כל גבוה יראה** כי הוא בקרקע הים ואם היה רואה הגבוהי' שהם על הארץ יהיה **מלך על כל בני שחץ**, וי"מ אם היה מרים ראשו על המים מרוב ארכו, וי"מ בני שחץ

כל מיני החיות אשר בים, ולפי דעתי כי זה הפסוק האחרון אינו מכח שאר הפסוקי' שזכר בהם ענין לויתן אבל נ"ל לרמוז בו על עולם הגלגלי' אשר הוא גבוה מעל גבוה ומאותו ישפעו ויבאו כל התנועות העליונות והשפלות, ורצה לבאר בו שהוא יתברך המשגיח והרואה על כל גבוה ועל כל גבוהי' שעליהם ושהוא מלך על כל בני הגאוה והממשלה שהם הגלגלי' גם כן וכל מה שבהם, וכן דרך מחברי הספרי' שבסוף דבריהם לעולם ישבחו הבורא וירוממו מציאותו וכן עשה מחבר ספר איוב התחיל מנקודה וגמר בנקודה.

פרק מב

פסוק א

ידעתי כי יש לך כח לעשות כל מה שזכרת מברואיך ובעולמך ואין החכמה והמזמה נעדרי' ממך כמו שהם נעדרי' ממנו, מי זה מעלי' עצה אמר על עצמו כי הבורא אמר לו בתחלת דבריו מי זה מחשיך והוא ענהו עתה העצה נעלמת ממני אם אני בא לחלוק עליך והיא עצה נבערה ובלי דעת, כי מה שהגדתי לחברי בזוכרי דעתי עליהם לא הייתי מבין אז נפלאותיך שגברו ממני ולא הייתי יודע מה שאני יודע עתה כששמעתיך.

פסוק ה

ואחר שאיני יודע לפניך שום דבר אין לך אלא שתאמר לי שמע נא ואנכי אדבר ואני **אשמע** דבריך ותאמר לי גם כן אשאלך והודיעני ואני אשיב אותך, **לשמע אוזן שמעתיך** כי שמעתי על נפלאותיך ועל עוצם גבורותיך אבל עתה שדברת עמי **עיני ראתה** פלאותיך ובטלתי דעתי לפני דעתך, על כן ראיתי בעצמי שאמאס מה שהייתי בוחר ואקבל נחמה ותשובה על מה שהייתי סובר וחושב על הנהגתך בעולמך וידעתי שאני לפניך עפר ואפר, ונוכל לפרש על פני' אחרות והוא שאמר איוב לבורא שמע נא ואנכי אדבר ואשר אדבר יהיה שאשאלך אותך על נפלאותיך ועל הנהגותיך אותם כי אני לא אדע מאומה בהם.

פסוק ז

כי **לא דברתם** עלי **נכונה כעבדי איוב** אחר שנתחרט וחזר מדעתו הראשון והודה לבורא כי היה טועה, **ודבר השם לאליפז** כי היה הראשון מחבריו בהתוכחם עם איוב והוא היותר חכם ויותר גדול **בשני'**.

פסוק ח

היותו זוכר מנין **השבעה** הוא לענין אם שיהיה מפני שהקף שבעת הימי' שבשבוע הוא כולל כל השנה וע"כ יהיו המועדי' ז' ימי הפסח והסכות, ומספר הז' נהוג מאוד בעולות

ובקרבנות, **לבלתי עשות עמכם נבלה** שלא תתביישו על שלא **דברתם נכונה** כי בדבור יפול שם נבלה כמו במעשה.

פסוק י

בעד **רעהו** י"ל בעד כל אחד מחבריו, או שרמז בו על אליפז שתפש עליו יותר מחבריו ועל כן דבר בלשון יחיד כי בזוכרו הגדול שבהם הוא הדין בנשארי'.

פסוק יא

סיפר שהיו לו אחי' ואחיות כדרך המיוחסי' וספר שהיו לו יודעי' ורעים כדרך הנדיבי' ובעלי השררה, **ויאכלו עמו לחם בביתו** לשמוח עמו על שחנן **השם עליו וינודו לו** על מה שקרה לו מתחלה ממיתת בניו לבד, **וינחמו אותו** כי שלם לו השם טובה תחת **הרעה**, **קשישה** היה מטבע כסף או זהב **ונתנו לו** ג"כ **נזם זהב אחד** כל אחד מהם, וכן הוא המנהג היום בהרבה מקומות שיתנו לאבלים ולבעלי השמחה.

פסוק יב

כפל לו הממון אבל הבני' והבנות היו כבתחלה שהיו השיעור הראוי והניאות לא היה צריך להוסיף בהם, אבל הוסיף לו הממון בשכר מה שסבל כי אם היה כופל הבני' והבנות היה אדם תמה איך הוליד בעת הזקנה י"ד בני' וששה בנות.

פסוק יד

ימימה ע"ש היום **וקציעה** ע"ש הבושם קציעות ואהלי', **קרן הפוך** על שם הקרן הבהיר והזך והם שתי שמות קרן ופוך כי פוך הוא אבן מאיר ומתברק ומרוב יפיה קראה ע"ש שני אלו הדברי' הזכים והבהירים.

פסוק טו

זכר יפים להיות המשל שלם בכל עניניו, ואמר לא **נמצא** ולא אמר נמצאו שהוא כינוי משמש לרבי' זכרים ולרבות נקבות: רבות **בנות** עשו חיל, בידיה טוו, אבל בא חסר כי י"ל לא נמצא יופי **נשים יפות** כיופי **בנות איוב**, ואמר **אביהם** אחיהם כי בהרבה מקומות נמצא כנוי זכרים במקום נקבות.

פסוק טז

אחרי זאת אחר היות לו זה הכל עלו ימיו למספר **מאה וארבעי' שנה**. אע"פ שהספר משל זכר בו כל מה שזכר בשאר הספרי' שאינם משל וכל זה כמו שאמרתי לך לכסות ענינו מן ההמון.

והשלמתי פירושי זה ברומה העיר הגדולה אחר השלימי פי' משלי בשנה תמימה והיתה שנת חמשת אלפי' וחמשי' ואחת שנה לבריאת עולם, כי ברומה ישבתי ימים מקום

מושבי ומושב בית אבי ומשפחתי בברצלונה אשר בקצה ספרד ממלכות מלך ארגון ישמרהו צורו, כי בחורי רומה בחורי חמד משכוני בחבלי אהבתם לפרש להם ספר איוב כאשר פרשתי להם ספר משלי, והשם יתברך ברחמיו ישלח רפואתו השלמה ממרומיו לכל קוראיו ומצדיקיו, ולמביני פסוקיו ולמשכיליו יזהיר האל חכמתם כזוהר הרקיע וכשמיו, לקיים עליהם והמשכילי יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

נשלם ספר איוב ופירושו תהלה לאל.